

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ŞEYH MEHMED ÇELEBİ VE ŞEYH BURHANEDDİN EFENDİ
MENÂKIBI**

**Fatma BATUR
1330207250**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet Necmettin BARDAKÇI**

ISPARTA - 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	FATMA BATUR
Anabilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Tez Başlığı	MEHMET ÇELEBİ VE BURHANEDDİN EFENDİ MENKİBESİ
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	ŞEYH MEHMED ÇELEBİ VE ŞEYH BURHANEDDİN EFENDİ MENAKIBI

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 28/07/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Prof. Dr. Mehmet Necmettin BARDAKÇI	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Veli ATMACA	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Melek DİKMEN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhaneddin Efendi Menâkıbı” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça kısmında gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Fatma Batur'.

Fatma BATUR
25/07/2019

(Fatma, Batur, *Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Çelebi Menâkıbı*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Menâkıbnâmeler, millî kültürümüzü ve dinî unsurları anlatan eserlerdir. İçerisinde ahlâki, dinî ve kültürel unsurlar bulunmaktadır. Menâkıbnâme türlerinden olan evliyâ menkıbelerinde bu unsurlar daha yoğun işlenmektedir.

Bu çalışma, evliyâ menkıbeleri arasında yer alan Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Çelebi Menâkıbı'nın günümüz Türkçesine aktarılması ile menâkıbda geçen bazı tasavvuf terimlerinin açıklanmasından oluşmaktadır. Menâkıb'ın başında Eğirdir Zeyniyye Zâviyesi'nin ilk şeyhi Şeyhülislâm Berdeî hakkında bilgi verilmiştir. Şeyhülislâm Berdeî, Azerbaycan'ın Berde şehrinden Eğirdir'e yerleşmiş Türk dervişlerindendir. Onun vefatından sonra yerine postnişînlığe damadı Pîr Muhammed el-Hoyî geçmiştir. Pîr Muhammed'in, Zeynüddin Hâfî'nin halîfelerinden Abdullatîf Kudsi'ye bağlanmasıyla zâviyede Zeyniyye Tarîkatı usûlü benimsenmiştir. Pîr Muhammed'den sonra zâviyede Şeyh Mehmed Çelebi, Şeyh Burhâneddin Çelebi ve Ahmed Efendi şeyhlik yapmıştır. Zâviyede postnişînlik, vakfiye şartlarına bağlı olarak babadan oğula geçmiştir. Ehl-i sünnet inancına sahip olan Zeyniyye şeyhleri, Eğirdir ve çevresinde, tarîkat usûlüne uygun bir şekilde zikir ve sohbetlerini icrâ etmişlerdir. Eğirdir Zeynî Zâviyesi, Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Çelebi dönemlerinde şöhretin zirvesine çıkmıştır. Devlet adamlarıyla olan irtibat ve bu döneme ait bilgiler menkıbelerde yer almaktadır.

Menâkıbda tarihî bilgilerin yanı sıra zâviyede görev yapan şeyhlerin hayatları hakkında bilgi verilmiş, kerâmetleri anlatılmıştır. Kerâmetlerde, ricâlullahla bir arada olmak, Hızır'la görüşmek, tayy-i mekân ve tayy-i zaman, su üstünde yürümek, zor durumda olana yardımcı olmak, aynı anda farklı yerlerde olmak, Allah dostlarını gücendirenlerin Allah tarafından cezalandırılması gibi unsurlar bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Menâkıb, Şeyh Mehmed Çelebi, Şeyh Burhâneddin Çelebi, Eğirdir Zeyniyye Zâviyesi, kerâmet.

(Fatma, Batur, *Epics of Sheikh Mehmed Chelebi and Sheikh Burhaneddin Chelebi*, Master's Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Epics are the works which tell our national and religious culture. They include moral, religious and social elements. These elements are handled more intensely in saint epics that is a kind of epic,

This study is comprised of the explanation of some İslâmic terminology which exists in the epics of Sheikh Mehmed Chelebi and Sheikh Burhaneddin Chelebi by translating into modern Turkish. At the beginning of the epic, some information about Shaik al-İslâm Berdeî, the first sheikh of Eğırdır Zeyniyye convent, is given. Shaik al-İslâm Berdeî is one of the Turkish dervishes who came from Berde that is a city in Azerbaijan and settled in Eğırdır. After his death, his son-in-law Pir Muhammed el-Hoyi became the sheikh. After Pir Muhammed was committed to Abdullatîf Kudsî, one of the caliphs of Zeynüddin Hâfî, style of Zeyniyye sect was adopted in the convent. After Pîr Muhammed, Sheikh Mehmed Chelebi, Sheikh Burhâneddin Chelebi and Ahmed Efendi became the sheikh of the convent. In the convent, the position of postnîsh was transmitted from father to son depending on the foundation principles. The Zeyniyye sheikhs who have the belief of the follwers of ahl al-sunnah, carried out their speeches and invocations properly according to the principles of the sect in Eğırdır and around it. Eğırdır Zeynî convent reached the peak of its fame during the reign of Sheikh Mehmed Chelebi and Sheikh Burhâneddin Chelebi. The ties with politicians and the informations belonging to that era exist in the epics.

In the epics, not only the historic information but also some data about the lives of the sheikhs and working at the convent were given and their miracles were told. In miracles, there are some issues such as being together with the men of God, meeting Hızır, bilocation, walking on water, heping someone in need, being in different places at the same time and God's punishment a man who hurts men of God.

Key words: Epics, Sheikh Mehmed Chelebi, Sheikh Burhaneddin Chelebi, Eğırdır Zeynî convent, miracles.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MENÂKİBNÂMENİN MUHTEVASI VE MENKİBELERDE ADI GEÇEN ŞEYHLER

1. MENKİBE TERİMİNİN ANLAMI	5
2. MENÂKİBNÂME'NİN NÜSHALARI	7
3. MENÂKİBNÂME'NİN YAZARI	9
4. MENÂKİBNÂME'NİN MUHTEVASI.....	12
5. EĞİRDİR ZÂVİYESİNDE ZEYNİLİĞİN BAŞLANGICI.....	13
6. EĞİRDİR ZEYNÎ ZÂVİYESİNDE GÖREV YAPAN ŞEYHLER.....	15
6.1.Şeyhülislâm Berdeî.....	15
6.2.Pîr Muhammed el-Hoyî (Pîri Halîfe)	17
6.3.Şeyh Mehmed Çelebi	18
6.4.Şeyh Burhâneddin Efendi.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

MENÂKİBNÂMEDEKİ BAZI TASAVVUF TERİMLERİ

1. MAKÂM VE HÂL	23
2. VELÎ VE VELÂYET	24
3. KERÂMET	27
4. TAYY-İ MEKÂN, BAST-I ZAMAN.....	28
5. İLM-İ LEDÜN	29
6. YAKÎN	32
7. HIZIR	33
8. RİCÂLULLAH.....	33
9. GAYB	35
10. KEŞF	36
11. İSTİMDÂD	36
12. MUSÂHİB.....	38
13. TARİKAT	39
14. TEKKE	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

(ŞEYH MEHMED ÇELEBİ VE ŞEYH BURHÂNEDDİN EFENDİ MENÂKIBI)

1. ŞEYH MEHMED ÇELEBİ MENÂKIBI.....	43
1.1.Şeyhülislâm Berdeî.....	44
1.2.Pîr Muhammed el-Hoyî.....	51
1.3.Şeyh Mehmed Çelebi	57
1.4.Şeyh Burhâneddin Efendi.....	101

SONUÇ.....	146
KAYNAKÇA	148
SÖZLÜK.....	151
ÖZ GEÇMİŞ.....	164

KISALTMALAR

b.	: bin.
bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
çev.	:Çeviren.
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
Haz.	: Hazırlayan
HBVAD	: Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi
Hz.	: Hazreti.
Müt.	: Mütercim
No.	:Numara.
S.	: Sayfa.
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi vesellem.
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi.
ss.	: Sayfalar arası.
Terc.	: Tercüme.
vd.	: ve devamı
y.y.	: Yayın yeri yok.
Yay.	: Yayınları.

ÖNSÖZ

İslâmiyetin kabulünden önce Türk topluluklarının ahlâki ve sosyal kültürlerini, yaşam şartlarını, kahramanlıklarını anlatan eserler, destan ve efsânelerdir. İslâmiyeti kabul ettikten sonra efsâne ve destanın yerini menkıbeler almıştır. Bunlardan tasavvufî ile ilgili olan menkıbelerde, dervîşlerin tasavvufî hayatları ve kerâmetleri anlatılmaktadır. Çalışma konumuz olan Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbında, Eğirdir Zeynî Zâviyesinde hizmet etmiş olan şeyhlerin menkıbeleri anlatılmaktadır. Bununla birlikte menkıbelerde sıkça geçen bazı tasavvufî terimler bulunmaktadır. Eserde XV.-XVI. yüzyıllarda Eğirdir çevresinde ve Osmanlı Devletinde yaşanan bazı tarihî olaylar hakkında bilgi verilmektedir. Bu yönüyle dönemin anlaşılmasına katkı yapması düşünülmektedir.

Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbı başlıklı bu çalışma; giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Birinci Bölümde, menkıbe geleneğine değinilerek Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Çelebi Menâkıbı'nın menkıbeler arasındaki yeri ve önemi belirtilmiştir. Menkıbelerin muhtevastaki motiflerin değeri belirtilerek eserdeki motifler tespit edilmiştir. Menkıbelerin geçtiği Eğirdir Zeyniyye Zâviyesi Zeyniyye usûlünün başlaması hakkında kısaca bilgi verilmiş, menkıbelerde adı geçen zâviye şeyhleri tanıtılmıştır. İkinci Bölümde, eserde sıkça geçen tasavvufî terimler açıklanmıştır. Açıklama yapılırken âyet ve hadisler ile mutasavvıfların konuyla ilgili fikirlerine yer verilerek ortak bir görüş elde edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü Bölümde ise metin verilmiştir. Sonuç kısmında konuyla ilgili kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

Günümüzde oldukça popüler olan tasavvuf ve tarîkatlar alanında sistematik bir araştırma yapmanın zorlukları bilinmektedir. Bu çalışmayı hazırlarken birçok kişinin desteği olmuştur. Seçilen konu, akademik bir çerçevede incelenirken çalışmam boyunca bana zaman ayırıp her türlü konuda yardımcı olan değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Mehmet Necmettin BARDAKÇI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Metin bölümündeki okumakta zorluk çekilen yerlerin okunmasında yardımını esirgemeyen Prof. Dr. Muhammet Sadık AKDEMİR'e ve Doç. Dr. Melek DİKMEN'e teşekkür ederim. Ayrıca beni yetiştiren, zorluklarla mücadele ederek ayaklarım üzerinde durmayı öğreten anneme, Kur'an ve Sünnet'le iç içe olmamda maddi ve manevî desteğini esirgemeyen babama şükranlarımı arz ederim. Özellikle her konuda bana destek olan beni yüreklendiren ve çalışma boyunca desteğini esirgemeyen eşime, çalışırken sabredip isteklerini erteleyen çocuklarıma ve şu ana kadar emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Fatma BATUR
Isparta – 03.07. 2019

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Anadolu'nun fethedilip İslâmlaşmasında Horasan ve Türkistan'dan gelen alperenlerin ve dervîşlerin etkisi büyüktür. Anadolu'nun birçok yerinde kurdukları zâviyelerle bu dervîşler bir taraftan müridlerini terbiye etmişler, diğer taraftan ahlâklı davranışlarıyla yerli halka İslâmiyet'i tanıtmışlardır. Yerleştikleri yerlerde sevgi ve hoşgörölü yaklaşımlarıyla halkın sempatisini kazanmışlardır. Halkın gönlünde taht kuran bu dervîşlerin kerâmetleri, dilden dile dolaşarak hikâyeleşip menkıbeye dönüşmüştür.

Bu çalışmada, XV. yüzyıldan itibaren Hamîd ilinde, Eğirdir ve çevresinde oluşan bir tasavvufî oluşum ele alınmıştır. II. Murad döneminden itibaren Osmanlı ülkesine gelen âlim ve şeyhler ülkenin ilim ve irfan zenginliğine büyük katkı yapmışlardır. Şeyhülislâm Berdeî (ö. 1430) ve Pîr Muhammed Hoyî (ö. 1460) de bu dönemde Anadolu'ya gelenler arasındadır. Timur'un hâkimiyet alanı olan Azerbaycan'ın Berde ve Hoy kasabalarından başlayan onların bu yolculuğu, Eğirdir-Yazla mevkiinde sona ermiştir. Şeyh'in ve beraberindekilerin Eğirdir-Yazla'ya yerleşmesi, bu çevrede yeni bir tasavvufî oluşumun canlanmasına vesile olmuştur. Bu oluşumun asıl şöhreti, Pîr Muhammed el-Hoyî ile Zeynî Zâviyesi'ne dönüştükten sonra gerçekleşmiştir. Pîr Muhammed el-Hoyî'nin Abdullatîf Kudsi'ye intisabından sonra tekkede Zeyniyye usûlünün başladığı bilinmektedir. Menkıbelerdeki bilgiye göre Zeyniyye şeyhlerinden Şeyh Mehmed Çelebi (ö. 1494) ve Şeyh Burhâneddin Çelebi (1494-1562) dönemi, Zeyniyye Tarîkatı'nın Eğirdir ve çevresinde etkin olduğu, hem halk hem de devlet adamları tarafından hüsnü kabul gördüğü bir dönemdir.

Bu çalışmada, Şeyhülislâm Berdeî, Pîr Muhammed el-Hoyî, Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Çelebi'nin menkıbeleri bulunmaktadır. Ancak eserin adından da anlaşılacağı üzere menkıbelerin büyük çoğunluğu Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Çelebi'ye aittir. Osmanlıca Türkçesi ve yazma halindeki menkıbeler ilim dünyasına kazandırılmak düşüncesiyle günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Çalışma konumuz olan bu menâkıbla ilgili daha önceden bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2003 yılında tamamlanan Ümit Betül Aydın tarafından yapılan *Şerîf Efendi'nin*

*Menâkıbnâme*si, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2011 yılında Seda Uysal tarafından yapılan *Şerîf Muhammed Efendi'nin Menâkıb-ı Evliyâsı* adlı tez çalışmaları bulunmaktadır. Sayın Aydın, çalışmasında Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 4552 nolu nüshayı esas almıştır. Sayın Uysal ise, Millî Kütüphane'deki 8836 nolu nüshayı esas alarak Millî Kütüphane 9337, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud 4552 ve Nafiz Paşa 1200, Topkapı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi 1243 nolu nüshalarıyla karşılaştırıp tenkitli metin olarak hazırladığı çalışmasını edebiyat açısından incelemiştir.

Sadık Yazar ise özellikle *Menâkıbnâme*'nin müellifi ile ilgili yaptığı makale çalışmaları ve 2012 yılında yayımlanan *Eğirdirli Münevver Bir Âilenin Hikâyesi* adlı kitabında bu menâkıbı sıkça kullanmıştır. Sayın Yazar, Şeyh Burhâneddin Efendi ailesinin biyografileri ile menâkıbın müellifi Şerîf Mehmed hakkında bilgiler verdiği çalışmasını, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T6474 nolu nüshayı esas alarak hazırlamıştır. Seda Uysal'ın incelediği beş nüshaya İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki T6474 nolu nüshayı ilave ederek tenkitli olarak çalışmıştır.

Bizim üzerinde çalıştığımız nüsha Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi 654 numaralı nüshadır. Ancak bu nüsha şu anda Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde 3725/2 numarada bulunmaktadır. Çalışma konusu olan elimizdeki nüshayla bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışma konusu olarak tercih edilmiştir. Eğirdir'deki Zeynî şeyhlerini anlatması ve Eğirdir ve çevresi hakkında bilgiler vermesi tercihe sebep olan diğer etkenlerdir. Ayrıca çalışmada *menâkıbnâme*yi tasavvuf bilim dalı açısından inceleyen Sayın Aydın'ın çalışmasından farklı olarak onun yer vermediği bazı tasavvuf kavramları hakkında bilgi verilmiştir. *Menâkıbnâme*deki anlatımlar daha detaylıdır. Menkıbelerdeki kerâmet motifleri belirtilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Latin harflerinin kabulüyle başlayan süreçte önceki devirlerde yazılan birçok metinleri anlayamaz olduk. Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi olan klâsik eserleri okuyacak insanların sayısı zamanla azalmış, yeni nesillerin bu metinleri okuyup anlamaları imkânsız hale gelmiştir. Unutulan bu eserler, kıdemli bir durumdadır ve kütüphanede okuyucusunu beklemektedir. Tarihî ve kültürel değerleri özümseyebilmek

için kadîm kültürümüzde önemli bir yere sahip olan bu tür eserlerin günümüz Türkçesine aktarılması büyük öneme sahiptir.

Son yıllarda bu eserlerden bazıları incelenmiş, bazıları üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmaların ilmî, sosyal ve kültürel açılardan kültürümüze katkılar sağladığı bilinmektedir. İncelenen, üzerinde çalışmalar yapılan şanslı eserlerden biri de Şeyh Burhâneddin Efendi'nin torunu Şerîf Mehmed Efendi tarafından yazılan *Şeyh Mehmed Efendi ve Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbı*'dır. Bu eser çoğunlukla *Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddin* adıyla bilinmektedir. Eserde, Zeyniyye şeyhlerinden Şeyh Mehmed Çelebi ve torunu Şeyh Burhâneddin Çelebi'nin menkıbeleri yer almakla birlikte Şeyhülislâm Berdeî ve Pîr Muhammed el-Hoyî hakkında da bilgiler yer almaktadır. Menkıbelerde ağırlıklı olarak şeyhlerin kerâmetleri üzerinde durulmakta, Eğirdir ve çevresinin tarihî ve kültürel hayatı hakkında bilgi verilmektedir.

Bu araştırmada, XV. yüzyıl Osmanlı ulemasından birçoğunun tercih ettiği Zeyniyye tarîkatına mensup Eğirdir Yazla Zâviyesi şeyhlerinin menkıbelerinin günümüz Türkçesine kazandırılması, şeyhlerin menkıbevî hayatı ile tarihî hayatının mukayesesi ve menkıbelerdeki ahlâkî unsurların değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bugün tarihe mal olmuş bu tarîkatın şeyhlerinin menkıbelerini okumadaki amaç, onların erdemli hayatlarının zamanımız insanına aktararak ahlâk ve edep açısından yeni kazanımlar elde edilmesini sağlamaktır. Her ne kadar olaylar belirli bir bölgede geçse de halkın, tarîkat ehline ve kerâmetlere karşı ilgisini ortaya koyacak menkıbelerin dinî ve kültürel hayatımızdaki yerinin önemi bilinmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, Osmanlı Türkçesi olan Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbı'nın okunarak günümüz Türkçesiyle yazılmasını ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Çalışmada konuyu belirledikten sonra gerekli planlama yapıp nitel araştırma yöntem ve tekniklerinden doküman inceleme ve literatür tarama teknikleri kullanılmıştır. Bu tekniklerin kullanılma sebebi Menâkıbnâme'de geçen şeyhler ve tasavvufî kavramlarla ilgili geçerli bilgilere ulaşmaktır. Araştırma konusu ile ilgili kitaplara, makalelere, tezlere, ansiklopedi ve sözlüklere ulaşılmıştır.

Araştırma, tasavvuf bilim dalı açısından incelenmiş, çalışma konusu eserde yer alan tasavvufî terimlerden bazıları açıklanmıştır. Bu açıklamalar yapılırken sözlükten,

ansiklopedilerden, klâsik tasavvuf eserlerinden ve günümüz tasavvuf çalışmalarından faydalanılmıştır.

Osmanlı Türkçesiyle yazılan metin okunurken Arapça, Farsça kelime ve tamlamalar tespit edilerek anlamları sözlük kısmında gösterilmiştir. Kelimelerin ve tamlamaların anlamlarında Arapça ve Osmanlıca sözlüklerden faydalanılmıştır. Menâkıbda geçen bazı kelimeler, etmek (ekmek), deyu (diye), anlar (onlar) gibi çoğu kelimelerin teleffuzu bugünkü söylenişle verilmiştir.

Metinde yer alan âyetlerin hangi sûrede olduğu tespit edilerek sûre adı ve mealleri birlikte dipnotta gösterilmiştir. Hadislerden bazısının kaynağına ulaşılmış bazısının kaynağına ulaşılamamıştır. Kaynağına ulaşılan hadisler dipnotta gösterilmiş, kaynağına ulaşılamayan hadisler için dipnotta gerekli bilgi verilmiştir. Menkıbelerde adı geçen padişah ve paşa isimleri ve olaylar tarihî kaynaklarla karşılaştırılarak doğru bir bilgiye ulaşılmıştır.

Menâkıbda kırmızı renkli satırlar çalışmadaki metin kısmında koyu puntolu olarak belirtilmiştir. Ayrıca menkıbelerde anlatılan olaylar ve şeyhler dikkate alınarak konuya göre bazı başlıklar konulmuştur. Arapça dua cümleleri Türkçeye çevrilerek anlamı italik olarak parantez içerisinde verilerek belirginleştirilmiştir. Yazmanın varak numaraları parantez içerisinde koyu renkli olarak yazılmıştır. Menâkıb okunurken anlam bütünlüğünün oluşması için noktalama işaretleri konulmuş ve paragraflar oluşturulmuştur. Sayfaların kenarında bulunan mukabele kayıtları dipnot olarak gösterilmiştir.

Menâkıbın bazı sayfa kenarlarında yer alan notlar okunup gerekli bilgiler verilmiştir. Yazım yanlışı ve arka arkaya tekrar yazılan kelimeler dipnotta belirtilmiştir. 120a ve 226a'daki mühürde “*vakafe hêze'l-kitâb es-Seyyid Ali pîri bevvâbîn dergâhu cim ale's-şartı en lâ yahruca min hızâne sene 1223*” ifadesi yazılıdır. Mühür okunarak Türkçeye aktarılmıştır.

Menâkıbın başında (86b) “*hâzâ menâkıbu Sultâni'l-Muhakkikîn Kutbu'l-Ârifîn Şeyh Sultân Muhammed Çelebi İbnü's-Şeyh Pîr Muhammed Hoyî kuddise sirruhuma'l-azîzü.*” ifadesi yer almaktadır. Son varakta (227a) “*temmet el menâkıbu alâ yedi abdi daîf en-nahîf es-Seyyid Hâfız Halil Ispartavî el-ma'rûf bi-Yunuszâde fî seneti hamsetin ve işrine ve mieteyni ve elf (1225). Vakf-ı şerîf ile vakftır.*” ifadesi bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MENÂKİBNÂMENİN MUHTEVASI VE MENKİBELERDE ADI GEÇEN ŞEYHLER

1. MENKİBE TERİMİNİN ANLAMİ

Menkıbe (menkabe) kelimesinin kökü, “nekabe”dir. “Nekabe” sözlükte delmek, gitmek “nekabe an” isabet etmek, haber vermek, bahsetmek, araştırmak” anlamlarına gelmektedir. Menkabe ise iki ev arasındaki geçmek mümkün olmayan dar yol demektir.¹ Övünülecek iş ve hareket anlamlarını içeren menkıbe çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvâline (durumuna) ait hikâyelerdir.² Menkabe terimi hadis külliyyâtında sahabenin faziletini anlatan bir bölüm olarak “Kitâbu’l- Menâkıb” şeklinde yer almıştır.³ Dolayısıyla aslı menkabe olan kelime yaygın olarak menkıbe şeklinde kullanılmaktadır.⁴

İslâmiyetten önce dünyanın birçok milletinde olduğu gibi Arap toplumunda da kıssacılar tarafından anlatılan efsânelerin ve mitlerin yaygın olduğu görülmektedir. Bu dönemde anlatılan kıssaların çoğunluğunu “eyyâmu’l-Arab” olarak adlandırılan kabileler arasındaki savaşlar teşkil etmektedir. Bunun yaygınlaşmasında Yahudi ve Hıristiyan menkıbeleri etkili olmuştur.⁵ İslâmiyet döneminde Hz. Osman’ın şehid edilmesinden sonra siyasî bölünmelerin yaşandığı toplumda “kıssa anlatıcılar” olarak bilinen “kussâs” ortaya çıkmıştır. Bunların sayısı Emevîler döneminde artmıştır. IX. yüzyıldan itibaren çeşitli mezheplere mensup kişiler tarafından anlatılmaya başlanan bu kıssalar zamanla evliyâ menkıbelerine dönüşmüştür.⁶

Müslüman Türk topluluklarında da menkıbelerin yaygın olduğu görülmektedir. İslâmiyetten önce Türklerdeki efsâne ve destanlarda, şamanların kötü ruhlarla mücadeleleri, gayb âleminde gizli güçlerle irtibat kurdukları anlatılmaktadır. İslâmiyeti kabul ettikten sonra şamanların olağanüstü halleri zamanla menkıbeye dönüşmüştür.

¹ İbn Manzûr Ebu’l-Fazl Cemâlüddin Muhammed, *Lisânu’l-Arab*, Daru’l-Maârif, (I-VI), (Tahkik: Abdullah Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasebellah, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî), Kahire, s. 4513-4514.

² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 13. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 1996, s. 615.

³ Hâşim Şahin, “Menâkıbnâme”, *DİA*, Ankara, 2004, c. 29, ss. 112-114.

⁴ A. Yaşar Ocak, *Kültür Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, 5. Baskı, Timaş Yay., İstanbul, 2016, s. 21.

⁵ İbrahim Altunel, “Kıssahan”, *DİA*, İstanbul, 2002, c. 25, ss. 501-502.

⁶ Ocak, *Kültür Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 58.

İslâmı tebliğ eden dervîşlerin Türk geleneğine uygun bir tarzda anlatımı, şamanların hikâyelerinin karışmasına engel olamamıştır. Efsâne ve destanların yerini evliyâ menkıbeleri almıştır.⁷

IX. yüzyıldan itibaren tasavvufun İslâm dünyasında yaygınlaştığı ve tasavvuf zümrelerinin hayatlarını ve kerâmetlerini anlatmak bağlamında menkıbe kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. *Hilyetü'l-Evliyâ* (Ebû Nuaym), *Tabakâtü's-Süfiye* (Sülemî), *er-Risâle* (Kuşeyrî) ve *Keşfü'l-Mahcûb* (Hücvirî) gibi eserlerde, sûfilerin hikmetli sözleri ve güzel davranışları ile bazı menkıbeleri yer almıştır. XII. yüzyılda tarikatların sistemleşmesiyle birlikte ilk dönem sûfileri ve birçok tarikat şeyhi hakkında menâkıb kitapları yazılmıştır.⁸ Bu bağlamda Feridüddin Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı tam anlamıyla bir menkıbe kitabıdır. XIII. yüzyıldan sonra yazılan bu tür eserler arasında İbnü's-Serrâc (ö. 747/1346)'ın *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh*'ı, Ahmed Eflakî (ö. 761/1360)'nin *Menâkıbu'l-Ârifîn*'i, İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1402)'ın *Tabakâtü'l-Evliyâ*'sı, Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492)'nin *Nefahâtü'l-Üns*'ü, Taşköprülüzâde (ö. 968/1561)'nin *eş-Şakâiku'n-Nü'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*'si, M. Cemâleddin el-Hulvî (ö. 1064/1654)'nin *Lemezâtı Hulviyye ez-Lemezât-ı Ulviyye*'si, Bursalı Mehmed Tahir Efendi (ö. 1341/1925)'nin *Osmanlı Müellifleri*, Hüseyin Vassâf (ö. 1929)'ın *Sefînetü'l-Evliyâ*'sı ve Harîrîzâde (ö. 1299/1882)'nin *Tibyânu Vesâili'l-Hakâik*'i zikredilebilir.⁹

XV. yüzyıldan sonra menâkıbnâmelerde artış görülmektedir. Muhtemelen tarikatların yaygınlaşmasının bunda etkisi olmuştur. Sonraki yüzyıllarda ise bu artış daha fazladır. Bunun sebebi, müridlerin yetişmesi, velînin ve tarikatın propagandasının yapılmasıdır. Bir diğer sebebi ise velîye veya tarikata ulemâ nezdinde meşrûluk kazandırılma çabasıdır. Zira ulemânın muhâlefetinin olmamasının tarikatların yayılmasında etkili olacağı şeklindeki düşünce menkıbe yazma geleneğini oluşturmuş ve zamanla sayısını artırmıştır.¹⁰ XV. yüzyılda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde tekke kuran Zeyniyye Tarikati'na mensup şeyhlerle ilgili menâkıbnâmeler de bu bağlamda değerlendirilebilir.

⁷ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 13. Baskı, Akçağ Yay., Ankara, 2013, s. 50.

⁸ Şahin, "Menâkıbnâme", *DİA*, c. 29, ss. 112-114.

⁹ İbnü's-Serrâc, *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh (Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı)*, Haz. Necdet Gürkan-M. Necmeddin Bardakçı-M. Saffet Sarıkaya, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 58.

¹⁰ Ocak, *Kültür Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 64-65.

Zeyniyye Tarîkatı, XV. yüzyılda Anadolu’da Zeynüddin Hâfi’nin halifeleri tarafından yayılmıştır. Tarikat şeyhlerinin devlet erkânıyla uyumlu olması, tarikat-şeriat ilişkisine dikkat etmeleri, XVIII. yüzyıla kadar bu tarikatın ulema ve halk tarafından ilgi görmesini sağlamıştır. Zeyniyye tarikatının Eğirdir zâviyesindeki şeyhleri hakkında bilgi veren menâkıb da “*Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbı*”dır. Öngören’in verdiği bilgilere göre bu eseri ilk derleyen kişi Halîfezâde olarak tanınan Muhyiddin Mehmed Çelebi’dir.¹¹ Halîfezâde Muhyiddin Mehmed Çelebi, Şeyh Burhâneddin Efendi’nin terbiyesinde yetişen kişiler arasında yer almaktadır. Şeyh Burhâneddin Efendi’nin torunu Şerîf Mehmed Efendi bu esere ilaveler yaparak son şeklini vermiştir. Eserin bazı kataloglarda *Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddin* adıyla geçtiği belirtilmektedir.¹²

Eserde Şeyhülislâm Berdeî, Pîr Muhammed el-Hoyî, Şeyh Mehmed Çelebi ve Burhâneddin Efendi’nin menkıbelerine yer verilmiştir.¹³ Menkıbelerde, tarihî bir süreç içerisinde Eğirdir ve çevresinde Zeyniyye Tarîkatı’nın oluşması, yayılması ve şeyhlerin hayatlarıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Dönemin Osmanlı padişahlarından, sadrazamlarından ve sancak beylerinden anlatımların olması esere, tarihî kaynak olma özelliği de vermektedir.

2. MENÂKIBNÂME’NİN NÜSHALARI

Eğirdir Zeyniyye Zâviyesinde görev yapan şeyhleri konu alan menkıbe kitabı Şeyh Mehmed Çelebi ile Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbı ve Menâkıb-ı Evliyâ olarak bilinmektedir. Bu eserin tespit edilebilen nüshaları şu kütüphanelerde bulunmaktadır.

1. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi no: H. 1243. İstinsah tarihi: 1079/1668-69.
2. Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 921 nolu nüsha. İstinsah tarihi: 1135/1723.
3. Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi 654 nolu nüsha. Bu nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine nakledilmiştir. No: 3725. İstinsah tarihi: 1225/1810-11.

¹¹ Reşat Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarîkatı Zeyniler*, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s. 124; Sadık Yazar, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi Şerîf Mehmed’in Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddin’i*, Metamorfoz Yay., İstanbul, 2012, s. 83.

¹² Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarîkatı Zeyniler*, s. 121-125.

¹³ Mehmet Necmeddin Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, Sinan Ofset, Isparta-Eğirdir, 2008, s. 41.

4. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi no: 4552. İstinsah tarihi: 1231/1816.
5. Millî Kütüphane Yz. A 9337, İstinsah tarihi: 1251/1835.
6. Millî Kütüphane Yz A 7559 nolu nüsha 1225/1810-11 tarihli nüshadan çoğaltıldığı belirtilip kesin tarih verilmemiştir.
7. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi no: T6474. İstinsah tarihi bulunmamaktadır.
8. Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa no: 1200. İstinsah tarihi bulunmamaktadır.
9. Millî Kütüphane Yz. A 8836 nolu nüshanın istinsah kaydı bulunmamaktadır.

Bunların haricinde yurt dışında iki nüshasının bulunduğu belirtilmiştir. Mısır nüshası *Fihrisü'l Türkiyyeti'l-Osmâniyye* adlı katalogda Türkî 227 numara ile Mısır Millî Kütüphanesinde yer aldığı belirtilmiştir. İstinsah tarihi bulunmamaktadır. Almanya'daki nüsha *Türkische Handschriften III* adlı katalogda Hs. Or. 3824 numara ile kayıtlı olduğu ve 1301/1883-84 tarihinde istinsah edildiği belirtilmektedir.

Menâkıbnâme ilk olarak Halifezâde tarafından derlenip yazılmıştır. Daha sonra Şeyh Burhâneddin Efendi'nin torunu Şerîf Mehmed Efendi tarafından düzenlenerek tekrar kaleme alınmıştır. Son olarak Şerîf Mehmed Efendi'nin amcası Seyyid Mahmud'un torunu Seyyid Hüseyin tarafından yeniden yazılmıştır. Bunlardan Isparta ve Yapı Kredi nüshaları Seyyid Hüseyin tarafından derlenmiştir. Diğerleri ise Şerîf Mehmed'in yazdığı nüshadan çoğaltılmıştır.¹⁴

Üzerinde çalıştığımız Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesinde 654 numaraya kayıtlı olan ve şu anda Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde 3725/2 numarada kayıtlı olan nüshanın birinci kısmında Şeyh Mehmed Çelebi'nin Divânı Hızırnâme (1b-85b) bulunmaktadır. Bu kısım no: 3725/1'de kayıtlıdır. Menâkıb ise (86b-227a) varak arasındadır ve ikinci kısmı oluşturmaktadır. Hızırnâme Prof. Dr. Mehmet Necmeddin BARDAKÇI tarafından Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme) adıyla neşredilmiştir.¹⁵

İkinci kısmı oluşturan menâkıbın ilk varakında yıldız zemin üzerinde mavi ve turuncu renkli hatayî motifler ve yine aynı renkte tığları bulunan mihrabiye yer

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Yazar, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi*, s. 88-94.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 119 vd.

almaktadır. Yazı cetvellidir ve çift çizgiyle sınırlıdır. Her b varakının sonunda takip (rakabe) kelimesi vardır ve her varak 13 satırdan oluşmuştur. İlk varakta 11 satır son varakta (227a) 8 satır bulunmaktadır ve ters üçgen şeklinde cetvelli olarak bitirilmiştir. Nüsha mukavva zemin üzerinde ebrulu kâğıtla kaplıdır.

Menâkıb “Hâzâ menâkıb-u Sultânî'l-Muhakkıkîn, Kutbi'l Ârifîn Şeyh Sultân Muhammed Çelebi ibnü'ş-Şeyh Pîr Muhammed Hoyî kuddise sirruhuma'l-azîz.” olarak başlamakta ve “...mezbure Âmine Hâtun Hazreti Şeyh Burhan Efendi'nin mu'tekası ve menkûhası gayet makbulesiymiş.” şeklinde bitmektedir. Menâkıb, Yunuszâde Seyyid Hâfız Halil Ispartavî tarafından 1225/1810-11 yılında istinsah edilmiştir.

86b'de hamdele ve salvele ile başlayan menâkıbın 86b-88a varakı giriş kısmını oluşturmaktadır. 88a-96b varakında Şeyhülislâm Berdeî'nin, 96b-103b varakında Pîri Halîfe olarak meşhur olan Şeyhülislâm Berdeî'nin damadı Pîr Muhammed el-Hoyî'nin menkıbeleri yer almaktadır. 103b'den 163b'ye kadar Şeyh Mehmed Çelebi'nin, 163b'den 227a'ya kadar Şeyh Burhâneddin Efendi'nin menkıbeleri bulunmaktadır.

3. MENÂKIBNÂME'NİN YAZARI

Menâkıbı derleyen kişi, Şeyh Burhâneddin Efendi'nin müridi Halîfezâde Mehmed Çelebidir. Menâkıbnâmedeki bilgilere göre ilk derlemenin adı Menâkıb-ı Kebîre'dir ve tafsilatlıdır.¹⁶ Mehmed Halîfezâde, Şeyh Burhâneddin Efendi'nin müridi Hacı Halîfe'nin oğludur. Mehmed Halîfezâde'nin doğum tarihî kesin olarak bilinmemektedir. Menâkıbdaki bilgilere göre Uluborlu'da doğan Halîfezâde'nin Şeyh Burhâneddin Efendi'nin Eğirdir Zâviyesine şeyh olmasından sonra doğduğu düşünülürse 1515'ten sonra doğduğu söylenebilir.¹⁷

Halîfezâde tarafından derlenen menâkıb Şerîf Mehmed tarafından bazı yerlerde ilaveler yapılarak eksik olan kısımları tamamlanmıştır. Şeyh Burhâneddin Efendi'nin torunu olan Şerîf Mehmed, Şerîfi Mehmed Efendi'nin oğludur. Şerîfi Mehmed Efendi'nin doğum tarihî kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tahmini olarak 1520 yıllarında doğduğu düşünülmektedir. Eserleri arasında Kanuni Sultân Süleyman'ın oğlu Şehzade Bâyezid'e sunduğu Hilye-i Şerîf,¹⁸ II. Selim döneminde (978/1570-71) yazılan

¹⁶ Yunuszâde, *Menâkıb*, 88a, 103a, 163a.

¹⁷ Yunuszâde, *Menâkıb*, 204a, 204b, 206a.

¹⁸ Sadık Yazar, “Seyyid Şerîfi Mehmed Efendi ve Hilyesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volume 2/4 Fall 2007, ss. 1026-1044.

Fetihnâme-i Kıbrıs, III. Murad döneminde yazılan Divân, Yusuf u Zelîha Mesnevîsi (1578), Şevâhidü’ş-Şühedâ fî Mekâyidi’l-A’dâ (1577-1578) bulunmaktadır.¹⁹

Şerîfi Mehmed Efendi’nin oğlu Şerîf Mehmed Efendi, ilmiye sınıfındandır ve “Şerîfi” mahlasını kullanmaktadır. Kaynaklara göre 960/1553’te doğmuştur. Kazasker Zekeriya Efendi (ö. 1593)’nin tezkireciliğini yapan Şerîf Mehmed Efendi Halep, Galata, Mekke, Şam, Edirne ve Mısır kadılığı yapmıştır. 1618’de İstanbul kadılığına atandıktan sonra 1620’de Anadolu Kazaskerliğine getirilmiş ancak kısa süre sonra azledilmiş ve kendisine Rodoscuk kazası arpalığı verilmiştir. 1623 yılında meydana gelen Cemiyet-i Câmî Vak’âsı (Fatih Câmî olayı) sebebiyle Bursa’ya sürgüne gönderilmiştir. Birkaç ay sonra IV. Murad’ın padişah olmasıyla Şerîf Mehmed Efendi affedilip arpalığı geri verilmiştir.²⁰ 1624’te tekrar Anadolu Kazaskeri, 1625 yılında Kâsım Ğubarî Efendi’nin vefat etmesiyle Osmanlı Devleti’nin 11. Isparta’nın 4 nakîbüleşrafından²¹ birisi olmuştur. Bu görevi Anadolu Kazaskerliğiyle birleştirilmiştir. Daha sonra kendisine Rumeli Kazaskerliği verilen Şerîf Mehmed Efendi, böylece ilmiye sınıfının en üst derecesine terfi etmiştir. Kısa bir süre sonra Rumeli Kazaskerliğini Karaçelebizâde’ye bırakan Şerîf Mehmed Efendi’ye Dimetoka arpalığı verilmiştir. Nakîbüleşraflık görevinde beş yıl bulduktan sonra bu görevini amcazâdesi ve damadı Allâme Şeyhî Efendi’ye bırakmıştır. 1631 yılında İstanbul’da vefat eden Şerîf Mehmed Efendi’nin türbesi Eyüb mezarlığındadır.²²

Şerîf Mehmed Efendi; ilim, irfan sahibi, Arapça ve din ilimlerinde mahir, fen ilimlerinde cevher, bilgili ve işinin ehli, merhametli, şefkatli ve nezih bir âlim ve devlet adamı olarak tanıtılmaktadır. “Şerîf” mahlasını kullanarak şiir yazan Şerîf Mehmed

¹⁹ Sadık Yazar, “XVI. Asır Şairlerinden Eğirdirli Şerîfi’nin Şevâhidü’ş-Şühedâsı”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volume 4/2 Winter 2009, ss. 1092-1116.

²⁰ Bu olay I. Mustafa’nın ikinci kez padişahlığı döneminde veziriâzam Mere Hüseyin Paşa tarafından ilmiye sınıfından olan bir ihtiyarın dövdürülmesi sonucunda ölmesi ve sâdâtın bir kadıya hakaret edilip kadının dövdülmesidir. Yaşanan bu talihsiz olaylara tepki göstermek için ilmiye sınıfı ve halk, Fatih Câmî’nde toplanmış, Mere Hüseyin Paşa’nın mahkeme edilip azledilmesini istemişler. Bunun üzerine Paşa bir grup asker yardımıyla olayı bastırmıştır. Mere Hüseyin Paşa’nın azledilerek mahkeme edilmesini isteyen ilmiye sınıfı arasında Şerîf Mehmed Efendi’nin bulunması sürgün sebebi olmuştur. bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Mere Hüseyin Paşa”, *Osmanlı Tarihi*, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., İstanbul, 1994, cilt: 4, s. 376; Fikret Sarıcaoğlu, “Mere Hüseyin Paşa”, *DİA*, İstanbul, 1999, c. 19, ss. 8-9; Yazar, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi*, s. 63.

²¹ M. Sadık Akdemir, “Osmanlı Devletinde Ispartalı Nakîbüleşraflar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/2, S. 37, ss. 145-162.

²² Nev’îzâde Atayî, *Hadâ’ikül-Hakâ’ik Fî Tekmîleti’ş-Şakâ’ik II (Nev’îzâde’nin Şakâ’ik Zeyli)* Haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2017, s. 1821; Ahmet Rifat, *Devhâtü’n-Nukabâ, (Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakîbüleşraflar)*, Haz. Hasan Yüksel-M. Fatih Köksal, y.y. Sivas, 1998, s. 72; Yazar, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi*, s. 64.

Efendi'nin İmâm Bûsîrî (ö. 1293 veya 1297)'ye ait Kasîde-i Bürde'ye tahmîsi ve pek çok kasîdesi bulunmaktadır.²³ Şerîf Mehmed Efendi'nin Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddin ve Kasîde-i Bürde Tahmîsi'nden başka eserleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda III. Mehmed döneminde yazılan ve münazara konusunun ele alındığı Tercüme-i Münâzara-i Tûtî vü Zağ adlı eseri vardır. Ayrıca Abdurrahman el-Bistâmi (ö. 1454)'nin cifr konusundaki Miftâh-ı Cifrü'l-Câmi' ve Mısbâhu'n-Nûri'l-Lâmi ve ed-Dürrü'l-Munazzam fî Sırrı İsmi'l-A'zam adlı Arapça eserlerinin tercümesi olan Tercüme-i ed-Dürrü'l-Munazzam fî Sırrı İsmi'l-A'zam adlı eseri vardır. Bunlara ek olarak coğrafya konulu Mesâlikü'l-Memâlik Tercümesi ve aşk konulu Tercüme-i Ferruhnâme (Kıssa-i Hüma vü Ferruh) isimli eserleri bulunmaktadır.²⁴

Menâkıb'ın Şerîf Mehmed'den başka bir yazarı da Seyyid Hüseyin'dir. Bu bilgiye menâkıbdaki "...Bu abd-i zaif validem Şah Nisâ Hâtun'dan ol dahi babası Seyyid Mahmud Efendi hazretlerinden ve onlar dahi babası es-Seyyid Şeyh Burhâneddin Efendi kuddise sırrıhu hazretlerinden..."²⁵ ifadesinden ulaşılmıştır. Aynı ifade varak 226b'de geçmektedir. Buradan yazarın Şeyh Burhâneddin Efendi'nin oğlu Seyyid Mahmud'un kızı Şahnisa Hâtun'un oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Sadık Yazar Nakîbüleşraf defterlerinden "Seyyid Mustafa el-Müderrisü b. Seyyid Hüseyin b. Şerife Şahnisa binti Seyyid Mahmud b. eş-Şeyhü'l-Kâmil ve'l-mürşid Burhâneddin ez-Zeynî el-Eğirdirî" künyesiyle Seyyid Hüseyin ismine ulaştığını belirtmiştir.²⁶ Seyyid Hüseyin, menâkıbda Şeyhülislâm Yahya Efendi (ö. 1644)'den rivâyette bulunurken bizzat kendisinden duyduğunu belirtmiştir ve ondan merhum diye bahsetmiştir.²⁷ Buradan yola çıkarak Şeyhülislâm Yahya Efendi'ye yakınlığı sebebiyle ilmiye sınıfından olduğu düşünülebilir. Merhum ifadesi ise eserin 1644'ten sonra yazıldığını göstermektedir. Ayrıca Seyyid Hüseyin'in bu tarihten sonraları vefat ettiği kesindir. Menâkıbda yazar ismini zikretmediği için hakkındaki bilgiler azdır. Yapılan araştırmalarda da yeterli bilgiye ulaşılamamıştır.²⁸

²³ Atayî, *Hadâ'ikül-Hakâ'ik Fî Tekmîleti's-Şakâ'ik II*, s. 1821; Rıfat, *Devhâtü'n-Nukabâ*, s. 72.

²⁴ Yazar, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi*, s. 68-75.

²⁵ Yunuszâde, *Menâkıb*, 107a.

²⁶ Yazar, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi*, s. 91.

²⁷ Yunuszâde, *Menâkıb*, 195b.

²⁸ Yazar, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi*, s. 92.

4. MENÂKIBNÂME'NİN MUHTEVASI

Destan, efsâne, masal ve menkıbeler, olağanüstü olayları ve mitolojik unsurları abartılı olarak anlatırlar. Menkıbelerin mübalağalı ifadeler barındırması sebebiyle araştırmacılar tarihî konularda bunlara mesafeli durmuşlardır. Bununla birlikte menkıbelerde anlatılan olayların harikulâde oluşunun yanı sıra, muhteva olarak bir milletin kültürünü, dinî, ahlâkî ve sosyal değerlerini yansıttığı görülmektedir. Bu bakımdan menkıbeler, tarihî bilincin kazanılmasında büyük öneme sahiptir.²⁹

Masal, destan, efsâne ve menkıbe anlatım olarak ortak özellikte olmalarına rağmen biçim olarak farklılık arz ederler. Bu bağlamda evliyâ menkıbelerinde edebî bir kaygı yoktur. Anlatımları kısadır. Evliyâ menkıbelerinin diğer türlerden bir farkı da kahramanlarının gerçek olmasıdır. Çoğunlukla kahramanlarının yaşadığı zaman ve mekân bellidir. Yarı mukaddes bir içeriğe sahip olması da farklı olduğu başka bir noktadır.³⁰

Evliyâ menkıbelerinde, toplumdaki dinî tasavvufî teşkilatlanma anlatılmakta, kahraman olarak yer verilen velî yüceltilmektedir. Çünkü değerler sistemini mükemmel şekilde temsil eden kişi velîdir.³¹ Evliyâ menkıbelerinden biri olan ve çalışma konumuz olan *Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Efendi'nin Menâkıbı*, Eğirdir Zeynî şeyhlerine ait kerâmetlerin anlatıldığı bir eserdir.

Menâkıb'da şeyhlerin doğumu, ilim tahsil etmeleri, tasavvufî eğitimleri, postnişin olmaları, irşad faaliyetleri geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Yaşadıkları zaman ve mekân bellidir. Bu bakımdan Menâkıb biyografi mahiyetindeki menkıbelere örnek gösterilebilir. Şeyhlerin ölümünden sonra yazıldığı için sözlü rivâyetlerin yazıya aktarılmasıyla oluşan menâkıbda dönemin padişahları, sadrazamları, savaşları ve ulemâsının isimleri geçmektedir. Tarihî bilgilerle menkıbedeki bilgiler karşılaştırılınca anlatımların tarihî bilgilerle genellikle uyumlu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla menkıbelerin tarihî bir boyutu da vardır.

Menâkıb'da toplumun gelenek ve göreneklerinden olan düğün ve davet yemeklerinden söz edilmesi şeyhlerin halk ile iç içe olduklarını, toplumdan soyutlanmadıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Padişahlardan ve devlet adamlarından bazılarının velîlerle görüşüp duâ istemeleri, onların bilgilerinden

²⁹ İbnü's-Serrâc, *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbah*, s. 55.

³⁰ Ocak, *Kültür Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 60-61.

³¹ Ocak, *Kültür Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 61.

faydalanmaları ve onları hediyelerle ödüllendirmeleri, devlet-tasavvuf-halk ilişkisini anlatması yönünden dikkate değerdir.

Eğirdir Zeynî Zâviyesi şeyhlerinin kerâmetlerinden bahsedilen menâkıbda, dikkat çeken birtakım unsurları şöyle sıralayabiliriz: Bir mekândan başka bir yere kısa sürede gitmek (tayy-i zaman, tayy-i mekân), aynı anda birkaç yerde bulunmak, ölüm sırasında fevkalâde haller, öldükten sonra dirilmek, su üzerinde yürümek, yiyecek ve içecek çıkarmak, akıldan ve kalpten geçenleri bilmek, gelecekte olacakları haber vermek, Hızır ile görüşmek, hastalıkları iyileştirmek, başkalarını ermişliğe ulaştırmak, bereket getirmek, fırtınadan kurtarmak, yakınlarını tehlike ve felakete karşı uyararak, hasımlarını muhtelif şekillerde cezalandırmak. Bunlara ilave olarak Hızır'ın yardıma gelmesi, Hızır'ı görme isteği ve kutub ile ilgili anlatımların dikkat çektiği menâkıbda aynı kerâmetin birden fazla şeyh için anlatılması da söz konusudur. Sayılan bu kerâmetler genel olarak diğer tarikat ve sûfîlerin menkıbelerinde de bulunmaktadır. Bunlar; “Şeyh uçmaz, mürid uçurur” fehvasınca, bir velînin hayattayken ve özellikle öldükten sonra sevenleri tarafından olağanüstü güçlerle nasıl donatılmış olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

5. EĞİRDİR ZÂVİYESİNDE ZEYNİLİĞİN BAŞLANGICI

Eğirdir'deki zâviyenin belli bir dönemden itibaren Zeynî zâviyesine dönüşmesi bu tarikat hakkında kısa bilgi vermeyi gerektirmektedir. Zeyniyye tarikatı, Ebû Hafs Ömer Şehabeddin es-Sühreverdî (539-632/1114-1234)'ye nispet edilen Sühreverdîyye tarikatının bir koludur. Zeyniyye silsilesi Şeyh Nureddin Abdurrahman Şibrîsî (veya Şirsî) Mısırî, Şeyh Cemâleddin Yusuf Acemî Gûranî, Şeyh Hüsameddin Hasan Şimşîrî, Şeyh Necmeddîn Mahmud Isfehânî, Şeyh Nureddin Abdüssamed Natanzî vasıtasıyla Sühreverdî'ye ulaşır.³² Sühreverdî'nin halîfelerinden ve Zeyniyye tarikatının kurucusu olan Zeynüddin Hâfî (Ebû Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Ali) 757/1356'da Horasan'ın Hâf şehrinde doğmuştur.³³ Birçok âlimden ders alarak dini öğrenimini tamamladıktan sonra tasavvuf eğitimini Mısır'da Şeyh Nureddin Abdurrahman vasıtasıyla tamamlamıştır. Yedi günlük bir halvetten sonra şeyhinden icâzetini alarak irşad faaliyetlerine başlayan Zeynüddin Hâfî, tasavvufî düşüncelerini Horasan'da

³² Abdurrahman Câmî, *Nefahatü'l-Üns, (Evliyâ Menkıbeleri)*, Haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, Pinhan Yay., İstanbul, 2011, s. 642; Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, s. 11.

³³ Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, s. 14.

kurduğu tekkedeki irşad faaliyetleri ile yaymıştır. 838/1435'te vefat eden Zeynüddin Hâfî'nin kabri Herat'tadır.³⁴

XV. yüzyılın başlarında Herat'ta kurulan Zeyniyye tarîkatı, Horasan, Hindistan, Hicaz, Suriye, Mısır, Anadolu ve Rumeli'de yayılmıştır. Anadolu'da yayılması Zeynüddin Hâfî'nin halîfelerinden Ayasuluklu Şeyh Mehmed (ö. 858/1454), Merzifonlu Abdürrahîm-i Rûmî (ö. 865/1461'den sonra) ve Kudüslü Abdullatîf Kudsî (ö. 856/1452) vasıtasıyla olmuştur.³⁵

Zeyniyye tarîkatının Anadolu'da yayılmasında etkili olanların başında gelen Abdullatîf Kudsî, 786/1384'te Kudüs'te doğmuştur. Babasından ve birçok âlimden ders aldıktan sonra tasavvufa yönelmiştir. İlk önce Şeyh Abdülazîz Fernevî'ye bağlanan Kudsî, tasavvuf ehlini çok sevdiği için Hac yolculuğuna çıkan Zeynüddin Hâfî Kudüs'e uğradığında evinde misafir etmiştir. Şeyhin sohbetlerinden etkilenen Abdullatîf Kudsî, Zeynüddin Hâfî'ye bağlanmış ve onunla hacca gitmek istemiştir. Ancak annesinin hastalığı sebebiyle Şeyh Efendi annesine bakmasını söyleyince hacca gitmemiş ve annesine bakmıştır. Kısa süre sonra annesi vefat eden Abdullatîf Kudsî hac dönüşünde Kudüs'e uğrayan Zeynüddin Hâfî ile Horasan'a gitmiş ve orada üç yıl kalmıştır. Şeyhin tavsiyesi üzerine Câm şehrine giderek Ahmed Câmî-i Nâmekî (ö. 536/1141)'nin kabri başında halvete girip murâkabe yapmıştır. Burada seyr ü sülûkunu tamamlayarak icâzet alan Abdullatîf Kudsî, önce Kudüs'e gelmiş ve daha sonra Şam'a geçmiştir. Oradan Anadolu'ya geçerek Konya'da kalmıştır. Sadreddin Konevî zâviyesinde ikamet ederken Eğirdir'den Pîri Halîfe ve Tâceddin İsmail Karamanî Konya'da kendisini ziyaret ederek intisap etmişlerdir. Bir süre şeyhe hizmet eden Pîri Halîfe icâzetini alarak Eğirdir'e dönmüş, Tâceddin İbrahim ise şeyhin isteğiyle Konya'da kalmıştır.³⁶ Pîri Halîfe, Eğirdir'e döndükten sonra Yazla'daki zâviyede Zeyniyye usûlünü başlatmıştır.³⁷ Bundan sonra zâviyenin adı Eğirdir Zeynî Zâviyesi olarak tanınmıştır. Bulunduğu bölgede irşad faaliyetlerine Zeyniyye tarîkatının bir temsilcisi olarak devam etmiştir.

³⁴ Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 641; Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarîkatı Zeynîler*, s. 16.

³⁵ Reşat Öngören, "Zeyniyye", *DİA*, İstanbul, 2013, c. 44, ss. 367-371.

³⁶ Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 642; İsmâuddin Ebû'l-Hayr Ahmet Taşköprülüzâde, *eş-Şakâikun-Nûmâniyye fî Devleti'l-Osmaniyye (Osmanlı Bilginleri)*, Çev. Muharrem Tan, İz Yay., İstanbul, 2007, s. 81.

³⁷ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 16-18.

6. EĞİRDİR ZEYNÎ ZÂVİYESİNDE GÖREV YAPAN ŞEYHLER

6.1. Şeyhülislâm Berdeî

Azerbaycan'ın Berde kasabasından olan Şeyhülislâm Berdeî hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. XV. yüzyılın başlarında Osmanlıların Hamîd ili valisi Hızır Bey'in daveti üzerine Eğirdir'e gelen Şeyhülislâm Berdeî'nin din ilimlerine vâkıf bir sûfi olduğu anlaşılmaktadır. Bir hac mevsiminde Hamîd ili valisi Hızır Bey ile Mekke-i Mükerrerme'de tanışmıştır. Şeyhin erdemli davranışlarına ve bazı kerâmetlerine tanık olan Hızır Bey kendisinden etkilenmiş ve bir sohbet sırasında Hızır Bey şöyle demiştir:

-“Sultânım, bizim diyârımız şimdiki halde hâlîdir. Eğer mümkünse bizimle Rûm'a teşrîf buyurup ol diyârı ihya ediniz.”³⁸ Bunun üzerine Şeyhülislâm:

-“Ey Hamîd oğlu! Sabreyle bu gece istihâre edip inşallah yarın sana cevap vereyim.” demiştir. Ertesi sabah karşılaştıklarında Şeyhülislâm:

-“Ey Hamîd oğlu! Murâdın hâsıl oldu. Bize vilâyet-i Hamîdde mahrûse-i Eğirdir haricinde, Yazla nâm mahalde bir mekân verildi. Ama sizler bizim için mesken tedarikinde olun. Biz dahi vilâyetimize varıp ehil ve ıyâlimizi kaldıralım.”³⁹ cevabını vermiştir.

Şeyhülislâm Berdeî'nin bu cevabında bir isteği hemen kabul yerine düşünüp taşınarak karar vermeyi kolaylaştıran “istihâre”ye atıfta bulunulması tasavvuf ehlinin uyguladığı bir yöntemdir. İşi aceleye getirmeyen Şeyhülislâm Berdeî, Timur'un Horasan bölgesinde yaptıklarından muhtemelen sıkıntı çekmiş olmalıdır. Ayrıca menkıbede Eğirdir Yazla mevkisinde bir zâviye kurulmasını istemesi, menkıbenin yazılma aşamasında kaydedilmiş gibidir.

Hızır Bey hacdan memleketine döndükten sonra Şeyhülislâm'ın tarif ettiği mekânı düzenleyip zâviye yaptırmıştır. Şeyhülislâm Berdeî de Berde'ye varmıştır. Hızır Bey'in yaptığı teklifi ve istihârenin sonucunu ailesine ve etrafındakilere anlatmış ve onları ikna ederek bir sene sonra dört hanımı ve onaltı oğlu, bir kızı ve otuzdan fazla dervîşiyile yola çıkmıştır.⁴⁰ Menkıbe'de Semerkand'dan yola çıktığının ifade edilmesi, Azerbaycan'ın bu dönemde Timur'un egemenliği altında bulunmasından kaynaklanmaktadır.

³⁸ Yunuszâde, *Menâkıb*, 88a; Böcüzâde Süleyman Sâmî, *Isparta Tarihî*, Haz. Hasan Babacan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Isparta, 2012, s. 321; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 19.

³⁹ Yunuszâde, *Menâkıb*, 88b.

⁴⁰ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 20.

İran'ın Hôy şehrine vardıklarında Pîr Muhammed b. Kutbuddin, Şeyhülislâm Berdeî ile gitmek istemiştir. Çünkü rüyasında gördüğü Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) kendisine:

-“Ey Pîr Muhammed! Benim yolumdan, nesebi düzgün, müteşerri‘ Şeyhülislâm Sultân buraya gelip Rûm’a gidecektir. Gâfil olma onunla git.” diye buyurmuştur. Pîri Halîfe rüyasının gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini düşünürken bir gün, pîr-i Nûrani, âlim-i Rabbanî ve mürşid-i Samedânî biri Bezistân kapısından içeri girip dükkânın önüne gelir ve:

-“Oğlum, Pîr Muhammed! Emre uyarsan bizi falan yerde bul.” diyerek geçip gider.

Pîr Muhammed Hoyî, davete icabet ederek şehir dışındaki bir konakta kalan şeyhi bulmuştur. Ancak şeyhle gitmek isteyen Pîr Muhammed’e ailesi rıza göstermemiş fakat gördükleri bazı kerâmetler neticesinde izin vermek zorunda kalmıştır.⁴¹

Şeyhülislâm Berdeî’nin Hamîd iline yolculuğu Hôy’dan Ankara’ya kadar altı ay sürmüştür. Kafile Ankara’da birkaç gün kalıp Hacı Bayram Velî ile sohbet ettikten sonra tekrar yola çıkmışlardır. Şeyhülislâm Berdeî, Eğirdir’e gelmeden önce Afşar tarafı olarak söylenen yere gelince yanındakilere:

-“Bizim toprağımız şu makâmdan alınmıştır.” diyerek zâviyenin bulunduğu mekânı göstermiştir.

Ertesi gün Yazla’ya, gösterdiği yere ulaşan Şeyhülislâm Berdeî ve beraberindekiler Hızır Bey tarafından yaptırılan zâviyeye yerleşmişlerdir.⁴² Bir müddet sonra Şeyhülislâm Berdeî, kızını Pîr Muhammed ile evlendirmiştir.⁴³

Tasavvuf ehlinin birbirlerini ziyaretleri gelenek haline gelmiştir. Şeyhülislâm Berdeî de Buhâra’dan gelen ve Kübrevî tarikatına mensup olan Emîr Sultân (ö. 833/1429.)⁴⁴ ile görüşmek için Bursa’ya gitmiştir.⁴⁵

Şeyhülislâm Berdeî’nin ölümü menkıbede farklı bir yöntemle anlatılmıştır. Menkıbeye göre Şeyhülislâm Berdeî’ye rüyasında gördüğü Hz. Peygamber birkaç oğluyla birlikte gelmesini ister. Bunun üzerine Şeyh on altı oğlunu toplar ve hepsiyle tek tek görüşür. Aralarından kim gönüllü ise onunla gideceğini, yani öleceğini belirtmiş,

⁴¹ Yunuszâde, *Menâkıb*, 90a.

⁴² Yunuszâde, *Menâkıb*, 91b; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 21.

⁴³ Yunuszâde, *Menâkıb*, 92a.

⁴⁴ Bilgi için bkz. Hüseyin Algül-Nihat Azamat, “Emir Sultân”, *DİA*, İstanbul, 1995, c. 11, ss. 146-148.

⁴⁵ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 22.

ancak hepsi kendisiyle gelmek istemiştir. Şeyh hepsinin tabutunu yaptırmıştır. Akşam rüya gerçekleşmiş ve hepsi vefat etmiştir. Pîri Halîfe techîz ve tekfîn işlerini dervîşlerle beraber gerçekleştirip cenaze namazını kıldırmıştır.⁴⁶ Burada Şeyhülislâm Berdeî'nin teslimiyeti vurgulanarak dünyadaki en değerli varlıklarını Allah yolunda feda ettiği ve oğulları ile birlikte canını verdiği ifade edilmiştir.⁴⁷ Şeyhülislâm Berdeî'nin vefatından sonra yerine, zâviyenin başına, damadı Pîr Muhammed el-Hoyî geçerek irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.

6.2. Pîr Muhammed el-Hoyî (Pîri Halîfe)

Pîr Muhammed el-Hoyî, İran Azerbaycan'ı olarak bilinen bölgede yer alan Hoy şehrinde dir. “Sadreddin Konevî'nin *en-Nusus* isimli eserine *Zübtetü't-Tahkîk ve Nüzhetü't-Tevfîk* isimli yazdığı şerhin giriş kısmında kendi adını Pîr Muhammed b. Kutbuddin el-Hûyî el-Hanefî olarak yazmıştır. Ayrıca Bursa Zeyniyye Dergâhı postnişini Tosyalı Şeyh Nasûh'un oğlu Abdülmecid Efendi'nin tefsirle ilgili bir eserinin başında da Şeyh Pîr Muhammed b. Şeyh Kutbuddin b. Şeyh Pîr el-Hasan el-Hoyî ez-Zeynî el-Hüseynî şeklinde kaydedilmiştir.”⁴⁸ İlk eğitimini babası Kutbuddin'den alan Pîr Muhammed, Şeyhülislâm'ın davetiyle Anadolu yolculuğuna dâhil olmuştur.

Pîr Muhammed yolculuk boyunca Şeyhülislâm Berdeî'nin rehberliğinde tasavvuf eğitimiyle meşgul olmuş,⁴⁹ altı ay gibi kısa bir sürede makâm ve mertebeleri kat etmiştir. Ankara'ya geldikleri zaman Hacı Bayram Velî'yi ziyaret etmişlerdir. Görüşmeleri sırasında Hacı Bayram Velî'nin isteğiyle onun eskiyen tâcının yerine yeni bir tâc dikmiş, telkîn ve tekbirlerle tâcı başına giydirmiştir.⁵⁰

Pîr Muhammed, ilim seviyesini artırmak için gittiği Şam'da Ümeyye Câmii'nde Şeyh Ali Semerkandî ile itikâfa girmiştir.⁵¹ Pîr Muhammed'in tasavvuftaki mertebesini duyan padişah II. Murad, kendisini Edirne'ye çağırmıştır. Padişah izzet, ikram ve iltifatta bulunmuş, hediyeler vermiştir. Ancak Pîri Halîfe hediyeleri kabul etmemiştir.⁵² Yazdığı nasihatname devrin âlimleri tarafından şerîate uygun bulunan Pîri Halîfe,

⁴⁶ Yunuszâde, *Menâkıb*, 95b-96a; Böcüzâde, *Isparta Tarihi*, s. 325.

⁴⁷ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 23.

⁴⁸ Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler*, s. 118-119.

⁴⁹ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 23.

⁵⁰ Yunuszâde, *Menâkıb*, 91a-91b.

⁵¹ Yunuszâde, *Menâkıb*, 97a; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 23.

⁵² Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 24.

Şeyhülislâm Berdeî'ye verilen, temlik ve vakfedilen yerlerin yenilenmesini istemiştir. Padişah, Pîr Muhammed'in bu isteğini 833/1430 tarihli emri hümâyunla yerine getirmiştir.⁵³

Pîr Muhammed, Abdullatîf Kudsi'nin Konya'ya geldiğini öğrenince öğrencisi Tâceddin Halîfe ile Konya'ya gitmiştir. Konya'da bir süre Abdullatîf Kudsi'den terbiye gördükten sonra icâzet alıp Eğirdir'e dönmüş, Tâceddin Halîfe ise Şeyhin isteği üzerine Konya'da kalmıştır.⁵⁴ Pîr Muhammed Eğirdir'e döndükten sonra Zeyniyye usûlüne uygun zikir ve sohbetlere başlamıştır. Böylece Eğirdir Yazla'daki Şeyhülislâm Berdeî Zâviyesi, Zeyniyye Tekkesine dönüşmüştür.⁵⁵

Pîr Mehmed el-Hoyî, Sadreddin Konevî'nin *en-Nusûs* adlı eserine *Zübdetü't-Tahkîk ve Nüzhetü't-Tevfîk* isimli bir şerh yazmıştır.⁵⁶ Pîr Muhammed, Hamîd iline geldiği için "Hamîdî", nisbesiyle anılmıştır. Ayrıca Şeyhülislâm Berdeî'den sonra halîfe sıfatıyla zâviyede faaliyet göstermesi sebebiyle "Pîrî Halîfe" olarak tanınmıştır.⁵⁷

Pîr Muhammed 4 Zilkade 864/8 Ağustos 1460'ta Eğirdir'de vefat etmiştir. Türbesi Eğirdir Yazla'daki Şeyh Burhâneddin Camii'nin hazîresindedir.⁵⁸ Pîri Halîfe'nin vefatından sonra zâviyenin postnişinliğine oğlu Şeyh Mehmed Çelebi geçmiştir.

6.3. Şeyh Mehmed Çelebi

Şeyh Mehmed Çelebi'nin babası Pîrî Halîfe annesi ise Şeyhülislâm Berdeî'nin kızı Zeynep hanımdır. Menkıbedeki bilgilere göre, Eğirdir zâviyesinde tasavvufî bir ortamda yetişen Şeyh Mehmed Çelebi, yedi yaşlarında iken zâviyedeki tasavvuf meclislerinde konuşulanları anlamaya çalışmış, bazı haller yaşamıştır.⁵⁹ Abdullatîf

⁵³ Yunuszâde, *Menâkıb*, 103a; Böcüzâde, *Isparta Tarihî*, s. 326; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 25.

⁵⁴ Taşköprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nümâniyye*, s. 114.

⁵⁵ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 28.

⁵⁶ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 28; Sadık Yazar, "Fetihnâme-i Kıbrıs'ın Müellifi Olan 'Şerîfî' Kimdir?", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, S. 18, ss. 175-192.

⁵⁷ Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, s. 118-119.

⁵⁸ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 29; Mehmet Altunmeral, "Hızırnâme'de Eğirdir ve Eğirdirli Veliler", *Celâl Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, c. 11, S. 2, ss. 504-512.

⁵⁹ Yunuszâde, *Menâkıb*, 104a-104b.

Kudsî Eğirdir'e ziyaretlerine geldiğinde Pîri Halîfe'ye oğlunun "zamanın kutbu" olacağı müjdesini vermiştir.⁶⁰

Şeyh Mehmed Çelebi, küçük yaştan itibaren ilim tahsiline başlamış ve on yaşından yirmi üç yaşına kadar babasından on iki ilim öğrenmiştir. İlimde o dereceye varmıştır ki nihayetinde babasının Sadreddin Konevî'ye ait *en-Nüsûs* adlı eserine yaptığı şerh olan *Zübdetü't-Tahkîk* adlı eserine *Zübdetü't-Tetkîk* adıyla şerh yazmıştır.⁶¹

Babasının 864/1460'ta vefatından sonra yirmi üç yaşında postnişînliğe geçen Şeyh Mehmed Çelebi, halk arasında "Sultân Şeyh" olarak bilinmektedir.⁶² Genç yaşta postnişînliğe oturan Şeyh Mehmed Çelebi, ata binmiş, doğan benzeri kuşlarla ilgilenmiş, samur kürk giymiştir. Onun bu tercihlerinin dedesinin ve babasının yaşam tarzından farklı olması halkın yadırgamasına sebep olmuşsa da kerâmetleri görülüp duyuldukça bu olumsuz tavır değişmiş ve halk tarafından benimsenmiştir.⁶³

Şeyh Mehmed Çelebi, Fatih ve II. Bâyezid zamanında irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. II. Bâyezid'in vezirlerinden Mesih Paşa, Hamîd ili beyi iken her hafta zâviyede kendisini ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinin birinde konuşurlarken sadrazam olup olamayacağını soran Mesih Paşa'ya Şeyh Mehmed Çelebi, bu makâma geçeceğini müjdelemiştir. O da sadrazam olduğu zaman bin altın vereceğini va'd etmiştir.⁶⁴ Şeyh Mehmed Çelebi Mesih Paşa'ya vezir olduğu zaman halka zulmetmemesini, fakirlere ve zayıflara yardım etmesini, adaletli olmasını tavsiye etmiştir. Va'd ettiği altını almayacağını da belirtmiştir.⁶⁵

Şeyh Mehmed Çelebi'nin sevenleri olduğu gibi haset edip sevmeyenleri de olmuştur. Nitekim Şeyh Mehmed Çelebi'ye kin besleyen Alâiye Bey'i Hüseyin Bey, şeyhin on bin müridiyle saltanat iddisıyla isyan edeceğini belirterek Osmanlı

⁶⁰ Yunuszâde, *Menâkıb*, 106a; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 30.

⁶¹ Yunuszâde, *Menâkıb*, 108b.

⁶² Yunuszâde, *Menâkıb*, 109a; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 31.

⁶³ Yunuszâde, *Menâkıb*, 119b; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 31.

⁶⁴ Yunuszâde, *Menâkıb*, 126a-126b; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 33.

⁶⁵ Yunuszâde, *Menâkıb*, 127b; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 33.

makamlarına şikâyetle bulunmuştur. Bu şikâyet üzerine Fatih Sultân Mehmed Han, olayı araştırmak üzere İstanbul'dan bazı memurlar göndermiştir.⁶⁶

900/1494 yılında vefat eden Şeyh Mehmed Çelebi'nin iki oğlu ve üç kızı olmuştur. Oğullarından Ahmed üç dört yaşlarında, Hâşim ise on iki yaşında vefat etmiştir.⁶⁷ Kızlarından Cihanbaht evlenince Uluborlu'ya, Rûzbaht Atâbey'e yerleşmiştir. En küçük kızı Şehribânu ise Dündar Bey Medresesi müderrisi Tosyalı Muhyiddin Efendi ile evlenmiştir. Şehribânu Hanım Muhyiddin Efendi'nin medresedeki görevi sona erince kocasıyla Tosya'ya gitmiştir. Şeyh Mehmed Çelebi'nin vefatından sonra on sekiz yıl şeyhsiz kalan zâviyede bir ara Şehribânu Hanım dervişlere önderlik yapmıştır. Torunu Burhâneddin Efendi tasavvuf eğitimini tamamlayıp icazetini aldıktan sonra zâviyede postnişîn olmuştur.⁶⁸

6.4. Şeyh Burhâneddin Efendi

Burhâneddin Efendi, dedesinin öldüğü yıl 900/1494'te Tosya'da doğmuştur. Annesi Şeyh Mehmed Çelebi'nin kızı Şehribânu Hâtun, babası Dündar Bey Medresesi müderrislerinden Tosyalı Muhyiddin Efendi'dir.⁶⁹ Küçüklüğünden itibaren annesinin terbiyesinde yetişen Burhâneddin Efendi, ilkin üveysî olarak eğitim almıştır. Tasavvuf geleneğinde üveysî olarak terbiye almak kabul edilmektedir. Daha önce Bahaeddin Nakşibend (ö. 791/1389)'in, Abdülhâlık Gucdüvânî (ö. 616/1218-1219)'nin kabrine giderek rabita kurup ruhâniyetinden faydalandığı hatırlanmalıdır.⁷⁰ Bu usûlü benimseyen Burhâneddin Efendi, dedesi Şeyh Mehmed Çelebi'nin ruhâniyetinden kırk gün boyunca istifade etmiştir. Ancak tasavvufta irşad edebilmek için yaşayan bir şeyhten terbiyenin tamamlanması gerekmektedir. Dolayısıyla Zeyniyye dervişlerinin Burhâneddin Efendi'nin erbaîn çıkarmasını istemeleri⁷¹ tabii karşılanmalıdır. Nihayetinde tasavvuf terbiyesi almak gayesiyle Zeyniyye'nin Anadolu'daki merkezi

⁶⁶ Yunuszâde, *Menâkıb*, 152b, 156a; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 34.

⁶⁷ Yunuszâde, *Menâkıb*, 157b-158a; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 34.

⁶⁸ Yunuszâde, *Menâkıb*, 159b-160a; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 34.

⁶⁹ Yunuszâde, *Menâkıb*, 164a, 172a; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 35-36.

⁷⁰ Câmî, *Nefahatü'l-Üns*, s. 507; Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, 4. Baskı, İnsan Yay., İstanbul, 2012, s. 114-115.

⁷¹ Yunuszâde, *Menâkıb*, 174a-175b.

Bursa'ya giden Burhâneddin Efendi, Şeyh Nasûh Zâviyesi olarak anılan Zeyniye dergâhında kısa sürede Şeyh Nasûh'tan icazetini alıp Eğirdir'e dönerek irşad vazifesine başlamıştır.⁷²

Burhâneddin Efendi, dervîşlerin eğitiminin yanı sıra sosyal ve siyasî hayatla da ilgilenmiş, devlet ricâli ile sık olmasa da görüşmeler yapmıştır. Nitekim Rüstem Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Kanunî Sultân Süleyman'ın önce veziri sonra damadı olacağı müjdesini vermiştir. Bu müjdeye karşılık Rüstem Paşa va'dlerde bulunmuştur. Kısa bir süre sonra vezir olan Rüstem Paşa, vadettiği hediyeleri ve bin filoriyi göndermiştir. Burhâneddin Efendi, Paşa'yı kırmamak için hediyelerden bazısını kabul etmiştir. Parayı ve bazı hediyeleri ise kabul etmemiştir. Mektupla Eğirdir çevresinde tamir edilmesi gereken yerlerin ve yolların olduğunu bildirmiş ve paraların oralara harcanmasını istemiştir.⁷³ Bunun üzerine Rüstem Paşa oraların tamiriyle ilgilenmiştir. Tamiratlar yapıldıktan sonra Burhâneddin Efendi memnuniyetini belirtmiş ve kendisine dua etmiştir. Bilindiği gibi Rüstem Paşa daha sonra saraya damat olmuştur.⁷⁴

Dinî ilimleri ve tasavvufî hakikatleri şahsında bütünleştiren bir âlim ve ârif olan Burhâneddin Efendi, Eğirdir Zâviyesi ile çevre yerlerdeki camilerde ve evlerde kurulan meclislerde vaaz ve sohbetlerde bulunmuştur. Bu hizmeti ömrünün sonuna kadar sürdüren Burhâneddin Efendi 970/1562 yılında Eğirdir'de vefat etmiştir.⁷⁵ Dedelerinin türbeleri yanında bulunan türbesi Yazla Mahallesi'nde ziyaret edilmektedir. Türbenin yanında kendi adını taşıyan bir cami bulunmaktadır.

Burhâneddin Efendi'nin üç oğlu ve bir kızı olmuştur. Oğulları Abdülhalîm⁷⁶, Mahmud ve Ahmed'dir. Vefatından sonra yerine oğlu Mahmud'un geçmesini vasiyet etmiştir. Fakat Mahmut kadılığı tercih edince küçük oğlu Ahmed Efendi'nin tasavvuf terbiyesini tamamlamasına kadar halîfelerinden Abdülvahap Efendi dergâhı idare

⁷² Yunuszâde, *Menâkıb*, 181b; Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, s. 121; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 38.

⁷³ Yunuszâde, *Menâkıb*, 198a-198b; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 39.

⁷⁴ Yunuszâde, *Menâkıb*, 199a.

⁷⁵ Nevîzâde, *Hadâiku'l Hakâ'ik I*, s. 410.

⁷⁶ Öngören Abdülhalîm adlı oğlunu söylerken Sadık Yazar'ın Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi adlı kitabında geçmemektedir.

etmiştir. Ahmed Efendi tasavvuf eğitimini tamamladıktan sonra zâviye postnişinliğine geçmiştir.⁷⁷

Eğirdir Zeyniyye Zâviyesinde görev yapan şeyhlerin hayatından öğrendiğimiz kadarıyla şeyhler aynı soydan gelmektedir. Şeyhlik babadan oğula, toruna veya damada geçmiştir. Bunda zâviyenin vakfiyesindeki şartların belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁸

Zeyniyye tarîkatı şeyhleri, “şerîat-hakîkat” birlikteliğine büyük önem vermişlerdir. Zeyniyye tarîkatının benimsediği bu anlayışa göre şerîatla hakîkat birbirinin tamamlayıcısıdır. Buna göre Zeyniyye mensupları tasavvufta ilerlemenin olabilmesi için önce şerîat kurallarına uymanın gerekli olduğunu savunmuşlardır. İnanç ve amel noktasında ehl-i sünnet çizgisinden sapmama gayretleri dikkate değerdir.⁷⁹ Şerîat-tarîkat birlikteliği, bâtinî ilimlerden sonra zâhirî ilimlerin tahsil edilmesi, ilmiye sınıfının Zeyniyye tarîkatı tekkelerini tercih etme sebebi olmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti âlim ve yöneticileriyle tarîkat mensupları arasında bir yakınlık oluşturmuştur. Ancak tarîkatın bu yükselişi uzun süre devam edememiştir. Çünkü etkin olarak irşadda bulunan şeyhlerin yerleri doldurulamamıştır. Şeyh Vefâ (ö. 896/1491)’nın tekkesi, âlim, sanatkâr ve mütefekkirlerin uğrak yeri iken vefatından sonra gücünü kaybetmiştir. Dönemin kaynakları bu kişiler ve faaliyetleri hakkında pek fazla bilgi vermemişlerdir. Aynı şekilde Eğirdir Zeyniyye tekkesi de, Şeyh Burhâneddin Efendi’den sonra etkisini yitirmiştir.⁸⁰

XVI. yüzyıldan itibaren Halvetîyye ve Nakşîbendiyye tarîkatının İran’daki Safevîlere karşı devlet tarafından desteklenmesi diğer tarîkatlara ilgiyi azaltmıştır. Özellikle ulemâ arasında ilgi gören Zeyniyye tarîkatı da bu ilgisizlikle karşı karşıya kalmış ve gerilemiştir. Bunun sonucu olarak XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Zeynî tekkelerini Halvetî ve Nakşî şeyhleri idare etmeye başlamıştır. Eğirdir Yazla Zeyniyye Tekkesi de bu gidişattan etkilenmiş ve Nakşî şeyhler tarafından idare edilmeye başlanınca zamanla etkisini kaybetmiş ve unutulmuştur.⁸¹

⁷⁷ Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarîkatı Zeynîler*, s. 123-124; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 40.

⁷⁸ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 25, 28, 42.

⁷⁹ Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarîkatı Zeynîler*, s. 187.

⁸⁰ Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarîkatı Zeynîler*, s. 196-197.

⁸¹ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 43.

İKİNCİ BÖLÜM

MENÂKİBNÂMEDEKİ BAZI TASAVVUF TERİMLERİ

1. MAKÂM VE HÂL

Sûfîlerin tasavvuf terbiyeleri sırasında yaşadıkları tecrübeleri yazıya dökerek oluşturdukları tasavvuf terimleri makâm ve hâl kavramları içerisinde değerlendirilir. Makâm, sözlükte “menzil, merhale, konak, mertebe” anlamına gelir. Tasavvufî olarak “sâlikin yaptığı zikir ve evrad gibi faaliyetlerle ulaştığı; bu süreçte karşılaştığı sıkıntılara katlanarak azimli bir şekilde ulaştığı merhale” demektir.⁸²

Makâm, kulun Hakk’ın huzûrunda bulunduğu manevî yerdir. Bu manevî mertebeye ulaşmak isteyen müridin ibadet, mücâhede, riyâzât gibi hususlara dikkat etmesi gerekir.⁸³ “*Bu, makâmımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimseler içindir.*”⁸⁴ âyetinde de vurgulandığı gibi Allah’ın huzuruna varmada ibadetler ile Allah korkusunu kalbe yerleştirmek büyük önem arz etmektedir. Sayıları konusunda çok çeşitli rakamlar bulunan ve tevbe ile başlayan tasavvufî makamlardan bazıları vera‘, zühd, fakr, sabır, murâkabe, tevekkül ve rızâdır.⁸⁵ İnsanın gücü yettiği ölçüde bulunduğu makâmın hakkını vermesi gerekmektedir. Çünkü kemâle ulaşması için bu gereklidir. Bu gayreti bir sonraki makâma geçmesinde etkili olur.⁸⁶

Her makâmın başlangıcı ve bitişi vardır. Makâmın başlangıç ve bitişi arasında farklı hâller bulunur. Makâmın her birinde de kabul veya reddedilen hususlar vardır. Bu bakımdan makamların sınırlarına dikkat etmek gerekir.⁸⁷

Hakk’a ulaşmaya çalışanlar bir makâmda olgunlaştıktan sonra bir üst makâma geçer. En sonunda bir makâmda karar kılarak kalır. Velî kulların makâmları olduğu gibi peygamberlerin de makâmlarının olduğu ifade edilir. Bu bağlamda peygamberlerden bazılarının makâmlarını Hücvirî şöyle belirtmiştir: “Hz. Âdem’in tevbe, Hz. Nuh’un

⁸² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul, 2012, s. 234.

⁸³ Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma’*, (İslâm Tasavvufu), Çev. H. Kâmil Yılmaz, Erkam Yay., İstanbul, 2012, s. 41.

⁸⁴ İbrahim sûresi, 14/14.

⁸⁵ Serrâc, *el-Lüma’*, s. 41.

⁸⁶ Ali b. Osman Cüllâbî Hücvirî, *Keşfu’l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, Haz. Süleyman Uludağ, 3. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul, 2010, s. 244.

⁸⁷ Ebû Bekir Kelâbâzî, *Ta’arruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, Haz. Süleyman Uludağ, 3. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul, 2013, s. 134.

zühd, Hz. İbrahim'in teslimiyet, Hz. Musâ'nın inâbe, Hz. Dâvud'un hüznü, Hz. İsa'nın recâ, Hz. Yahya'nın havf, Hz. Muhammed'in zikir."⁸⁸

Hâl ise tasavvufta "insanın iradesi ve çabası olmadan sırf Allah'ın bir lütfü olmak üzere kalbe gelen feyz, bereket, his ve heyecan" olarak tanımlanmaktadır.⁸⁹ Amellerin bir neticesi olarak insanda ortaya çıkan ve amellerin mirası olarak kabul edilen hâl, üzüntü, sevinç, coşku, aşk, cezbe, vecd gibi durumlardır. İnsanın istemesi ve dilemesiyle ortaya çıkmaz. Sürekli ve kalıcı değildir. Bir anda gelir ve gider.⁹⁰ Sûfilerin yaşadığı bazı haller; kabz ve bast, heybet ve üns, vecd, fenâ ve bekâ, cem ve fark, gaybet ve huzur, mahv ve ispat vb olarak sıralanabilir.⁹¹

Mutasavvıflar hâlin devamlı olup olmaması konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hâlin devamlılığını caiz görenlerden Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857) bu görüşünü şu şekilde beyan etmiştir: "Mahabbet, şevk, kabz ve bast gibi şeylerin hepsi hâldir. Şayet hâller sürekli olmasaydı ne seven seven olur, ne âşık âşık olur, ne müştâk ve özleyen, müştâk ve özleyen olur."

Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909) ise hâlin sürekli ve kalıcı olmadığı görüşündedir. O bu görüşünü şöyle ifade etmiştir: "Hâller şimşek gibidir, gelir geçer. Bâki ve devamlı olurlarsa hâl değil nefsin desisesi olur."⁹²

Sonuç itibariyle mâkam ve hallerin sayısı ve sürekliliği konusunda sûfiler arasında fikir birliği yoktur. Ancak çoğunluğa göre kesbî olan makâm sürekli, vehbî olan hâl ise geçicidir.

2. VELÎ VE VELÂYET

Tasavvuf düşüncesinde velî ve velâyet terimlerinin özel bir yeri vardır. Velî kelimesi sözlükte "dost, yâr, sevgili, eren, ermiş, Hakk'ın dostu ve sevgili kulu"⁹³ anlamlarına gelir. Velî, işleri Allah'ın himayesinde olan kişidir ve Allah böyle kullarını muhafazası altına alarak korur.⁹⁴

Velî ve velâyet kavram olarak ilk zâhitlerden itibaren kullanılmakla birlikte tasavvufa Hakîm Tirmizî (ö. 320/932) ile girmiştir. Onun nazariyeye büründürdüğü

⁸⁸ Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 430.

⁸⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 154.

⁹⁰ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 131-132.

⁹¹ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, Haz. Mehmet Günyüzlü, Yasin Yay., İstanbul, 2005, s. 99 vd.

⁹² Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 244.

⁹³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 379.

⁹⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 352; Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 274.

velâyet anlayışı farklı yorumlarla günümüze kadar gelmiştir. Velâyet anlayışının temelinde yer alan velî kavramı farklı türevleriyle Kur'an ve hadislerde çok geçmektedir.⁹⁵ Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık seksen yerde geçen velî kavramı genellikle dost ve kurb (yakınlık) anlamlarında kullanılmıştır. Bu iki anlamdan başka sahip ve efendi, koruyucu, yönetici, yardımcı, vâsi, her işi üzerine alan anlamları bulunmaktadır.⁹⁶

Velî kelimesi terim olarak ve kapsadığı anlamı bakımından Hz. Peygamber'in hadislerinde de geçmektedir. Bu hadislerden biri şöyledir: “*Benim velîme kim eziyet ederse ona harp açarım. Kulum farz kıldığım şeylerden daha üstün bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum ben kendisini sevinceye kadar nafîlelerle bana yaklaşmaya devam eder. Ben onu sevdiğim zaman işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum.*”⁹⁷

Hücvirî, Hakîm Tirmizî'den naklen evliyânın Allah'ın dostları olduğunu ve onlara Allah'ın muhabbeti bulunduğunu aktarır. Evliyâ Allah'ın has kulları olduğu için mülkündeki valileridir ve onlara kerâmetler lütfetmiştir. Ferâset sahibidirler.⁹⁸ Hakîm Tirmizî'ye göre velîlerin aralarında derece farkı bulunmaktadır. Allah Teâlâ, en yüksek derecede bulunan velîyi insanlara önder yapmıştır.⁹⁹

Bâyezid-i Bistâmî (ö. 234/848 veya 261/875)'ye “Velî kimdir?” diye sorulunca: “Velî, emir ve nehyin altında sabreden kimsedir.” diye cevap vermiştir. Çünkü velînin kalbinde Allah sevgisi arttıkça Allah'a karşı olan saygı hissi daha da artar, bedeniyle ve kalbiyle nehiylerden uzak durur.¹⁰⁰ Velî bütün sâmimiyetiyle ve kalbiyle Allah ile meşguldür. Dünyadan firar etmiş durumdadır ve firarı Allah'adır. Dünyaya ait hiçbir şeyden üzülmeyen, üzüntüsü sadece Allah'adır.¹⁰¹ Hakîki velî, bâtil olan, dinin kabul etmediği şeyleri söylemez. Allah'ın emrine karşı gelmez. Peygamberin tebliğine muhâlefet eden söylemlerde ve davranışlarda bulunmaz. Peygambere tâbi olarak onun

⁹⁵ Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 303.

⁹⁶ Mehmet Necmeddin Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2. Baskı, Rağbet Yay., İstanbul, 2016, s. 234; Örnek olarak şu âyetlere bakılabilir: Yunus sûresi 10/62 ve 10/64, Bakara sûresi 2/120 ve 2/286, Kehf sûresi 18/26.

⁹⁷ Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, Müt. Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Yay., İstanbul, 1989, c. 14, s. 6424.

⁹⁸ Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 275.

⁹⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali Hakîm Tirmizî, *Hatmu'l-Evliyâ (Velîliğin Sonu)*, Haz. Salih Çift, İnsan Yay., İstanbul, 2006, s. 90.

¹⁰⁰ Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 280.

¹⁰¹ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 356.

söylediklerini söyler ve yapar. Veliden kerâmet ortaya çıkınca bunun bir imtihan ya da tuzak olabileceği endişesiyle Allah'a karşı olan saygı, korku, tevazu gibi duyguları daha fazla yoğunlaştırır. Allah'a hizmetleri artar, kendinde olan nimetleri gördükçe daha çok şükreder. Velînin büyüklüğü kerâmetleriyle değil Allah'a karşı taâti ve takvası ile ortaya çıkar.¹⁰²

Yahya b. Muaz (ö. 258/872) velîleri “riyâzeten sonra Allah Teâlâ ile üns elbisesini giyenler, mücâhededen sonra velâyet makamına ulaşanlar” olarak tanımlamıştır. Çünkü velîler riyâdan ve nifaktan uzak dururlar.¹⁰³ Bu tanımlarda velînin şerîatin kuralları ile mükellef oldukları, diğer insanlardan bu konuda farklı olmadıkları ifade edilmektedir.

Velîlerin umduklarına nail, korktuklarından emin olacakları Kur'ân-ı Kerim'de şöyle belirtilir. “*Bilesiniz ki, Allah dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar hiç üzülmeceklerdir de.*”¹⁰⁴ Buna göre velîler, insanları incitmezler, Allah'ın rızasının olmadığı davranış ve hâllerden uzak dururlar. Korku, gelecekte beklenen olumsuz durumları içindir. Sorumluluk bilinciyle davranıp hiç kimseyi incitmedikleri için kıyamet günü kendilerini üzüntüye sevk edecek bir şeyle, korkuyla karşılaşmayacaklardır. Velî ibnü'l-vakt'tir. Bu sebeple sadece içinde bulunduğu hâli düşünür ve o anda ne yapılması gerekiyorsa onu yapar.¹⁰⁵

Sûfîler arasında velînin velî olduğunu bilip bilmemesi tartışmalıdır. “Velînin, velî olduğunu bilmesi caizdir.” diye görüş belirten sûfîlere göre velîliğin bildirilmesi Allah Teâlâ tarafından değildir. Velî, kerâmetin ortaya çıktığını gördüğü zaman Hak üzere olduğunu anlar. Velîlik Allah'ın lütfu ve ihsânı olduğu için velî olduğunu bilen kişinin Allah'a olan şükürü daha da artar.¹⁰⁶ “Velînin, velî olduğunu bilmesi caiz değildir.” diyenlere göre velî, velî olduğunu bilirse kendinde beğenmişlik duygusu oluşur. Ahirete ait korkuları yok olursa cennete gireceğinden emin olur. “*Onlar bize korkarak ve ümit ederek dua ediyor.*”¹⁰⁷ âyetiyle ahirete yönelik emniyetin çeliştiği, bu yüzden kulun, korku ve ümit arasında olması gerektiği belirtilir.¹⁰⁸

¹⁰² Kelâbâzi, *Ta'arruf*, s. 111.

¹⁰³ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 354.

¹⁰⁴ Yunus sûresi, 10/62.

¹⁰⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 357; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 279.

¹⁰⁶ Kelâbâzi, *Ta'arruf*, s. 113.

¹⁰⁷ Enbiyâ sûresi, 21/90.

¹⁰⁸ Kelâbâzi, *Ta'arruf*, s. 113; Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 277.

Velîlik, velâyeti âmme ve velâyeti hâssa olmak üzere iki türdür. Velâyeti âmmede, insan Allah'a ve İslâm'a düşman olma durumundan uzaktır. İmanı olan herkes bu kısımdadır¹⁰⁹ ve bu tür velîlik Allah'a dost olmanın ilk basamağıdır. Farz ve vâcib olan emirlerden sorumlu olan mü'min bunların gereklerini yerine getirme gayreti içindedir.¹¹⁰ Velâyeti hâssa ise tasavvuf terbiyesi alanlara mahsus özel manadaki velîliktir. Bu makam velîliğin bilinmesini ve hakîkatın anlaşılmasını gerekli kılar. Velî nefesine bakmaktan, kendini görmekten kendini beğenmişlikten uzaktır.¹¹¹ Velî murâkabe halinde Allah'ı görüyormuş gibi bütün ibadetlerini tam bir kulluk bilinciyle yerine getirir.¹¹²

Hücvirî'ye göre velîler topluluğundan dört bin kişi gizlidir. Hiç kimse onları tanıyamaz, hâllerindeki güzelliği bilemez. Bir işin yapılıp yapılmayacağı hususunda karar veren velîlerin sayısı ise üç yüzdür. Bunlara ahyar (hayırlılar) denir. Kırk sayısında olanlara abdal (büdelâ), yedi olan velî grubuna ebrar (iyiler), denir. Dördüne evtâd (direkler), üçüne nükeba (murakıp, denetçi), birine kutub ve gavs denir. Bunlar birbirlerini tanırlar. Yapılacak iş hususunda bazısı diğer bazısından izin ister.¹¹³

İbnü'l-Arabî'ye göre velînin tanımı şöyledir: "Hâli Allah'tan bir delil ve basîret üzerine olup sözü doğru, hükmü tam olan kişidir." Ona göre velîler "aktab", "imamlar", "evtad", "abdal", "nükeba", "nüceba" ve "ricâlü'l-gayb" şeklinde sıralanır.¹¹⁴

Tasavvufta velî denildiği zaman önder konumundaki mürşîd, şeyh ve pîr anlaşılır. Her zümre kendi şeyhini üstün gördüğü için zamanın kutbu, gavsı olarak nitelendirir. Bu konuda Menâkıb'taki velîlerden zamanın kutbu, gavsı olarak söz edilen Şeyh Mehmed Çelebi Sultân örnek verilebilir.

3. KERÂMET

Tasavvufta velîlerin Allah'ın sevgili kulu olmalarından dolayı bazı kerâmetlere sahip oldukları kabul edilir. Kerâmet, kelime anlamı olarak "şeref" anlamına

¹⁰⁹ Kelâbâzi, *Ta'arruf*, s. 113.

¹¹⁰ H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 15. Baskı, Ensar Yay., İstanbul, 2012, s. 201.

¹¹¹ Kelâbâzi, *Ta'arruf*, s. 114.

¹¹² Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 201; Temel Yeşilyurt, "Kelâm Açısından Velâyet-Nübüvvet İlişkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II*, 1996, ss. 389-408.

¹¹³ Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 276; Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 242.

¹¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Muhyiddin İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, I, Çev. Ekrem Demirli, 2. Baskı, Litera Yay., İstanbul, 2007, s. 465.

gelmektedir. Tasavvufî anlamı ise kerâmet, “peygamberlik iddiasıyla ilgisi olmaksızın bir kişide hârikulede bir hâlin zuhûr etmesidir.”¹¹⁵

Sehl b. Abdullah (ö. 283/896) kerâmetle ilgili şunları söylemiştir: “Âyetler sadece Allah’a aittir. Mucizeler peygamberlere, kerâmetler de velîler ve salih mü’minlere.” Sehl, kırk gün süreyle sâmimiyet ve ihlâsla zühde devam eden kişide Allah tarafından kendisine ikram edilen birtakım kerâmetlerin zuhur edeceğini belirtir. Ona göre bir zâhiden böyle bir şey zâhir olmamışsa bu onun zühdündeki sadâkat ve ihlâs noksanlığından kaynaklanmaktadır.¹¹⁶ Bu ifadelerde kerâmetin ortaya çıkması için zühd halinde olmanın ve sâmimiyetin gerekliliği vurgulanmaktadır. Ancak her zâhid ve sûfide bu tür kerâmetlerin görülmediği de bir gerçektir. Kuşeyrî (ö. 465/1072)’nin de vurguladığı gibi evliyâdan kerâmetin görülmesi caizdir.¹¹⁷ Dolayısıyla evliyâdan kerâmetin zuhuru bir zorunluluk olarak görülmemelidir. Kerâmet, mü’min ve salih amel sahiplerine Allah’ın ikramı, lütfu ve ihsânıdır.

Kerâmet bir iddia ile ortaya konmaz ve herhangi bir ispat kaygısı taşımaz. Böyle bir harikulade olay eğer peygamber tarafından peygamberliği ispat için gösterilirse *mucize* olur. Eğer kâfirler tarafından gösterilirse *istidrâc* adını alır. Peygamberlerin mucizeleri göstermelerinin sebebi insanları Hakk’a kulluğa davet içindir. Mucizeleri gizlemezler. Velîlerde kerâmeti ortaya çıkarma gibi bir durum söz konusu değildir. İnsanlara ispatlayacakları bir nübüvvet yoktur. Sadece kendi nefislerine delil göstererek yakîne erebilirler, rızık sıkıntısından kurtulabilirler.¹¹⁸ Bununla birlikte kerâmetin bir mekr ve hicap olması da söz konusu olabilir. Bu yüzden kerâmetin gizlenmesi daha uygun olur.

4. TAYY-İ MEKÂN, BAST-I ZAMAN

Kısa zamanda bir yerden başka bir yere gitmeyi ifade eden terimlerden tayy-i mekân, yerin dürülmesi, mesafenin kısalması anlamlarına gelir.¹¹⁹ Bast-ı zaman ise “Zaman içinde zaman yaratılması, uzun sürelerin kısa bir süreye sığdırılması” demektir.¹²⁰ Tayy kavramının mekânla ilişkisi, “tayy-i mekân, bast-ı mekân” şeklinde;

¹¹⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 211.

¹¹⁶ Serrâc, *el-Lüma*, s. 369.

¹¹⁷ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 472.

¹¹⁸ Serrâc, *el-Lüma*, s. 372-373; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 473; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 281-282.

¹¹⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 345.

¹²⁰ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 66.

zamanla ilişkisi ise “tayy-i zaman, neşr-i zaman, bast-ı zaman” olarak ifade edilmiştir.¹²¹

Kur’an-ı Kerim’de “tayy” kelimesi Enbiyâ ve Zümer sûresinde geçmektedir.¹²² Hz. Peygamber’in Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya, oradan semaya yaptığı yolculuk, Hz. Süleyman’ın veziri Âsaf b. Berhiyâ’nın bir anda Belkıs’ın tahtını Yemen’den Hz. Süleyman’ın önüne getirmesi,¹²³ Ashâb-ı Kehf’in yıllarca uyuduğu halde bu süreyi bir gün gibi kısa hissetmesi¹²⁴ tayy-i mekân ve bast-ı zaman örneklerindedir.

Tayy-i mekân ve bast-ı zaman halini yaşayan velînin bu esnada zaman ve mekân hükümlerinden kurtulduğu ve tasarrufunun hakikat olarak ortaya çıktığı ifade edilir. Meydana gelen olayın bir anda gerçekleştiği kabul edilir. Tayy-i mekân, bast-ı zaman, Ebû’l-Hasan el-Harakânî, Abdülkâdir Geylânî, Hacı Bektâş-ı Velî, Ahmet Yesevî gibi pek çok tarikat büyüğünün menkıbelerinde yer almaktadır.¹²⁵ Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbında da tayy-i mekân bast-ı zaman terimi geçmektedir.

Şeyh Mehmed Çelebi, Divân’ında bu konuya *Beyân-ı Tayy-i Cismânî ve Tasarrufât-ı Tecellî-i Sübhânî* başlığıyla yer vermiştir.¹²⁶

5. İLM-İ LEDÜN

İslâmiyet bilgiye büyük değer vermiştir. Bilgi ilim ve marifet olarak iki kısımda incelenebilir. Bunlardan ilim sözlükte, “Bilme, biliş, bir şeyin doğrusunu bilme, okuyarak öğrenilen ve nazarî bilgi”¹²⁷ anlamlarına gelir. “Bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, nesneyi olduğu gibi bilmek” gibi farklı şekillerde birçok tarifi bulunmaktadır.¹²⁸ İlâhi bir sıfat olarak ilim “Allah’ın duyular âlemine ve duyular üstü âleme ait olan her şeyi bilmesidir.”¹²⁹ Marifet ise “Bilgi, tecrübî ve amelî bilgi, aşinâlık”

¹²¹ M. Nedim Tan, “Tayy”, *DİA*, İstanbul, 2016, Ek c. 2, ss. 589-590.

¹²² “ O dehşet günü gökleri yazılı kâğıt tomarlarını durer gibi dureriz. Yaratmaya başlamadan önceki hale döndürürüz. Sözümüz sözdür; biz bunu mutlaka yaparız.” Enbiyâ sûresi, 21/104; “..Gökler de Onun kudretiyle dürülmüştür.” Zümer sûresi, 39/67.

¹²³ Neml sûresi, 27/38-40.

¹²⁴ Kehf sûresi, 18/9-26.

¹²⁵ Tan, “Tayy”, *DİA*, Ek c. 2, ss. 589-590.

¹²⁶ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 79-80.

¹²⁷ Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 428.

¹²⁸ İlhan Kutluer, “İlim”, *DİA*, İstanbul, 2000, c. 22, ss. 109-114.

¹²⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “İlim”, *DİA*, İstanbul, 2000, c. 22, ss. 108- 109.

anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta sûflerin manevî hâl içerisinde, iç tecrübeyle doğrudan elde ettikleri bilgi, demektir. Bu yoldan elde edilen Hakk'a dair bilgiye, marifetullah denir.¹³⁰

İlmin önemi, ilk nâzil olan âyetlerle okuma ve öğrenme emredilerek Kur'an'da belirtilmiştir. Hz. Peygamber de ilmi yüceltmış, ilim öğrenmeyi “*İlim öğrenmek için yola çıkan kimse, dönünceye kadar Allah yolundadır.*”¹³¹ gibi hadislerle teşvik etmiştir.

Sûfler, ilim ve marifetin anlam olarak birbirinden farklı olduklarını ifade ederek zâhirî, şer-i bilgilere ilim; bâtinî, tasavvufî bilgilere marifet adını vermişlerdir. İlmin kaynağı akıl, nakil ve dış tecrübelerle dayanan bilgidir. Marifetin kaynağı ise keşf, ilham, sezgi ve iç tecrübedir. İlim küllîdir. Mü'min veya kâfir çalışan herkes ilim sahibi olabilir. Dolayısıyla geneldir. Marifet cüz'îdir. Bu yüzden sadece mü'minlerden bir grup ona sahip olabilir. Bunu elde edebilmek için mü'min kulun mücâhede ile yoğun bir şekilde ibadet halinde olması gerekir.¹³²

Sûflerden Muhammed b. Fadl Belhî ilmi üçe ayırmıştır. a) Allah'la olan ve Allah'ın verdiği ilim: Marifet, hakikat ve bâtin ilmidir. Velîler bu ilimle Allah'ı tanımışlardır. Velîlerin Allah'ı tanıyabilmeleri Allah'ın kendini tanıtmaması ileldir. Allah hakkında mutlak bilgiye ulaşma ve ulaşma yolları ortadan kaldırıldığı için marifet bilgisine sahip olmak yine O'nun hidâyeti ve bildirmesiyle olur. b) Allah'tan olan ve gelen ilim: Şerîat ilmi, zahirî ilim olarak bilinmektedir. Allah'ın bize emridir. c) Allah'la beraber olan ilim: Tarîkat, seyr ve sülûk adabı olarak bilinir. Makamların ve velîlerin derecelerinin açıklanmasıdır.¹³³ İrfânî bilgiye önem veren sûflerden Bâyezid Bistâmî ilme dair düşüncesini şöyle belirtmiştir: “Mücâhede içinde otuz sene çalıştım. Benim için ilimden ve ilme tabi olmaktan daha çetin olan bir şey görmedim.”¹³⁴

Hallâc-ı Mansûr, “Kul marifet makamına eriştiği zaman Cenabı Hak ilham yoluyla ona vahyeder; sırrını, Hakk'ın ilhamından başka bir şeyin aklına ve hâtra gelmesinden korur.”¹³⁵ demiştir. Ahmet b. Atâ, marifeti Hakk'ı tanımak ve hakikati tanımak olmak üzere ikiye ayırmıştır. İbn Atâ'ya göre Hakk'la ilgili olan marifet, sıfatları ve isimleriyle Allah'ın bir olduğunu kabul etmektir. Hakikatla ilgili olan

¹³⁰ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 236.

¹³¹ Muhyiddin Ebû Zekeriya b. Yahya Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn III*, Terc: İhsan Özkes, Merve Yay., İstanbul, 1996, s. 59.

¹³² Kelâbâzi, *Ta'arruf*, s. 100.

¹³³ Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 82-83.

¹³⁴ Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 84.

¹³⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 424.

marifet ise “Allah Teâlâ’nın birliğine ulaşmanın yolu yoktur, diye arifin inanmasıdır.” Allah’ın samed olması sıfat ve vasıflarının mahiyetinin ne olduğunun idrak edilememesidir.¹³⁶ “İlim yönünden onu ihata edemezler.”¹³⁷ âyeti bunu en iyi şekilde ispatlamaktadır.

Mutasavvıflar naslardaki gizli manaların, ibadetlerdeki manevî ve ahlâki durumun bâtın ilminde saklı olduğunu belirtirler ve bunu herkese açıklamanın doğru olmadığını savunurlar. Çünkü bu ilimdeki incelikleri ve manaları herkes kavrayamaz veya bunları yanlış anlayabilirler.¹³⁸ Hz. Peygamber: “Siz, eğer benim bildiklerimi bilmiş olsaydınız çok ağlar, az gülerdiniz.”¹³⁹ buyurarak kendisinde herkesin bilmediği bir ilmin var olduğunu belirtmiştir. Ashâb-ı kirâm içerisinde Huzeyfe b. Yeman, Ebû Hüreyre, Hz. Ali gibi bu ilme ait bazı bilgilere vâkıf olanlar vardır. Bunlardan Huzeyfe b. Yeman, Hz. Peygamber’den münafıkların isimleri hususundaki gizli bilgiye vâkıf olmuştur.¹⁴⁰ Ebû Hüreyre’nin “Hz. Peygamber’den iki ilim öğrendim; birini yaydım, öbürünü saklı tuttum, onu da yaysaydım başımı keserlerdi.”¹⁴¹ dediği rivâyet edilir. Hz. Ali de “Ben Allah Resulü’nden benden başkasının bilmediği yetmiş bâb ilim öğrendim.” demiştir.¹⁴² Cüneyd-i Bağdadî, Hz. Ali’nin bildiği bâtın ilminin Hz. Musâ’nın Hızır’dan öğrendiği ledün ilmi ile aynı olduğu kanaatindedir.¹⁴³

Marifetullah bilgisi çerçevesindeki ledün ilmi: İnsanın riyâzet ve nefis mücâhadesiyle hislerini ve bazı bedeni kuvvetlerini zayıflatarak aklî kuvvetini güçlendirmesiyle oluşturduğu ilâhi bilgilerdir.¹⁴⁴ Bu yönüyle ledün ilmi gayb ilmi olmaktadır. Bâtın ilmi olan ilm-i ledün, Allah’ın sırları ve hükümleridir. Bu bilgiye marifet ehli olan arifler ulaşabilir.¹⁴⁵ Ariflerin kalbine emanet edilen bu ilim kesbî değil Allah vergisi olan yakîndir.¹⁴⁶

¹³⁶ Serrâc, *el-Lüma*, s. 33; Kelâbâzi, *Ta’arruf*, s. 196.

¹³⁷ Tâhâ sûresi 20/110.

¹³⁸ Süleyman Uludağ, “Bâtın İlmi”, *DİA*, İstanbul, 1992, c. 5, ss. 188-189.

¹³⁹ Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, I, s. 375.

¹⁴⁰ Serrâc, *el-Lüma*, s. 19.

¹⁴¹ Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatîf Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi* I, Müt. Ahmet Naim, 4. Baskı, Diyânet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1976, s. 117.

¹⁴² Serrâc, *el-Lüma*, s. 20.

¹⁴³ Uludağ, “Bâtın İlmi”, *DİA*, c. 5, ss. 188-189.

¹⁴⁴ İsmail Albayrak, “Kur’an ve Tefsir Açısından Hızır Kıssası ve Ledün İlmi”, *Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-V (İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi I)*, 2002, dizi: 5, ss. 187-210.

¹⁴⁵ Uludağ, “Bâtın İlmi”, *DİA*, c. 5, ss. 188-189.

¹⁴⁶ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 251.

İlm-i ledün ifadesi “Biz ona katımızdan ilim öğrettik.”¹⁴⁷ âyetiyle meşrulaştırılıp kavramsallaşmıştır. Peygamberlerin ilmi de bu yönüyle ledün ilmidir. Çünkü Allah tarafından gelen vahiy ve öğretmek şeklindedir. Ancak bu ilme sahip olanların hepsinin bilgileri aynı değildir. Hz. Musâ ile Hızır’ın bilgileri Allah tarafından verilmiş olmasına rağmen her ikisi de birbirinden farklıdır. Hz. Musâ’nın ilmi genel, Hızır’ın ilmi ise özeldir.¹⁴⁸

6. YAKÎN

Yakîn, “kesin, doğru ve değişmez bilgi” demektir. Gayba ait hususları saf kalple görmek şüpheden kurtulmak, tam bir iman gücüyle inanıp görmek, teslimiyetle hareket etmektir.¹⁴⁹ Sûfilerin yakînle ilgili bazı tanımları bulunmaktadır. Cüneyd-i Bağdadî’ye göre yakîn, “Şekk ve şüphelerin ortadan kaldırılmasıdır.” Ebû’l- Hüseyin Nûri’ye göre ise “Yakîn, müşâhededir.”¹⁵⁰ Müşâhede Hakk’ın kalpte hazır olmasıdır.¹⁵¹ Zünnûn-ı Mısri “Gözün gördüğü her şey ilim, kalbin bildiği şeylerin tümü yakîndir.”¹⁵² derken, Ebû Abdullah İbn Hafif: “Yakîn, gaybın hükümleriyle alakalı sırların gerçekleşmesinden ibarettir.”¹⁵³ demiştir.

Kul, kalbinde Allah ile arasında engel olan her şeyi kaldırıncaya ulaşan yakîne ulaşınca gözünde Allah’tan başka hiçbir şeyi görmez. Bu noktaya ulaşan kul sevinir. Çünkü yakînin sonu sevinçtir.¹⁵⁴

Yakîn bir hâldir ve yakîn ehlinin dereceleri avâm, havâs ve havâssı’l-havâss olmak üzere üçe ayrılır. Avâmın yakîni: Küçüklerin ve müridlerin yakînidir. Havâssın yakîni: Ortayolda bulunanların yakînidir. İbn Âta, bu derecede olanlarda sürekli iç çekişmelerin olduğunu beyan eder. Havâssı’l-Havâssın yakîni: Büyüklerin yakînidir. Bu derecede olanların kalbinde yakîn doğar ve oradan ayrılmaz.¹⁵⁵

Yukarıdaki tasnif ilme’l-yakîn, ayne’l-yakîn ve hakka’l-yakîn şeklinde de verilir. İlme’l-yakîn: İlâhi emirlerin hükümleri ve dünyevî muamelelerle ilgili bilgilerdir. Ulemânın derecesidir. Ayne’l-yakîn: Bir şey hakkında gözle görülerek elde edilen

¹⁴⁷ Kehf sûresi, 18/65.

¹⁴⁸ M. Necmeddin Bardakçı, *Hakikatin Keşfi Hz. Musâ ve Hızır*, Rağbet Yay., İstanbul, 2016, s. 97.

¹⁴⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 386.

¹⁵⁰ Serrâc, *el-Lüma*, s. 69.

¹⁵¹ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 223.

¹⁵² Kelâbâzî, *Ta’arruf*, s. 156.

¹⁵³ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 251.

¹⁵⁴ Serrâc, *el-Lüma*, s. 70.

¹⁵⁵ Serrâc, *el-Lüma*, s. 69.

bilgiye denir. Dünyadan ayrılırken, ölüm için hazırlıklı olma durumuyla ilgili bilgidir. Ariflerin derecesidir. Hakka'l-yakîn: Bir şeyi yaşayarak, deneyerek ve haşır neşir olarak elde edilen bilgidir. Cennet ve cennet hallerini görmeye dair ilim bu kısma girer. Bu mertebeye ulaşan Allah dostları tüm varlıklardan yüz çevirerek fenâ mahallinde olurlar.¹⁵⁶ Bunların en üstünü Hakka'l-yakîndir.

7. HIZIR

Hızır, “Arapça kaynaklarda hadır (hadır, hıdır) olarak yer alırken Türkçe’de Hızır ve Hıdır biçiminde kullanılmaktadır.”¹⁵⁷ Hızır’a Hızır denmesinin sebebi şu hadise dayandırılır. “O, otsuz kuru bir yere oturdu. O otsuz yer Hızır’ın arkasından hemen yeşilleniverdi.”¹⁵⁸

Hızır’ın velî mi yoksa nebî mi olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazısı Hızır’ı nebî olarak kabul ederken bazısı velî kabul etmiştir. Halk arasında ise ab-ı hayattan içerek ölümsüzleşen olağanüstü bir şahsiyettir.¹⁵⁹

Şeyh Mehmed Çelebi’nin “Hızırnâme” adlı divânında Hızır, karada ve denizde yardıma ihtiyacı olana yetişip yardım eden kutbu'l-aktâb/gavs’dır. Hızır, manâ âleminde gelip görünen değişik kılıklara girebilen genç-yaşlı farklı hallerde görünebilen, yeşil elbise giyip boz ata süvari olan gavstır. Büyük bir manevî güce sahip olan Hızır, değeri olmayan bir kişiye nazar etse bir anda mertebesi yükselir. Her iki cihanda sözü muteber olan Hızır denenmeye gelmez. Kendisine “Dolu” mahlasını veren Hızır’ın yardımıyla Şeyh Mehmed Çelebi hârikulâde olaylar yaşamış, istediği her şeye kavuşmuştur.¹⁶⁰

8. RİCÂLULLAH

Sözlükte, erkek, mert anlamına gelen racül kelimesinin çoğulu olan ricâl ile Allah lafzının birleşimi olan ricâlullah, tasavvufta ilâhi hakikatlerin mazharı ve âlemde tasarrufta bulunan gizli ve âşikâr Allah erleri anlamına gelir.¹⁶¹ Bunlar İbnü'l Arâbî’nin,

¹⁵⁶ Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 439.

¹⁵⁷ İlyas Çelebi, “Hızır”, *DİA*, İstanbul, 1998, c. 17, ss. 406-409.

¹⁵⁸ Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, c. 9, Müt. Kâmil Miras, 4. Baskı, Diyânet İşleri Başkanlığı Yay., İstanbul, 1945, s. 168; Geniş bilgi için bkz. Bardakçı, *Hakikatın Keşfi Hz. Musâ ve Hızır*, s. 51.

¹⁵⁹ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 54.

¹⁶⁰ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)* s. 56, 58, 60.

¹⁶¹ Süleyman Uludağ, “Ricâlullah”, *DİA*, İstanbul, 2008, c. 35, ss. 80-81.

velîler sıralamasında kutup/gavs, iki imam, evtâd, abdal, nükeba, nüceba ve ricâlû'l-gayb şeklinde yer almaktadır.¹⁶²

Bu kavramlardan kutub kelime olarak “medâr, değirmenin alt taşına yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demir, mil” anlamına gelmektedir.¹⁶³ Tasavvuftaki en büyük velî olan kutub batınî bir halîfedir. Zamanındaki insanların en kâmilidir ve bütün makam ve hâlleri kendisinde toplamıştır. Makâmına da kutbiyyet makamı denir. Kutub kelimesinin yerine gavs ya da kutbu'l-aktâb terimleri de kullanılır.¹⁶⁴

Kutub, “*Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz.*”¹⁶⁵ hadisine ve “*Her birimizin belli bir makâmı vardır.*”¹⁶⁶, “*Onlardan on iki nakib göndermiştik.*”¹⁶⁷ âyetlerine dayandırılır. Derece derece olan kutubların en mükemmeli Muhammedî kutublardır ve Hazreti Peygamber’den önce gelen kutublar ve Hz. Peygamber’den sonra gelen kutublar olmak üzere ikiye ayrılır. Hz. Peygamber’den önce gelen kutupların, üç yüz on üç, Hazreti Peygamber’den sonra gelen kutubların on iki olduğu belirtilir.¹⁶⁸

Üçler, Yediler, Kırklar: Kutub ve iki imamdan oluşan ricâle üçler denir.¹⁶⁹ Yediler, Hz. İbrahim’in kalbi üzeredir ve halka karşı yumuşak, alçak gönüllü davranırlar. Kırklar, ricâli gaybdandır ve kırk velîden oluşur.¹⁷⁰

Evtâd: Kazık, direk anlamına gelen veted kelimesinin çoğuludur. Sayısı dört olup doğu, batı, kuzey ve güneyde bulunan kişilere denir. Sayısı artmaz ve eksilmez. İlâhi ruhâniyetleri olan evtâd abdâlin içindeki dört kişidir.¹⁷¹

Abdal: Yedi şahıstan oluşur. Kutup, iki imam ve evtâddan oluşan ricâl yediler olarak bilinir. Bunlara abdal denilmesinin sebebi, içlerinden birinin vefat etmesi halinde kırklardan birinin ona bedel olmasıdır.¹⁷²

Ricâlû'l-gayb: Gayb erenleri anlamına gelmektedir. Bundan üçler, yediler ve kırkların tümü anlaşılır.¹⁷³ Allah Teâlâ’nın has dostları gizlidir. İnsanlar onları

¹⁶² Câmî, *Nefahatü'l-Üns*, s. 98.

¹⁶³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 223.

¹⁶⁴ Uludağ, “Ricâlullah”, *DİA*, c. 35, ss. 80-81.

¹⁶⁵ Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn I*, s. 306.

¹⁶⁶ Saffât sûresi, 37/164.

¹⁶⁷ Mâide sûresi, 5/12.

¹⁶⁸ Câmî, *Nefahatü'l-Üns*, s. 93.

¹⁶⁹ Süleyman Uludağ, “Ricâlû'l-Gayb”, *DİA*, İstanbul, 2008, c. 35, ss. 81-83; Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 73.

¹⁷⁰ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, s. 73.

¹⁷¹ İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye I*, s. 465.

¹⁷² İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye I*, s. 465.

¹⁷³ Uludağ, “Ricâlullah”, *DİA*, c. 35, ss. 80-81.

tanımazlar, bilmezler. Manevî halleri gizli olan bu zümreler huşû içinde yaşarlar.¹⁷⁴ Maddî varlık olarak halk arasında yaşasalar da onların manevî yönden insanların idrâk edemeyeceği özellikleri mevcuttur. Menkıbelerde de insanlar arasında yaşadıkları ama tanınmadıkları anlatılır.

9. GAYB

Sözlükte, “görünmeyen, örtülü, gizli” anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta “duyu organları ve akılla bilinmeyen, görülmeyen varlıklara ve bunların buldukları âleme gayb âlemi veya manevî (ruhânî) âlem” denir.¹⁷⁵ Allah Teâlâ gayba ait haberleri ve bilgileri, insanlara peygamberler aracılığıyla bildirmiştir. Bu bilgilerde Allah’ın sıfatları, melekler, cinler, ahiret hâlleri, kıyamet, mahşer, cennet, cehennem, ölüm gibi gaybî konular vardır.¹⁷⁶ Gayb, mutlak ve izafî olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mutlak gayb: Allah’tan başka hiçbir varlığın bilmediği gaybdır. Bu açıdan Allah Teâlâ’nın hakîkatı ve mâhiyeti mutlak gaybdır. Her şeyi bilen ve ilmi mutlak olan Allah için gayb yoktur.¹⁷⁷ İzafî gayb ise belli bir zamanda gayb olan ve gayb olma özelliği bir süre sonra ortadan kalkan bilgilerdir. İnsanın yaşadığı ve geride bıraktığı günler, yıllar gayb değildir. Ancak gelecekte yaşayacağı zaman gayb sayılır. İzafî gayb olarak ifade edilen bu durumun, bazı kimseler tarafından belli durumlarda ve belli hâllerde bilineceği kabul edilir.¹⁷⁸

Vahiy yoluyla bildirilen eski kavimlerle ilgili bilgiler, yaşadığı döneme ait şahitlerin yok olması ve anlatımın zamanla asılsız rivâyetlerle karışması sebebiyle izafî gayb olarak sayılmıştır.¹⁷⁹ Hz. Aişe ile ilgili iftira olayını haber veren Nur suresi 11. ve 12. ayetler de izafî gayb kısmında değerlendirilmektedir. Çünkü iftiracılar ve Hz. Aişe, gerçeği bilmelerine rağmen şahit olmayanlar bunu bilmemekteydiler.

“Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdâr

¹⁷⁴ Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 276.

¹⁷⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 144.

¹⁷⁶ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, 2. Baskı, Sûfi Kitap, İstanbul, 2017, s. 23

¹⁷⁷ Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, s. 17.

¹⁷⁸ Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, s. 18.

¹⁷⁹ Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, s. 23.

olandır.”¹⁸⁰ Gayb sayılan bu hususlara mugayyebât-ı hamse denir. Kıyâmetin ne zaman kopacağı bilgisi hariç dört husus melekler tarafından kısmen bilindiği için izafî gayba girer. Bu konular insanlar tarafından tıbbî ve teknolojik aletlerle tahminî olarak bilinmektedir.¹⁸¹

10. KEŞF

Keşf, sözlükte “açığa çıkarma, perdenin açılması, örtülü olanı açma, gizli olanı meydana çıkarma, sezme, tahmin etme” anlamlarına gelmektedir. Sûfilere göre “keşf, maddi ve duyulur âlemden gelen tesir, kir ve pas, insanın gayb âlemi görmesine engel olan bir perde oluşturur. Riyâzet ve tasfiye ile bu perde kalkınca gayb görülür. Bu perdenin açılmasına, yani kalp gözünün açılmasına keşf denir.”¹⁸² Ebû Muhammed Cerîrî “Kim kendisiyle Allah arasında olan işlerde takvâ ve murâkebe ile amel etmezse keşf ve mücâhedeye ulaşamaz.” diyerek keşf için müttakî olmayı şart koşar. Ebû Hüseyin Nûri: “Gözlerin keşfi bakmaktır. Kalblerin keşfi ise ittisâl/kavuşma iledir.”¹⁸³ sözüyle vuslatın önemine vurgu yapmaktadır.

Riyâzet ve mücâhedeyle beden ve his perdesinin kalkmasıyla gayb âleminin görülüp ruh âleminin seyredilmeye başlanacağı ifade edilir. Buna mükâşefe denir. Sûfî, gayb âlemine ait bilgileri keşf ve mükâşefe yoluyla öğrenmiş olur. Marifeti elde eden sûfî de Allah’ın zâtı, sıfatları, fiilleri, vahiy, melek, şeytan ve ahiret gibi meselelerde kalbî bilgi sahibi olur.¹⁸⁴

11. İSTİMDÂD

İstimdâd, sözlükte “imdat istemek, medet ummak, acil yardım talebinde bulunmak,” anlamındadır. Tasavvuf ıstılâhında, “tarîkat ehlinin şeyhlerden veya vefat eden velîlerin ruhlarından yardım istemesi,” demektir. “Medet yâ şeyh, medet yâ gavs-ı azam, yetiş yâ Abdülkâdir, yetiş yâ nakşibend” gibi ifadeler bu bağlamda söylenir. Sûfilere göre ise bu sözlerle asıl olan Allah’tan Hz. Peygamber’in ruhâniyetinden yardım istemektir.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Lokman sûresi, 31/34.

¹⁸¹ Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, s. 24.

¹⁸² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 213.

¹⁸³ Serrâc, *el-Lüma’*, s. 406.

¹⁸⁴ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 222.

¹⁸⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 194.

İstimdâdda bulunma sebebi yardım istenen kişinin veya kişilerin Allah katında daha değerli ve Allah dostu olduğuna inanılmasıdır. Bu Allah dostlarına velî/evliyâ, azîz/eizze, azîzan, ermiş, eren gibi isimler verilmiştir. Sûfilere göre bir kimse bir velîden hayatta iken veya vefat ettikten sonra istimdâdda bulunabilir. Eğer velî hayatta ise yanında veya huzurunda; yanıda değilse onun gıyâbında istimdâdda bulunabilir.¹⁸⁶

İstimdâd ve vesile terimleri birbiri yerine de kullanılmaktadır. Bu bakımdan istimdâdda bulunulan velî, azîz, salih ve takva ehli kâmil bir mü'min olmalıdır. İslâmın zahirî ve bâtinî hükümlerini uygulamada hassas olmalıdır. İstimdâdda bulunan kişi velîyi vesile edinip duâ ederken “Allah’ım yaptığım duâmı falanca kulunun hürmetine kabul et.” derse ve duâsının kabul edildiğini görürse bunu öncelikle Allah Teâlâ’dan bilmesi gerekir. Vesile kıldığı velîyi yüceltirse, Allah’a denk veya Allah’tan üstün tutarsa şirke girmiş olur. Çünkü vesile edilen velî araç olmaktan çıkmış, amaç olmuştur. Bu hususta daha dikkatli olmak gerekmektedir. Diğer taraftan türbede duâ edenler hakkında şirk, koşuyor anlayışında olmamak gerekir. Çünkü istimdâdda bulunma kişinin kendisine ait ve kalbî bir durum olduğu için kişinin hangi niyetle ve nasıl duâ ettiği hakkında kesin bilgi edinmek mümkün değildir. Bunu ancak Allah Teâlâ bilir.¹⁸⁷

Sûfilere göre istimdâdda bulunmak caizdir. Velînin manevîyatından faydalanmak için hayatta olup olmaması ya da yakında olması şart değildir. Velî, istimdâd dileyenlere yetişir.¹⁸⁸ Ma’rûf-ı Kerhî (ö. 200/815) Serî es-Sakatî (ö. 257/870)’ye: “Allah’tan bir şey isteyeceğin zaman, bana yemin ederek Ma’rûf’un hürmetine diyerek talep et.” demiştir. Ölümünden sonra kabrini ziyaret eden Bağdat halkı, “Ma’rûf’un mezarı denenmiş bir devâdır.” diyerek¹⁸⁹ onun vesile edinilebileceğini meşrulaştırmışlardır.

Uludağ, *Keşif ve Kerâmet* isimli kitabında Gazzâlî’nin istimdâdı savunduğunu belirtmiştir. Nitekim Gazzâlî’ye göre istimdâd, mağfîret talep etmek ve ihtiyaçların görülmesini istemektir. Bir kimsenin eşyasına yakın olan eşyanın sahibine de yakın olduğunu ifade eden Gazzâlî, Hz. Peygamber’in mescidine, kabrine yakın olanın kendine yakın olmuş gibi kabul edildiğini belirtmiştir.¹⁹⁰ Menâkıb’da Eğirdir Zeynî

¹⁸⁶ Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, s. 174.

¹⁸⁷ Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, s. 175; Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 324.

¹⁸⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “İstimdâd”, *DİA*, İstanbul, 2001, c. 23, ss. 363-364.

¹⁸⁹ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 28.

¹⁹⁰ Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, s. 199.

Zâviyesi şeyhlerinden istimdâdda bulunulduğu, bazı şahısların çeşitli olaylar karşısında zor durumda kaldıkları anlarda onlardan istimdâdda bulunarak kurtuldukları ifade edilmektedir.

12. MUSÂHİB

Musâhib kelimesi, müfâale kalıbından türemiştir ve terim anlamı olarak dost, arkadaş anlamlarına gelmektedir. Osmanlı devletinde, padişaha danışmanlık yapan, bilgisi ve kişiliği düzgün, davranışları ölçülü, ilmi sohbetlere önem veren kişiye musâhib denir. Musâhib kelimesinin XVI. yüzyıla kadar kaynaklarda yer almadığı görülmektedir. Bu yüzyıldan itibaren Lütü Paşa'nın "Mülûk nedimsiz ve musâhibsiz olmaz, amma...mesâlih-i halka karışmamak gerektir" ifadesinde de görüldüğü gibi musâhib kelimesinin bazı kaynaklarda geçtiği görülmektedir. Bu dönemdeki en meşhur musâhiblerden biri olan Hasan Can Çelebi, Yavuz Sultân Selim'in en yakın adamıdır. XVI. yüzyılın sonlarında resmî bir makama dönüşen musâhiblik makamı II. Mahmut zamanında yapılan yeniliklerle birlikte kaldırılmıştır.¹⁹¹

Musâhib terimi tasavvuf istilâhında, "Tarîkat arkadaşı, birlikte nasip alan canlar, tarîkata yeni giren müride yol gösteren ve erkân öğreten tecrübeli ve kıdemli mürid."¹⁹² anlamında kullanılmıştır. Musâhiblik, Alevî geleneğinde dünya ve ahiret/ahret kardeşliği demektir. Alevî inancındaki evli iki kişinin eşleriyle beraber ahirete kadar yol kardeşi kalacaklarına, birbirlerini koruyacaklarına, birlik ve beraberlik içinde olacaklarına dair bağlı buldukları ocağın dedesinin huzurunda, cem ortamında olanların şahitlik etmesiyle gerçekleştirilen manevî kardeşliğe ve akrabalığa musâhiblik veya ahret kardeşliği denir.¹⁹³

Alevî geleneğindeki musâhibliğin kaynağı Hz. Peygamber dönemindeki Ensar-muhâcir kardeşliğine dayandırılır. Başka bir dayanak da Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Hz. Ali'nin kardeş olmasıdır. Hz. Peygamber, mirâc dönüşü, kırklar meclisine katıldıktan sonra oradakilerden her iki kişinin birbiriyle kardeş olmasını istemiş ve kendisi de Hz.

¹⁹¹ Mehmet İpşirli, "Musâhib", *DİA*, İstanbul, 2006, c. 31, ss. 230-231.

¹⁹² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 257.

¹⁹³ Hüseyin Dedekargınoğlu, "Dede Garkın Ocağı'nda Musâhiblik Uygulaması Örneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi (HBVAD)*, 2016, S. 78, s. 95; Harun Yıldız, "Alevî/Bektaşî Geleneğinde Musâhiblik", *Süleyman Demirel Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu I*, Bilimsel Toplantılar Serisi No: 20, 2005, ss. 123-132.

Ali'yi kardeş seçmiştir. Kaynak gösterilen diğer bir olay da Hz. Peygamber'in Veda Haccı dönüşünde Gadîr-i Hum mevkiinde yaptığı konuşmadır.¹⁹⁴

Alevî geleneğinde musâhib olmanın belli şartları vardır. Bu bağlamda tarafların her ikisinin de aynı dili konuşmaları gerekmektedir. Evli olmaları şarttır. Genç ile genç, ihtiyar ile ihtiyar olarak yaş bakımından dengeli, kültür, eğitim ve ekonomik yönden birbirine denk olması gerekir. Yaşadıkları yer yakın olmalıdır. Bu çerçevede Dede (ocakzâde) ile musâhib olunmaz. Musâhibi ölen birisi de tekrar musâhib edinemez.¹⁹⁵

13. TARİKAT

Tarîkat, sözlükte “gidilecek yol, izlenecek usûl, hâl ve durum” anlamına gelmektedir. İstilahta ise “Allah’a yaklaşmak için takip edilen yol” demektir. Tarîkat ahireti kazanmak için dünyaya ait meşguliyetlerden vazgeçmek, ruhî güçleri kontrol altına almak için izlenen yoldur. Tarîkatta, pratik hayatta Allah’a ulaşmak için farklı yöntem ve metodlar uygulanmaktadır.¹⁹⁶ Çünkü sûfinin tasavvuf eğitimindeki seyr-ü sülûk sırasındaki amacı hakîkate ulaşmaya çalışmaktır. Sâlik hakîkate ulaşmaya çalışırken çeşitli menziller ve makâmları geçer ve vuslatı elde eder.¹⁹⁷

XII. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan tarîkatların amacı, insanın ruhunu tezkiye etmek ve terbiye etmektir. Nefsini dünyanın aldattıcı zevklerinden uzaklaştırıp iç dünyalarına yönlendirmek, mutlak hakîkate ulaşması için rehberlik yapmaktır.¹⁹⁸

İslâm coğrafyasının farklı bölgelerinde yayılan tarîkatlardan Kâdirîlik Asya'dan Afrika'ya geniş bir sahada görülürken Rifâîlik, Yesevîlik, Nakşîbendilik Mevlevîlik, Bayramîlik, Halvetîlik daha sınırlı bir alanda görülmektedir. Güney Asya'da Çiştîye, Kuzey Afrika'da Şâzelîye ve Bedevîlik tarîkatı yaygındır. Tarîkatların farklı yerlerde farklı isimlerle yaygınlaşması, coğrafi yapı, sosyal ve kültürel hayat vb. durumlarla bağlantılıdır.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. Yıldız, “Alevî/Bektaşî Geleneğinde Musâhiblik”, s. 129; Halil İbrahim Bulut, “Alevî-Bektaşî Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak Musâhiblik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2013, S. 65, ss. 101-118.

¹⁹⁵ Dedekargınoğlu, “Dede Garkın Ocağı'nda Musâhiblik Uygulaması Örneği”, s. 97; İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, 3. Baskı, Diyânet Vakfı Yay., İstanbul, 2008, s. 162.

¹⁹⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 343; Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 229; Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 273.

¹⁹⁷ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 183.

¹⁹⁸ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 230.

¹⁹⁹ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Yeni Yüzyıl/ İletişim Yay., İstanbul, 1994, s. 63.

Tarîkatlarda silsile, meşruiyet kaynağıdır. Bu bakımdan silsilenin dört halifeden biriyle Hz. Muhammed (s.a.v)’e ulaşmasına önem verilir. Tarîkatların en meşhur iki silsilesi Hz. Ebû bekir ve Hz. Ali kanalıyla gelen silsilelerdir.²⁰⁰

Tarîkatlar, zikir yöntemleri, nefsin tezkiyesi ve ruhun tasfiyesini esas almaları açısından tasnif edilmektedirler. Bu açıdan cehrî, hafî, kıyâmî ve kuûdi olmak üzere gruplandırılır. Fakat bu gruplandırma tam ve kesin bir gruplandırma değildir. Ayrıca tarîkatlar, ahyâr, ebrâr, şuttâr olmak üzere üçe ayrılır. Ahyâr tarîki, farz ve sünnet ibadetlere ilaveten nafilâ ibadeti ve Kur’an okumayı esas almaktadır. Ebrâr tarîki, mücâhede ve riyâzet yolunu esas alır. Kalbi temizleyip güzel ahlâklı, iyi huylu olmayı amaçlar. Şuttâr tarîki, aşk ve muhabbet ehlinin yolu olup cezbe ile Hakk’a ulaşmayı esas alır.²⁰¹

14. TEKKE

Tasavvuf zümrelerinin eğitim aldığı yerler tekke, zâviye, hankâh vb. isimlerle bilinmektedir. Tekke, tekye kelimesinin galatıdır. Çoğulu tekâyâdır. “Dayanma, dayanacak yer” anlamındadır.²⁰²

Tekke, dervîşlerin ve tarîkat ehlinin toplanıp şeyh veya halîfenin yönetimi altında zikir, âyin ve ibadet ettikleri, seyr ve sülûkla meşgul oldukları, nefis terbiyesi gördükleri, ruhen ve ahlâken eğitilip olgun ve yetkin kişiler haline geldikleri yerdir.²⁰³ İlk tekke II/VIII. yüzyılda Filistin’de Remle’de ve Basra’da Abadan’da inşa edilmiştir. Bunları III/IX. Yüzyılda Horasan’da kurulan Kerrâmiler’e ait hankâhlar takip etmiştir.²⁰⁴ Tekkeler ilk yıllarda basit mekân olarak yapılmışken zamanla gelişmiş ve pratik hayatta sadece tasavvufî terbiyenin değil, aynı zamanda yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçları karşılayabilen yerler olmuştur. Tekkeler için zâviye, hankâh, ribat, dergâh, âsitâne, savmaa gibi farklı isimler kullanılmış olsa da gaye aynıdır.²⁰⁵ Tekke, dergâh, âsitâne gibi terimlerin kullanılması şekil, teşkilatlanma, büyüklük, küçüklük ve merkezî olmasıyla ilişkilidir.²⁰⁶

²⁰⁰ Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 276.

²⁰¹ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarîkatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, 1985, s. 273-274.

²⁰² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Önsöz: Ömer Faruk Akün, 6-7. Basım, Kapı Yay., İstanbul, 2013, s. 432.

²⁰³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 350.

²⁰⁴ Mustafa Kara, “Tekke”, *DİA*, İstanbul, 2011, c. 40, ss. 368-370.

²⁰⁵ Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zâviyeler*, 6. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul, 2015, s. 47.

²⁰⁶ A. Yaşar Ocak, “Zâviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, 1978, c. 12, s. 247.

Ribat, ilk devirlerde sınır boylarında kurulan yapılardır. Kuruluş amaçları cihad ve gaza için gönüllü savaşan askerlerin yaşadıkları yerlere ribat denir. Ribatlar daha sonra tasavvufî bir niteliğe bürününce zâviyeye dönüşmüştür. Ticaret yolları üzerinde olanlar han ve kervansaray olarak kullanılmıştır.²⁰⁷

Hankâh, tarîkatların merkez zâviyesidir. İçinde tarîkat kurucusunun türbesi vardır. Yapı olarak büyük binalara verilen isimdir.²⁰⁸ Âsitâne terimi de benzer bir anlama sahiptir. Farsça'da kapı eşiği, kapı dibi anlamlarına gelen âstan kelimesinden türetilen âsitâne, Türkçede astâne veya âsitâne şeklinde söylenmiştir. XVI. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan bu terim Osmanlı devletinde bir tarîkatın veya tarîkat kolunun tam teşekküllü merkez tekkeleri için kullanılmıştır.²⁰⁹ Dergâh da âsitâne ile yaklaşık aynı anlamdadır. Tarîkat mensubu şeyhlerle dervîşlerin ikâmet ettiği tekkeler için kullanılır.²¹⁰ Zâviye ise âsitânelere bağlı daha küçük kapsamlı tekkelerdir. XIV ve XV. yüzyılda yaygın kullanılan bu terim, şehir ve kasabaların ücra yerlerindeki belli bir tarîkata mensup küçük tekkeleri nitelemek için de kullanılmıştır.²¹¹ Savmaa', mâbed, ibadethane anlamında olup çoğulu savâmîdir. Tasavvufî anlamı, mescid, sûflerin ibadet için çekildikleri köşe, zâviyedir. İbadet için özel ayrılan yerdir.²¹² Savmaa' kelimesi en çok Arap ülkelerinde kullanılmıştır. Aynı zamanda hıristiyan manastırlarındaki görevli râhip ve keşişlerin ibadet yerlerine de savmaa' adı verilir.²¹³

Tekkeler, yapı ve coğrafi yer olarak farklı isimlerle karşımıza çıkmıştır. Fakat işlev olarak hepsinde aynı gaye bulunmaktadır. Tekke mensuplarına tasavvufî terbiye vermelerinin haricinde halka, sosyal alanlarda da hizmet vermiştir. Tekkeler, tasavvuf eğitiminin, ibadet ve zikrin yapıldığı yerler olmasının dışında sosyal yardım kurumu olarak fakir ve garibanlara yardım eden yerlerdir. Bir dönem dârü'l-aceze ve imârethane olarak da hizmet vermiştir. Spor faaliyetlerinin yapıldığı (Okçular Tekkesi), güzel sanatların icra edildiği, (Mevlevî Tekkesi), huzurevi ve hastaların çare aradığı (Miskinler Tekkesi) yerler olarak bilinmektedir.²¹⁴ Tekkelerin misafirhane olarak kullanılmasının yanı sıra savaş kritiğinin ve propagandasının yapıldığı yerlerdir.

²⁰⁷ Kara, *Tekkeler ve Zâviyeler*, s. 148-149; Ocak, "Zâviyeler", s. 249; İsmail Yiğit, "Ribat", *DİA*, İstanbul, 2008, c. 35, ss. 76-78.

²⁰⁸ Ocak, "Zâviyeler", s. 249.

²⁰⁹ M. Baha Tanman, "Âsitâne", *DİA*, İstanbul, 1991, c. 3, ss. 485-487.

²¹⁰ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 268.

²¹¹ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 269.

²¹² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 307.

²¹³ Ocak, "Zâviyeler", s. 248.

²¹⁴ Kara, *Tekkeler ve Zâviyeler*, s. 49-50; Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 271

Esnaflar ve sanatkarların faaliyetlerinin merkezi olan Âhi zâviyeleri de aynı kategoride değerlendirilebilir.²¹⁵ Kısacası tekkeler döneminin okulu, hastanesi, spor alanı, güzel sanatlar akademisi, edebiyat ocağı, fikir ve kültür merkezi, dinlenme yeri, aşevi olarak pek çok farklı alanda hizmet veren müessese olmuştur.²¹⁶

²¹⁵ Kara, *Tekkeler ve Zâviyeler*, s. 51.

²¹⁶ Kara, *Tekke ve Zâviyeler*, s. 144.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

(ŞEYH MEHMED ÇELEBİ VE ŞEYH BURHÂNEDDİN EFENDİ MENÂKIBI)

1. ŞEYH MEHMED ÇELEBİ MENÂKIBI

(86b) Hâzâ Menâkıbu Sultânî'l-Muhakkikîn Kutbi'l-Ârifîn Şeyh Sultân Muhammed Çelebi İbnü'ş-Şeyh Pîr Muhammed Hôyi Kuddise Sirrahüma'l-Azîz. (Bu, hakikate ulaşan sultânların âriflerin kutbu Şeyh Pîr Muhammed Hôyi'nin oğlu Şeyh Sultân Muhammed Çelebi'nin menkibesidir. Allah her ikisinin sırlarını mukaddes kılsın.)

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Elhamdü lillâhillezî kerrame evliyâehû bi-envâi'l-kerâmât ve'l-ihsâni ve feddalahüm bi'l-makâmâti'l-âliyet alâ nev'ı'l-insân ve'r-rûhu ervâh asfiyâihi fi külli hîn ve ânın ve ezhera merâtibehüm bi'l-havâriki'l-âdât ve tayyi'l-mesâfât ve bastı'l-ezmân. Ve's-salâtü alâ seyyidinâ Muhammedin sâhibü'l-mû'cizât ve'l-furkân ve alâ âlihi ve ashâbihi ve evlâdihi üriye kerâmâtühü bi-emri's-sübhân.

Ma'lûm ola ki bu fakîr ve hakîr kesîru't-taksîr diyâr-ı Hamîd'de mahrûse-i Eğırdır mahallâtından Yazla demekle ma'rûf olan mahallede âsûde (87a) olan eizze-i kirâm kaddesenallâhü bi-esrârihim (Allah onların sırlarıyla bizi kutsasın.) hazerâtından sâdır olan kerâmât ve havârik-ı âdât-ı ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn müşâhede olunup zâhiren ve bâtinen ve sûreten ve manen şer-i kadîm ve sırât-ı müstekîm üzere metîn ve ulemâ-i müctehidîn ile cümle mesâil-i diniyyede müttefikîn olmakla diledim ki ve bazısını bizzat kendim müşâhede eylediğim ve bazısını dahi sikadan mesmû' olmak üzere beyân ettim ki muhibbîn mü'minîn istimâ' edip evliyâullâha muhabbet ve itikâtları ziyade olup çerâğ-ı imanları rûşen ola. "**Men ehabbe kavmen fehüve minhüm**"²¹⁷ muktezâsınca rûz-i haşr onlar ile mean haşr olmak müyesser ola. Âmin ya muîn.

²¹⁷ "Kim bir kavmi severse onlardandır." Kelâm-ı kibardandır.

Evvela o eızze-i kirâm kaddesenallâh bi-esrârihim ırk-ı tâhirden olup silsile-i Rasul aleyhi's salâtü ve's-selâma nice vâsıl olurlar. Onu beyân edelim.

Ma'lûm ola ki şeyhim, sultânım, şeyh-i kâmil ve mürşîd-i mükemmil kutbi'l-evliyâ (87b) ve zehri'l-etkiyâ, kelâm-ı devâ ve nazar-ı kimyâ Şeyh Burhâneddin Muhammed bin Muhammed ez-Zeynî el-Hüseynî'nin feyzî ve fethi bâtinen validesinin babası kutbu'l-evliyâ ve gavsü'l-etkiyâ, sâhib-i Hızırî'n-Nebî vâris-i ilmi'l-ledünnî şeyh-i kebîr, âlimü't-tahrîr Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerindedir ki aşağıda azîz-i müşârün ileyhın zikri geldikte. Menkıbesinde münasebetle beyân olunur inşallâh Teâlâ.

1.1. Şeyhülislâm Berdeî

Ve zâhıran Şeyh Nasûh Kudsi'dir ve Şeyh Muhammed Sultân'ın mürşîdi babası Pîr Halîfe Sultân ve Pîr-i Halîfe'nin mürşîdi, kaynatası Şeyhülislâm Berdeî'dir. Ve Şeyhülislâm Sultân'ın siyâdetleri, silsile-i aliyye-i siyâdette Zeyne'l-Âbidin radiyallâhu anh hazretlerine varınca otuz beş ataya çıkmıştır. Ve ondan İmam Hüseyin Şehîd-i Kerbelâ radiyallâhu anh ve ondan İmâm Ali Murtazâ radiyallâhu anh ve ondan server-i enbiyâ sallallâhu aleyhi (88a) ve sellem hazretlerine müntehâ oldu. Menâkıb-ı Kebîre'de minvâl-i meşrûh üzere cümle-i evliyâ-ı ızâm isim ve resimleriyle beyân olunmuştur. Haşv ve tadvilden ihtirâz biz bu muhtasara derc etmedik. Murâd eden âşıklar ol Menâkıb-ı Kebîre'ye²¹⁸ nazar etsinler.

Sâniyen, Şeyhülislâm Berdeî kuddise sirruhu hazretleri bu diyâra gelmeye sebep nedir? Beyan olunur, bâis budur kim Hamîd oğlu Hızır Bey, o sene hacc-ı şerîfe varıp hikmet-i ilâhi Şeyhülislâm Sultân dahi hacc-ı şerîfe varır. Mekke-i Mükerreme'de bu şerrefhullâh birbirine rast gelip musâhabet ederler. Hamîd oğlu, Şeyhülislâm Sultân'ın bazı sûrî ve manevî kerâmâtını müşâhede edip esnâyı kelâmda Hamîd oğlu der ki:

-“Sultânım bizim diyârımız şimdiki halde hâlîdir. Eğer mümkün ise bizimle Rûm'a teşrif buyurup ol diyârı ihyâ edesiz.”(88b) dedikte. Şeyhülislâm buyurmuşlar ki:

-“Yâ Hamîd oğlu! Sabr eyle bu gece istihâre edip inşallah yarın sana cevâb vereyim.” deyip ol istihâre edip ale's-sabahı:

²¹⁸ Yazma'nın kenarında şöyle bir mukabele kaydı bulunmaktadır: “Menâkıb-i Kebîr, İstanbul'da Süleymaniye kütüphanesindedir, isteyen bulabilir.”

-“Yâ Hamîd oğlu! Murâdın hâsıl oldu. Bize vilâyet-i Hamîd’de mahrûse-i Eğirdir hâricinde, Yazla nâm mahalde bir mekân verildi ama sizler varıp bizim için bir mesken tedârikinde olun. Biz dahi vilâyetimize varıp ehil ve ıyâlimizi kaldırıp biznillâhi Teâlâ müteveccih olalım.” deyip cevâb verdi.

Hamîd oğlu dahi Eğirdir’e gelip hâliyen, şimdiki duran büyük zâviye-i ve bağ ve bahçeler ve savmaalar binâ ve müheyyâ edip Şeyhülislâm hazretleri dahi vilâyeti olan Semerkand’a varıp bu hali ehline ve ıyâline beyân edip buyururlar ki:

-“Bizim turâbımız, diyâr-ı Hamîd’de, Eğirdir nâm şehir kurbunda, Yazla demekle ma’rûf bir mekândan alınmıştır.” diye buyurdular. (89a) Fi’l-vâkı‘ mezâr-ı şerîfleri anda vâkî olmuştur.

Eğer sual olunur ise mugayyebât-i hamse-i hod min ba’di kimsenin ma’lûmu değildir. Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinden gayri. Zira Kur’an-ı Azîmü’ş-şân’da beyân olunmuştur ki kavluhu Teâlâ:

“*Vemâ tadrî nefsün bieyyi arzın temûtû.*”²¹⁹ Yani hiçbir nefis yoktur ki nerede öleceğini bile. Min ba’di bilinmek ihtimali yoktur, denilirse **cevâb** budur ki Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretleri, kâmil kulları hakkında Kur’an-ı azîmü’ş-şân’da:

“*Verrâsîhûne fi’l-ilmî.*”²²⁰ diye buyurmuştur. Râsîh fi’l-ilmî sıfatıyla muttasıf olan ibâdine bildirmek ile mugayyebât hükmünden çıkıp gayb olmuş olmaz ve şer-i şerîfe dahi muhâlîf olmaz ve kütüb-i tefâsirde dahi bu manaya müfessirîn:

“*İllâ menirtedâ min Rasûlin.*”²²¹ âyet-i kerîmesinin tefsirinde işaret eylemişlerdir. İştibah edenler tefâsire müracat etsinler. Biz yine mâ nahnu fihimize (89b) gelelim.

Ba’de hâzâ Şeyhülislâm Sultân kuddise sirruhu, on altı oğlu ve bir kızı ve dört hâtunu ve otuz miktarı dervîşiyle Semerkand’dan kalkıp hicret sünnetini yerine getirip Rûm’a müteveccih olur ve yolu Hoy’a uğrar. Pîrî Halîfe Sultân dahi Bezistan’da arakıyye emred yiğit imiş. Mukeddemâ bir gece rû’yasında Rasûl-i ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerini görür, buyururlar ki:

-“Yâ Pîr Muhammed! Benim tarîkimde şer-imle müteşerri‘ ve evâmir ile me‘mûr sahihü’n-neseb evladımdan Şeyhülislâm Sultân bunda gelip Rûm’a gidecektir. Gâfil olma, Rûm’a bile gidesin.” diye emretmişler idi. Pîr Muhammed bin Kutbuddin

²¹⁹ “Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez.” Lokman sûresi, 31/34.

²²⁰ “İlimde derinleşmiş olanlar.” Âl-i İmran sûresi, 3/7.

²²¹ “Ancak seçtiği resûller başka.” Cin sûresi, 72/24.

bin Şeyh Ali Tirmizî sâhib-i “*Nevâdiru'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Rasûl*”²²² hazretleri dahi bu rü'yanın zuhûruna muntazır ve müterakkıb iken nâgâh bir pîr-î nûrânî ve âlim-i Rabbânî ve mürşîd-i Samedânî Bezistân kapısından içeri girip dükkânı (90a) önüne uğrayıp buyurdu ki:

-“Oğlum, Pîr Muhammed! Emre imtisâl edersen bizi falan yerde bul.” deyip geçip gider ve Pîr Muhammed Sultân hazretleri dahi bin canıyla azîzin eserine iktifâ edip konağa vardıklarında, dest-i bûs edip azîzin yanında kalır. Beri taraftan vâlideyni vesâir müteallikâtı bu husustan âgâh olup Hazreti Şeyh'in konağı şehirden taşra idi. Umûman şeyhin huzûruna gelip oğulları Pîr Muhammed hazretlerini taleb ederler. Şeyh kuddise sirruhu Pîr Muhammed hazretlerini bilâ nizâ' valideynine teslim eder. Alıp giderler. Sabah kalkıp yerinde bulmayıp yine varıp şeyhin huzûrunda bulurlar. Tekrar alıp gidip ayağına bukağı ve boynuna zincir urup bir ev içine hapis ederler. Kezâlik ale's-sabahı yine yerinde bukağı ve zincir durur, mahpus yok. Varıp yine şeyhin huzûrunda bulup mâ hasal dört beş defa alıp gidip mahkûmu hapsedip sabah (90b) yine şeyhin huzûrunda bulurlar. Âkıbet Hazreti Şeyh kuddise sirruhu vâlideynine buyururlar ki:

-“Cânib-i Hak'tan böyle emr olunmuştur. Bizimle Rûm'a gide. Anda terbiye olunup irşâd oluna ve bunun yüzünden nice âsâr zuhûr edip ibâdullah fevâid-i kesîra bulalar. Şimden sonra bundan fâriğ olun.” diye buyurdıklarında fi'l-hakîka şeyhin bu kadar kerâmâtını görüp onlara insâf gelip hüsn-i ihtiyârlarıyla râzı olup bile gönderirler. Bunlar dahi âheste âheste kona göçe gelmekte.

Sikadan menkûldür ki, ol asrın kutbu'l-aktâbı Ankara'da Hacı Bayram Velî kuddise sirruhu hazretleri idi. Mübarek tâcları eskiiyip tâc için bir keçe hedâye gelip dervîşler derler ki:

-“Sultânım tâcınız gayet eskidi. Bir yeni tâc diktirelim.” dediklerinde Hacı Bayram Sultân kuddise sirruhu buyurur:

-“Dervîşler, sabr edin, takyeci geldikte yenilesin.” der idi.

Hazreti Şeyh (91a) Hoy'dan altıncı ayda Ankara'ya gelirler. Gelmeleri garîb oldukta Hacı Bayram Sultân dervîşlerine buyurur:

²²² Hicri 3. asır sūfîlerinden Hakîm Tirmizî (ö.320/932)'nin hadîs kitabıdır. Müellifin *Hatmü'l Evliyâ* adlı bir meşhur bir eseri vardır.

-“Bizim takyeci geliyor, istikbâle gidelim.” deyip dervîşleriyle karşı istikbâle varırlar.

Şeyhülislâm Sultân dahi kuddise sirruhu Pîr Muhammed Sultân hazretlerine terbiye edip altı ayda merâtib ve makâmât kat ettirip Ankara’ya gelince irşâd eylemiş idi ve Hacı Bayram kuddise sirruhu hazretleri Şeyhülislâm Sultân’la buluşup hâl ve hatır soruştuktan sonra Hacı Bayram Sultân ol keçeleri getirip Pîr Muhammed Hoyî’nin önüne koyup buyururlar ki:

-“Oğlum Pîr Muhammed! Bu keçeleri bize bir tâc dikiver.” Ol dahi:

-“N’ola Sultânım.” deyip bî-nazîr bir büyük tâc dikip önlerinde kodukta, Hacı Bayram Sultân buyurur ki:

-“Oğlum Pîr Muhammed! Bu tâcı bana üstâdından gördüğün gibi başıma giydir.” diye buyurdu. Pîr Muhammed Hoyî dahi emr-i şerîflerine imtisâlen telkîn (91b) ve tekbir ile ol tâcı Hacı Bayram Sultân’ın mübârek başlarına giydirir ve tekrar Hacı Bayram Sultân Şeyhülislâm Sultân’a hitâb edip buyururlar ki:

-“Hoş, Şeyhülislâm sen ki, altı aylık müridine Rûm’un seksen yaşında kocasına tâc giydir, dersin.” diye buyurmuşlar.

Ba‘dehu Hacı Bayram Sultân ile veda edip Ankara’dan çıkıp diyâr-ı Hamîd’de Eğirdir nâm kasaba hâricinde Yazla demekle ma‘rûf olan mahalleye azimet niyetiyle kasaba-i mezbûreye muhit olan bahr-i azb-i latîfin öte tarafına gelip Afşar tarafı demekle meşhurdur. Ol taraftan ta‘yîn olunan mekânı ki Yazla’dır. Tevâbî’na gösterip:

-“Bizim toprağımız şol makâmıdan alınmış.” diye buyururlar ve ertesi gün makâm-ı mezbûre gelip Hamîd oğlu istikbâl edip azîm riâyetler ve ziyafetler ve sohbetlerden sonra makâm-ı mezbûr ki, Yazla’dır. Yukarıda zikr olunan üzere (92a) Hamîd oğlu Hızır Bey zâviye ve savma‘ binâ edivermişti. Gelip anda karar edip makâm edinirler.

Ba‘dehu Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu Şeyhülislâm Sultân’ın kızından hâsıl olmuştur. Pîr Muhammed Hoyî hazretlerine kızını vermişti. Yazla’ya geldikten sonra çok zaman geçmeyip vermişler idi.

Rivâyet olunur ki, Şeyhülislâm Sultân kable’l-hicreti Buhâra’da iken, Bursa’da medfûn olan Emîr Sultân ile Şeyhülislâm Sultân kuddise sirruhüma sağdıç imişler. Şeyhülislâm Sultân Yazla’ya gelip karar ve mekân tuttuktan sonra Emîr Sultân’ı ziyaret için Bursa’ya müteveccih olup Gönen nâm kasabaya konarlar. Ol gece Gönen’de

yatarken Şeyhülislâm Sultân, Bursa tarafına ayaklarını uzatmışken yine çekip “Emîr Seyyid’e karşı uzatmak terk-i edebdir.” deyip mübârek ayaklarını çekerler. Bursa’ya yakın geldikde, Emîr Sultân istikbâl (92b) eder ve der ki:

-“Sultânım! Ayağınızı niçin çektiniz? İstirâhat etmek gerek idiniz.” diye buyururlar ve birkaç günden sonra Emîr Sultân âşure cemiyetini edip “iki azîze tâbi‘ olan gelsin.” diye etrafa haber gönderirler. Ol kadar halk cemi‘ olur ki hadden efzûn tahminen yetmiş bin adam cemi‘ olur. Ol asrın padişahına mün’akis olup münkerler:

-“İki sûfi yetmiş bin adam cemi‘ etti, saltanattan havf-ı mahallîdir.” dediler. Padişah dahi casus gönderip ol casus şeyhlerin çadırına geldikte. Bunlara kerâmet kuvvetiyle ma‘lûm olup çadırdan taşra çıkıp beyne’n-nâs:

-“Lillâh bize kurban lazımdır.” diye nida ettirirler. Nice kurbanlar getirirler. Şeyhler buyururlar ki:

-“Böyle kurban değil, kendi nefislerini kurban vermeye râzı olan gelsin.” dediklerinde min ba‘di kimesne yoktur. Halktan râzî olmayıp bir koca ile bir karıcık kendilerini teslim ederler. Mukeddemâ çadır içinde iki koyun (93a) saklamışlar imiş. Şeyhler bu iki kişiyi çadır içinde koyup ol koyunları boğazlayıp kanları çadırdan taşra çıkıp akınca, cümle hâzır olan halk, karı ile koca boğazlandı tahkîk-i kıyâs edip şeyhlerden nefret edip cümlesi perîşân olurlar. Azîzlerin bu hâli murâdları casusa göstermek idi. Casusu huzurlarına davet edip:

-“Yâ casus! Cümle hâle vâkıf oldun. Ol yetmiş bin adamı gördün. Ol kadar halktan işte bir buçuk muhibbi sadıkımız var imiş. Var imdi padişahına, görüp işittiğin üzere haber ver. Bizden havf eylesin. Biricik adam ile dava-yı saltanat olmaz. Bu kadar adamlar cümle ölmeye râzı olurlar kıyâs etmesin.” deyip casusu gönderdiler. Casus varıp minvâl-i meşrûh üzere haber verdi. Lâkin padişah i‘timâd etmeyip asker ile şeyhlerin üzerine geldi. Şeyhülislâm kudretullahtan bir yeşil gılâftan bir kılıç (93b) üryân edip ve Emîr Sultân bir yeşil tozlu yayı eline alıp çadır içinden hamle ederdi Şeyhülislâm Sultân, damadı Pîr Muhammed Hoyî hazretlerine:

-“Yâ Pîr Muhammed! Sen *Hızbu’l-Bahre*²²³ meşgul ol.” deyip kendisi ol gaybdan zuhûr eden kılıç ile hamle ederdi. Bu asker içinde gâibten kılıç oynayıp ve yeşil oklar atılıp padişahın askerinden çok âdem helâk olup inhizâma yüz tuttular. Âkîbetü’l-emr padişah ve cümle asker bu hâle mütehayyir oldu. Tâkatları tâk olup Emîr

²²³ Hızbü’l Bahr, Şâzeliye Tarîkatı’nın kurucusu Ebû’l-Hasan eş-Şâzelî (ö. 659/1260)’nin dua kitabıdır.

Sultân'a adam gönderip afv-ı recâ eder. Emîr Sultân dahi, “Bu nusret Şeyhülislâm Sultân'ındır.” diye gelen adamı Şeyhülislâm'a havale eder. Onlar dahi Şeyhülislâm Sultân'a varıp:

-“Ziyâde edepsizlik eyledik bilmemek ile. Padişah-ı İslâm sizden afv-ı recâ eder.” dediklerinde afv ve musâlaha buyurdular.²²⁴

Sikadan rivâyet olunur ki, Şeyhülislâm Sultân kuddise sirruhu, **(94a)** Bursa'dan Hazreti Emîr Sultân kuddise sirruhu ilen vedalaşıp yine Hamîd tarafına müteveccih olduklarında Afyonkarahisar'ına uğradılar. Ve bir kimsenin hanesinde misafir olurlar ol kırk yerden davetçi gelip davet ederler. Cümlesine de ikrar verip birisin te'hir etmeyip her birinde sabaha kadar sohbet etmişlerdir. Sabah oldukta, sahib-i davetler birbirine rast gelip:

-“Bu gece şeyh bizde idi. Acip sohbetler ve safalar oldu.” dedikte. Birisi “bizde idi.” Ol birisi dahi:

-“Bizde idi.” Birisi dahi “Bizde idi.” Dahi keza ve keza kırk adam nizâa' düşüp birbirine meclis erbabı:

-“Yok böyle değildir, adam sen ne söylersin? Filanın evinde idi hatta bizde bile idik.” diye ol kadar mücadele olundu ki, âkıbetü'l-emri faslolunmak mümkün olmayıp mâbeyinlerden birisi:

-“Bunun kolayı vardır, biz niçin nizâa' ederiz? Bu husus zâhir oldu. **(94b)** Azîz izhâr-ı kerâmet etti. Ama hiç böyle husus görülmüş ve işitilmiş değildir. Gelin varıp konduğu ev sahibine de suâl edelim, görelim ne güne cevab eder?” Vardılar, sual ettiler ki:

-“Şeyh bu gece kimin davetinde idi?” dediklerinde ev sahibi cevab eyledi ki:

-“Şeyh bu gece dervîşleriyle sabaha dek ibadetten hâlî olmayıp min ba'di taşra ayak basmadı.” diye cevab verince cümlesi mütehayyir oldular.

İmdi benim cânım, âşık-ı sadık isen, candan dinleyip i'timâd edesin. Zîra bu ahvâl, akla ve şer-ia muhâliftir. Sırrı evliyâ dediklerinin bir nev'î budur ki, hârik-i âdât ve kerâmât derler tayy-i mekân ve bast-ı zaman cümle bir nev'idendir. Eğer ehline mukârin olup ya bir ehlullâha hizmet edip miktar-ı zerre ve şemme istişmâm eyleyenin makbûlüdür ve i'timâdı dürüsttür ve illâ bunlara mukârin olmayıp sâfi akla havale **(95a)**

²²⁴ Burada geçen olay tarihî kayıtlarda Hacı Bayram Velî ile ilgili olarak anlatılmaktadır. Taşköprüzâde eş-Şakâikun-Nûmâniyye fî Devleti'l-Osmaniyye (Osmanlı Bilginleri), Çev. Muharrem Tan, İz Yay., İstanbul, 2007, s. 68.

olunca inkara düşer. **El-ıyâzu billâhi Teâlâ min zêlik, Allah Sübhânehu ve Teâlâ Hazreti, cümlemizi evliyâ-ı ızâm muhabbetinden cüdâ kılmaya, âmin.** (Bundan Allah Teâlâ'ya sığınır ve her şeyden münezze Allâh Teâlâ, cümlemizi büyük evliyânın muhabbetinden uzak kılmazın. Âmin.)

Yâ mücîbe's-sâilîn (Ey isteyenlere icâbet eden)! **Bazı kavlen ve fiilen mu'temed aleyhi olan dervîşlerden rivâyet olunur ki**, bir gün Şeyhülislâm Sultân kuddise sirruhu hazretleri Eğirdir şehrine câmi-i' şerîfe gelir iken yol üzere rast geldikleri halk-ı kesîr Hazreti Azîz'e müteveccih olup el bağlayıp selâma dururlar. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu iki kimseye selâm verip gayrilere selâm vermeyip geçip gider. Ba'dehu savmaa'-i şerîflerine geldiklerinde dervîşlerden birisi suâl edip:

-“Bu kadar adam size selâma muntazır oldular. Selâm vermeyip hemen iki adama selâm verdiniz, vechi nedir?” dedikte. Hazreti Şeyh ol dervîşin gözlerini mübârek elleriyle sığayıp şehre gönderdi. Ol dervîş şehir içine (95b) girip ol halka nazar eyleyip gördüğü kimi maymun ve kimi hınzır ve kimi kelb ve kimi tilki şeklinde mâ-hasal ol selâm verilen iki adamdan gayrisin her biri bir hayvan sûretinde görüp gelip şeyhe cevâb verip Hazreti Şeyh kuddise sirruhu ol dervîşin yine gözlerini sığayıp yine evvelki mertebesine varır.

Söyle rivâyet olunur ki, bir gün Şeyhülislâm Sultân kuddise sirruhu hazretleri dervîşlere hitâb edip buyururlar ki:

-“Bir gece Rasûlullah sallallâhu aleyhi vesellem hazretlerini gördüm. Bu bende-i keminelere buyurdular ki:

-“Oğul dünyayı kapatın, çürük bitirecektin, şimdiden sonra bize gel.” deyü buyurdu. Bu abd-i zaîf dahi:

-“Yâ Rasûlallah! Hazretine lâyıık bi-nesnem yok ne ile varayım.” dedim. Buyurdular ki:

-“On altı oğlun var, cümlesiyle istişâre eyle, kangısı râzı olursa bize hediye getir,” dedikte, dervîşler feryâd edip ağlaşmaya başladılar pes oğlanlarının cümlesin cem' edip minvâl-i (96a) meşrûh üzere olan kadıyyeyi arz eyleyip:

-“Benimle kangınız gider?” dedikte, cümlesi bir ağızdan:

-“Gideriz.” dediler. Dervîşler feryâd ve figân ettiler. Azîz buyurdu ki:

-“Dervîşler! Ağlayıp feryâd etmen. Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinin emri i şerîfi böyledir. Yoksa âsim olursuz.” deyicek cümlesi sakın oldular. Fi'l-hâl kabirlerini

cemî-1' levâzımları her ne ise görüp cümlesi bir günde teslim olup makâm-ı sıdkta “*inde Melîk'in muktedir*”²²⁵ karar tuttular. Rahmetullâhi aleyhim rahmeten vesiaten. (Allah'ın geniş rahmeti üzerlerine olsun.)

Pes damadı Pîr Muhammed Hoyî hazretleri, dervîşler ile bunları techîz ve tekfin edip cümle oğullarının namazlarını bir günde kılıp, defin edip kayınatasının yerine halîfe olmuştur. Ekseriyâ Pîrî Halîfe denilmeye bâis budur.

Ve Şeyhülislâm Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin bunun emsâli kerâmâtının nihâyeti yoktur. Menâkıb-ı Kebîr'de mestûr olan aşrının aşrı bile (96b) tahrîr olunmamıştır ve ihtisâr matlûb olmakla şeyh, müşârün ileyh, şeyh, azimü's-şân kişi idi. Diyâr-ı Horasan'da dahi âsârı acibesi vardır. Vallahu a'lem bi's-savâbi ve ileyhi'l-mercii' ve'l-meâb. (Doğrusunu en iyi Allah bilir ve dönüş de O'nadır.)

1.2. Pîr Muhammed el-Hoyî

Hâzâ menâkıbü's-şeyh Pîr Muhammed Hoyî kuddise sirruhu'l-azîz (Bu menkıbe Şeyh Pîr Muhammed Hoyî'nindir, Allah sırrını kutsasın.)

Şeyh müşârün ileyh kuddise sirruhu seyyid-i sahihi'n-nesebdir. İsm-i şerîfleri Pîr Muhammed Hoyî ve beyne'n-nâs Pîrî Halîfe demekle meşhurdur. Ve azîz mûma ileyh kuddise sirruhu'ya hilâfet lakabıyla mülakkab olmaya bâis kayınatası Şeyhülislâm Sultân'ın halîfesi olmakladır. Ve Şeyh müşârün ileyh ulûmu zâhirede ol kadar mâhir idi kim, tahrîr ve ta'bîri asla mümkün değildir. Ve müellefâtının nihâyeti yoktur ve her kande te'lifi vardır. Hâlen merkad-i şerîfleri olan Yazla demekle ma'rûftur. Kütüb-i Mevkûfe'leri içinde cümle mevcuttur. Zâviye-i şerîflerinde evlâd-ı kirâmlarından şeyh olan kimesnenin tasarrufundadır. Tâlib olan (97a) âşıklar mahal-i mezbûra varıp nazar edip istifâde etsinler ve ilm-i ledünnide dahi nazîri yoktur, mürşîd-i kâmil ve mükemmildir. Zaman-ı saâdetlerinde zâhir olan kerâmât ve hârik-ı âdâtlarından aşrı âşırı bu muhtasarda mehmâ-emken zikr olunur.

Cümle-i kerâmâtından birisi budur ki Mevlânâ Cemâleddin babası Şeyh Ali Semerkandî'den nakil olunur ki:

Bir gün Şam-ı şerîfte Câmi-î Ümeyye'de itikâfta oturdum. Bir tarafa dahi Pîri Halîfe Sultân dahi oturur. Bu abd-i fakîr yedi kat göklere nazar eder iken Pîri Halîfe

²²⁵ “*Muktedir bir hükümdarın katında.*” Kamer sûresi, 54/55.

Sultân urûc edip arş-ı a‘zama çıkıp tavâf edip fi‘l-hâl yine geldi. Bu hâli görüp dedim ki:

-“Yâ Şeyh! Bu ne hâldir?” Buyurdular ki:

-“Bunda ne var? Bir daha nazar eyle.” dedi. Gördüm ki, mübârek ellerini uzatıp yedi kat yerleri götüren öküzün karnı altından bir elma gibi eline alıp kaldırıp yine yerine kodu. Ben ağlayıp (97b) eyittim ki:

-“Sultân’ım bu ne hâldir?” dedim. Şeyh Pîr Muhammed kuddise sirruhu buyurdular ki:

-“Yâ Şeyh! Bunlarda ne var? Bizim ettiklerimizi hayvanât ve tuyûr eder, biz tayarân ettik. Bir ednâ kuş dahi tayarân eder ve bir hayvan ki kıyamete dek cümle dünyayı arkasına alıp zerre miktarı sıklet çekmez. İnsan hûd eşref-i mahlûktur, bir saat götürse ne vardır? Gel imdi, ya Şeyh! Bunların hâlikına vuslat hâsıl edelim.” deyip fi‘l-hâl beni irşâd eyledi, diye ağlayıp nakil ederdi.

Sikadan rivâyet olunur ki:

-Bir gün oğlu Şeyh Muhammed Sultân kimyaya heves edip babası Pîri Halîfe Sultân’dan harcını istedikçe verdi. Evvela nice zaman bu akçeyi sen neylersin, diye suâl etmezdi. Bir gün dedi:

-“Oğul! Neyledin kimyayı, tahsil edebildin mi?” diye suâl eyledi. Ol dahi cevabında:

-“Daha olmadı. Biraz zaman ister.” dedi. Sâkin oldukları evde bir boş sandık (98a) var idi. Pîri Halîfe Sultân buyurdular ki:

-“Yavrum! Var falan sandık boş mudur, göresin. Eğer boş ise kendi elinle kilitle. Ba‘dehu teveccüh ile tevhîd-i şerîfe meşgul ol. Ba‘dehu kudretullah’ı göresin.” diye buyurdular. Onlar dahi bilâ tereddüt emr olunan üzere edip ba‘dehu açıp gördü. Dopdolu altın olmuş. Ba‘dehu ol hevesten geçip irşâd oldu.

Yine sikadan rivâyet olunur ki:

Pîr Halîfe Sultânın saâdethaneleri içinde iki halvetli bir ev hamamları var idi. Ulûm-u zâhirede maharetleri ol mertebede idi ki cin evlâdı her gün gelip ol hamam içinde Hazreti Azîz’den ders okurdu. Azîz’in ehli ve iyâli sabahtan ol hamama varıp camekândan taşra hılâf-i mu‘tad pabuçlar görürler ve içeri girmeyip ba‘dehu Hazreti Şeyh kuddise sirruhu’ya suâl ederdi. Onlar dahi vâki hâli beyân ederlerdi.

Sikadan menkûldür ki:

Pîri Halîfe'nin (98b) Ali Fakîh nâm bir dervîşi var idi. Dervîş merkûm nakil eder ki:

Şeyhe hizmet ederken bir gece bir vâkıa gördüm. Ol vâkıa-ı yine vâkıamda Hacı Bayram Sultân Halîfe, Akşemseddin hazretlerine İstanbul'da ta'bîr ettiririm ve uyanıp taaccüb ederek şeyhin huzuruna vardım. Hemen beni görünce buyurdu ki:

-“Yâ Ali Fakîh! Akşemseddin vâkıânı kemâ hüve hakka ta'bîr etmedi. Ol makâm senin makâmın değildir. Şimdi sen falan menzildesin. Vâkıanın ta'bîri falan falan” deyip mâbeyninden birkaç zaman mürûr ettikten sonra bir gün Hazreti Şeyh kuddise sirruhu, bu abd-i fakîre İstanbul'a gitmek ile emr eyledi. Fakîr dahi Ne maslahat ve ne hizmet için gideyim?” diye sual etmeyip “Sem'an ve tâaten.” deyip fi'l-hâl yola revân olup birkaç günden sonra İstanbul'a varıp ittifâken cuma güne rast gelip evvela cuma namazını kılmak için Ayasofya (99a) Câmîîne vardım. Namazı terleyen direk²²⁶ dibinde kıldım. Cuma namazını kıldıktan sonra Akşemseddin kuddise sirruhu hazretleri kürsiye çıkıp halka va'z ve nasîhat etmeye şürû' edip fakîr dahi istimâ' ettim. Va'z tamam olup kürsiden inip musâfaha olunurken ben fakîr dahi varıp yaklaştıkta halk ilen musâfaha ederken benden tarafa teveccüh edip burnuyla istişâmâm ederdi. Ol mahalde mübârek²²⁷ elini öptüm. Buyurdular ki:

-“Ali Dervîş! Gel bizimle halvethâneye.” deyip saâdethânelerine vardıkta. Bir miktar musâhabetten sonra

-“Mevlânâ Ali, ben senin makâmını bilmedim ve rü'yanı kema hiye ta'bîr edemedik. Hak ta'bîr şeyhindir.” diye buyurdular. Fakîr dahi “fîkr eyledim ki bu azîz

²²⁶Terleyen direk (Dilek Sütunu): Yapının kuzeybatı yönünde terleyen sütun ya da dilek sütunu olarak adlandırılan bronz levhalar ile kaplı, ortası oyulmuş bir sütun yer almaktadır. Bazı kaynaklarda, bu sütunun, zaman içerisinde halk arasında kutsallık kazandığı belirtilmektedir. Doğu Roma döneminde insanların iyileşmesine yardımcı olduğu konusunda rivâyetler oluşmuş; efsâneye göre, yapının içerisinde şiddetli bir baş ağrısıyla dolaşan İmparator Iustinianos, başını bu sütuna yaslamış ve bir müddet sonra baş ağrısının geçtiğini fark etmiştir. Bu olayın halk arasında duyulması üzerine, sütunun şifa özelliğinin olduğu söylencesi yayılmıştır. Bu nedenle insanlar, parmaklarını sütundaki bu oyuğa sokup, ıslanan parmaklarını, hastalığı hissettikleri yerin üzerine sürdüklerinde iyileşeceklerine inanmışlardır. Başka bir efsânede ise bu ıslaklığın Meryem'in gözyaşları olduğu söylenmektedir.

Osmanlı Dönemi'nde, Ayasofya camiye çevrildiğinde Fatih Sultân Mehmed ve mahiyeti, Hocası Akşemseddin imametine ilk cuma namazını kılmak için secdeye varmış, ancak, yapının yönü Kâbe'ye dönük olmadığı için namaza bir türlü başlayamamışlardır. Tam o sıra da Hızır Aleyhisselâm'ın geldiği ve bu sütundan güç alarak yapının yönünü Kâbe'ye çevirmeye çalıştığı fakat halktan biri tarafından görülmesi üzerine, caminin yönünü çeviremeden kaybolmak zorunda kaldığı söylenir. Günümüzde ise, insanlar sütundaki bu oyuğa soktukları başparmaklarını saat yönünde tam bir tur döndürerek dilek tutmaktadırlar.

²²⁷Mübârek kelimesi iki defa yazılmıştır.

zâhîran min ba'di beni gördüğü yoktur, ismini nice bildi? Vâkıâmı nice bildi? Ma'lûm mu oldu ki?" Şeyh Pîr Muhammed Sultân kuddise sirruhu beni İstanbul'a (99b) bu maslahat için göndermiş. Ba'dehu mübârek elini bûs yine İstanbul'dan çıkıp Hazreti Şeyh huzûruna gelip vâkî' hâli beyân edip ve murâda vâsıl oldum, diye nakil eylemiştir.

Bu dahi sikadan mervidir:

İstanbul fethinden mukaddem padişahların tahtgâhı Edirne idi. Etraf-ı eknâftan Edirne'de bir ruhbân uçmuş diye şâyi' oldu. Ol mahalde Pîr Muhammed Halîfe Sultân Edirne'ye varıp padişaha ve halka "Bu râhibin uçtuğu kerâmetle değildir, riyâzetledir." diye beyân ettikten sonra halkın i'tikâtlarına hâle gelmemek için ve hıfz-ı din için huzûr-u padişahda râhibi getirip:

-“Yâ mel'un! Uç göreyin.” der. Râhip dahi uçup bir taraftan bir tarafa geçip havada tayarân edip giderken padişahın ve cümle halkın müvâcehelerinde Hazreti Şeyh Pîr Muhammed Halîfe kuddise sirruhu mübarek ayaklarının sağında olan başmağı çıkarıp râhibin ardınca (100a) havaya atar. Bi-kudretillâhi Teâlâ ol başmak, bir şahin olup râhibin akabinden yetişip havadan başını döne döne yere indirip çak şeyhin önüne getirir. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu başmağını yine ayağına giyip râhip tâir şöyle mütehâyir ve sergerdân ve başında yüz yerde minkâr ve nice cerâhatle dururken Hazreti Şeyh kuddise sirruhu buyururlar ki:

-“Yâ râhip tâir! Bu kadar zaman riyâzetler edip bedenini tahfif edip müslümanlar ve padişah-ı İslâm huzurunda uçup din-i İslâm ve müslümanların i'tikâtlarına hâle vermek istedin. İşte bir cânı yok cemâddan bir başmak seni ne hâle koyup. Elinden halâs olmaya kâdir olamadın. Din-i İslâm hak idüğüne ve senin dinin ve izhâr eylediğin fiili kabîh ve bâtil idüğüne ikrâr ve i'tikât eyledin mi?” dedikte. Râhip cevâba kâdir olmayıp sükût eyledi. Hazreti Şeyh buyurdular ki:

-“İmdi bu kadarla kanâat etmedin sen. (100b) Din-i bâtılda iken davâyı kerâmet eyledin. Din-i İslâmda Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinin kulları vardır ki evvelâ bu abd-i zaîfden ednâ bir kulu yoktur. Gör imdi, uçmak nice olur.” deyip fi'l-hâl gâib olup bir saat geçmeden Ka'be-i Mükerrreme Şerrefehellâhü Teâlâ'ya varıp yine gelip nişân getirdi. Râhip mezbûr fi'l-hâl mülzem olup parmak getirip sıdıkla müslüman oldu ve bundan mâadâ altı nefer keşiş dahi gelip tebdil-i sûret ettiler ve ulemâ şekline girip şeyhi imtihan etmek istediler. Fi'l-hâl Hazreti Şeyh kuddise sirruhu, hâl ve şânlarını ve mekânlarını ve isim ve resimlerini ve dünyaya geleli ne amel işleyeler ise cümle beyân

etti. Onların dahi inkâra mecâlleri kalmayıp ol saat müslüman olup Şeyh hazretlerine sıdkla bende-i fermân oldular. Râhib-i tâir hususu padişah-ı İslâm Fâtih Kostantiniyye Sultân Mehmed Gâzi tâbe serâhu bi'l-müşâfehe müşâhede etmişti. Bu keşişler (101a) kıssası sem-i' hümâyunlarına ilkâ olundukta, Hazreti Şeyh'i huzûr-u şerîflerine davet edip Hazreti Şeyh dahi:

-“Ben buraya padişahla buluşmaya gelmedim ve padişah ma'lûmu olmaya gelmedim ve padişahdan bir şey ricâsına gelmedim. Lâkin varmasak padişah-ı İslâm âdil padişaktır. Ulû'l-emre muhâlefet olmaz ve davetine dahi icâbet lazımdır.” deyip huzur-u padişaha vardılar. Padişah-ı âlişân tâbe serâhu meşâyih-i kirâma ve ulemâ-ı ızâma gayette mâiller idi. Şeyhe ol kadar ikram ve ihtirâm etmişlerdir ki ta'bîri mümkün değildir. Hazreti Sultân Mehmed Hân tâbe serâhu, şeyhi her taraftan suâle çekip aferin ve sâbâş dedikten sonra Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Padişahımın ma'lûmu olsun kim, bu duâcıları bu diyâra bir nesne ricâsı'çün gelmedi. Lâkin ol râhibin hâlini işitip din-i İslâm'a ve müslümanların i'tikâtlarına hâlel târi olmasın, (101b) diye inâyet-i Hakk'la ve evliyânın himmet ve emirleriyle bu abd-i zaîf onu def' için geldim. Bi-hamdüllâhi Sübhânehu ve Teâlâ def' olup râhip mezbûr ve ol keşişler İslâm'a geldiler.” deyip sükûta vardı ve kalkıp halvethânelerine müteveccih oldular.

Ba'de Sultân Mehmed Hân Gâzi tayyebellâhu serâhu, Hazreti Şeyh kuddise sirruhunun akabince mukarreblerinden bir kimse ile vâfir filori gönderip himmet ve duâ ricâ buyurmuşlar ve dahi “murâd-ı şerîfleri var ise arz etsinler. Her ne ise olur, tereddüt olunmaz,” diye buyurmuşlar. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu, filoriyi bi-aynihi mührüyle, kabul etmeyip yine gönderdiler ve buyurdular ki:

-“Bu ne miktarı altındır?” Kâsid-ı mezbûr:

-“Yedi yüz altındır.” dedikte. Tebessüm buyurup:

-“Bizim yedi altına istihkâkımız yoktur, biz bir fakîr dervîşiz ve mütevekkel alellâh olmuşuzdur. Yine bunu kendileri asker-i İslâma ve mesâlih-i müslimîne sarf eylesinler. (102a) Kaldı ki duâları üzerimize vâcibdir. Padişah âdildir. Daima duâlarından hâlî değiliz.” deyip Kâsid varıp yine gelip:

-“Elbette bir maslahatları var ise beyân etsinler. Hem bize bir nasihatnâme yazsınlar, onunla amel edip huzur-u Rabbi'l âleminde makbûl olalım.” dedi. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu bir mufassal nasihatnâme yazıp gönderdi. Ol kadar makbûl-i

hümâyunları olmuştur ki ulemâsından Molla Ali Tûsî (ö. 887/1483) ve Molla Muhammed Zeyrek (ö./?) ve Hayâlî (ö. 875/1470) ve Molla Musluhıddin Kastâlânî (ö. 901/1496) ve şehzade iken hocası olan Molla Hilmîzâde (ö./?) ve hâlen hocası olan Hoca Hayreddin ve Hızır Bey (ö. 863/1459)'in oğlu Yâkup Paşa (ö. 891/1486) ki mühaşşiyü sadri's-şeriadır. Vesair ulemâ ve meşâyıhtan Şeyh Vefâ (ö. 896/1491) ve Şeyh İlâhi (ö. 891/1486) ve Hoca Musluhıddin (ö. 893/1488) ve Şeyh Mes'ûd (ö. 885/1480 civarı) ve Şeyh Habîb (ö. 902/1496) ve Şeyh Mennân (ö./?) cümlesi ol meclise ihdâr olunup ol nasihatnâmeye (102b) her birisi nazar edip her vechle kabul edip takrîrler ve imzâlar yazıp padişah-ı saâdet-i destgâh hazretlerine arz edip makbûl-i hümâyunları oldukta, tekrar musâhiblarından birisini gönderip murâdları var ise arz etsinler dedikte, Hazreti Azîz kuddise sirruhu:

-“Min ba‘di murâdımız yoktur. Lâkin ulü'l-emrin hâtır-ı şerîfleri tatyîb olunmak için bir nesne teklif edelim ki Allah Sübhânehu ve Teâlâ huzurunda biz ve onlar mes'ûl olmayalım. Zîrâ şimdi bir nesne ricâ eylesek, onlar diriğ etmeyip ihsân ederler. Lâkin beytü'l-mâl müslimînden verilir, bizim ise ol kadara belki dane-i hardala istihkâkımız yoktur. Eğer lütf ederler ise Hazreti Şeyh-i kebîr, âlimü't-tahrîr merhûm kayınatamız ve şeyhimiz, Şeyhülislâm Berdeî kuddise sirruhu'ya Hamîd oğlu Hızır Bey merhûm bir miktar mezraa ve emlâk temlîk ve onlar dahi evlada (103a) vakf etmişler idi. Ol temlîk-i vakf-ı sahih olmak için bir menşûr-i hümâyun ihsân buyuralar.” dedikte. Ol adam varıp bu haberi semi-i' hümâyunlarına ilkâ edecek, sekiz yüz otuz üç tarihîyle müverrah menşûr-i hümâyun gönderdiler.

Hazreti Şeyh kuddise sirruhu, ol gün cümle ehıbbâ ve asdikâ ile veda edip Edirne şehrinden çıkıp yine sâkin oldukları Eğirdir nâm şehrin hâricinde Yazla nâm mevzîa gelip kemâ fi'l-evvelî ibâdât ve tâate meşgul oldular.

Zaman-ı hayatında azîz müşârun ileyhten sâdır olan kerâmât ve havârik-i âdâtın nihayeti yoktur ve bir miktar tâlibînin ve âşıkînın şevkleri ve muhabbetleri ziyâde olmak için Menâkıb-ı Kebîr'den ihrâc ve intihâb olunup alâ kadri't-tâkati bu muhtasara derc olunmuştur ki, mahallinde bu abd-i zaîf dahi ol silsile-i aliyyenin ednâ evlâdı ve ez'af-ı (103b) huddamından olduğu cihetten dua-i hayırda yâd ve daima dil-i mahzunun şâd edeler ve sahib-i nazar olanlardan mercûdur ki, insan nisyândan mürekkeb idüğü hafî değildir. Her hâlde hatâ mukarrerdir. Muâraza olunmayıp kalem afv eyleye, ıslâh oluna, “elâ ey hüner-i pâkize hû, hünermend nişînem heme ayb-cû, sallallâhu alâ

efdali'l-mürselîne ve êlihîm ecmaîn".(Ey temiz ahlâklı hüner sahipleri! Ben hüner sahibi olarak oturuyorum, herkes benim ayıbımı arıyor.)

1.3. Şeyh Mehmed Çelebi

Hâzâ Menâkıbu Hazreti Şeyhü'l-Kebîr el-Âlimü't-Tahrîr, Kutbu'l-Evliyâ ve Zahru'l-Etkiyâ Sahib-i Hızrı'n-Nebi Vâris-i İlmi'l-ledünnî eş-Şeyh Muhammed Sultân ibnü's-Şeyh Pîr Muhammed ibnü's-Şeyh Muhammed Kutbuddin ibnü's-Şeyh Alî Tirmizî sahib-i Nevâdiri'l -Usûli fî ehâdisi'r-Rasûli (s.a.v)

Ve Şeyh Muhammed Çelebi Sultân kuddise sirruhu beyne'n-nâs Sultân Şeyh demekle meşhur sikatü müslimînden ve muhibbînden istimâ' olunan budur ki, evvela şeyh mûma ileyh yedi yaşında iken (104a) vâkıasında görür ki cümle dünya şarkan ve garban deryâ olmuş. Halk-ı âlem bir tarafta kalıp geçemeyip şöyle hayrân ve mütehayyir sergerdân dururlar. Azîz, müşârun ileyh, fi'l-hâl bir köprü olup ol deryâyı bi-pâyânın üzerine meşrıktan mağrıbe dek uzanıp cemi-î' mahlûkat üzerinden geçip giderler ve tekrar yine mâbeyninden çok zaman geçmeden yine âlemi rü'yada görür ki, bir pîr, cümle dünyayı Hallâc-ı Mansûr yayı gibi yayı ile üzerine penbe atar gibi atardı ve tekrar yine âlêmi hâbda görür ki kadd-i şerîfleri şol mertebe uzayıp serfirâz olmuş ki mübârek başları semâvâta beraber olup cemi-î' mahlûkat yanına cem' olup aşağıdan yukarı ve sultândan imdâd taleb ederler.

Sultân kuddise sirruhu bu üç vâkıayı bir gün babası Sultân Pîr Muhammed Şeyh'i tenhalayıp elini öpüp önüne diz çöküp minvâl-i meşrûh üzere bir bir takrîr eyledi. (104b) Pîr Muhammed Sultân buyurdular ki:

-“Ta'bîrleri zâhirdir. Biz ta'bîr etmeyip lâkin an garîb pîrdaşımız Şeyh Abdullatîf Kudsî (ö. 855/1451) Şeyhülislâm kuddise sirruhu hazretlerinin hâkin ziyârete gelip birkaç gün bizimle sohbet ve ülfet edecektir. Teberrûken ve temeyyüen onlara ta'bîr ettirelim ve ama yavrum, zinhâ(r) ve zinhâr biraderlerinden ve hemşîrelerinden hazer eylesin. Onlara ve gayrilere açılmayasın. Zîra ol gördüğün kaddi dirâz Hazreti Âdem aleyhisselâm hazretlerinin ibtidâ hilkatinde cennette olan kaddi böyle idi. İnsan-ı kâmil kaddidir. Korkarım ki, sana hased edip bir zarar yetiştireler.” dedikte.

Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretleri dahi akl-ı evvel olup vâlidesinden dünyaya sâhib-i reşid gelmekle babasının nasîhatını kabul edip min ba'di hiçbir ferde açılmayıp sükût eyledi. Mâbeyninden çok zaman geçmeyip Şeyh Abdullatîf

Kudsî hazretleri şeyhin (105a) hâkin ziyârete gelip Pîr Muhammed Sultân cümle ehıbbâ ve dervîşânla istikbâle çıkıp Yazla demekle ma'rûf olan mekânlarına getirip kondurup envâi riâyetler ve i'zâz ve ikrâmdan sonra bir gün meclisi tenhâ edip veledi eazzi Sultân Şeyh hazretlerini getirip Abdullatîf hazretlerinin mübârek ellerini öptüğünden sonra edeble çekilip saff-ı niâle oturmak istedi. Şeyh Abdullatîf dahi Şeyh Sultân evde kapısına gelmeden babası ile hânelerinden dışarı kadem bastığı saat Şeyh Abdullatîf hazretleri müteveccihen ile'l-kible murâkabede otururken fi'l-hâl kıyâm edip kapıya müteveccih ve muntazır ayak üzere durdu. Ol hâlde hâzır fi'l-meclis olan ehıbbâ ve dervîşândan mukarreb olanlar bu hâli görüp taaccübe vardılar. Gönüllerinden dediler ki:

-“Eyâ kim gelecektir ve yahut şeyh yabana mı gider ola?” deyip şeyhin mehâbeti ve celâli (105b) ol mertebede idi ki daima meclis-i şerîflerinde kendilerden mukaddem feth-i kelâm etmek kimesnenin kudreti yok idi ki bu sebepten suâl edeler. Her birisi bunun emsâli endişeler ederken gördüler ki sâhib-i hâne Pîr Muhammed Sultân yanınca altı yedi yaşında bir ma'sûm-i pak ne ma'sûm celâl-i sıfat arslan heybetli bir oğlancık içeri girdi ve cümlelerin vücuduna lerze düşüp mebhût oldular. Hemen Şeyh, karşı varıp alınını bûs edip saff-ı niâlden kaldırıp elini eline alıp üst yanına oturttu. Babası, şeyhin bu kadar ta'zîm ettiğine ziyâde hicâba düşüp ve haddâr-ı meclis dahi kezâlik mahcûb oldular. Pîr Muhammed Sultân duramayıp buyurdular ki:

-“Sultân'ım! Küçük, muhlisâdenizdir, niçin böyle edersiz? Kendü bendenizdir siz bizim misafirimizsiz, sizin ta'zîminiz ve ikramınız bizim üzerimize vâcib iken kusurumuz için ta'zîr (106a) buyurdunuz.” dedikte, Şeyh Abdullatîf hazretleri:

-“Lâ vallâhi ve Rabbi'l-Ka'be mâ hüve sabiyyün hâzâ emred-i kâmil (*Vallâhi, Kâbe'nin Rabbi için, bu bir çocuk değildir. Bunun işi kâmil bir genç işidir.*)” deyip nice medh eyledi ve Sultân Şeyh hazretleri hûd ol meclise vâkıasını ta'bîr ettirmek için gelmişler idi ki mukaddemâ babası:

-“Yavrum vâkıanı halka söyleme.” demişti. Mecliste hâzır olanlara cezbe nazarıyla nazar etti. Her birilerine birer güne takâzâ ârız olup bî-ihiyâr cümlesi kalkıp taşra çıktılar, gittiler. Şeyh ve babası ve kendi hemen üçü kaldılar. Hemen Şeyh, feth-i kelâm edip vâkıayı takrîre izin verdi. Şeyh Muhammed Sultân dahi minvâl-i meşrûh üzere takrîr ve beyân eyledikte. Şeyh Abdullatîf hazretleri bir mertebe şevke gelmişti ki ta'bîri mümkün değildir. Üç kere:

-“Hâzâ kutbu’z-zaman!” diye şiddet-i savtla şöyle nara urdu ki, mübârek başından imâme-i şerîfleri düşüp taşrada olanlar cümle işittiler ve ba’dehu tekrar **(106b)** musâfaha edip elini öpüp ve üç kere arkasını sığayıp gavsıyyet-i kübrâ tehniyesini etti. Taşra çıktıktan sonra babasına:

-“Şeyh hazretlerinin kutbu’z-zaman dediği nedir?” dedi. Babası dahi:

-“Yavrum, kutub oldur ki Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretleri, bir kuluna cümle âlem-i mülk ve melekût ahvâlini ısmarlayıp cümle âleme halife edip Hazreti Rasûlullah sallallâhu Teâlâ aleyhi vesellem seccâde-i şerîfesine geçirir ve cümle taksîm-i erzâk-ı mahlûkât ve azl ve nasb muhassal-ı kelâm cemî-i’ ahvâl-i âlem onun izniyle ve emriyle olup cümle evliyâullah onun bende-i fermanlarıdır.” diye icmâl üzere ta’rîf ve tavsîf edicek. Şeyh Muhammed Sultân babasına eyitti ki:

-“Ol kutbiyyet bir adamın üzerinde ne kadar zaman durur?” Babası dahi:

-“Kimi üç gün ve kimi yedi gün ve kimi kırk gün ve kimi bir yıl ve kimi yedi yıldan ziyâde olmaz.” dedikte. Sultân Şeyh **(107a)** hazretleri dahi:

-“Eğer tahkîk ol mertebeye nâil olursam Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazreti şahit olsun, kırk yıldan eksik kabul etmem.” deyip babası ile saâdethânelerine girip Şeyh Abdullatîf Kudsî hazretlerini birkaç günden sonra envâî riâyet ve hürmet edip gönderdiler.

Bu abd-i daîf vâlidem Şah Nisâ Hâtun’dan ol dahi, babası Seyyid Mahmud Efendi hazretlerinden ve onlar dahi babası es-Seyyid Şeyh Burhâneddin Efendi kuddise sirruhu hazretlerinden ve onlar dahi validesi şe’ruz ki, bintü’ş-Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinden an’ane ile istimâ’ ve ru’yet olunan budur ki, kutb-ı âlem Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretleri, bir buçuk yaşına kadem bastıklarında lisân-ı fasîh ile tekellüm edip sinn-i şerîfleri üç dört yaşına vardıkta, âlem-i gayb daima münkeşif olup babası Şeyh Pîr **(107b)** Muhammed Sultân’a gelen züvvârın ve ehîbbâ ve dervîşânın pabuçlarına bakıp kendileri içeride Şeyh’in huzurunda iken ehli ma’siyet ve ma’siyette musîr olup kâbil-i islâh olmayan dervîşin taşrada pabuçlarını altını üstüne döndürüp salâh üzere olup kâbil-i islâh olanların pabuçlarını kâide üzere çevirip bir yerde dururdu. Meclisten kalkıp her birisi taşra çıktıkta, kimisi pabuçlarını mün’akis görüp taaccüb edip ve kâide üzere bulanlar birbiriyle mükâleme ederken Şeyh Muhammed Sultân bunların yanlarına gelip:

-“Bu işleri ben ettim.” ol pabuçları mün’akis olanlara:

-“Sen fâsık ve fâcirsın kâbil-i islâh değilsin.” ve ol birine:

-“Kâbil-i islâhsın.” diye ta’yîn ederdi. Ehl-i firâset olmayanlar:

-“Bu sabîdir, sıbyânın sözüne amel yoktur.” diye elem çekmeyip sâhib-i firâset dürüst iz’ân-ı olanlar hâl ne idüğün ve bu sabî ne makûle **(108a)** sabîdir mübârek gözlerinin cezbesini görüp kim idüğün bilip ah ve feryâd edip dağlara ve sahralara düşerler idi. Babası Pîr Muhammed Sultân kuddise sirruhu:

-“Yavrum, sakın bir dahi böyle etme, iyi değildir, halk ihtilâle düşerler.” diye nasihatlar ederdi. Kabul edip gayri etmeyecek olurdu. Tekrar yine bunun emsâli adamlar geldikçe zikr olunan evdâî yine ederdi. Ve âlem-i mülk ve melekûtta haberler verir idi ki istimâ’ eden mütehayyir olurdu. Babası bu hâli görüp bir vecihle iskâta mecâli olmayıp âkıbetü’l-emr şehre adam gönderip pazar böreği getirdip yedirirler idi. Kırk gün tamamından sonra yine münkeşif olup yerlerden ve göklerden haberler vermeye başladılar. “Niçin böyle söylersin?” dediklerinde:

-“Hep gördüklerini söyle, sana zararı yoktur.” derler idi. Tekrar yine börek getirip yedirirlerdi. Ta on yaşına kadem basınca **(108b)** bu minvâl üzere geçip on yaşından sonra kendiliğinden setr edip söylemekten ferâgat edip ulûm-u zâhire tahsiline meşgul olup yirmi üç yaşına dek on iki fennî babasından tahsîl ve tekmîl edip her fende te’lifler ettiğinden gayri babası Pîr Muhammed Hoyî Sultân’ın tasavvufta Zübdetü’t-Tahkîk nâm bir müellefi var idi. Ulâma-ı asr ol kitabı takrîr ve tahkîk etmekte dembeste ve mütehayyir kalmışlar idi. Ona şerh yazıp babasına arz etti ve bin cânla kabul edip beyne’l-ulemâ-i ibrâz edip hezâr aferinler ile kabul edip imza etmişlerdir. Hâlen Kütüb-ü Mevkûfe’de, Zübde’t Tetkîk nâmıyla müsemmâ ve mevcuttur ve kutb-ı âlem Şeyh Muhammed Çelebi Sultân hazretlerinin sâir te’lifâtı ve tasnîfâtı ve tahrîrâtı ala’l esâmi zikr olursa tadvil-i kelâm olup bu muhtasara sığmaz.

Biz yine mâ nahnu fihe gelelim. Şeyh Muhammed Çelebi Sultân’ın beyne’n-nâs **(109a)** “Sultân Şeyh” demekle meşhurdur. Yirmi üç yaş tekâmül eylediklerinde manevî seccâde-i Rasûlullah sallallahu aleyhi vessellem’e cülûs edip gördüğü vâkıaların Şeyh Abdullatîf Kudsî hazretlerinin ta’bîri zuhûr edip kutbu’l-aktâb olup irşâda şürû’ eyledi. Bu hususa delil-i kavî budur ki babası Pîr Muhammed Hoyî kuddise sirruhu hazretlerinin hulefâsından Hayreddin nâm bir ehl-i fazl, ilm ve takvâ sahibi bir kimse var idi. Evâil halinde Şeyhülislâm Berdeî kuddise sirruhu hazretlerine dahi hizmeti sebkât edip onlar rahmet-i rahmâna vâsıl olduktan sonra Pîr Muhammed Sultân irşâd

edip hilâfet vermiş idi. Ondan dahi nice kerâmet ve havârik-i âdât zâhir olmuştur. Bu mahalle münasip olmamakla tahrîr olunmadı. Hayreddin Halîfe'nin Hacı Halîfe nâm bir oğlu kalıp babası gibi bin cânla Pîr Muhammed Sultân'a hizmet edip irşâd olup **(109b)** ona dahi babası yerine icâzet verilip ibadet ve taât üzere iken Hacı Halîfe bizzat kendisi şöyle nakil eylemiştir ki, bir gün kalbime hacc-ı şerîfe gitmek hevesi düşüp kalkıp şeyhimiz Şeyh Sultân kuddise sirruhu hazretlerinden istîzân edip dua ve himmet talebine sâkin oldukları Yazla demekle ma'rûf olan makâmât-ı aliyyeye varıp savmaaları kapısına vardığımda içeriden bir âvaz gelir, bir miktar istima' ettim:

-“Hey Hacı Halîfe hey! Ne var idi bu yıl sabreylesen olmaz mıydı?” deyip kendi kendine söylenip otururken içeri girip mübârek ellerini bûs edip makâm-ı hizmette durdum. Oturmaya işaret edip buyurdular:

-“Yâ Hacı Halîfe! Senin ahvâlini dedim Şeyhülislâm Sultân'ın ruh-i şerîfleri şimdi senden mukaddemce gelip haber verip:

-‘Bizim Hayreddin Halîfe'nin oğlu Hacı Halîfe hacc-ı şerîfe niyet etti, bir hoşça dua ve himmet edip gönderesin.’ deyip ısmarladı. Sana levm **(110a)** ederim ki bizimle bile gitmedin, diye söylenirdim. Kapı önünden işittiğin ol idi.” diye buyurdular. Bu ednâ bendeleri dahi dedim ki:

-“Eğer izn-i şerîfiniz olmaz ise rücû' edeyim.” dedim. Tekrar buyurdular ki:

-“Bir hayırlı yoldur, niyet ve azîmet etmişsin, seni alıkomak olmaz. Zira onlar sipariş ettiler, sıhhat ve afiyet ile varıp gelesin.” deyip. Üç günden sonra cümle dervîşler ile Boğazova nâm mahalleden ata binip bu abd-i fakîrlerini tevhd-i şerîfle şehirden taşra çıkarıp teşyî' buyurdular ve mahalle-i mezbûra varıldıkta, at başını çekip mübârek ayaklarına yüz sürdüğümde vedâ ettikten sonra:

-“Hacı Halîfe gel.” deyip kulağıma, “Kutbu'l-aktâb-ı görmek murâd eder misin?” dedikte. Ben dahi:

-“Medet Sultân'ım! Himmet eyle.” dedim. “İmdi Arafât'a çıkıldıkta sağ tarafta falan mevzîde bir yeşil, gayet büyük bir çadır vardır, alâmeti falandır, varıp içeriye giresin, dopdolu adamlardır, cümlesi ricâlullahtır. **(110b)** Başta yüzü nikâblı bir kimse oturur, hâlen kutbu'l-aktâb'tır. Varıp ziyaret edesin.” diye buyurdular. Vedâ edip gittim, ta Arafât'a varınca derunuma âteşi aşk-ı düşüp cümle vücudumu yakıp hâkester etti. Ol Sultân'ın hâkipâyine yüz sürmeye cânım kılca kalmış idi. Bi-hamdüllâhi Sübhânehu ve Teâlâ ol vakte ve Hazreti Azîz'in himmetiyle ol mahalle yetişip ta'yîn buyurdıkları

alâmetle ol çadırı bulup içerisine girmezden evvel secde-i şükr edip içeri girip gördüm dipten kapıya dek dopdoludur. Selâm verip cümlesine selâmlayıp her birilerine yüz urup gördüm. Cümlenin başında yüzü nikâblı bir şahs-ı müheyyeb oturur önüne varıp mübârek ayaklarını öpüp:

-“Sultânım! Vilâyet-i Hamîd’de Felek-âbâd demek ile ma’rûf mahrûse-i Eğirdir hâricinde Yazla nâm mahalde sâkin şeyhimiz Şeyh Muhammed Sultân İbn Pîr Muhammed Sultân İbn Muhammed Kutbuddin İbnü’ş-Şeyh Ali Tirmizî (111a) sâhib-i Nevâdiri’l-Usûli fî Ehâdisi’r-Resûlü aleyhisselâm size selâm edip bu bende-i kemînelerini duâ ve himmet-i aliyyeniz olmak için gönderdiler. Elhamdülillah sümme hamden lehü bu devlet-i uzâmaya vâsıl oldum. Mübârek kademenize yüz sürmek nasîp oldu. On sekiz bin âlemi yoktan var eden padişahlar padişahı hakkî’çün ve cülûs ettiğin seccâde sahibi Hazreti Rasûl-i Ekrem sallallâhu Teâlâ aleyhi vesellem hürmeti’çün mübârek yüzünden nikâbı kaldırıp mübârek cemâlinle bu fakîr-i daîfi şâdumân eyle.” diye tazarru’ ve niyâz edip ağlayıp yüzüm yere sürdüm. Ol halde nikâbı kaldırıp mübârek cemâlinin nuru çadırın içini münevver edip gözüm kamaştı. Gördüm ki, ol Sultân Şeyh’tir. “Hay Sultânım!” deyip bir nara urup düştüm. Aklım zâil olup nice zaman yatıp ba’dehu aklım başıma gelip kalkıp (111b) gördüm ki ne çadır var ne içinde oturanlar var. Gâib olup nâm ve nişânları belirmedi. Nice zaman tecessüs ve tefahhus ettim, zerre ve şemme zâhir olmadı.

Merasim-i hacc-ı şerîf tamam olup dönüp yine mahrûse-i Eğirdir bağları olan Boğazova nâm mevzıa geldiğimizde Hazreti Sultân Şeyh kuddise sirruhu bu abd-i daîflerini istikbâl edip mübârek ayaklarına yüz sürüp ağladım. Tenhaca oldukça:

-“Hacı Halîfe, kutbu’l-aktâbı ziyaret edip gördün mü?” diye buyurdular. Bu bende-i kemîneleri dahi:

-“Sultânım, gördüm ve bildim. Ben ne zerre nâtuvânım ki bu devlete nâil olam? Elhamdülillah Teâlâ müyesser eden padişahlar padişahına.” dedikte.

-“Zinhâr ve zinhâr biz dünyada iken keşf-i râz edesin. Eğer keşf edersen mütezarrır olursun.” diye buyurdular.

Bu rivâyet dahi Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerinin kutbıyyetine delil-i kavîdir. Zîra sikadan menkuldür:

(112a) Gönenî İmam Nasûh babası Hacı Fakîh’ten rivâyet ederler ki, bir gece evimde yatardım. Nısfu’l-leylde dakk-ı bâb olup taşra çıkıp gördüm. Şeyh Muhammed

Sultân kuddise sirruhu hazretleri durur. Elinde bir sofraya ve bir nacak. Sofrayı bana verip:

-“Ardımca gel.” diye buyurdular. Ben dahi ardınca birkaç adım yer gitmeden önümüze bir deryâ geldi. Hazreti Şeyh üzerine yürüyüp:

-“Korkma, sen de ardımca yürü.” diye buyurdular. Güya tahtadan sofa üzerinde yürür gibi ayağım altında deryâ tahta gibi öter. Sehl-i zaman geçmeden bir kal’aya vardık. Gördüm asker-i İslâm ol kal’âyı muhâsara edip otururlar. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu kapısına varıp elinde olan nacak ile dakk etti. Fi’l-hâl kapı açılıp içeriden bir râhip çıkıp şeyhin ayağına yüz sürüp ve önüne düşüp evine vardık. Bir dehliz açtı, içeri (112b) girdik. Bir nerdübândan aşağı inip gördük bir müzeyyen meşid-i şerîf, şem’a kâfûrlar yanar, rahleler ile mushaf-ı şerîfler konmuş. Ol râhip şeklinde olan adam libâsını çıkarıp bî-nazîr tâc ve hırka giyip Hazreti Şeyh’in karşısına makâm-ı hizmette durdu. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu oturmaya işaret edip ve ben bendelerine:

-“Sofrayı meydana getir.” diye buyurdular. Mukaddemâ, ol sofranın içinde min ba’di bir nesne yoktu. Hemen boş getirip gelmiş idim. “Bismillâh,” diye ortaya koyup içeri açtım. Biemrillah Sübhânehu ve Teâlâ ve bi-himmeti evliyâ bir taze pişmiş kuzu büryânı zuhûr edip henüz buğu burur ve kifâyet miktarı taze ekme ile evvela Hazreti Şeyh:

-“Bismillah,” deyip sâhib-i hâne ve bu abd-i fakîr ol kuzu büryânını yeyip duâ olunup sofrayı ortadan kaldırdıktan sonra Hazreti Şeyh Muhammed Sultân kuddise (113a) sirruhu sâhib-i hâneye eydür:

-“Şimden sonra kal’âyı asker-i İslâm’a verin. Zîra hayli zamandır zahmet çekerler ve padişah-ı İslâm dahi insâfa gelip hevâ ve hevesten geçip sıdkla tâib ve müstağfir olup dergâh-ı Hakk’a celle şâneye kırk gündür tazarru‘ ve niyâz eder ve serdâr olan şahıs dahi ol inkâr üzere idi. Şimdi ol dahi bizden istişfâ‘ ve istimdâd eylemiştir. Sabah oldukta teslim ediniz.” diye buyurdular. Sâhib-i hâne:

-“N’ola baş üzerine emir sultânımdır.” deyip fi’l-hâl taşra çıktık. Sâhib-i hâne bizi kal’âdan taşra çıkarıp Şeyh’in mübârek elini öpüp dönüp makâmına gitti. Ol halde subhu sâdik tulû‘ etmiş, Hazreti Şeyh:

-“Sabah namazını kılalım.” dedikte. Bu abd-i fakîr tecdîd-i vudûa muhtaç idim. Tekrar hitâb edip karşıda bir ağaç gösterip:

-“Şol ağacın dibinde mâ‘-i cârî vardır, var tecdîd-i vudû’ eyle.” diye (113b) emr ettiler. Varıp tecdîd-i vudû’ edip sabah namazını kılıverdi ve tamam ettikten sonra kalkıp buhur deve gibi eğilip yere beraber olup yine kalkıp evvelki gibi oldu ve ben bendelerine:

-“Ardımca gel.” diye emr edip yine ol deryâyâya kadem basıp kemâ fi’l-evvel deryâyı berk-ı hâtıf gibi geçip güneş henüz kulle-i kaftan baş gösterdiği saat mekân-ı şerîfleri olan Yazla nâm mevzîa geldik ve doğru mescid-i şerîfe vardık. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu mihrâba oturup bu bende-i kemînelerine dahi mukâbelelerine oturmayı işaret buyurdular. Ol halde dahi ehıbbâ ve dervîşândan hiç kimse gelmeyip ve bu sırdan asla bir ferd haberdar değildir. Şeyh ve bu abd-i fakîr oturduğum yerde bu hâlden bana ol kadar hayret müstevlî oldu ki “eyâ ol deryâ ne deryâdır ve ol kal’â ne kal’âdır ve ol muhâsara ve ondan asker-i bî-şumâr nedir ve ol râhip nedir?” diye (114a) kendi kalbimden fikr edip şeyhe dahi suâl etmeye mecâlim yok. “Ah! Feth-i kelâm etse de suâl eylesem” derken mübârek başlarını murâkabeden kaldırıp:

-“Yâ Hacı Fakîh! Yoruldun gibi,” diye buyurdular. Bu kadar ruhsat bulacak küstehâne niyâz edip:

-“Sultânım sağ olsun, yorulmadım, lâkin bu hâlât-ı hayâlât değil, ol deryâ nedir ve ol vardığımız kal’a nedir ve ol râhip sûretinde olan şahıs kimdir? Onları fikr ederdim. Benim saadetlü Sultânım, azîz ve şerîf başınız için ve ecdâd-ı ızâmınızın ervâh-ı tayyibeleri için. Çünkü bu bende-i kemînenizi bu husûsa ve bu sefere mahrem-i râz edip bu kadar devlet-i uzmâyâya nâil eylediniz. Küstehâne hâkipâyinizden ricâ ederim ki, bu ednâ bendenize bu kadıyyenin aslını beyân buyurasız.” deyip tazarru‘ ve niyâz ettim. Buyurdular ki:

-“Ol deryâyâ Karadeniz derler ve ol kal’a, Kefe kal’asıdır, muhâsır, (114b) asker-i İslâmıdır. Sultân Mehmed Hân serdârı asker gönderip nice zamandır içinde olan küffârı muhâsara edip ve bu âna dek cenk edip âciz kaldılar. Şimdi padişah insâfa gelip halka zulüm etmekten ve hevâ ve hevesten rücû‘ edip sıdkla dergâh-ı Hakka niyâza ve tazarru‘a başladı ve Cânib-i Hak’tan ol kal’anın fethi emr olundu ve nice diyârı dahi feth edecektir bi-emrillâhi Teâlâ. Ve ol ruhân sûretinde olan şahıs Kırım diyârının gözcüsüdür, ricâlullahtandır. İmdi, tarih yaz ki, kaç güne dek haber gelir.” diye buyurdular. Bu abd-i fakir dahi tarih yazdım. Yirmi üçüncü gün haber gelip ol günde, ol vakitte Kefe kal’ası feth oldu diye şayi‘ oldu.

Mu‘temed aleyh dervîşândan birisi rivâyet eder ki:

Bir gün Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu bu abd-i fakîr ve birkaç dervîş dahi getirip Ebsahoros Dağı'na çıktıkta. Ol zikr olunan **(115a)** dağ, gayet muazzam dağdır. Eğirdir nevâhîyesinden Anamos nahiyesinin nihâyetindedir. Gece bî-had tevhîd-i şerîf edip ba‘dehu her birimiz yerli yerine yatıp uyuduktan sonra Hazreti Şeyh gelip bu ednâ bendelerini kaldırıp:

-“Gel mehtâba karşı bu dağda seninle biraz seyrân edelim.” diye buyurdular.

Fakîr dahi:

-“Sem’an ve tâaten.” deyip bir kulleye çıkıp Şeyh hazretleri buyurdu ki:

-“Sen bunda dur, ben şol karşıya varayım. Ba‘dehu vâfir halk gelecektir yine gidip üç kimse kalsa gerektir. Ol mahalden sana üç defa işaret etsem gerektir. Üçüncü işarette yanıma gelesin.” deyip kendileri benden ayrılıp karşıda bir yerde varıp kibleye müteveccih mehtâba karşı oturdu. Ve zaman-ı kalîlde fi’l-hakîka aşağı dağ eteğinden birkaç yüz miktarı halk zuhûr edip şeyhin oturduğu yere doğrulup geldiler. **(115b)** Ve her birisi dest-i bûs edip cümlesi dönüp gidip hemen üç kimse Şeyh hazretlerinin yanında kaldıkta. Şeyh hazretleri kuddise sirruhu bu bende-i kemînelere üç defa işaret edip fi’l-hâl kalkıp huzur-u izzetlerine müteveccih oldum. Yakına vardıkta, gördüm ki, ol üç adamın birisi orta yaşlı ve ikisi genç yiğit. Hemen bu fakîri gördükleri saat yerlerinden kalkıp gitmek istediler. Hazreti Şeyh buyurdu:

-“Bundan kaçmân, bu bizim mahrem-i râzımız ve makbûl dervîşimizdir.” diye buyurdular. Onlar dahi oturup musâhabete meşgul oldular. Esnâyı kelâmında:

-“Sultânım! Yarın Anamos halkı bu dağa şikâra çıkarlar, emr-i şerîfiniz nedir ve ne verelim?” Hazreti Şeyh:

-“Aksak tekeyi verin, onlar dahi kanâat etmezse, bir yanı boynuzu kırık tekeyi dahi verin.”

-“Saadetli Sultânım bunlar tammâ-ı‘ tâifedir, yine kanâat etmezler ise dahi **(116a)** ne verelim?” dediler. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Alaca köpeği gösterin.” diye buyurdular. Bundan sonra ol üç adam dahi dest-i bûs edip gittiler. Bu abd-i fakîr, Hazreti Azîz’e dedim:

-“Benim Saadetli Sultânım! Bu Türkler nısfü’l-leylde ne acep cem‘ olup geldiler?” Hazreti Şeyh:

-“Bre ebleh, onlar Türkler değildir, ricâlullahtır. Bizi ziyarete geldiler, ziyaret edip gittiler. Görmedin mi, cümlesi uçup gittiler, hiç Etrâk uçmaya kâdirler midir? Ve yanımızda oturan üç adam, üçlerdir. Bu maslahatı danıştılar ve seni, bunları görsün diye getirdim.” diye buyurdular.

Ba‘dehu menzilimize gelip salâtü subhı eda edip yine kalkıp mekân-ı şerîfleri olan Yazla nâm mevzıa gelip birkaç günden sonra Ağros nâm kasabada Hazreti Şeyh’in ehıbbâsından bir kimesne düğün edip Hazreti Azîz’i düğüne davet ettiler. Birkaç dervîş ile bu fakîri dahi (116b) bile götürdüler. Sâhib-i davet, Göndürle²²⁸ nâm karyede istikbâl edip cümle düğün halkı bile Ağros’a varıp şeyh için müheyyâ olan hâneye nüzûl edip taâm geleceği mahalde bu abd-i fakîr taşrada bulunup düğün halkı şeyhe taâm getirdiler. Ol halkı seyrân ederken gördüm Ebsahoros Dağı’nda üç adam ki, şeyh ile musâhabet edip avcı hususunu danışıp ba‘dehu pervâz ile gitmişler idi. İkisi, düğün halkıyla muhtelit, şeyhin huzuruna taâm getirip bile hizmet ederler. Taâm yenip tevhid-i şerîf olup halk perîşân olduktan sonra meclisi tenhalayıp Hazreti Azîz’e:

-“Benim Sultânım! Ol gece ki, Ebsahoros Dağı’nda üç kimse sultânıma maslahat danışmışlar idi, ol kimseleri üçlerdir, diye buyurmuş idiniz. Hâlen düğün halkı arasında bile hizmet edip. Hatta ol iki gençler sultânımın önüne sofraya koyup sâhın (117a) taşıdılar ve tevhîd-i şerîf savdıka mübârek elinizi öpüp çıkıp gittiler. Ya bunlar nice üçlerden olurlar?” dedim. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu buyurdular ki:

-“Bre ebleh! Ya sen ricâl-i gaybı halktan taşra mı kıyâs edersin? Onlar daima karışıp muâmele ve muâşereden hâlî değıllerdir. Her sabah tayyîle, kimi pervâz ile kutbu’l-aktâb meclisine hâzır olup her birisine bir maslahat sipariş olunur. Sana göründükleri, ol mecliste, seni bizim yanımızda gördükleri ecildendir. Âşinâlık etmediğin iyi olmuş. Eğer âşinâlık edeydin sana gayri görünmezler idi. Halk arasında gezerler lâkin kendilerini bildirmezler.” diye buyurdular. Mübârek ayaklarına yüz sürüp küstahlığımızı özür diledik.

Ve ol mezkûr Anamos üçleri, biz dağdan gittiğimizizin ertesi günü, Anamos halkı zikr olunan dağa şikâra çıkıp ibtidâ, aksak tekeyi bulurlar, dahi ileri vardıklarında bir boynuzlu tekeyi (117b) şikâr ederler. Kanâat etmeyip dahi ileri vardıkları saat meşelikten bir kaplan çıkıp bunları derelere ve tepelere perâkende ve perîşân eder,

²²⁸ Günümüzde bilinen adı Harmanören’dir.

Hazreti Şeyh'in emrettiği üzere. Ol taraftan adamlar gelip böyle nakil eylediler, diye rivâyet olunmuştur.

Bu hikâyet dahi Sultân Şeyh kuddise sirruhu'nun kerâmâtı acibesindedir:

Mekân-ı şerîfleri olan Yazla nâm mevzûn aşağı mahallesinde hânîkâh-ı Şeyh Murad mahallesidir. Mahalle-i mezbur sükkânından Hazreti Şeyh kuddise sirruhu hülafâsından âlim-i Rabbânî Dâvud Halîfe şöyle rivâyet eder ki, nice defa Hazreti Hızır aleyhisselâm boz ata süvâri olup Eğirdir'i ihâta eden deryânın üzerinden kırdâ yürür gibi gelip şeyhe buluşup gittiğini bilmüşâfehe müşâhede etmişimdir, deyip tekrar müşârun ileyh Dâvud Halîfe rivâyet eder ki, bir gün Hazreti Şeyh kuddise sirruhu mescid-i şerîf önünde deryâyâ (118a) karşı otururlar idi. Bu abd-i fakîr yanlarında idim. Ulû yoldan bir ulakçı yani tatar zuhûr edip doğru atla şeyhin önüne geldi. Selâm verdi:

-“Efendi hazretleri küstahlık olmasın, Afşar'a nerden gideyim?” dedi. Şeyh hazretleri dahi deryâyı gösterip:

-“Afşar karşıdadır, hemen şöyle doğru git ama havf etme, fi'l-hâl varırsın?” diye buyurdular. Ulakçı dahi min ba'di tereddüt etmeyip ol mahalde hâzır olan halkın muvacehelerinde Musalla nâm mevzûden atla deryâyâ kadem basıp aşip gitti ve cümle halk bu hâle ve ol adamın i'tikâdına mütehayyir olup ol adam ise deryâyâ yürüyüp tahta üzerinde yürür gibi fi'l-hâl Afşar kenarına yaklaştıkta. Afşar tarafının halkı bakıp gördüler, deryâ üzerinde bir atlı gelir min ba'di suya batmayıp atının ayağı altından toz çıkar. Birbirine haber verip deryâ kenarına ol kadar halk cem' oldu ki ta'dâdi mümkün değil. (118b) Bu gelen “Hazreti Hızır aleyhisselâmdır.” diye muntazır oldular. Mezbûr ulakçı dahi atla Sarıkamış demekle ma'rûf olan kenara çıktıkta. Ol adamı ihâta edip kimi atı ayağına ve kimi üzengisine yüz sürüp:

-“Sultânım sen Hızır Nebî'sin, bize duâ ve himmet eyle.” deyip sarıldılar. Ol adam dahi gördü ki ellerinden halâsa mecâl yok, bir miktar çekildiler, çevre yanını aldılar. Ulakçı bunlara dedi ki:

-“Yâ kavim! Benim atla deryâdan batmayıp geldiğime mi rağbet edersiz?” Onlar dahi:

-“Belî.” dediler.

-“İmdi ben Hızır Nebî değilim, bir âciz kulam. Ulakçılık ile İstanbul'dan gelip Konya tarafına gayet mühim maslahata giderim. Deryânın öte tarafında şehirden taşra yol üzerinde birkaç evceğizler ve birkaç evliyâ türbeleri ve bir mescid-i şerîf var. Ol

mescid-i şerîf önünde bir nûrânî müheyyeb adam oturur ve yanında birkaç adamlar dahi var. Yoldan sapıp varıp ol azîze yol sordum, buyurdular ki:

(119a) –‘Afşar karşıda şol deryânın öte tarafındadır. Eğer tîz varmak murâd edersen havf etmeyip deryâ üzerinden doğru aşdırıp gidesin fi’l-hâlvarırsın.’ diye buyurdu. Ben dahi firâsetle bildim ki, bu âna dek bu sûretli ve böyle heybetli bir kimse görmedim. Lâ büdd bunda bir hâl vardır deyip nefesin tutayım birkaç adım gideyim. Eğer at batmaz ise tahkîk-i evliyâullahtandır deyip ol türbelerin karşısında deryâ kenarına inip atı deryâya aştırdım. At dahi muhâlefet etmeyip birkaç adım yer gittim tahta üzerinde yürür gibidir. Atımın ayağı altında deryâ tahta gibi ötmeye başladı. Tâ bunda gelince. İmdi, bende asla bir nesne yoktur. Ol azîzin mübârek nefesiyle geldim. Sizler ol makâmı ve ol azîzi bilmemesiniz?’ dedikte. Onlar dahi:

-‘Biliriz, ol makâma Yazla ve ol azîze Şeyh Muhammed Sultân derler. Şeyh Pîr Muhammed Hoyî’nin oğlu ve Şeyhülislâm Berdeî Sultân’ın (119b) kızı oğludur. Babası ve dedesi gayet ulu kimseler idi. Çok kerâmetleri zâhir olup nice azgınları yola getirip ve irşâd etmişler idi. Ama bu azîz, babası ve dedesi yoluna ve dervîşlik yoluna gitmeyip ekâbir tarzında atlar ile ve dikkiklerle ve doğanlarla ve nâzininler ile ve samur kürklerle gezdigi ecilden i’tikâd etmezdik, Hayfa ve diriğa bu âna dek n’acep gâfil olmuşuz.’ dediler. Ulakçı bunlara dedi ki:

-‘Bre zalimler! Varın ol sultânın hâkipâyine yüzler sürüp özürlerinizi dileyin ve duâsını alın.’ deyip ol halka Konya yolunu suâl edip gitti. Ve ol taraf halkı dahi ittifâk edip iki yüz miktarı adam ertesi günü Yazla’ya gelip Hazreti Şeyh’in, cümlesi ayağına düşüp sadıkâne tövbe ve istiğfâr edip bîat ettiler. Hazreti Şeyh buyurdular ki:

-‘Ulakçı sizlere ne aceb delâlet etmiş, baba ve dede yoluna gitmek gayet az bulunur. Nihâyeti’l-emr (120a) herkesi ayıbyıla kabul etmek gerektir.’ deyicek. Nedâmet-i uzma ile nâdim olup tekrar üç gün tevhd-i şerîf sohbetleri olup icâzet ile gittiler. Üç adam kalıp erbaîn çıkarıp tekâmîl-i tarikat edip birisine hilâfet verip gönderdiler ve bu kadiyye hâlen Afşar kazasında an’ane ile mesmû‘ beyne’n-nâs meşhurdur.²²⁹

²²⁹ Orijinal sayfadaki mühürde şu ibare vardır: Vakafe hâzâl kitâb es-Seyyid Ali pîr-i bevvâbîn dergâhı cim, ale’ş-şartı en lâ yahruce min hızâne sene 1223.

Bu hikâyet-i acîbe dahi mûmâ ileyh Dâvud Halife'den mervidir ki:

Nefs-i Afşar'da Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin çiftliği var idi ve kazâ-ı mezbûra tâbi' Şirincâne nam karyede değirmenleri var idi. Afşar'dan bir sipâhi bazı yerlerine taarruz edip çiftlik üzerinde olan adam men' etmek murâd edip memnu' olmayıp birkaç defa rencîde eder görür ki men'a çare yok.

Bir gün kalkıp ahvâli şeyhe i'lâm ve şikâyet etmek için Eğirdir'e müteveccih olup Şirincâne nâm karyede, ol gece değirmenciye misafir olup esnâyı kelâmda husûsu mezbûri (120b) değirmenciye bildirecek. Değirmenci dahi falan sipâhi kendi değirmeni işlemek için bizim değirmenin oluşuna taş bırakır idi. Nice zahmetler çekip taşı çıkarırın. Kaçan ben evime gitsem yine bir taş dahi bırakır. Çare olup ferâgat eylemedi. Ben dahi seninle bile şeyhe gideyim, haber vereyim. Kadîya bir adam gönderip men' ettirsin. Eğer men' olmazsa değirmenden ferâgat ederin, deyip çiftliğin kethüdâsıyla bile gidip şeyhe geldiler. Alâ't-tafsîl hâllerini i'lâm edip ziyâde şikâyet ettiler. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Varın ke'l-evvel maslahatınız üzere olun, şimden sonra bir dahi etmezler.” diye buyurdu. Bunlar bu cevâba kanâat etmeyip bî-huzûr olup taşra çıktılar. Taşra olan dervîşler, bunlara bî-huzûrluklarından suâl edicek. Bunlar dahi kadıyyeyi beyân ettiler. Suâl eden dervîşler:

-“Bu husûsta Hazreti Şeyh'in nefes-i şerîflerinden ne sâdır oldu?” dediklerinde, şeyhin buyurduğu kelâmı dediler. Ve:

-“Ne var idi bu kadar zahmet bir konak yerden geldik, bizi baştan savdı, bari kadîya bir tezkere verse olmaz mıydı?” dediler. Dervîşler dediler ki:

-“Çünkü azîz böyle buyurmuş maslahat tamam olmuş, edepsizlik etmen, varın maslahatınıza gidin.” diye cevap verdiler.

Bunlar yine kanâat etmeyip bî-huzûr yine geldikleri yola revâne oldular. Evvela Şirincâne'ye gelip karşıdan değirmeni gördüler. Oluğundan su taşıp yabana akar. Değirmenci feryâda başladı:

-“İşte gör, ben gittiğim gibi yine taş bırakmış, ya ben bunu nice men' edeyim ve ne çare kılalım?”

Çiftlik kethüdâsıyla taşı çıkarmaya varıp gördüler ol taş bırakan sipâhi yine taş bırakayın der iken bi-fadlillâhi Teâlâ ve bi-himmeti evliyâ başı aşağı oluğun haznesine

düşmüş ve gark olmuş ve oluğun ağzına tıkanmış. Bu hâli görüp (121b) şâd olurlar ve ahâli-i karyeye haber verirler. Gelip çıkarıp defn ederler ve çiftliğin kethüdâsı dahi:

-“Ah n’olaydı benim hasmım dahi şöylece olaydı?” deyip gittiği kasabanın ucunda makâbire yakın vardıkta. Görür ki ahâli-i kasaba cem‘ olup makbire üzere gelmişler. İleri varıp birisine suâl eder ki:

-“Bu cemi‘iyyetin aslı nedir?” Cevap verirler ki:

-“Seninle tarla nizâa‘ eden ve seni rencide eden falan sipâhi senin şeyhe gittiğini işitip ol tarlayı sürmek için ata binip giderken at yere çalıp boynu altında kalıp helâk oldu. Dünkü gün defn olunup bugün ziyarete geldiler.” deyicek. Çiftlik kethüdâsı ferah-nâk olup kabir üzerinde olan halk bunu istikbâl edip:

-“Senin şeyhin ne acep keskin er imiş ki, fi’l-hâl ol zâlim ettiklerini bulup bu diyâr halkı bi-hamdüllâh ol azîzin himmeti ile nice zulümlerden halâs oldular.” deyip çiftlik (122a) kethüdâsına envâi ikrâm olunup ol diyâr halkı, inkar suretini bırakıp Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretinin, her birisi bende-i fermânı oldular ve bu kadiyye dahi ile hâzâ elân (şu ana kadar) meşhurdur.

Bu hikâyet dahi Barla nâm kasaba sükkânından Hacı Ivaz nâm kimesneden mervidir:

Merkûm Hacı Ivaz şöyle rivâyet eder ki, kasaba-i mezkûreden Hacı Hasan nâm kimesne ile ticarete gidip Bursa’ya varıp handa ikimiz bir oda tutup bir yerde olurken mezbûr Hacı Hasan hasta olup bir hemyân içinde filorisi var idi. Sepetten bana çıkartıp daima bağına basıp yatar idi. Bi-emrillah Teâlâ bir gün ecel erişip bu hâl üzere vefât etti. Bu hâli görüp tevfiik-i ilâhi aklım başıma yâr olup kemâhiye hakka dünyadan ikrâh geldi ki, daima ah ve feryâda ağâz ettim. Han içinde bir yiğit benim hâlime vâkıf olup terahhum edip yanıma (122b) geldi.

-“Yâ Hacı Ivaz! Bu fevt olan kimdir yahut senin karındaşın mıdır?” dedikte.

-“Karındaşım değildir lâkin hemşehrimdir, refik olduk.” dedim. Ol yiğit:

-“Yâ sen buna bugüne çok yas edersin. Bu mertebenin günahını bilmez misin?” diyecek. Fakîr dahi:

-“Ol adam için ağlamam. Dünyadan ikrâh geldi, bir şeyh olsa varıp tevbe ve istiğfâr eylesem. Şimden sonra ahiret ticaretine meşgul olsam. Müteveffâyı mezbûrun ne hâlde fevt olduğunu nakil edip ve sebeb-i rücu‘ budur.” dedim. Ol yiğit:

-“İmdi bunda tarîk-i Zeynî hülefâsından Şeyh Tâceddin nâm bir kimesne vardır. Gayet âbid ve zâhid adamdır. Nice gümrahları yola getirip ve irşâd etmiştir. İlm-i zâhirde ve ilm-i bâtında nazîri yoktur. Meşhur ve müteârif, sâhib-i hânîkâhtır. Çünkü tarîk-i hakka bu kadar meyil etmişsin, gel sana delâlet edip ol azîze iletayim.” diyecek.

Ateş-i aşk efzûn olup fi’l-hâl ol yiğit ile ol azîzin (123a) Zeynîler Tekkesi demekle ma‘rûf hânîkâhına varıp bükâ’ ederek içeri girip delil olan yiğit ahvâlimi min evvelîhi ile âhirihi beyân ettikten sonra bu abd-i fakîr mübârek ellerini bûs edip makâm-ı hizmette kâim oldum. Ol azîz bana tevbe ve istiğfâr verip halvete kodu ve dervîşlerine ısmarlayıp:

-“Sizler dahi bu adama gönülden muâvenet üzere olunuz. Ola ki dünya çerağı kalbinden çıkıp telvînâttan halâs ola, zîra tâcirdir, duramaz ve tûl dirâz bunda mekes eylemeye kâdir değildir. Gayret budur ki, tezce gönderevüz.” diye buyurup. Ol gece rû’ya halinde görürün. Bir vadide arkam üzere yatıp üzerimde necâset, iki tarafımda cîfeler dağlar gibi yığılmış bunların altında zebûn olup canım çıkmaya bir nefesim kalmış.” Eyâ! Benim hâlim nice olur.” diye kalkmak isterin, kımıldanmaya mecâlim yok hemen dem-beste kaldım ve mütehayyir yatar iken gördüm Şeyh Tâceddin (123b) kuddise sirruhu hazretleri bir yüksek yere çıkmış dervîşlerine emr edip gelip beni ol mihnet ve meşakkattan halâs edip üzerimde olan encâsı silip pâk edip şeyh hazretlerinin yanına ilettiler.

Sabah oldukta şeyhin yanına varıp bi-aynihi rû’yamı haber verdim. “Üzerinde olan encâs kalbinde olan dünya muhabbetidir, elhamdülillah Teâlâ halâs olmuşsun. İmdi sen ticaretini yine işle, sadâkatle ol ama kalbinden muhabbet etme ve diyârında dahi sülâhâ ve meşâyih meclisinden ayrılma.” diye buyurdu. Bu abd-i fakîr:

-“Benim saadetli sultânım, bizim diyârımız hâlîdir, meşâyıhtan ve sâhib-i irşâd bir kimse yoktur.” dedim. Şeyh gadapla bana hitâb edip eyitti ki:

-“Şeyhülislâm Sultân’ın kızı oğlu ve Pîr Muhammed Sultân’ın oğlu Şeyh Muhammed Efendi Eğirdir’den kalkıp gitti mi? Nice oldu?” dedikte.

-“Eğirdir’dedir lâkin meşâyih tavrında değildir, ulemâ tarzındadır, bi-nazîr atlara biner ve soflar giyip (124a) samurlar giyer ve kılıç kuşanıp bir yere gitse yedekleri çekilir. Ben ondan dervîşlik hiss etmedim. Babası ve dedesi gibi dervîşlik etmedi ol kadar i’tikâdım yoktur.” dediğimde Şeyh Tâceddin:

-“Hey bre zâlim! Ol sultân-ı âlişân, hâlen kutbu’l-aktâbtır, bu i’tikâddan rücû‘ edip tevbe eyle yoksa gadabullaha giriftâr olursun.” dedi.

Ben dahi tevbe ve istiğfâr edip şeyhten icâzet alıp diyâr-ı Hamîd’e müteveccih oldum. Âteş-i aşkı beni yakıp hâkester etti ve Barla’ya geldiğim gün evde bir saat karâr etmeyip fi’l-hâl Yazla’ya gelip gördüm. Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu mescid-i şerîf önünde deryaya karşı oturup Hazreti Hızır aleyhisselâmı gözler. Varıp mübârek ellerini bûs ettiğimde:

-“Ya Hacı Ivaz! Şeyh Taceddin şehâdet etmeyince i’tikâd etmedin evlâ mı?” diye buyurdular. Ağlayıp tevbe ve istiğfâr edip mübârek ayaklarına düştüm. Afv (124b) buyurup hezar-ı cürm ve isyan ile kulluğa kabul edip beni halvete koyup bi-hamdüllâhi Teâlâ maksûduma vâsıl oldum, diye nakil eylemiştir.

Ba’dehu mezbûr Hacı Ivaz’a hilâfet verip ve Hazreti Şeyh’in bir makbûle ve râbia-ı sâniye câriyesi var idi. Onu dahi verip Barla’ya gönderdiler ve ol câriye Barla’da bir iyice taâm pişirse buğu çıkararak ısıcak iken bir sahan ile tayy edip tarfetü’l-aynda sekiz saatlik yolu alıp Şeyh hazretlerinin önünde kor idi. Kocası Hacı Ivaz Halîfe, pazar günü şeyhi ziyarete geldikçe sahanlarını verirler alıp giderdi.

Ve ol câriyenin kerâmâtından biri dahi budur ki, ıyd-ı şerîf oldukta Hacı Ivaz Halîfe, cümle kasaba halkını davet ederdi ve câriye dahi bir tencere taâm pişirip dört beş yüz adama yedirir idi. Tükenmeyip bakıyyesini komşularına gönderirdi.

Bu kıssalar hâlen Barla’da meşhurdur. (125a) Hacı Ivaz’dan ve câriyeden sâdır olan kerâmât ve havârik-ı âdâtın nihâyeti yoktur. Tatvil-i kelâm olmasın diye bu miktar ile iktifâ olundu. **Rahmetullâhi aleyhümâ.**(Allah’ın rahmeti ikisinin üzerine olsun.)

Bu hikâyet dahi Bursalı Hoca Şükrullah nâm kimesneden menkuldür:

Mezbûr Hoca Şükrullah rivâyet eder. Eyyâm-ı şebâbta bir hücrede üç nefer-i suhte sâkin idik. Diyâr-ı Hamîd’de, Eğirdir’de Şeyh Muhammed Sultân “kutbu’l-aktâb” imiş diye işittik.

Bir gün Bursa’dan kalkıp üçümüz dahi şeyhi imtihan için varıp her birimiz bir niyet tutup birimiz dedi ki, “Eğer kutub ise evvelâ bana bir duâ ede.” Birimiz dahi dedi ki, “Ricâl-i gayb Ulu Camî’de namazı kangı safta kırlarlar beyân ede?” ve ben dahi dedim ki, “Ricâl-i gayb Ulu Camî’in kangı kapısından girerler?” diye. Bu minvâl üzere kalbimize birer niyet tutup birbirimize demeyip Hazreti Şeyh huzuruna vardık. Mübârek dest-i (125b) şerîflerini bûs ettikten sonra feth-i kelâmda:

-“Evvelâ şol mollanın niyetine Fatıha.” deyip ve “Ricâlu’l-gayb, namazı üçüncü safta kırlarlar.” deyip ol birine hitâb eyledi ve bana dahi nazar eyleyip:

-“Ricâlu’l-gayb, şark tarafında olan kapıdan girerler.” deyince kararımız kalmayıp ağlaşıp kalkıp tekrar yine ellerine sarılıp ve ayağına düşüp tevbe ve istiğfar edip dest-i şerîflerinden bîat edip cümlemiz bende olduk, diye nakil eylemiştir.²³⁰

Bu hikâyet dahi âlim-i Rabbânî ve mürşîd-i Samedânî Pîr Muhammed Hoyî kuddise sirruhu hülefâsından Hayreddin Halîfe’den rivâyettir ki:

Eğirdir kal’ası sükkânından Sultân Şeyh hazretlerinin İbrahim Efendi nâm bir mürabbâsı var idi. Âlim ve fâzıl, ehl-i takvâ ve nice kerâmâtı zâhir olmuş mu’temed aleyh bir adam idi. Onlar nakil ederler ki, Sultân Bâyezid Hân aleyhi’r-rahmeti ve’l-gufrân, vezirlerinden Mesîh Paşa demekle ma’rûf bir kimse Hamîd sancağında (126a) Bey olup makarri Eğirdir olmakla doğru Eğirdir’e gelip haftada bir kere gelip Hazreti şeyhi ziyaret ederdi.

Bir gün esnâyı kelâmında:

-“Sultânım bu bendenize vezâret himmet eyleseniz.” dedi. Şeyh dahi Bey’in huzurunda hemen Hayreddin Halîfe’ye teveccüh edip:

-“Yâ Hayreddin Dede, bu gece bir istihâre eyle görelim, vezir-i a’zam olur mu?” deyip ol gece Hayreddin Halîfe dahi istihâre edip ertesi sabah, Bey yine meclise gelip hâzır oldu ve Hayreddin Halîfe dahi gelip suâl olundukta.

-“Sultânım bu gece bir âli cemîyyet olmuş, ervâh-ı evliyâ cümle ol mecliste hâzır. Siz dahi cümlelerin sadrında oturmuşsuz. Bey hazretlerini huzurunuzda getirirler. Başında bir nâ-ma’kûl küçük tûlbend var, mübarek eliniz ile ol tûlbendi çıkarıp altuniyle câbecâ işlenmiş bir fâhir yeşil kuşak getirip bana:

-‘Bey’in başına sar.’ diye emir buyurdunuz. Ben sarmaya (126b) kâdir olmayıp kendiniz Bey hazretlerinin başına sardınız.” diye nakil eyledi ve Bey hazretleri dahi azîzin elini öpüp:

-“Benim saadetli sultânım, eğer bu husus vukû‘ bulur ise, dedeniz ve babanız üzerlerine âli kubbeler yaptırıp üzerlerine kurşun ettireyim, nezrim olsun ve sultânıma dahi bin altın nezrim olsun.” dedikte. Hazreti Şeyh:

²³⁰ Bu menkıbenin bir benzeri Abdülkâdir Geylânî ve Hâce Yusuf Hemedânî hakkında anlatılır. İbnü’s-Serrac, *Tuffâhu’l-Ervâh*, s. 143-144.

-“Bu rü’yanın ta‘bîri Allâh a‘lem an garîbi’z-zaman size vezâret-i uzmâ müyesser olmaktır. Lâkin bize altın lâzım değildir, hemen yine kendi masârifinize sarf edin, kurşunlu türbeler dahi lâzım değildir, bir alay zahmete girmen zîra bunlar şöhrete mâil değillerdir ve eğer vâlidim merhûm ve eğer ceddîm hayatlarında dervîşlik ihtiyâr edip şöhret kabul etmemişlerdir. Ceddîm merhûm ibtidâ Horasan’dan bu diyâra nakil eylediklerinde Hamîd oğlu Hızır Bey merhûm, şol zâviyeyi kendileri gelmezen mukaddem binâ edip kendileri geldikten **(127a)** sonra âli hânîkâhlar ve savmaalar ve zâviyeler binâ edivermek istedikte, rıza vermeyip bu savmaacıkları böyle ihtiyâr eylemişler ve padişah-ı islâm merhûm Yıldırım Hân oğlu Sultân Mehmed Hân, ceddîm merhûm Bursa’ya Emîr Sultân’ı ziyaret etmeye vardıkta. Bir muhârebe vâki olup bi kudretillâhi Teâlâ padişah askeri münhezim olup Sultân Mehmed Hân, ceddîm merhûmun hâline vâkîf olup bî-had özl-hâhlık ettikten sonra vazifeler ve köyler vakf edip ve türbeler binâ olunmak için vâfir filoriler ihsân eder. Bir habbe kabul eylememişler ve vâlidim merhûm dahi Edirne’ye Sultân Mehmed Gâzi zamanında râhip hususu’çün vardıklarında kezâlik bir habbe kabul eylemediler. Ben dahi sizden nesne ricâsında olmam. Hemen bir ricâmız vardır.” diye buyurdular. Mesîh Paşa:

-“Buyurun sultânım câna minnettir.” dedikte. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-**(127b)** “Ricâmız budur ki, hemen ibâdullaha zulüm eylemeyip fukara ve zuafâyı gözetip adlî ve insâfî elden komayıp şer-i şerîften taşra hareket ve tecavüz eylemeyesiz. Böyle olursa saâdet-i dâreyn mukarrerdir.” dedikte. Mesîh Paşa dahi bin canla kabul edip:

-“İmdi sultânım gazâyâ gittiğimizde bizimle bile olasız, ne kadar zahmet ise de bile gidesiz.” deyip. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu kabul edip Mesîh Paşa dahi nice va‘dler edip tevhd-i şerîf sohbeti tamam olduktan sonra kalkıp sarayına gitti.

Ba‘dehu bunun üzerine üç ay tamam geçtikte. Bir gün İstanbul’dan Sultân Bâyezid Hân’dan çavuşlar gelip Mesîh Paşa’yı İstanbul’a götürdüler. Paşa-yı mûmâ ileyh yine atından inip gelip Hazreti azîzin ayağına düşüp:

-“Sultânım, bizi İstanbul’a davet etmişler, bilmem hayır mıdır, yoksa şer midir? Lütfunuzu ve himmet-i aliyyenizi hemrâh **(128a)** koşun mahalli hatardayız.” deyip ağlayıp bî-had tazarru‘ ve niyâz etti ve Şeyh hazretleri buyurdular ki:

-“Ne aceb erenlere i‘tikâdınız yok ancak inşallah Teâlâ hayırdır, biemrillah Teâlâ murâdınız müyesserdir, varın sıhhatle ama bu tarafı, mest oldukta unutmayasız.”

dedikte. İstiğfar edip halef va‘d etmemeye ahid edip gitti. Paşa-yı mezbûr gittikten sonra on altıncı güne dek haber geldi ki, Mesîh Paşa Üsküdar’a vardıkta. Sultân Bâyezid Hân’ın mukarrebleri istikbâl edip i‘zâz ve ikrâmla şehre götürüp padişah hazretlerini dest-bûs edip mührü teslim edip sadr-ı uzmâya iclâs ettiler. Bunun üzerine bir zaman mürur ettikte.

Paşayı mûmâ ileyh mest-i devlet olup Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerini ve ol meclislerini ve va‘d ve ahd-i peymânlarını cümleten nesyen mensiyyen ferâmûş edip min ba‘di ol tarafı yâd etmedi (128b) ve ba‘dehu heze bunun üzerine bir miktar dahi zaman-ı mürurdan sonra Sultân Bâyezid Hân, paşa-yı mezbûru cümle asker-i İslâmı Rodos Kal’ası’nın fethine gönderip kal’a-i mezbûru muhâsara ettikleri, bu tarafta istimâ‘ olunca Hazreti Şeyh kuddise sirruhu bu hususta halef va‘d ettiğine gayet münfail oldu ve bir gün esnâyı kelâmıda Hayreddin Halîfe’ye teveccüh edip:

-“Bu gece istihâre eyle gör, Mesîh Paşa kal’ayı feth eder mi aceb? Müdâheneler edip halef va‘d etti. Meğer bizi istihzâ eder imiş.” diye buyurdular. Hayreddin Halîfe dahi:

-“Sem’an ve tâaten.” deyip ol gece me’mûr olduğu vech üzere âlemi rü’yada görür ki, Rodos Cezîresi’ne varır görür ki, asker-i İslâm kal’ayı muhâsara edip otururlar. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu dahi anda varmış. Kal’aya karşı bir yerde asâsına dayanıp ayak üzere durur. Bir yanında dedesi Şeyhülislâm (129a) Sultân ve bir yanında Emîr Sultân dururlar. Hazreti Hızır aleyhisselâm dahi karşısında mahall hizmette durur. Ol azîzler derler ki:

-“Oğul kerem eyle, kal’ayı asker-i İslâm’a ver. Zîra nice zamandır zahmet çekerler.” dediler. Hazreti Hızır aleyhisselâm fi’l-hâl varıp nerdübân kordu. Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretleri, Hızır aleyhisselâma ve dedesi Şeyhülislâm Sultân’a ve Emîr Sultân’a hitâb edip:

-“Bu defa vermem, ricâ eylemen. Zîra Mesîh Paşa beni istihzâ edip halef va‘d eyledi, zîra erenler huzûrunda halef va‘d edenin işi rast gelmeyip âkıbeti dahi hayr olmaz.” deyip varıp nerdübâna bir kamçı urdu ve nerdübân pâre pâre oldu. Ol mahalde uyandım.” diye şeyhe takrîr eyledikte. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Yâ Hayreddin Dede! Nerdübân pârelendikten sonra ahâliyeyi kal’a olan küffâr hâkisâr ne dediler?” diye buyurduklarında Hayreddin (129b) Halîfe:

-“Saâdetli sultânım hatırımdan gitmişti. Keşf ettiğiniz hâlen hatırıma geldi. Nerdübânı elinizde olan kamçı ile urduktan sonra ahâli kal’âya hitâb edip:

-‘Yâ kavm-i küffâr! Size icâzet, varın birkaç yıl dahi çiftliğinizi sürün.’ diye buyurdunuz. Hemen ol hâlde gördüm siyah şapkalı küffâr kapıyı açıp sahraya çıkıp perâkende oldular.” diye nakil edicek. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“İmdi, Mesîh erenler meclisinde ve huzûrunda halef eylemek nice olur görsün.” dedi. Fi’l-hakikat kal’a feth olunmayıp hâib ve hâsır dönüp geldiler. Ta Sultân Süleyman Hân aleyhi’r-rahmeti ve’l-gufrân zamanına gelince feth olmayıp onların zaman-ı saâdetlerinde feth olunmuştur.

Bu hikâyet dahi Ağros nâm kasabadan Hacı Yâkup nâm kimesneden muhkâdir:

Merkûm Hacı Yâkup şöyle rivâyet eder ki, Sultân Şeyh kuddise sirruhu zaman-ı şerîflerinde Eğirdir’de bir kavî düşmanım var idi. (130a) Bir gece şol niyet ile Ağros’dan yatsı namazını eda edip çıkıp tamam-ı nısfî’l-leylde aşağı yoldan Şeyh Murâd hânîkâhı önüne geldim. Cümle vu huş ve tuyûr istirâhate varıp âlem ağyardan hâlî iken Eğirdir’e varıp ol düşmanımın başını kesip yine sabah olmazdan mukaddem Ağros’a varıp evimde bulunam. Zîra ol şahıs bana ziyâde cefâ edip canıma kâr etmiş idi. Bu niyet ve azîmet ile aşağı yoldan geçip şehre doğru gidip Hazreti Şeyh kuddise sirruhu saâdehânesinin beraberine geldiğimde hemen yukarıdan bir nidâ zâhir olup:

-“Yâ Yâkup bunda gel, eğer muhâlefet edersen zarar edersin.” dedi. Bildim ki, bu çağırın şeyhtir ama ol gece şol kadar zulumât idi ki, adam adamın gözünü dürtse görünmez idi. Mâbeynimizde ise bir mîl miktarı mesafe var idi. “Acaba beni nice bildi ki, imdi bu şeyhte bir hâl olmasa varıncak.” deyip nâçar dolanıp (130b) asitâne-i saâdetleri önüne vardım, gördüm ki, Şeyh hazretleri taşra çıkmış durur. Varıp mübârek dest-i şerîflerini bûs edip durdum. Şeyh hazretleri eyitti ki:

-“Hacı Yâkup ol niyet-i kabîhadan rücû‘ eyle zîra ol şahıs zâlimdir, zâlimin ömrü kasîr olur, sabr eyle, zahmete girip katl-i nefis edip ahirette muazzeb fi’n-nâr olma me’mûldur ki, üçüncü gün bi-kudretillâhi Teâlâ helâk ola. Dön geri, var evine git.” diye buyurdular.

Ben dahi nefes-i şerîflerini kabul edip tekrar dest-i bûs edip dönüp sabah olmazdan mukaddem evime geldim fi’l-hakikat üçüncü gün Eğirdir pazarından gelenler ol şahsın fevtî haberini getirdiler, fi’l-hâl kalkıp varıp Hazreti Şeyh’in ayağına düşüp:

-“Beni vebâlden halâs ettiniz.” deyip dest-i şerîflerini bûs edip bîat ettim. Bi-hamdüllâhi Teâlâ bende-i fermân kemîneleri zümresinden olup envâî saâdete vâsıl oldum, (131a) diye nakil eylemiştir. Bu kadıyye dahi Ağros’ta beyne’l-ehibbâ meşhurdur ve müteârifdir.

Bu hikâyet dahi Gönen kazasında Kevkes nâm karye halkından mervidir:

Bir gün kutb-ı âlem Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerini ahbâb karye-i mezbûreye davet edip esnâyı kelâmda Hazreti Şeyh’e dediler:

-“Sultânım, falan kimse gayet âlim ve muttakî adamdır ve sizin dahi muhibbi sâdıktır, onu bize halîfe etseniz, cümlemize reîs olup mâbeynimizde usûl-i tarîki icrâ eyleyip müşkillerimizi hal eylese.” dediler.

Ol karyede Alâeddin Efendi nâm bir kimse dahi var idi. Gayet âlim ve fâzıl adam idi. Hazreti Şeyh:

-“Alâeddin nice oldu, onu halîfe eylesek olmaz mı?” dedikte. Ahâli-i karye:

-“Ol adam gayet münkirdir, daima bize dahl edip, ehl-i tarîkî ‘kâfirlerdir.’ diye daima şetm eder.” deyip şikayet eylediler. Ol mahalde Hazreti Şeyh:

-“Allah Sübhânehu ve Teâlâ ol Alâeddin Efendi’ye an garibi’z-zaman (131b) inâyet ede.” deyip sükût ettiler. Meğer mezbûr Alâeddin Efendi, Pîr Muhammed Hoyî hazretlerinin muhibbi sâdıkları idi. Ama Şeyh Muhammed Sultân’a baş eğmeyip inkâr üzere idi. Bi-kudretillâhi Teâlâ ve bi-himmeti evliyâ ol gece mezbûr Alâeddin Halîfe vâkıasında görür ki, başında kâfir şapkası ve arkasında kâfir libâsı ve belinde zunnâr var. Bu hâle gayet münfail ve muztar olup ol libâsları çıkarmaya cedd ve sa’y eder. Tâkati tâk olup çıkarmaya kâdir olamaz. Ol halde Şeyh Pîr Muhammed Hoyî hazretleri zâhir olur. Hemen varıp ayağına düşüp:

-“Medet Sultânım, beni bu hâlden halâs eyle.” diye feryâd eder. Onlar dahi:

-“Bu sûretten seni oğlum Şeyh Muhammed’den gayri kimse halâs etmeye kâdir değildir. Eğer halâs olmak istersen inkârı terk edip ba’d-e’l-yevm bende-i fermânı ol.” deyip ol ıztrâbla bîdar olup nısfü’l-leylde kalkıp (132a) şeyhin konuştuğu hanenin kapısına gelip dakk etmezden mukaddem Hazreti Şeyh yanında olan dervîşlere:

-“Alâeddin Halîfe’ye kapıyı açın.” dedikte. Kalkıp kapıyı açtılar, hemen Alâeddin Halîfe ağlayarak içeriye girip şeyhin ayağına düştü. Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretleri hitâb edip:

-“Yâ Alâeddin! Sana her zaman babam gibi şahidi kande bulayım, elem çekme, ol libâsları şimden sonra çıkardık.” diye buyurdular. Alâeddin dahi sâdikâne tevbe ve istiğfar edip dest-i şerîflerinden bîat edip asitâne-i saâdetlerine bile gidip bir zaman hizmet-i aliyyelerinde olup tekâmîl-i tarîkat edip maksûda vâsıl olduktan sonra hilâfet ve icâzet verip karye-i mezbûreye gönderip ol dahi, nice gümraha rehnüma olmuştur. Rahmetullâhi Teâlâ. (*Allah Teâlâ rahmet etsin.*)

Bu hikâyet dahi Gönen nâm kasabadan Kazancı Dede nâm kimesne (132b) rivâyet eder ki.

Kasaba-i mezbûreden Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin ehıbbâsından Hoca İlyas nam bir tâcir var idi. Mezbûr Hoca İlyâs bizzat hikâyeye eylemiştir ki, Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin zaman-ı saâdetlerinde bir gün bana Hindistan seferi arzusu düşüp Eğirdir’e vardım. Şeyhin mübârek ellerini bûs edip bu hususu hâkipâyilerine arz eyledim. Duâ ediverdiler ve icâzet-i aliyyeleriyle ol sefere müteveccih oldum.

Bir gün Hindistan deryâsında muvâfık rüzgâr ile giderken hilâfî zuhûr edip bî-ihhtiyâr gemiyi rüzgâr önüne verdik. Bir gün ve bir gece gittikten sonra sabah oldukça rüzgâr sakin olup gördük ki, gemi dönmeye başladı ve bizim gemiden gayri dahi gemilerin nihâyeti yok. Cümlesi dönerler kimisi eskiyip pârelenmiş ve kimisi dahi yerinde ve içlerinde olan halkı helâk (133a) olup kuruyup kadîd olmuş. Reîs bu hâli görüp sakalını yolup feryâda başladılar. Gemi içinde olanlar dahi feryâda âğaz edip birbiriyle helalleşmeye başladılar ve bir miktar ağlaşmaktan usanıp:

-“Acaba biz bu girdâptan halâsa çare bulur muyuz?” dediler. Reîs dedi ki:

-“Bu meşhur girdâptır, şol gemileri görmez misiz? Onlar nice oldular ise suyumuz ve zahîremiz tükendikten sonra bizde onlar gibi helâk oluruz. Min ba‘di halâsa çare yoktur. Meğer Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinin kudretine nihâyet yok, inâyeti Rabbânî yetiše. Ama bize çare olursa evliyâyı ızâmdan olur. Yoldaşlar acaba hiç bildiğiniz keskin er yok mudur? Sıdkla çağırın.” dedikte. Benim hatırıma Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretleri gelip birkaç evsâfını ve ism-i şerîflerini zikr eyledim. Reîs dedi ki:

-“Bre, meded ne durursun? Bize çare olur ise ondan olur. (133b) Hemen sıdkla ol sultâna tazarru‘ eyle ve cümlemiz istimdâd ve niyâz edelim.” dedikte. Bu abd-i fakîr, reîse dedim ki:

-“Cân-ı dilden halâs olmak ister misiz?” Reîs dedi ki:

-“Sen mecnûnsun ancak bu ne makûle cevaptır hiç herkes helâkını ister mi? Senin aklın yok ancak ben seni gözetirim. Sabah olup bu girdâba düşelden beri bu kadar halk ağlaşıp feryâd ederler. Sen sâmit ve sâkin oturursun meğerkim aklın yok imiş.” dedi. Fakîr tebessüm ettim. Reîs ziyâde gadaba geldi. Tekrar reîs yanına varıp kulağına dedim ki:

-“Ben mecnûn değilim lâkin halâsa ümidim var onun için muztarib değilim.” dedikte. Hemen reîs seğirtip bana pek yapışıp:

-“Senin bir bildiğin yer var ancak bize i’lâm eyle.” deyip yalvarmaya başladı. Ben dahi dedim ki:

-“N’ola baş üzere, i’lâm edeyim ve dahi seni mâl-i kârûn’a mâlik edeyim. Eğer benim cevabıma i’timâd edip sözüme (134a) müsâade edersen.” dedim. Reîs kamara içine beni alıp gidip eymânı ğılazlar (yani yeminler edip) min ba’di:

-“Her hususta bana muhâlefet etmeyecek ol.” dedim.

-“Ne emr edersen sem’an ve tâaten.” dedikten sonra ben dedim ki:

-“Yâ reîs! Bi-inâyetillâhi Teâlâ ve bi-himmeti evliyâ biz bu vartadan halâs oluruz.” diye. “Hazreti Şeyh’in bazı kerâmâtını beyân edip ve duâ ve icâzetini aldım.” dedikten sonra “Sen bana hemrâh ol, senin ile ikimiz sandala girip şol gemileri gezelim. Bahâda ağır, getirmekte yeyni elimize her ne girerse alalım seninle yarı bölelim. Zîra yazıktır, bu gemiler zamanıyla çürür. İçinde olanlar deryâyâ gidip zâyî‘ olur. İşte sana sözüm budur. Eğer bu söze eyüdersen bi-inâyetillah Teâlâ şeyhin himmetiyle bu gemi girdâptan fî’l-hâl halâs olur.” Reîs halâstan ümidini kesmiş nâçâr benim hatırım için bir sandala binip ol gemilerin bir kaçına varıp içlerine girip gördük. Ol kadar emvâl ve erzak (134b) var ki, haddi ve hesabı yok. İçlerinde olan halk, helâk olup kimi çürüyüp kimi kurumuş. Akçeye ve gümüşe iltifât etmeyip götürebildiğimiz miktarı filori alıp ve cevâhirden dahi gayet a’lâlarından intihâb edip birer keseye doldurup yine gemiye gelip. Gemide olan halka, “O gemilerde olan ipleri ve âletleri aldık, gemiye lazım olur.” diye dedik. Herkesin can kuyusu olmakla bu hususa bir kimse vâkıf olmadı. Reîs bana der ki:

-“Yâ Hoca! Bu kadar cevâhir ve filori aldık ki, bin yıl ömrümüz olsa bir habbe tahsîl eylemesek evlâdımıza bile kifâyet eder. Amma çî-fâide birkaç günden sonra biz de böyle oluruz. Hemen halâsa bir çaren var ise onu gör.” dedikte. Bana dahi bir inkisâr-ı kalp ârız olup ol gün ol gece ağlayıp Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerinden

istiâne ve istimdâd edip bî-had yalvarırken gözüme uyku galebe (135a) edip şöyle mütehayyir dururken Hazreti Şeyh kuddise sirruhu çıkageldi. Varıp ayağına düştüm. Bana hitâb edip:

-“Yâ Hoca İlyâs! Cümle gemi halkına müjde eyle bi-kudretillâhi Teâlâ yedinci güne dek halâs olursuz. Ama yolunuzdan ve niyet ettiğiniz seferden dönmeyip yine yolunuza gidesiz.” deyip fi’l-hâl uyanıp reîse varıp bu ahvâli haber verdim. Geminin yelkenlerini ve âletlerini hâzır edip şöyle muntazır durur iken yedinci gün sabah vaktinde bir gayet büyük balık zuhûr edip biemrillahi Teâlâ geminin altına başını sokup gemiyi sürdü. Tarfetü’l-aynda girdâptan çıkıp gemi yürümeye başladı. Dönmekten fâriğ olup hemen cümle halk secde-i şükür edip gemiye yelkenler açıp Hindistan yoluna revân olduk ve gemi içinde olan halk elime ve ayağıma düşüp:

-“Cümlemiz senin bende-i fermânınız, (135b) mallarımızın nısfı senin olsun.” deyip her birisi mallarını arz edip bir habbe kabul etmedim. Zîra benim, bana yeter belki bin yıl ömrüm olsa evlâdlarıma dahi yeter. “Benim mâl-ı menâle tama‘im yoktur.” deyip yine kendilerine hibe eyledim ve bana dediler ki:

-“Sen hızırısın, sûret-i insanda bizimle gemiye binip bizi bu vartadan ve helâktan halâs ettin, bu sırrı sen bize beyân eyle.” dediler. Ben dahi Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerini ve ebâ ve ecdâdlarını ibtidâdan intihâya dek takrîr edip:

-“İşte Allah Teâlâ emriyle bizi ol Sultân halâs eyledi, ol azîz benim şeyhimdir bende min ba‘di bir nesne yoktur. Bende sizin gibi bir âciz kulum.” deyip. Az zamanda Hind’e sühûletle iskeleye yanaşıp ve cümle gemi halkı Hazreti Şeyh’e bende-i fermân ve muhibbi sâdik olup asla beni bir nesneye yapıştırmayıp ne kadar metâ‘ alacak isem cümle maslahatımı görüverip (136a) cümle benden ayrılmayıp yine benimle Yemen’den Cidde iskelesine gelip ba‘dehu herkes diyarlı diyârına perîşân olup. Tatvîl kelâm etmeyelim, bi-fadlullâhi ve bi-himmeti evliyâ sağ ve sâlim Gönen nâm kasabaya geldim.

Mezbûr Kazancı Dede rivâyet eder ki, mezkûr Hoca İlyâs ol kadar mâl-i ferâvânla gelmiştir ki, takrîri ve ta‘bîri mümkün değildir. Kendi nakil eylediği üzere girdâptan yedi bin kıymetli taş çıkardım. Ednâsı iki yük akçe bahalı, a‘lâsı on yük akçe değer imiş ve ellışer bin altınlık ve elli bin sikkeli filori çıkardım, deyip Hazreti şeyhi ziyarete bile getirdim, vâfir Hindistan hediyeleri getirdi. Yazla’ya varıp Hazreti Azîz’in hâkipâyine yüz sürdükte buyurdu ki:

-“Kara Dede girdâpta sıklet çektin mi?” diye buyurdular. Hoca İlyâs’a “Kara Dede” lakabıyla lakap beyân etti. Şeyh hazretlerine öyle hitâb buyurdular. Kara Dede dahi geçen sergüzeştten ale’t-tafsîl (136b) beyân ettikten sonra yetmiş tane lâ nazîr cevâhir çıkarıp şeyhin önünde kodu ve iki bin filori iki keseyle önünde kodu. Şeyh:

-“Bunlar nedir?” dedikte.

-“Bunlar girdâptan çıkardığım cevâhirdendir, sultânımın hâkipâyine nisâr etmek için getirdim. Bilirim ki, sizin yanınızda hâk ile farkı yoktur, kerime-i mükerrereleriniz harc ve sarf eylesin.” dediğinde.

-“Bunların her birisi ne miktarı bahâ eder.” diye buyurdular.

Kara Dede:

-“Ednâsı bir yük akçe eder. On tane elmas gösterdi, bunlar ikişer, üçer yük akçe eder ve lâ’l, yâkut kezalik.”

Hazreti Şeyh buyurdular ki:

-“Yâ Hoca İlyâs! Senlik hâlel gelmiş gibi biz bunları zabta kâdir değiliz, yine senin olsun.” deyip kendine verdi ve

-“Bu keseler nedir?” dedikte.

-“Sultânım bunlar iki bin altındır. Birisi benim nezrîm ve birisi gemi halkının nezrîdir.” dedikte.

-“Bunları alıp kabul eyledik yine sana hibe eyledik.” (137a) deyip bir habbe kabul etmediler. “Sâir hediyeni kabul edip hatırım hoş edelim.” deyip onları kabul edip dahi cevâhirden ve altından bir habbe kabul etmediler. Tekrar Hoca İlyâs’a hitâb edip:

-“Yâ Kara Dede, bunlar senin yanında gayet mu‘teber gibi.” diye buyurdular. Kara Dede ziyâde mahcûb şöyle oldu ki, yakılayazdı.

Hazreti Şeyh:

-“Ol halde ikindi namazını kılalım, herkes abdest almaya gitsin.” dedi. Hoca İlyâs’ı yanına alıp şadırvana abdest almak için vardıklarında, kendi evvel abdest alıp dönüp bana:

-“Bre Kazancı Dede! Gele bir gör.” deyip dizlerini çırpardı. Ben dahi seğırtip yanına vardım. Suâl eyledim ki:

-“Beni niçin çağırırsın?” dediğimde bana işaret edip:

-“Hele bu şadırvanın ahuruna bir bak, ne görürsün?” dedi. Ben dahi, bakıp gördüm ki, havuz nısfına kadar cevâhirlle dolmuş üzerine su akar. Akıllar çâk olup

(137b) ol taşların şuâından gözlerimiz kamaşıp ne hâl ise abdest alıp şeyhin huzûruna vardık. Namazı kıldıktan sonra Hoca İlyas, şeyhin ayağına düşüp ağlayıp küstahlığına özür diledi. Hazreti Şeyh buyurdular ki:

-“Ya Kara Dede! İmdi dünya emri tamam oldu. Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazreti, bazı kullarına ne miktarı kudret ihsân etmiştir gördün. Şimden sonra ol devleti dahi ele götürmeye sa‘y eyle.” deyip nasihat buyurdular. Ba‘dehu Hoca İlyâs cümle mâl ve menâli terk edip bâki ömrünü hizmet-i aliyyelerinde geçirip Kara Dede olmuştur.

Bu hikâyet dahi Uluborlu nâm kasabadan Emir Halife nâm kimesneden mervidir:

Mezkûr Emîr Halife rivâyet eder ki, Uluborlu’dan Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerinin Ahmet Dede nâm bir dervîşi var idi. Mezbûr Ahmet Dede hikâyet eder ki, Hazreti Şeyh kuddise sirruhu dâr-ı fenâdan (138a) ma‘mûre-i bekâya rihlet edip kırk yıl geçtikten sonra kabr-i şerîflerinin bir tarafı çöktü. Ben dahi ol mahalde ziyâret-i şerîflerine varıp bulunmuştum. Kabr-i şerîflerini açtılar, gördük, kefenine bir nokta kadar tağayyür ârız olmamış ve cesedi mübârekleri bi-aynihi konu ise yine öyle yatar ve saç ve sakalı kel-evvelî ve mübârek benzinin kanı hayy iken nice ise yine öyle durur. Hazreti Azîz’in Hüsrev nâm bir mu‘tıkî var idi. Gelip azîzi bu halde görünce bir miktar ağlayıp dönüp bana dedi ki:

-“Yâ Ahmet Dede! Hazreti Azîz hayatta iken bir kimse hummâya mübtelâ olsa, çare bulmasa mübârek sakalından bir kıl koparıp verir idi. Fi’l-hâl ol kimse hummâdan halâs olurdu. Benim bir oğlum var, bir yıldır hummâya mübtelâ. Acaba azîzin sakalından bir kıl almak dilerin. Sen ne dersin.” dedikte. Ben rıza vermeyip dedim ki:

-“Yâ Hüsrev, kethüda olmak ma‘kûl değildir. Zîra zaman-ı saâdetlerinde (138b) kendi irâdetleriyle verirler imiş. Şimdi almak edebe muhâliftir, şayet bir belâya giriftâr olasın.” deyip men‘ eyledim. Memnû‘ olmayıp bilâhere aşağı kabire indi. Hemen sultân yattığı yerde kaşlarını çattı ve yüzünü dürdü. Mezbûr Hüsrev bu hâli görüp mütenebbih olmayıp varıp mübârek sakalına yapıştığı gibi mübârek elinin birisini kaldırıp bir tabance urdu. Fi’l-hâl Hüsrev, azîzin ayağı ucuna düşüp cânı teslim eyledi. Bu abd-i fakîr havfımdan taşrada düşüp aklım gitmiş. Hüsrev’i çıkarıp defn eylemişler. Bir gün bir geceden sonra aklım başıma gelip hezâr zahmetle beni Borlu’ya getirdiler. Düşüp yatıp tamam altı ay sâhib-i firâş oldum. Yanında bulunmakla bu kadar zahmet çektim, eğer rızâ vereydim ben dahi helâk olurdu, diye nakil eylemiştir.

Bu hikâyet dahi Uluborlu'dan Muhammed Dede nâm bir dervîş rivâyet eder ki:

Bir gün Hazreti Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu (139a) Borlu'ya gelip nice zaman sohbetler ve va'z nasîhatlar edip tâlibîn ve âşîkîni matlab-ı maksadına yetiştirdi. Gideceklerine yakın bir kimse dahi davet edip ertesi gün kalkıp Gönen tarafına müteveccih olup Belköy nâm mevzîa geldiklerinde atlarının çekip dervîşler içinden ben fakîre hitâb edip:

-“Yâ Muhammed Dede, şimdi evinden kalktığımız dervîşin kapısına var, bir sahan iste, getirdikte ol sahan içine ağzını tut, kudretullâhı göresin.” ba'dehu ol sahanı yine kendüye verdikten sonra ol dervîşe de ki:

-“Ettiği harca nâdim oldu, incinmesin, dünyada yine ıvazını aldı, ahirete kalmadı.” deyip “yine bize yetişsin.” diye buyurdular. Bu fakîr dahi “sem'an ve tâaten,” deyip fi'l-hâl sâhib-i davetin kapısına varıp dakk-ı bâb eyleyince taşra çıktı. Şeyh buyurduğu üzere bir sahan talep ettim.

-“Neylersin,” dedikte.

-“Lâzım oldu.” dedim. Varıp (139b) bir sahan getirdi. Kendisi dahi yanımda dururken içine ağzını tuttum. Bi-kudretillâhi Teâlâ ağzımdan sahan içine bir miktar akçe döküldü. Sahanı ile eline verdim ve şeyhin buyurduğu cevapları dedim. Ol adam mütehayyir oldu ve dedi ki:

-“Avradım bana, acaba Şeyh hazretlerinin davetine ne gitti, ne miktar akçe sarf oldu, hesap eyledik, yüz elli akçe gitmiş, dahi biz bunu tamam etmeden sen gelip kapı dakk eyledin. Yâ Muhammed Dede, şeyhe bunu kim haber verdi ola?” deyip akçeyi saydı, tamam çıktı. Ne ziyâde ve ne noksanı var. Herîf nâdim olup almamak istedi. “Emr-i şerîfleri böyledir.” deyip döndüm. Ol adam ağlayakaldı. Yine gelip bel başında azîze yetişip mâcerayı haber verdim, demiştir. Elân Borlu'da bu kadiyye dahi meşhurdur.

Bu hikâyet dahi Uluborlu'dan Sultân Şeyh'in muhibbi sâdıklarından Hacı Sinan nâm bir mürid-i sâlih rivâyet eder ki:

Bir gün Hazreti Şeyh benim evime (140a) gelip on beş gün mekes buyurdular:

-“Yâ Hacı Sinan, sürgüncü (yani askeri tâun) gelmek üzeredir. Senin evini ricâ eyledim bifadlullahi Teâlâ afv eylediler.” deyip gitmeye hâzır oldular. Bu bende-i

kemîneleri ricâ eyledim ki, “Birkaç günceğiz dahi mübârek didâr-ı şerîfinizle müşerref olalım.” dedikte.

-“Biz bunda iken onlara gelmeye izin yoktur. Allah Teâlâ emriyle biz gideriz. Onlar gelip maslahat göreceklerdir.” diye buyurup Hazreti Şeyh kuddise sirruhu saâdetle gittiklerinden sonra üçüncü gün bi-emrillahi Teâlâ bu şehre bir tâûn girdi ki vâveyla âvâzı zeminden âsumâna peyveste olup bi-lütfillâhi Teâlâ Hazreti Azîz’in makdem-i şerîfleri berekâtından benim evimden bir ferdin burnu kanamadı, diye rivâyet etmiştir ve ol zamandan ile’l ân Borlu’da meşhur ve müteârefdir ki, Hacı Sinan evine min ba’ di tâûn girmemiştir.

Bu hikâyet dahi Gönenî Hacı Muhammed Dede (140b) rivâyet eder ki:

Ol sefer Borlu’dan Yazla’ya geldikte. Bu abd-i fakîr şeyhin hizmet-i aliyyelerinde iken bir kimse gelip:

-“Şeyhin evinden bana bir ekmek isteyiver.” dedi. Ben dahi şeyhe:

-“Sultânım kapıda bir adam var ekmek ister.” dediğimde buyurdular ki:

-“ Ol kimse insan değildir, tâûn askerindedir. Geçende Borlu’da iken bize gelip icâzet isteyen oldur ki, murâdı ekmek değildir, icâzet için gelmiştir. Bizim şehrimize gelmek isterler, var koğ gitsin, icâzet yoktur.” diye buyurdular. Fi’l-hâl taşra çıkıp gördüm ki, nâ bedîd olmuş. Etrâf-ı eknâfi tecessüs ettim, nâmı nişânı yok. Gelip azîze haber verdim.

-“İnşallah Teâlâ geçip giderler ola. İyi ettin bize gelip haber verdin. Eğer ekmeği bize danışmadan vermiş olaydın bu vilâyeti tamam ederlerdi. Lâkin önü şehre vardılar. Amma bi-fadlillâhi Teâlâ zarar etmezler.” fi’l-hakîka şeyh böyle buyurdu.

Ertesi (141a) gün Seki mahallesinden dervîşler gelip ağlaştılar. Kimi der oğlum yattı, kimi kızım, kimi ehlim yattı diye feryâd ettiler. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Elem çekmen ve korkman bir şey yoktur.” dedi. Varıp yine evlerine gittiler ba’dehu bir kimse yatmadı ve bir kimsenin dahi burnu kanamadı bi-fadlillâhi Teâlâ diye rivâyet olundu.

Bu hikâyet dahi Uluborlu kazasına tabi’ Yassıviran nâm karyeden Bedevî Dede hikâyet eder ki:

Bir gün köyümüzün değirmenlerine ve çeşmelerine gelen su kesilip gün olur idi ki, su bulunmaz idi. Bu esnada Hazreti Şeyh Sultân kuddise sirruhu köyümüze teşrîf buyurdular. Tevhîd-i şerîf sohbetinden sonra tenhâ oldukta. Mâil nâm bir dervîş dahi

var idi. Kendü bende-i hânelerine nüzûl buyurmuşlar idi. Ol Ali Dede'yi alıkoyup varıp mübârek dest-i şerîflerini bûs edip bu hâli hâkipâyilerine arz edip dedim ki: **(141b)**

-“Saâdetli Sultânım, gözlüye gizli yok, kutb-ı âlemsin Hazreti Hızır Nebî hürmetine bize suyumuzu yine ihsân eyle.” diye tazarru‘ ve niyâz ettik. Hiç bize iltifât etmeyip ve cevap vermeyip mübârek başlarını aşağı saldılar. Biz dahi celâlınden havf edip ardımıza çekilip gayri söz söylemeyip oturduk. Gördük ki, Hazreti Azîz’in mübârek sakalından birkaç damla ter damladı. Andan mübârek başını kaldırıp gördük ki, gözleri Yemenî akika dönmüş, bu bendelerine hitâb edip:

-“Yâ Bedevî Dede, Sizin suyunuz Ağros suyu ile bir yerden çıkıp nısfı size ve nısfı Ağros’a akar imiş. Bir zelzele olup sizden tarafa bir gayet büyük taş düşüp sedd eylemiş. Bifadlullahi Teâlâ ve bi-kudretihi ol taşı kaldırdım. Su beri aktı varın, görün.” diye buyurdular.

Köy halkına haber verdik, varıp gördüler, fi’l-hâl değirmenlere su evvelkinden ziyâde gelmiş **(142a)** ve köy içine dahi kezalik. Hazreti Şeyh’in oturduğu yerden taşı kaldırdığı yerin mâbeyni üç mîlden ziyâdedir ve taşın dahi büyüklüğüne nihâyet yoktur. Bu kıssa dahi karye-i mezbûr ahâlîsi beyinlerinde meşhurdur.

Bu hikâyet dahi Eğirdir’den Hanefî Dede rivâyet eder ki:

Diyâr-ı Yemen’de San’â şehrinde Molla Turâbi nâm bir ehl-i ilm ve fazl ve mü’min ve müttakî bir kimse var idi. Âlem-i şebâbda tahsil-i ilm ve marifet edip asla dünya şöhretlerine ve lezzeti fâniyesine meyli olmayıp daima tilâveti Kur’an-ı azimü’ş-şân ettikçe meâniyye latîfesini iz’ân edip benî âdem dünyaya gelmekten maksûd bizzât nedir ve ne maslahat için gelmişti. Ayet: “*Vemâ halaktü’l-cinne ve’l-inse illâ liya’budûn.*”²³¹ âyet-i kerimesini müfessirîn liya’rifûn ile tefsir ettiklerini ma’lûm edinip ve irfân nedir ve ne güne tahsîl olunur ve bin yıl ömrü olup bir köşede ibâdet **(142b)** ve riyâzet eylese çare bulunmaz. İllâ bir mürşîd-i kâmile hizmet etmekle müyesser olduğunu bilip diyârını serteser cüst ü cû kılıp ol makûle bir şahıs bulmayıp yine San’â’ya gelip erbaîne girip kırk gün riyâzet edip bir gece rûz-ü şeb hâb ve rahatı terk edip dergâh-ı izzete bî-had tazarru‘ ve niyâz edip ağlar idi. Bir gece gözlerine uyku galebe edip âlem-i rû’yada bir pîr ve nûrânî ve müheyzeb sûretli yeşil imâme ile gelip:

-“Yâ Molla Turâbi, nice bir ağlarsın, mürşîd-i kâmil mi ararsın?” diye buyurdu. Ben dahi ayağına düşüp:

²³¹ “Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” Zâriyat sûresi, 51/56.

-“Murâdım budur.” dediğimde,

-“İmdi kaldır başını, tazarru‘ ve niyâzın dergâh-ı Rabbü’l-âleminde icâbete yetip sana mürşîdini delâlet için geldim.” dedikte. Bu fakîr biçâre derd-imend-i âvâre mürşîd haberin gûş edince kararım kalmayıp ol azîzin tekrar ayağına yüzüm sürüp

-“Lillah Teâlâ ve lirasûlihî evvelâ kendini bildirip ba‘dehu mürşîde delâlet (143a) eyle” dedikte. Ol pîr-i nûrânî ve ol ârif-i yezdânî bu biçâreye hitâb edip:

-“Evvelâ bana Pîr Muhammed Hoyî derler, benim mekânım hâlen diyâr-ı Rûm’da, Anadolu eyaletinde, Hamîd sancağında, Eğirdir nam şehir hâricinde Yazla demekle ma‘rûf mevzîdedir ve senin mürşîdin oğlum Şeyh Muhammed’dir. Benden sonra seccâde-i irşâda geçip emri Hak’la nice gümrâhları terbiye ile yola getirip maksadlarına vâsıl edecektir. Amma sen mürşîde otuz yıldan sonra mülâkî olursun. Hele gel, imdi mekânımızı ve mürşîdini görüp.” Rûm tarafına yürüyüverip. Bu fakîr biçâre dahi ardına düştüm. Fi’l-hâl bir dağ eteğine geldik, üst tarafı bir cebeli azîm ve aşağı tarafı bir bahr-i azb latîf cennet misali bir mekân-ı şerîftir ki, zâviye ve hânîkâh ve bağlar ve bahçeler ve şadırvanlar ve çeşmeler akıp havuzlar mâlâ mâl olmuş güne gün şükûfeler açılmış, bülbüller feryâda başlamış ve etrâfı (143b) ve eknâfını bağ ve bahçe ihâta eylemiş. Şükûfelerinin revâyih-i latîfesinden damağım muattar olup vâleh ve hayran oldum. Ol pîr-i nûrânî önümce bir mescid-i şerîfe girip bana:

-“Otur.” diye emr eyledi. Ol halde mescid-i şerîf kapısından içeri bir yiğit geldi. Ol azîz ayak üzere kalkıp ziyâde ta‘zîm edip bana:

-“Elini öp.” diye işaret eyledi. Fakîr dahi his eyledim ki, ol sultân-ı âlişân budur. Kalkıp mübârek ayağına yüzüm sürüp cemâl-i bâ kemâline dikkatle nazar edip gördüm. Başında yeşil imâme önünde latîf soflar, heybet ve salâbetinden zehreler çâk olur. Ben dahi çekilip karşısında makam-ı hizmette durdum. Dönüp babasına hitâb edip:

-“Bu sâhib-i gururu kande buldunuz?” dedi. Babası:

-“Yavrum bir derd-imenddir ve tâlibi Hak’tır, abd-i memlûkün olsun, benim hatırım için bunun siriştinden hasayis-i nefsâniyyeyi izâle edip irşâd eyle.” diye buyurdu. (144a) Yine cevâb verdi ki:

-“Bu adam ilmüne mağrurdur meğer kendi dahi ol zamana dek terk eylemeye sa‘y eyleye.” deyip ol yiğit bana tekrar hitâb edip:

-“Yâ Molla Turâbi, Hindistan seyahatine râğıp olma.” diye buyurdu. Ol halde uyanıp tefekkür edip ol yiğidin mehâbeti beni aldı vâleh ve hayran eyledi ve ol merg-zâr

ve ol pîr-i nûrânî ve ol diyârın hayâlî kalbime nakş olup beni alıp âteş-i aşk-ı tamamet aklımı ve vücudumu yakıp hâkester eyledi bi'z-zaruri âşîka: Yâ sabır, yâ zafer, yâ sefer. Dinlediği üzere evvelden derûnumda Hindistan ve diyârı Çin arzusu olmakla kalkıp seyahate azîmet ettim. Ol taraflarda acâyibât ve garâyibât gördüm ve sergüzeştim hikâyet eylesem aşrı âşırı bir kitab-ı mufassal olup söz uzar, deyip.

Hanefî Dede rivâyet eder ki:

Bir gün Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretleriyle Burdur kazasına tâbi Kurna nâm karyede (144b) gelip şeyhi bulup görünce düşüp bî-hûş olup yüzüne su saçtılar. Aklı başına gelip keyfiyet hâlini suâl ettiler. Sergüzeştin ale'l-icmâli beyân edip diyârı Çin'den Hind'e ve ondan yine Yemen'e geldim. Ol rü'yayı tekrar görüp yine sultânıma gönderdiler. Kalkıp huccâcla Mekke-i Mükerrreme'ye şerrefhallâhu Teâlâ'ya gelip hacc eyledim. Bi-aynihi:

-“Rûm'a var senin mürşîdin Rûm'dadır.” dediler. Huccâcla Medine-i Münevvere şerrefhallâhu Teâlâ'ya gelip tekrar gördüm. Ba'dehu Halilü'r-Rahmân makâmâtı aliyyesine geldim. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm ondan dahi sultânımı ilê hêze'l ân bi-hamdüllâhi'l-melik'il-mennân, otuzuncu yılda murâdına vâsıl oldum deyip Şeyh dahi ziyâde ikrâm ve i'zâz etti ve sâir-i dervîşan sülûkuna münselik olup makâm-ı hizmete kâim olup daima gözlerini şeyhin cemâlinden ayırmazdı. Sâhib-i hâne ol gece hafif taâmlar getirip Hazreti Şeyh kuddise sirruhu (145a) ihtirâmen kendi sofrasına davet edip asla ağzına bir lokma komadı.

-“Niçin yemezsin?” diye suâl olundukta. Cevâb verdi ki:

-“Sultânımı görülden bu âna dek otuz yıldır cins-i hayvanâttan ağzıma bir nesne komadım, perhiz bozulmasın.” dedim. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu buyurdular ki:

-“Yâ Turâbi Dede! Şimden sonra perhiz emri tamam oldu. Savm devri, ıyd-i visâle yetti. Yevm-i ıydde savm haram olduğunu okuduğun kitaplarda görmedin mi?” deyicek. Miskîn âşîkın kararı kalmayıp semâ' ederek azîzin ayağına yüz sürüp sofraya gelip murâd üzere nefsi arzusunun verip karnını doyurdu. Sofra kalkıp duâ olunduktan sonra yine Turâbi Dede'ye hitâb edip dedi ki:

-“Eğer yemeyeydin otuz yıllık zahmetin hebâ olurdu. Zîra ol riyâzet sana dam olmuştu, nefsin onunla iftihâr ederdi. Ol iftihâr ise riyâdır yahut şirk-i hafidir. Neûzu billah min zêlik (Bundan Allah'a sığınırız.) (145b) feyzden mahrûm olurdun. Hele

mukaddemâ olan tenbîh ile mütenebbih olmuşsun.” dedikte. Tekrar ağlayıp ayağına düşüp.

Ertesi gün kalkıp Eğirdir’e müteveccih olduk. Turâbi Dede bizimle gelip ol makâm-ı aliyyeyi görünce rü’ya halinde gördüğü ve evlerin adlarını ta’yîn edip birkaç gün Hazreti Şeyh, azîzi mezbûri halvete koyup murâdına yetiştirdi ve bir seccâde ve bir asâ verdi. Ol seccâde üzerine oturduğu gibi ervâh-ı enbiyâ aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ve ervâh-ı evliyâ-i cemîan müşâhede ve musâhib edip ba’duhu icâzetnâme alıp hilâfet ile diyârına gitti. San’â şehrinde meşhur ve müteâreftir, mürşîd-i kâmil olup her-bâr şeyhe dervîşâne selâmı ve hediyesi gelip ve iştiyâkı galip oldukça tayy ile gelip Hazreti Azîz’i ziyâret ederdi.

Bu hikâyet dahi Hacı Dede rivâyet eder ki:

Bir gün Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerine (146a) bî-nihâye tazarru‘ ve niyâz edip:

-“Hazreti Hızır aleyhisselâmı bana göster.” dedim.

-“Liyâkatin var ise görürsün.” diye buyurdular.

Bir gün Eğirdir’den merkebime çıra yükletip Barla’ya giderken devrende vardığımda ol mahal sarp yer olmakla merkep yükü ile aşağı deryâya düştü. Gayet pîr ve zaîf olduğum ecilden inip çıraları taşıyıp merkebi çıkarmaya kudretim yok idi ve benî âdem’den bir nâm ve nişân yok idi. Şöyle dembeste ve mütehayyir dururken hemen atla bir yiğit çıkageldi. İnip yükü ile merkebi, bir elini merkebin karnı altından sokup tarfetü’l-aynda yola çıkardı ve beni dahi üzerine bindirip varıp gitti.

Şimdi ol devrendi sâhibü’l-hayrât ve hasenât vezir-i âsaf Rüstem Paşa, Burhâneddin Efendi şevkîyle ta’mîr edip elân ruhu şerîflerine duâ olunmaktadır.

Ba’dê hêze mezbûr Hacı Dede nakil eder ki:

Bir gün (146b) yine Hazreti Şeyh’e dedim ki:

-“Sultânım, ecdâd-ı ızâmın ervâh-ı tayyibeleri hürmetine ben bendene Hazreti Hızır’ı göster.” dedikte. Tebessüm edip:

-“Hey ebleh! Hızır aleyhisselâm sana falan gün hizmet edip devrendde merkebinin yüküyle çıkardı ve seni dahi merkebin üzerine bindirdi, görmedin mi?” diye buyurdular. Ben dedim ki:

-“Ol bir genç yiğit idi, nice Hızır olur? Onun’çün bilemedim.” dedikte. Yine buyurdular ki:

-“Hazreti Hızır aleyhisselâm şimdi avân-ı şebabdandır, her yüz yirmi yılda bir kere emr-i Hâk ile tecdîd-i ömür edip yiğit olur. Tâ kıyâmete dek bu hâl üzeredir.” diye buyurdu.

Bunları işitip ah ve feryâd edip bî-had ağladım. Hâlime terahhüm buyurup bana “halvet” emr etti. Ol halvete girdim. Halvette tenhâ oturup zikrullah ederken kapı ve pencereleri bağlı iken hemen bir yiğit çıkageldi. Gördüm merkebi çıkararak yiğittir, fi'l-hâl yerimden kalkıp ayağına düşüp:

-“Sultânım, bir (147a) nâtuvânım derd-imend-i biçâreyim, duâ ve himmet eyle.” dedim. Ol sultân-ı âlişân:

-“Sana duâ ve himmeti Şeyh Muhammed eder ve beni isteyen onda bulur.” deyip gâib oldu ve merkebim dahi ol zaman ki mübârek eli dokunmuş idi. Ol kadar a'lâ ve kavî oldu ki, üzerine dağları yükletsem elem çekmezdi, diye nakil etmiştir.

Bu hikâyet dahi yine Hacı Dede rivâyet eder:

Barla'da ehîbbâdan bir kimse düğün edip Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerini davet edip Şeyh Barla'da iken hikmet-i ilâhiyye yine ol sarp yere bir büyük taş inip yolu sedd edip asla bir kimse geçmekten kaldı. “Acaba müslümanların hâlleri nice ola?” diye söyleşirlerdi. Ol mahalle varıp devrende inen taşı gördüm, bir gayet büyük ev miktarı var. Tahminen beş bin adam cem' olsalar yerinden güçle ayırsalar olur. Halk bana dediler ki:

-“Şeyh Eğirdir'e nerden gider ki? Yarım söyle düğüne (147b) cem' olan halkı alıp buleyke bir miktar ayırıp deryâyâ düşerebileler idi?” dediler. Girip bu hâli Hazreti Azîz'e haber verdim.

-“N'ola hemen hazır olun.” diye buyurdular. Sabah oldukta, bana:

-“Sen varıp mukaddemce git.” diye buyurdular. Bu abd-i fakîr yalnız cümleden evvel varıp ol taşın etrafına dolaşırken gördüm. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu eteklerini beline sokmuş çıkageldi ve bana hitâb etti ki:

-“Yâ Hacı Dede! Dediğin taş bu mudur?” diye buyurdular.

-“Sultânım, belî budur.” dedim. Gönlümden acaba şeyh niçin yayan geldi ola ve halk ne zaman gelirler, der iken mübârek ellerini taşa yapışıp elma gibi kaldırıp dağdan tarafa atıp ve bana hitâb etti ki:

-“Zinhar ve zinhar deve gördün mü?” deyip yine Barla tarafına gitti ve birkaç adım gittikten sonra nâm-ı nişânı belirmeyip gâib oldu ve bu fakîr hayrette kalıp bir

zaman tefekkürden sonra aklım başıma cem‘ (148a) edip yâb yâb Barla’ya varıp gördüm ki halk cem‘ olup Hazreti Azîz kuddise sirruhu kürsiye çıkmış va‘z ve nasihat eder. Bana dediler ki:

-“Dünkü gün bize taş kaldırmak için devrende gidelim, diye tenbîh ettiniz, biz sabahdan beri cem‘ olup muntazır dururuz. Sen dahi gelmedin, Şeyh ise sabahtan bir miktar tevhîd-i şerîf ettirip ba‘de kürsiye çıktı. İşte akşam garîb oldu. Şimden sonra halk perişân olur, ol maslahat kalır, gir söyleş.” dediler. Ben dahi dedim ki:

-“Bugün olmazsa yarın varıla ama hele Şeyh sabahtan beri hiç taşra çıktı mı ki?” diye suâl eyledim.

-“Min ba‘di yerinden kııldamadı.” diye cevap verdiler.

Ve ol taş elân Barla devrendinde sol taraftadır. Ahâlîyi kasaba beyinlerinde ma‘rûftur.

Bu hikâyet dahi Eğirdir kazasına tâbi‘ Radîmos nâm karyeden Yâkup Dede nâm dervîşten nakil olunur:

Uluborlu’dan Emîr (148b) Ali Çelebi rivâyet eder, mezbûr Yâkup Dede şümûliyle nakl-i sahîh ile nakil eder ki, kutb-ı âlem Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hacc-ı şerîfe niyet ederler. Bir gece Radîmos’a ata binip çıkageldiler. Önce Hazreti Hızır Nebî aleyhisselâm, önlerince bir muallak şem’a yanıp gelir. Asla bir kimse dahi yok ve ol şem’a hiçbir kimsenin elinde değil. Hemen karşı varıp hâkipâyine yüz sürüp fakîrâne evime teklîf eyledim. Hazret:

-“Yâ Yâkup Dede, şimdi eve varmak zamanı değil, bir kazma ve bir kürek getir.” diye buyurdu. Varıp bir kazma ve bir kürek getirdim. Bir virâneye vardık.

-“Şu mahalli kaz.” diye buyurdular. Hazreti Şeyh atından inip Hazreti Hızır aleyhisselâm ile bir yerde oturdular. Ben kazmaya başladım, onlar musâhabet ederler idi. Bir miktar kazıp toprağını attım. Hemen bir demde kalkan gibi bir kapak çıktı. Üzerinde adam kolu misâlinde bir kilit var. Hazreti Şeyh işaret (149a) etti. Fi’l-hâl ol kilit ve ol kapak açılıp bir nerdübân zâhir oldu, muallak-ı çerağ önlerince ve önce Hızır Nebî aleyhisselâm, ardınca Hazreti Şeyh kuddise sirruhu ve onların ardınca bu bende-i keminele. Ol üç ayak nerdübândan aşağı indik ve gördük. Altın, buğday çeçleri gibi yığın yığın yatar ve etrâfında yıldızlar ve aylar gibi nesnelere şu‘le verir ki, altının ve ol şu‘le veren nesnelere haddî ve hesabı yok. Bir hazînedir ki, haddî ve pâyânı yok. Allah’tan gayri kimse bilmez. Şeyh bir miktar altın alıp yine kapıya yöneldi. Bana asla

“Bir altın al.” demediler. Bana dahi bir altın verseler bari teberrüken hıfz eylesem der iken nâgâh Şeyh, ol hazîne içinden bir akîk misâlinde bir taş alıp:

-“Yâkup Dede bir altından bu evlâdır, al bunu ama zinhâr İstanbul’dan gayri yerde satma.” deyip elime bir taş verdi ve ben gayet incindim. Bu kadar mal-i ferâvândan bana “Bir (149b) altın bile vermeyip bir akîk verdi. Ben akîki neylerim.” diye fikr ederek yine taşra çıktık. Yine azîz işaret etti, “Ol demir kapı kapanıp yine ol kilit kilitlenip ke’l-evvel yine toprağı üzerine ört.” dediler. Örtüp Hazreti Hızır aleyhisselâmın ve Hazreti Şeyh’in ayaklarına yüzüm sürüp tekrar azîz bana teselliye edip:

-“Senin ol hazînede ol taştan gayri nasîbin yok, verilmemeye bâis budur. Kalbinde olan tesvîlât-ı şeytâniyyeyi def’ eyle. Ol taşı, sakın İstanbul’dan gayri yerde satma.” deyip bana vedâ ettikten sonra:

-“Olmaya ki keşf-i râz edesin.” deyip atına süvvâr olup yine ol muallak şem’a önlerince şehre müteveccih olup gittiler.

Ba’dehu hac zamanında Hazreti Şeyh on iki dervîş getirip hacca gitti. Bir iki ay geçtikten sonra bana dahi bir mühim maslahat iktizâ edip bi’z-zarûret İstanbul’a gitmek lâzım oldu. (150a) Bir gün İstanbul’a vardım, maslahatımı gördüm. Ehil ve ıyâl için hediyeye almaya bezzâzistâna vardım. Kuyumcular kapısından içeri girdim. Bir kimse arımdan çekti, dönüp baktım ki, bir yahudi imiş.

-“Ne istersin?” dediğimde.

-“Gel seninle bir tenhâ yere varalım.” deyip Mahmud Paşa Camiînin haremindedir bir tenhâ yere iletip:

-“Çıkar taşını göreyim.” dedi. Ben bu hâle taaccüb edip bende ne asıl taş var ola diye kendi kendimle fikr ederken Şeyh hazretlerinin verdiği akîk hatırıma geldi. Ol zamandan koyun cebimde kalıp bilküllüye unutmuş idim. Hemen yahudiye dedim ki:

-“Bende taş var idüğünü neden bildin?” Yahudi dahi:

-“Taşı olan adamı biz gözünden biliriz, elbette bunda satmaya getirmişsindir, bana sat, hele çıkar göreyim.” dedikte. Ben dahi çıkarıp gösterdim. Görünce:

-“De imdi bahâ söyle.” dedi. Ben dahi acaba beş akçe mi desem yahut on (150b) akçe mi desem der iken Hazreti Şeyh’in kerâmeti bana ol sözü söyletmedi. “Sen bir kıymet takdir eyle göreyim insâfını.” deyip dilime bu câri oldu. Hemen yahudi:

-“İşte sana elli bin akçe.” dedi. Benim ise kalbim i‘timâd etmeyip inanmadığımdan “Beni istihzâ edersin ancak getir taşımı.” dedim.

-“İşte yüz bin.” dedi. Tekrar tebessüm edip sözüne i‘timâd etmeyip kendi kendimle on akçelik akîka nice yüz bin akçe eder deyip taşı istedim. Yahudi:

-“İşte yüz elli bin akçe vereyim.” dedi. Gördüm ki, yahudinin sözü hakîkata benzer,

-“Sen bu sözleri gerçekten mi söylersin, tahkîk bu taşı bu bahâya alır mısınız?” dedikte. Fi’l-hâl üç kese akçe getirip önüme kodu.

-“Ben bunun saymasını bilmem.” dedim. Beni evine götürüp taallukâtını cem‘ edip fi’l-hâl yüz elli bin akçeyi sayıp keseleyip önümde kodu ve bana hitâb (151a) edip:

-“Gayet adam imişsin şimden sonra bu taşı bana satıp bu akçeyi alıp kabul edip bazârından rücu‘ etmez misin?” dedi. Ben dahi:

-“Verdim ve akçeyi kabul ettim.” dedikten sonra:

-“İmdi ma‘lûmun olsun ki bu taşın bahâsı üç yük akçedir. Şimdi böyle lâ‘l hazînedede ancak bulunur, Allah bereket versin, gayet müslüman adam imişsin. Ben dahi yüz elli bin akçe kazandım, dedi. Bunu getirip iletmeye kâdir değilim.” dedikte.

Bir at getirip mekânıma iletiverdiler ve ba‘dehu ol Yâkup Dede Radîmos’a gelip nice hayrât ettiğiinden mâadâ karye-i mezbûra bağları içinde bir fâhir hamam binâ eyleyip ahâli-i karyeye vakf eylemiştir. El ân ol hamam bâkidir.

Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinden sonra seccâde-i şerîflerine kızı oğlu Burhâneddin Efendi hazretleri cülûs edip mezbûr Yâkup Dede ol kenz-i mahfînin mahallîni Burhâneddin (151b) Efendi hazretlerine gösterdi. Onlar tenezzül edip ihrâcına takayyüd buyurmadılar.

Bu hikâyet dahi Eğirdir mahallâtından câmi-i‘ kebîr mahallesi sükkânından zümre-i sülâhâ ve etkıyâdan Abbas Halîfe nâm, âlim-i rabbânî ve ârif-i nûrânî Şeyh Muhammed Hoyî hazretlerinin dervîşi idi. Sonra Şeyh Muhammed Sultân’dan irşâd olmuş bir zâhid ve müttakî adamdır. Mezbûr Abbas Halîfe rivâyeti üzere Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin giderek kerâmât ve havârik-ı âdâtı beyne’n-nâs meşhur ve müteâreftir. Öyle olmakla her taraftan günden güne ehıbbâ ve esdikâ cem‘ olarak ata binip bir yere gider olsa üç binden mütecâviz, dervîş önünce yürürler idi ve saâdethânelerine gelip Yazla nâm mevzîde oturak olduklarında tevâbi‘ ve levâhıkı gam çekip “Bu kadar halka biz ne yedirelim ve bunlara

me'kûlât mı yetişir, acaba nice eylesek? (152a) Kendinin bir akçesi yoktur.” diye birbiri ile müzâkere ederlerken Zeyneddin Dede nâmında bir vekîl-i harc var idi, mezbûru çağırıp:

-“Yevmi harcına ne miktar akçe kifâyet ederse var, şol seccâdenin altından alıp harc eyle. Her yevm ol seccâde altından alıp harc eyle amma kimseye işfâ eyleme, zarar çekersin ve falan ve falan dedelere söyle ki, bizim için gam çekmesinler ve halkın kesretinin onlara zararı yoktur. Onları halk eden bâri Teâlâ rızıklarını dahi gönderir.” diye buyurdular. Mezbûr Zeyneddin Dede varıp seccâde altından bir miktar akçe alıp ol gün cümle levâzımı ne ise görüp bir akçe ziyâde ve noksan gelmezdi ve her gün minvâl-i meşruh üzere seccâde altından alıp harc ederdi ve peşin taâmı ol kadar halk yiyip tükenmeyip aşağı mahallede olan fukarâya bahş ederlerdi. Yevmen feyevmen Hazreti Azîz'in kuvveti ve nusreti ziyâde olup etrâf-ı (152b) âleme gulgule saldı.

Ba'dehu Eğirdir'de Hüseyin Bey nâm bir anka adam var idi, tamamen livâ-i Hamîd mezbûr Hüseyin Bey'in zîrdestinde idi ve livâ-i Hamîd alay beyi idi ve İstanbul'da dahi vüzerâ ve ulemâ ma'lûmu bir adam idi. Amma Hazreti Şeyh'e münkir idi. Şeyh'in bu i'tibar ve iştihârını çekemeyip hased edip “Livâ-i Hamîd'de mahrûse-i Eğirdir'de Şeyh Muhammed nâm bir şeyh zuhûr edip elân yanında onbin adamdan mütecâviz adam cem' olup an garîb davâyı saltanat edip Eğirdir kal'asına tahassun etmesi mukarrerdir. Eğer ahvâlîne taraf-ı saltanat-ı aliyyeden takayyüd olunmaz ise üzerine sefer etmeye muhtaçsınız.” diye Sultân Mehmed Hân Gâzî'ye arz eyledi.

Bu maslahat hafıyye olup hiç kimsenin haberi yok iken, bir gün Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretleri mukarreb dervîşleriyle savmaalarında vâfir zikrullah olup (153a) onlar murâkebede idi. Ba'de't-tevhîd mübârek başlarını kaldırıp etrafına nazar edip gördüler, hâriçten kimse yok. Hemen Hayreddin Halîfe'ye hitâb edip:

-“Yâ Hayreddin Dede! Alay Bey'i Hüseyin Bey bizimle acep takayyüd eyledi. Bizi İstanbul'a Sultân Mehmed Hân'a arz eyledi. On güne dek Allahu a'lem bize çavuşlar gelip İstanbul'a davet edeceklerdir. Bir yere tarih koy görelim. Yirminci güne dek ol bizi İstanbul'a götürdür mü yoksa Allah Sübhânehu ve Teâlâ Hazreti dergâh-ı izzetine getirdir? diye buyurdular. Hayreddin Halîfe dahi tarih yazdı. Hikmet-i ilâhiyye onuncu gün üç nefer çavuş, on tane kapıcı gelip taşrada olan dervîşlere şeyhi suâl edip onlar dahi savmaa kapısını gösterirler. Şeyhin huzûruna girip şeyhin mehâbetini ve celâlini görünce bir mertebe-i ra'şeye mübtelâ oldular ki, bir kelâm nutka kâdir (153b)

olmayıp nice zaman ayak üzere şöyle mütehayyir ve sergerdân kalıp Hazreti Şeyh dahi bir zaman bunlara iltifât etmeyip çavuşlar ve kapıcılar hayretlerinden ne taşra gidip ve ne içeri de oturmaya kudretleri olmadı. Bir zamandan sonra Hazreti Şeyh kuddise sirruhu Hayreddin Halîfe'ye işaret edip Hayreddin Halîfe yerinden kalkıp bunların yanına varıp:

-“Çavuş ağalar ve kapıcı ağalar safâ geldiniz, ileri gelip ne maslahat için geldiniz ise beyân edesiz, şol oturan Şeyhdir.” dedikte. Yine min ba'di birisi bir kelâm nutka kâdir olmayıp şöyle mütehayyir dururlar. Daima Hazreti Şeyh'in âdet-i şerîfeleri bu idi ki, kendileri icâzet verip yahut feth-i kelâm etmeyince sağır ve kebîrden hiçbir ferdin nutka kudreti olmazdı. Ziyâde celâl ve heybetlerinden kezâlik bunlar dahi hasr-ı kelâm oldu. Âkîbetü'l-emr Hazreti Azîz kuddise sirruhu bizzât kendileri hitâb edip:

-“Çavuş (154a) ağalar şuracığa gelin, görelim maslahatınız nedir?” dedikte. Güya bunlar ölmüş idi. Dirilip nutka gelip varıp azîzin ayağına düşüp ağladılar. Bunlara yer gösterip oturduklarından sonra yine Azîz, maslahatlarından suâl edince:

-“Saadetlü Sultânım! İstanbul'dan geliriz. Sultânımın evsâf-ı hamîdesini işitip ziyâret-i şerîfeniz için geldik.” dediler. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Ziyâret de güzel amma size sipârîş olunan maslahatı söyleyin ve emr-i şerîfi dahi çıkarın görelim, ulu'l-emre itâat lâzımdır.” diye buyurdular. Çavuşlar birbirine bakıp gönüllerinden, biz hûd altıncı günde geldik, acaba bizden mukaddem kim geldi, haber verdi ola, deyip taaccüb edip inkâr eylediler. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu, yazan kâtibin ismini ve evsâfını ve emrin mazmûnunu verip kıraat ediverdikte. Bunlar dahi ziyâde mütehayyir ve müteaccib olup inkâra mecâlleri kalmayıp (154b) bilâhere çıkarıp sundular ve yerlerinden kalkıp bükâ' ederek Şeyh'in ayağına düşüp:

-“Saadetlü Sultânım, bizim bu hususta bir günâhımız yoktur ve saadetli padişahın dahi günâhı yoktur. Bize bedduâ etme, biz senin kim idiğini bildik, günah arz gönderenindir, cümlesi kizb-i sarîh ve hasedden nâşî imiş. Saâdetle yerinde otur, biz varıp hakikat-ı hâli haber verelim.” dediler. Hazreti Şeyh, Hayreddin Halîfe'ye işaret etti, emr-i şerîfi ellerinden alıp kıraât eyledi. Hazreti Şeyh:

-“Birkaç yerinde bize iftirâ eylemiştir. Bizim yanımızda on bin adam yoktur ancak üç dört bin ola, amma bizim ol dedikleri ma'nâlara hevesimiz yoktur, devlet-i fâniyeye aldananlardan değiliz, hele ulu'l-emre itâat vâciptir. Bize gel demişler imtisâl

edelim, anı'çün bu gün yola niyet edip çıkalım ve yine gelelim, tedâriğimizi görelim. Eğer nasîb olursa gideriz.” dedikte. Çavuşlar:

-“Saadetlü Sultânım, (155a) sizin ahvâliniz ma'lûm oldu, cümle ğaraz imiş, sizler zahmet çekmen, biz kullarınız varıp haber verelim.” dediler. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu buyurdular ki:

-“Hele on gün oturun, biz de tedârik üzere olalım. Eğer Allah Teâlâ hazreti takdîrinde nasîb olduysa gidile, olmazsa ol zaman sizleri gönderivüz.” Mübârek ellerine asâ alıp “Bismillah,” deyip İstanbul niyetiyle Belek nâm mahalde çeşme vardır ol çeşmeye dek varıp tecdîd-i vudû' edip iki rekat namaz kılıp yine dönüp saâdethânelerine gelip çavuş ve kapıcıların her birini bir yere kondurup envâî hürmet ve riâyet olunup her gün olunan tevhîd-i şerîf sohbetlerin görüp ve şeyhin nice kerâmâtını görüp cân-ı dilden şeyhe bende-i fermân olup bu şekilde geldiklerine nedâmet-i azîm ile nâdim olup her gün ağlaşırlar idi ve dervîşler teselliye ederler idi. Mâbeyninden (155b) yedi sekiz gün geçtikte. Çavuşlar dervîşlerin birkaçına:

-“Hazreti Şeyh, on güne dek tedârik görüp gidelim, diye buyurmuşlar idi. Hâlen sekiz gün oldu asla tedârik görmediler. Bize bir haber alıverseniz, tahkîk gitmez ise biz bari gitsek.” dediler. Hayreddin Dede:

-“Anda idi geldiniz günkü hâli fi'l-hâl unuttunuz ola mı? Size azîz on gün sabr edip hareket etmen, diye buyurdular. İki gün dahi var, tamam oldukça haberiniz olur, size hiç suâl lâzım değildir. Eğer edepsizlik ederseniz ziyâde belâya giriftâr olursuz.” dedikte. İstiğfâr edip sükût ettiler. Onuncu gün dahve-i kübrâda şehirden adam gelip beye emr-i şerîf vârid olup Sultân Mehmed Hân Gâzî, dârı bekâyaya intikâl edip taht-ı âlî baht-ı osmânî üzere Sultân Bâyezîd Hân tahta cülûs etti diye hatîbler hutbeyi Sultân Bâyezîd ismine kiraât etsinler, dediler. Çavuşlar, kapıcılar bu haberi (156a) işittikleri saat gaş olup ağlaşıarak şeyhin ayağına düşüp:

-“Sultânım ihsân eyle günâhımıza bakma ve küstahlığımızı afv eyle.” diye bî-had tazarru' ve niyâz ettiler. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu bunlara teselliyet edip:

-“Sizin bu hususta günâhınız yoktur. Me'mûr idiniz, varın sağlık ile.” deyip ol cümlesini gönderdiler.

Ve bundan sonra az zaman içinde cümle asâkir-i İslâm deryâ seferine me'mûr olup Hazreti Azîz'i arz eden Alay Bey'i dahi tumturâk asker ile sefere çıkıp ettiği işe

nâdim olup geçip giderken atından inip Hazreti Şeyh'in mübârek elini öpüp afv ricâ edip vedâ edip gittikten sonra tevâbi' ve mütaallakâtı tekrar gelip Hazreti Şeyh'e:

-“Saadetlü Sultânım, Bey'e bedduâ eylemeniz, ol dahi ol evvelkâr-ı kabîha nedâmet-i azîme ile nâdim olmuştur, mûzî sözüne tâbi' oldu. Şimden sonra sultânımın (156b) muhibbi sâdıktır.” diye ziyâde tazarru' ettiler. Hazreti Azîz:

-“Bizden bedduâ sâdır olmamıştır, erenlere bedduâ haramdır ama min ba'di ol adama incinmemisizdir, lâkin gayret-i hak komaz.” diye buyurdular.

Ba'dehu mezbûr Alay Bey'i deryâ kenarına vardıkta. Askerin ve cümle esvâb ve eskâlini bir gemiye koyup kendisi mukarrebleriyle bir gemiye dahi girer. Gittikçe fırtına ziyâde olup gayet şeci' ve gadûb adam idi. Reîse “Yelkeni aşağı at ve yukarı at.” der. Reîs muhâlefet eder hemen Bey kılıç çekip reîsin başını kesmek diler. Reîs dahi havfından kendini deryâyaya atıp yüzerek kenara çıkar. Alay Bey'i dahi gayetle gavnâs imiş. Ardınca kendini ol dahi deryâyaya atıp yüzüp giderken kılıç ve arkasında zerrin-i bî misâl bin altın değer esvâb giymiş idi. Ağırlaşıp bir defa deryânın dibine batar, kendi gavnâs olmak takribiyle yine çıkar. Lâkin bi-kazâ-i (157a) Allah Teâlâ Allahümme âfinâ min sehatike ve min cemi-i' kadâike bir dahi batar. Kılıç bir taşa geçip çâre edip halâs edemeyip gark olur ve gemi, halkı ile halâs olup hiç ferdin burnu kanamaz.

Garîk-i merhûm ve mezbûrun zükûr ve inâs birkaç evlâdı kalıp on yedi yaşında Muhammed Bey nâm bir yiğit oğlu kalır. Gelip Hazreti Şeyh kuddise sirruhu'l-azîzin mübârek ayağına düşüp ihlâsla Şeyh'in bende-i fermânı olup duâ ve himmetini alıp gayet basiret ile tahsîl-i ilme meşgul olup ba'dehu Hazreti Azîz'in yerine şeyh olan kızı oğlu Burhâneddin Efendi kuddise sirruhu hazretlerinin veledi reşîdi Şeyh Mahmud Efendi kuddise sirruhu hazretlerinin Şirîn Hâtun nâm kerime-i mükerrermelerini, garîk-i merhûmun oğlunun oğlu Mustafa Çavuş nâm kimesneye tezvîc etmiştir. Yani bu tafsîl ve tatvîlden maksûd Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin kerâmâtını beyândır. Evliyâyı kirâma (157b) münkir olup mübğid olan ne belâyâ giriftâr olur neûzu billah min zêlik ve muhibbi olan duâyâ ve himmetlerine mazhar olur fi'd-dünya ve'l-âhire saâdet-i uz mâya nâil olur. Cümlemizi Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretleri muhabbetlerinden dûr kılmaya. Âmin âmin ya muîn.

Bu hikâyet dahi Şeyh Abdülhalîm Efendi onlar dahi Ahmed Efendi'den ve onlar dahi babası Şeyh Burhâneddin kuddise sirruhu hazretlerinden ve onlar dahi sâhibü'l-kerâmât râbia-i sâniye valide-i mükerrermeleri Şehribânu Hâtun binti

Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu'dan an'ane ile nakl-i sahîh ile mûmâ ileyh Şeyh Abdülhalîm Efendi bizzât bu abd-i fakîr ve daîf ve kesîri't-taksîr rivâyet eylemiştir ki:

Kutb-ı âlem ve gavs-ı a'zam Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerinin kendilerinden sonra evlâdı zükûru kalmayıp zaman-ı saâdetlerinde iki oğlu ve üç kızı dünyaya gelip oğlunun birinin ismi **(158a)** Ahmed ve birinin ismi Hâşim idi. Ahmed namıyla müsemmâ olan üç dört yaşında vefat eder, ol Hâşim ismiyle müsemmâ olan on iki yaşında vefat eder, fevtine sebep bu olur ki, taşradan içeri hemşirelerinin yanına girer. Elinde yirmi tane altın ki, her bir altın dört altın çeker. Hemşirelerine getirip verir, hemşireleri:

-“Sen bu altınları kande buldun?” derler.

-“Siz neylersiz kande buldum ise buldum, cümlesi sizin olsun istemem.” der.

Onlar ikdem ederler haber alamazlar bilâhere derler ki:

-“Sen bir kabâhat eylemişsindir, bunları sana onun'çün vermişlerdir.” derler.

Oğlancık:

-“Hâşâ âbâ an ceddin bizden kabâhat sâdır olmamıştır, Allah'tan korkmaz mısınız? Niçin bana iftirâ eylersiz?” deyip ağladı. Üç hemşiresi cümle bir yerde birisinin ismi Şehribânû ve birisinin ismi Cihânbaht ve birisinin ismi **(158b)** Rûzbahtı idi. Şehribânû gayet âffeh ve zâhide idi. Bu husus takayyüd eylemedi ama Cihânbaht ile Rûzbaht ikdemi tam eylediler. Oğlancık bükâ' ederek der idi ki:

-“Bana bu sırrı suâl eylemen, eğer size dersem ölürüm.” der idi. Şehribânû bunlara îtâb edip:

-“Niçin takayyüd edersiz, hiç aklınız yok mudur? Evvela şimdi dünyada biri dört altın çeker. Altın nerde bulunur ve bulunduğu takdîrce ehli dünyadan hiç kimse kimseye bu kadar altın verir mi? Bu altınlar hûd yüz yirmi sekiz altın eder, hemen bir aslı vardır bilmek üzerinize lâzım değildir ve bu oğlan kimin oğludur? Hayf size ki, dahi babanız ne idüğün bilmemişsiz.” diye nasihatlar eyledi. Yine sâkin olmayıp tekrar yine suâl eylediler. Oğlancık bunlara “Benim ömrüm tamam olmuştur bari diyeyim.” deyip şimdi uçup kâf iline giderdim. Bir gürûh perî kızlarına rast geldim. **(159a)** Bir kazan dopdolu altın alıp giderler, bunları bana verdiler ve dediler ki:

-“Zinhâr kimseye deme, eğer dersen ölürsün.” dediler. Böyle deyince hemşireleri i'timâd etmeyip:

-“Yâ sen nice uçarsın? De imdi, bizim yanımızda da uç görelim.” dediler. Bunların müvacehelerinde uzun yakalı bir kırmızı ferâce giydirelerdi. Koltukları altından iki yeşil kanat peydâ olup ol kırmızı ferâcenin altından yeşil kanatlarını açıp bir kere ya Allah deyip hemşireleri bakıp dururken pervâz edip tarfetü’l-aynda âsumâna çıktı. Bir dahi baktılar nâm ve nişânı görünmez oldu. Bu kez ağlaşmaya başladılar. Şehribânu Hâtun bunlara ziyâde levâm edip:

-“İşte bir karındaştan çıktınız, ocakta bir tane idi. Acaba babanıza ne cevâb verirsiniz.” diye nice sözler söyledi. Güft ü gû çi fâide olacak olur. Hemen bir saat miktarı (159b) geçmeden yine havadan ol kırmızı ferâce zâhir oldu. Cümlesi secde-i şükr eylediler. Oğlancık uçup gelip bunların önüne kondu ve kanatları gâib oldu. Adına Seyyid Hâşim Tayyar kodular ve elini ve ayağını öpüp bağrılarına bastılar.

Ba’de zaman Seyyid Hâşim Tayyar bahçeye girip gezerken bir zehr-i nâk ot yedi fi’l-hâl te’sîr edip “Başım ağrır.” diye yatıp ol gece rahmet-i rahmâna vâsıl oldu. Rahmetullâhi aleyh. Hemşireleri ettikleri işe nâdim olup âh ve figân ederlerdi. Amma ne fâide. Babası Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretleri: “*İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.*”²³² deyip namazını kılıp defn eyledi.

Ba’dehu kızlarının birisini Uluborlu’ya ve birisini Ağros’a verdi ve Eğirdir’de Dünder Bey Medresesinde Muhyiddin Efendi nâm bir âlim ve fâzıl ve mü’min ve müttakî bir müderris (160a) gelmişti. Ol Muhyiddin Efendi Tosyalı idi, her-bâr gelip Hazreti Şeyh’i ziyâret edip nice def’a halvete koyup tarîkî hakkı ta’lîm edip eylemişti ve nazarı dahi Şehribânu Hâtun’a idi. Onu dahi Muhyiddin Efendi’ye tezvîc ettiler ve müderris Muhyiddin Efendi, Sultân Şeyh hazretlerine damad olup bir zaman Eğirdir’de sâkin olup medreseden ma’zûl oldukça diyârına gitmeye azîzden istîzân etti. Onlar dahi izin verip mezbûr Muhyiddin Efendi ehli Şehribânû Hâtun’u alıp Tosya’ya gitti ve ceddimiz Burhâneddin Efendi kuddise sirruhu hazretleri, Tosya’da vücûda gelmiştir. Tafsîli aşağıda menâkıbında beyân olunur, inşallah Teâla.

Bu hikâyet dahi Uluborlu’dan Hacı Mustafa Halife oğlu Muhammed rivâyet eder ki.

Bir gün pederim Hacı Halife, Şeyh Burhâneddin (160b) Efendi kuddise sirruhu hazretleri halvete koyup kendileri vezir-i âsafzâde Rüstem Paşa davetiyle İstanbul’a gidip pederim halvette kalır. Burhân Efendi hazretleri Eğirdir’den her sabah ve her

²³² “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz.” Bakara sûresi, 2/156.

akşam tayy ile Borlu'ya pedere halvette gelip sûrî ve manevî terbiye ederler idi. Erbaîn tamam olmazdan Şeyh Burhân Efendi hazretleri gelmez olur. Üç gün muntazır olup üç günden sonra rûz-ü şeb ah ve efgâna başlayıp şeyh gelmemeye sebep ne idüğünü bilmeyip ve halvetten çıkmaya dahi kâdir olmayıp Sultân Şeyh kuddise sirruhu hazretlerinin rûh-i şerîflerinden istiğâse ve istimdâd taleb eder. Yedinci gece lütfu Hak'la kutb-ı âlem Şeyh Muhammed Sultân hazretlerinin ruh-i şerîfleri beyne'n-nevm ve'l-yakaza zâhir olup:

-“Yâ Hacı Halîfe, elem çekme Burhânım İstanbul'a gitti. Dünyevî ve uhrevî (161a) nice maslahat vardır ve onda dahi nice irşâd olacak tâlibîn ve âşikîn vardır onları irşâd etmek üzeredir ve biz dahi seni gözetip daima himmet göndermek ileyiz ve erkânî irşâdı oğlun Molla Muhammed'e teslim eylemiştir. Borlu dervîşlerini bir hoşça gözlesin.” diye buyurdular. Vâlidim der ki:

-“Sultânım pîr oldum, şuğul-i ilme ve riyâzete tâkatim kalmadı. Benim hâlim nice olur?” Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu buyurdular ki:

-“Hazreti Rasûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi vesellem buyurmuşlar ki: *“Benim ümmetimden bir kimse taleb-i ilimde iken ahirete gitse Allah Teâlâ ol kimseye iki melek gönderir, tâ kıyamete dek ol kişiye ta'lim-i ilim ve terbiye ederler, rûz i cezada kâmiller ile haşr olur.”*²³³ İmdi sen tâkatin miktarı sa'y eyle: *“Lâ yükellifullâhu nefsen illâ vüs'ah,”*²³⁴ buyurulmuştur” deyip gâib oldu.

Bu hikâyet dahi mezbûr Molla Muhammed'den rivâyettir ki:

Kutb-ı âlem Şeyh Muhammed Sultân hazretlerinin (161b) rûh-i şerîfleri tasarrufda idüğüne binâen rivâyet eylemiştir. Vâlidim Sultân Şeyh hazretlerinin rûh-i şerîfleri ile âşinâ oldu. Ol sene Ramazân-ı şerîfin gurreci cumartesinde vâkî' olup vilâyetimiz kadısı ahad güne hükm eyledi. Bir bunda şüphemiz oldu ve bir dahi şüphemiz mescidin kiblesinde idi. Bazı kimseler cânib-i şarka münharif kalırlar idi ve bir dahi Hazreti Azîz'in akrabasından bir zâlim yed'iyle cefâ eyleyip vâlidimin hatırı ziyâde münkesir oldu. Ol zâlîme bedduâ eylemek kast edip Hazreti Azîz'in rûh-i şerîflerinden hicâb edip riâyet edip bedduâ etmeyip Hazreti Azîz'e saldı. Bu üç müşkilât için istihâre edip yine Şeyh Muhammed kuddise sirruhu hazretlerinin rûh-i şerîflerinden istimdâd eder, fi'l-hâl kendiyi Hazreti Azîz'in türbe-i şerîflerinde bulur. “Acaba beni

²³³ Hadîsin kaynağına ulaşamadı.

²³⁴ “Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.” Bakara sûresi, 2/286.

bunda kim getirdi ola?” derken (162a) hemen Hazreti Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu ravza-i şerîfesinden kalkıp:

-“Biz getirdik?” diye buyurdular. Peder dahi varıp ayağına düşüp mübarek ellerini bûs edip:

-“Saâdetlü sultânım, hâkipâyinize arz edecek üç müşkil var.” dedikte. Hazreti Azîz:

-“Birisi mescid kıblesi değil mi? Altınoluğa doğrudur, asla inhirâfî yoktur. İşte bak göresin.” diye buyurdu. Peder dahi bakıp görür kim, Borlu’dan Eğirdir’den ve Hazreti Azîz’in ravza-i mübarekesinden Ka‘be-i Mükerrerme şerrefehallâhu Teâlâ bu mâbeynde olan hicâb ve hâil cemîan ref‘ olup mahallemiz mescidinin kıblesine nazar ederler. Görür ki, asla inhirâf yoktur, tekbîr edip azîzin ayağına düşer ve yine Hazreti Azîz:

-“Müşkilinin birisi dahi ramazân-ı şerîf ğurresi değil midir?” diye buyurdular. Peder dahi:

-“Belî sultânım.” der.

-“Gurre-i Ramazan bu sene cumartesidir.” diye (162b) buyurdular. Peder der ki:

-“Sultânım kadîmız ahad günündür.” diye hükme etti, ol ecilden şüpheye düştük, dedikte.

-“Kadînız ehl-i keşf değildir, ehli şer’idir. Şer’in muktezâsı sübûttur, ol gün görünmeyip ertesini gün göründü. Kadînın onda günâhı yoktur.” diye buyurdular ve peder der ki:

-“Kadîmız sultânıma ve tarîka gayet muhibdir.” Şeyh hazretleri der ki:

-“Onun muhabbeti vardır amma riyâsından geçip meydâna gelmeye kâdir değildir.” diye buyurdular ve peder tekrar:

-“Sultânım bir müşkil dahi var.” deyince Hazreti Azîz kuddise sirruhu:

-“Bize mensub olan bî-devlet değil mi? Bedduâ etmediğinden ve bize havâle ettiğinden hazz ettik. Çünkü ol bî-devleti bize havâle ettin bir miktar terbiye edelim, insâfa gelmezse emr-i Hak’la hakkından geleyiz.” diye buyurdular. Fi’l-hakîka ol şahsa nice elem ve şedâide giriftâr oldu.

Ba‘dehu yine pedere Hazreti Azîz yevm-i terviyede Ka‘be-i mükerrerme şerrefellahu (163a) Teâlâ’ya giden ervâh-ı evliyâyı gösterir ve peder dahi merhûm oldukta Hazreti Şeyh kuddise sirruhunun rûh-i şerîflerine âşinâ olduğuna binâen ruhunu

Ka‘be-i mükerreremeye alıp gittiler. Bu abd-i fakîr bifadlullahi Teâlâ sarîhan müşâhede etmişimdir. Hazreti Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhunun rûhu mukaddesi daima tasarruftadır. Bir âşık ve sâdik sıdkla istiğâse ve istimdâd eylese elbette ona bir meded yetiştirmek mukarrerdir. Kerâmâtı defâatle müşâhede olunmuştur ve bir mecliste menâkıb-ı şerîfleri okunup yâhud ism-i şerîfleri yâd olunup yâhûd kerâmâtı acîbelerinden zikir olursa ruhu mukaddesleri onda hâzır olması mukarrerdir. Ricâlullah dahi hâzır olurlar. Ol sultân-ı âlişân hazretlerinin kemâ hüve hakkahu ahvâline vâkıf olmak murâd eden âşık, merkad-i şerîflerinde kendi hattıyla olan divân-ı şerîflerine nazar eylesin. Bu muhtasar deryâdan bir katredir. Tafsîlini murâd eden âşıkîn ve ârifîn Menâkıb-ı Kebîr’i mutâlea‘ (163b) kılınsınlar ve merkad-i şerîflerini bir kimse ziyârete vardıkta değme şahıs mehâbetinden türbe-i şerîflerine girmeye kâdir olamaz, *vallahu a‘lem bi’s-savâbi ve ileyhi’l merci‘ ve’l-meâb*. (Doğruyu, en iyiyi Allah bilir ve dönüş Onadır.)

1.4. Şeyh Burhâneddin Efendi

Hâzâ Menâkıbu Burhân Efendi Kuddise Sirruhu Fahu’l Evliyâ ve Zuhru’l Etkiyâ Âlim-i Rabbânî ve Mürşîd-i Yezdânî es-Seyyid Burhâneddin Kuddise Sirruhu’l-Azîz.

Udûl-i müslimîn sikâti muvahhidînden ahbâr-ı mütevâtire ile istimâ‘ olunan ve zaman-ı saâdetlerinde sâdir olan kerâmâtı ve havârik-ı âdâttır ki, aşrı aşırı bu muhtasarda beyân olundu.

Evvela sahibü’l-kerâmât tâcü’l-âlî ve’s-saâdât vâlide-i mükerreremeleri Şehribânu Hâtun binti eş-Şeyh Muhammed Sultân rivâyeti üzere müşârün ileyhi eş-Şeyh Burhâneddin kuddise sirruhunun dünyaya teşrîf eylediği saat beşiğinde daima şiddet-i savtle tevhd-i şerîf ederdi. İstimâ‘ eden mütehâyir olurdu ve mürşîd-i kâmil idüğüne bir delil-i kavî budur ki, (164a) Hazreti Şeyh Ekber kuddise sirruhu *Fütühât-ı Mekkiyye*’sinde buyurmuştur ki: “*Innellâhe leyeb’asü lihêzihi’l ümmeti alâ ra’si külli mieti senetin men yüceddidü lehe dînehê.*” Yani “Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretleri bu ümmete her yüz yılın başında umûrunu tecdîd ve ıslâh için zâhiri ve bâtınî ma‘mûr bir mürşîd-i kâmil gönderir,”²³⁵ demektir. İmdi Şeyh Burhâneddin Efendi kuddise

²³⁵ Ebû Davud Süleyman b. Eşas b. İshak b. Beşîr, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Melâhim I., Hadîs No: 4291.

sirruhu dokuzyüz senesinin başında dünyaya gelmiştir. Dedesi Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu dünyadan intikâl ettikleri gün müşârun ileyh Burhân Efendi hazretleri Tosya'da dünyaya gelmiştir ve bunda eızzı' kirâmın makâmâtı aliyeleri hâlî kalıp seccâde ve zâviyelerinde bir kimse kalmayıp ve dervîşân nice zaman mütehayyir ve sergerdân kaldılar. Bir gün birkaç dervîş cem' olup Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin hülefâsından bir kaçına varıp:

-“Âsitâne hâlî kaldı, biriniz gelin oturun, cümlemiz **(164b)** tâbi' olalım yine âsitâne ihyâ olsun.” dediler. Hulefâdan hiç kimse:

-“Azîzden işaret yoktur.” diye cevâb edip gelmediler. Borlu'da Hacı Halîfe'ye varıp teklîf ettiklerinde Hazreti Azîz kuddise sirruhu zaman-ı hayatında nice def'a seccâde-i şerîfesine cülûs eden kim idüğünü buyurdular idi. Bir kere bir kimse gelip mübarek ellerini bûs edip:

-“Sultânım tarîk-i Hakk'a sülûk etmek isterin, bana delâlet eyle.” dedi. Hazreti Azîz ol kimseye:

-“Tarîk-i Hakk'a sülûk etmek güzel, Allah Teâlâ âsân eyleye. Senin nasîbin bizden değildir. Benden sonra Burhân'ım gelecektir, senin nasîbin ondandır, ol zamana dek sabr eyle amma yine zühd ve salâhını ve takvânı terk eyleme.” diye buyurmuşlar idi. Bu abd-i fakîr bu minvâl üzere kelâmâtı mübarek lisân-ı şerîflerinden birkaç defa işittim amma basîretim bağlanıp “Burhân kimdir ve kimden hâsıl olacaktır?” diye suâl **(165a)** edemedim ve şimdi daim fikr ederiz. Hiç bu diyârda Burhân nâmında bir kimse yoktur. Lâ büdd Hazreti Azîz'in nefes-i şerîfleri zuhûr eder. “Bir zaman sabr edin mümkün mertebe evrâdınızı terk eylemen, leyâliyi ihyâyı dahi terk eylemeniz. Lâ büdd erenler yerlerini hâlî komazlar, benim ma'lûmum budur. Hayreddin Halîfe oğluna ve güveyisine Alâeddin Halîfe'ye varın görün kangısı ihtiyâr ederse varsın. Bu abd-i fakîr onların yerine oturmak değil ziyâret-i şerîflerine vardıkta bile hicâb ederin. Alâeddin Halîfe'nin zâhiri ve bâtını ma'mûr hem pîrdir ve hem ekberdir, derbend-i şehirdir ve mecma' ulemâdır. Câmi-i Kebîr'de Hazreti Azîz'in kürsisinde va'z ve nasîhate kudreti vardır. Âlim ve fâzıl adamdır eğer ihtiyâr ederse hiç ondan mahall ve müstahik adam bulamazsınız.” deyip. Hayreddin Halîfe oğluna vardılar, ol dahi bi-aynihi Hacı Halîfe'nin verdiği cevâbları verdi **(165b)** ve Burhân kim idüğünü dahi bilmeyip mütehayyir olmuşlar idi. Ba'dehu Alâeddin Halîfe'ye gelip teklîf ettiklerinde bükâ' edip:

-“Esağfirullah, benim gibi ebter ve ahmak ancileyin sultânın seccâde-i şerîfesine ne yüz ile oturur, Burhân nâmında bir kimse ta’yîn eylemişler idi, birkaç gün sabr ediniz zuhûr eder ola.” diye cevâb verdi ve dervîşler dediler ki:

-“Hilâf-ı tarîkten bazı kimselerin hücûmu var, korkarız ki, bir nâ ma’kûl adam gelip otura.” Yine Alâaddin Halîfe cevâb verdi ki:

-“Hiç korkmanız, onlar makâmalarını gözden bırakmazlar. Her kim gelirse çok otursa kırk günden ziyâde oturmaya kâdir olamazlar. Arslân yerine gayri cins gelemes.” diye tâ’bîr eyledi ve tekrar dervîşlere hitâb edip:

-“Çünkü sabr etmeyip böyle takayyüd eylemişsiz, azîzin kızlarına varın me’mûldür ki bir haber alasız.” deyip. Dervîşler doğru Uluborlu’da olan (166a) Cihanbaht Hâtun’a varıp ahvâli arz eylediler. Ol dahi minvâl-i meşrûh üzere cevâbı verdi ba’dehu Ağros’ta olan Rûzbaht Hâtun’a gelip arz-ı hâl ettiklerinde ol dahi onların cevâbını verip ba’dehu:

-“Bu hâle bir kimse vâkıf değildir illâ küçük hemşîremiz Şehribânu Hâtun’a varın sizin müşkilinize vâkıfadır. Zîra Hazreti Azîz’in nazarı ona idi. Eğer zahmet ihtiyâr ederseniz Tosya’ya varın, ol sizin müşkilinizi hall eder.” diye cevâb verdi. Bu sözü cümle ma’kûl gördüler amma Tosya ise mesafe-i baîde olmakla yine Eğirdir’e gelip “Birkaç gün sabr edelim, görelim ne zuhûr eder?” derken bir gün tarîkat-ı Halvetiyye şeyhlerinden bir kimse gelip oturdu. Hulefâ ve dervîşân cem’ olup çok kıyl u kâl eylediler. Men’ edip kaldırmaya çare bulmadılar ve Hazreti Azîz’in rûh-i mukaddesine istiğâse ve istimdâd ettiler ve gelen şeyh, tarîk-i Zeynî âyinini ve (166b) erkânını def’ edip kendi âyinini icrâyâ başladı. Cümle ehıbbâ ve hulefâ bu hâle mütehayyir olup her tarafta her birisi âh ve efgân ederdi ve Şeyh mezbûr günden güne şöhret-i kâzibeyi artırıp ol âsitâne-i saâdeti âşiyâneye inkâr ve hased üzere olanlar:

-“Hele bugünü gördük, Şeyh Muhammed Sultân ocağı hâlî kalıp yerine tarîk-i âhardan bir sâhib-i kerâmet şeyh gelmiş.” diye mezbûrun başına hayli adam cem’ olup rûz-ı şeb ol mecma-ı’ evliyâ-i kirâmda kalkışıp nice nâ ma’kûl ve nâ meşrû’ evdâi bâtıla ederler idi. Bu hâlleri müttakî ve mütedeyyîn ehıbbâ ve dervîşân gördükte ciğerleri hûn olurdu. Bunun üzerine on dört gün geçip on beşinci gün ehil ve ıyâli kalkıp döşeğinde şeyhin meyyitini bulup taşrada olan dervîşlerine haber verdiler. Cümle cem’ olup defn eylediler. Her birisi bir söz söyleyip “Kimi mevte müfâcehdir.” dediler ve Hazreti (167a) Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhunun muhibleri hâl ne idüğünü bildiler.

Bunun üzerine birkaç zaman dahi geçip bir gün bir şeyh dahi zâviyedâr olmak üzere İstanbul'dan berât ettirip gelip oturdu ve ehıbbâ cem' olup: "Bu zâviye değildir, evlâda meşrûttadır." diye Şeyhülislâm Berdeî ve Pîr Muhammed Hoyî hazretlerine Yıldırım Bâyezid Hân'ın ve Sultân Mehmed Gâzî'nin verdiği hatt-ı hümâyun ve mülknâmeleri gösterdiler. Şeyh mezbûr:

-“Şimdi evlâdı münkariz olmuş, ben berâtı padişahıyla aldım.” deyip zabt eyledikten sonra şeyh-i sâbık gibi yevmen feyevmen şöhreti ve riyâyı artırdı ve çok kimseler şeyh-i sâbıkın ahvâlini beyân ettiler. Bu şeyh bâb-ı riyâda te'lif ve tasnife kâdir idi. Adına Şeyh İbrahim derler idi. Her sûrette görünür idi. Hemen geldiği saat hulefâ-i Zeyniyye davâsını edip azîzin dervîşlerini ve ehıbbâsını kendüne tâbi' kılmak'çün:

(167b) -“Ben Şeyh Abdullatîf Kudsî hazretlerinin hulefâsındanım hariç tarîkten değilim. Zâhiran Abdullatîf Kudsî tarîkati Zeyniyye'den idüğünü bilirsiniz. Sizinle tarîkat karındaşlarıyız. Mukaddemâ halvetiyyeden gelip bunda merhûm olan bizim ma'lûmumuzdur. Ona Şeyh Yunus derler idi ve bir miktarca mübâhı meşreb idi ve hârici tarîkatten olmakla eızza kirâm onu kabul eylememişler idi. Ben bu tarîka çok hizmet ettim, beni bunda erenler gönderdiler. Bu berâtı halka karşı çıkardım. Hazreti Azîz zamânında nice ihyâ olunur ise etrâf-ı eknâfta olan ahhâba haberler gönderin, gelsinler tevhîdler ve sohbetler edip her birinize müşkillerinizi hal ve murâdlarınıza yetiştirelim. Lâ büdd bir müşkil olsa Pîr Muhammed Hoyî hazretleri bizim şeyhimiz ile pîrdâş olduğu cihetten rûh-î şerîflerinden mütemessil olup ol müşkili halleder. Hatta bu hususta dahi istihâre ettim, Pîr Muhammed Hoyî (168a) hazretleri gelip:

-‘Yâ İbrahim, şimdi bizim âsitânemiz hâlî kalıp evlâdımız münkariz oldu elbette, var dervîşlerimizi terbiye ve irşâd eyle, hatta hâric tarîkten bir fâsid varıp oturdu. Allah emriyle onu kaldırdık,’ deyip üç defa böyle işâret ve tenbîhten sonra geldim. Siz benimle mücadele edersiz.” deyip ve “Her kim ki bana serfirû kılmazsa zarar çeker.” deyip nice bunun emsâli lâf u güzâf urdu.

Ârif olanlar ne ma'kûle şahıs idüğünü bilip firâsetle bildiler. Yanına uğramadılar ve ahmak olup sâhib-i iz'ân olmayanlar yanına cem' oldular. Bu esnada birkaç halife gelip şeyh-i mezbûrun riyâsını ve laf ü güzâfını görüp Eğirdir dervîşleriyle istişâre edip bu husûsa bir çare etmek gerektir. İnşallah Teâlâ erenler bunu kaldırırılar amma bu makâma bir sâhib gerektir. Mademki bir kimse olmaya biri dahi tamûda (168b) düşer denildi. Mukaddemâ hulefâyı davet edip eden dervîşler Rûzbaht Hâtun'un verdiği

cevâbı verdiler. Hacı Halîfe ve Hayreddin Halîfezâde ve Alâeddin Halîfe her birisi on beşer yirmişer dervîş ile gelmişler idi ve Eğirdir'den Hüsâmeddin Halîfe'nin evinde idiler. Cümlesi bu cevâbı istihsân edip hemen Tosya'ya birkaç dervîş gitsin hadd-i zâtında Hazreti Şeyh'in nazarı küçük kızı Şehribânu Hâtun'da idi me'mûldur ki, inşallah Teâlâ onda bir sahîh haber vardır. Azîz, ta'yîn edip Burhân'ım dediği kim idüğünü bilir ola ve zuhûru yakın mıdır dahi uzak mıdır ve ne taraftan zuhûr edecektir bir sahîh haber verir ola, denilip gidecek adamları ol mecliste ta'yîn edip Borlu'dan Hüsâmeddin Halîfe beşer dervîş ve hemşîrelerinden mektuplar alıp revâne oldular.

Bunlar gittikten sonra şeyh-i mezbûr âsitâneye gelip oturduğu günden **(169a)** yirmi beşinci gün kerrü ve fer'iyle önünce on beş yirmi tane dervîş kimi seccâde ve kimi asâ ve kimi kitap getirip şehre cami-î' şerîfe va'z etmeye giderken Yazla kapısın içeri girip debbağhâne üzerine vardıkta bi-kazâillah Teâlâ atı kaldırıp aşağı attı ve deryâya inince hurde haşhâş olup her pâresini bir taş dibinde cem' edip varıp defn eylediler. Muhibbi ve mubğîd bu hâli görüp mütehayyir olup eizza kirâmdan kerâmet ümidinde olmayanlar hazer edip bu iki şeyh husûsunu görüp i'tikâdları dürüst oldu ve bu haberleri etrâf-ı ve eknâfa münteşir olup tama' üzere olanlar havf edip el çekip kimse "Ben şeyh oldum." diye gelmeye cür'et etmedi.

Biz yine mâ nahnu fihimize gelelim. Ol iki halîfe birkaç günden sonra Tosya'ya varıp gördüler, Şehribânu Hâtun yoktur. Suâl ettiklerinde:

-“Onlar Tokat'lıdır, Muhyiddin Efendi bunda müderris idi merhûm oldu. **(169b)** Biraderleri gelip ehil ve ıyâlini alıp Tokat'a gittiler.” diye cevâb verdiler ve bunları Tosyalı'dan suâl eylediler:

-“Evlâdı var mıydı?” Bir kimse cevâb verdi ki:

-“Benim komşum idi, iki oğlu ve bir kızı vardır birisi on yaşında idi adı Burhân'dır ve birisi iki yaşında idi adı Muhammed'dir ama hâtun'un evsâf-ı hamîdesini diller ile söylersem aşrı âşırı tamam olmaz ve bunda acâyip ve garâyib kerâmâtı zâhir olmuştur. Siz onları neylersiz ve sizin nenizdir?” dediler. Burhân ismini işitincek serâsime olup kararları kalmayıp Tokat'ın yolunu sordular ve vedâ edip gitmek istediler. Ol cemâat bunlara yemîn verip ağlaşıp bir hafta miktarı salıvermeyip eızzı kirâmın ale't-tafsîl min evvelîhi ilâ âhirihi suâl edip kırk elli miktarı adam bu iki halîfeden bîat edip ol mahalle halkı “Şehribânu **(170a)** Hâtun'un kadrini bilmeyip gaflet etmişiz.” diye nâdim oldular.

Ve ol mahallenin halkından on beş adam bunlar ile bile gittiler. Tokat'a varıp evvela Burhâneddin Efendi hazretleri dersten gelir imiş rast gelip bunlara karşı varıp:

-“Hoşgeldiniz ve safâ geldiniz.” deyip iki tane oda hazırlamışlar imiş. Her bir halîfeyi birer odaya kondurdular. Bunlar dahi atlarından inip Burhân Efendi hazretlerini bağırklarına basıp elini öpüp vilâyet halkı bu hâli görüp “Acaba böyle azîzler bu oğlancığın elini öpüp niçin böyle riâyet ederler ola? Bu oğlancık Muhyiddin Efendi'nin oğludur. Ya bunlar kimlerdir? Sîmâlarında âsâr-ı ibâdet ve diyânet görünür.” deyip mahalle halkından birkaç adam gelip dervîşlere suâl edip:

-“Bu şeyhler kimlerdir ve kangı vilâyettendir, Muhyiddin Efendi'nin evine niçin geldiler ve bu (170b) oğlancığa bu mertebe niçin hürmet ettiler ve dul hâtun üzerine niçin kondular ve bu şeyhler hod gayet azîz ve muhterem adamlar gibi görünür, dediklerinde dervîşler dahi, bunlar kimdir ve ev sahibi olan hâtun kimin kızıdır ve bu oğlancık kimdir, cümle sergüzeşt ve mâcerâyı evvelînden âhirine dek bir bir takrîr eylediler. Mahalle halkı birbirine haber edip meğer bu âna dek bu hâtun kimdir ve kimin kızıdır bilmezler imiş. Mukaddemâ Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin evsâfını işitip bu hâtun onun kızı idüğünü ve bu halîfeler onun halîfesi idüğünü işitince Allah! Eğer Tokat şehrine bir gulgule düşmüştür ki ve halk bunların başına ol kadar üşmüşlerdir ki dervîşler ve halîfeler şaştılar bî-nihâyet halk bu halîfelerden bîat edip her rûz u şeb sohbet ve işrete meşgul olup ale't-tivâli (171a) bunları salıvermediler.

Biz yine sadedimize gelelim. Ol günkü halîfeler gelmişler idi. Şehribânu Hâtun'a hemşîrelerinin mektuplarını verip ve babasının âsitâne-i izzet-i âşiyânesi hâlî kalıp hâriçten gelen şeyhlerin ahvâlini beyân edip ve Hazreti Azîz'in ta'yîn edip Burhân'ım dediğini beyân edince Şehribânu Hâtun bunlar ile gitmeye ikrâr verip tedârik üzere oldu ve halîfeler ve dervîşler birbiriyle müşâvere ve müzâkere edip bunları alıp gideriz amma ol gelip oturan fâsidi ne tarikle kaldırız der iken Hüsâmeddin Halîfe görür ki âsitâne-i şerîfeye varıp Hazreti Şeyh Azîz kuddise sirruhu mübarek elinde asâ birkaç adam içerisini ve taşrasını silip ve süpürürler. Hazreti Şeyh ol adamlara hitâb edip:

-“Ol fâsidin telvîsâtini bir hoşca pâk edip süpürün hele bi-hamdüllâhi Teâlâ şimden sonra yâd (171b) kimse gelmez an garîb bizim Şehribânu ile Burhân'ım gelecektir.” diye buyurdular. Varıp mübarek ayağına yüz sürüp ol halde uyanır ve Hacı

Halîfe dahi böyle görür ve birkaç dervîş dahi görüp bir yere gelip vâkıalarını birbirine arz ederken Burhâneddin Efendi hazretleri gelip:

-“Vâlidem size selâm edip, ol şeyh için gam çekmesinler, siz bu cânibe gittikten sonra ol herîfi at yere çalıp helâk eylemiştir ve bu gece dedem vâlideye gelip vâkıasında böyle haber vermiş ve tiz gelmeye ikdam edin, erenler sizin kudûmünüze muntazırlardır” demiş, diyince sürûrlarından ağlaşıp fi'l-hâl kalkıp yola girdiler ve Tokat halkı cem' olup bunları bir günlük yola dek gönderip ağlaşarak vedâ edip döndüler ve ol asırda sohte vesâire kattâi't-tarîk çok ve tuğyân var idi. Burhân Efendi hazretleri hüsün ve cemâlde Yusuf-u sâni idi. Görün vâleh (172a) ve hayrân olup kendini yâvî kılar idi. Zîra bir cemâl-i bâ kemâl var idi ki, ol zamanın mahlûkâtında Allah Teâlâ hazretleri ol sûrette ve ol sûrette bir kimse dahi halk etmemişti. Yolda havflarından kız şekline koyup tâ Eğirdir'e gelince bu tarzda getirdiler ve Şehribânu Hâtun babasının yerine geçip etrâf-ı eknâfta olan ehıbbâ ve esdikâ ve hulefâ ve dervîşân gürûh gürûh gelip Burhân Efendi hazretlerini ziyâret edip bu hâle şükürler ederlerdi ve Burhân Efendi hazretleri hadd-i bülûğa yetişince vâlidesi kâim makâm olup züvvâra ve âyende ve ravendeye envâî hürmet ve ikrâm edip dervîşâna bîat lâzım geldikte. Kapının arasına hamama gider gibi ferâcesini giyip ismet ve iffetle ridâsını sunup bîat verirdi ve Burhân Efendi hazretleri on yedi yaşına dâhil olduktan sonra bir gün vâlidesine:

-“Ben Bursa'ya giderim. Varıp (172b) onda şüğul-i ilim ederim, zîra şehirde bana ders verir kimse kalmadı.” der. Vâlidesi râzı olmayıp:

-“İnşallah Teâlâ bunda sana ders verir bulunur, sabr eyle.” deyip. Vâlidesinin sözüne amel etmeyip yanına birkaç ihtiyâr dervîş alıp vâlidesine vedâ edip Gönen nâm kasabadan kerbân müheyyâ olmuş idi. Onlar ile Bursa'ya müteveccih olup ertesi gün Keçiborlu nâm kasabaya kondular. Yine ertesi gün kalkıp yola girip bir mertebe duman bunları ihâta eyledi ki yanında olan adam birbirini görmez idi. Bu minvâl üzere konak zamanına değin giderler. Hâna girip konarlar taşra çıkıp yiyecek alırlar iken kerbân halkına vilâyet halkı (yani Keçiborlu) suâl ederler ki:

-“Sabah siz bundan kalkıp gittiniz, yine niçin dönüp geldiniz?” Bunlar derler ki:

-“Bunda geldiğimizi bilmeziz.” deyip yoldaşlarına bu haberi dediler. Hadd-i zâtında gördüler ki, (173a) Keçiborlu'dur ziyâde taaccüb eylediler bugün gayet duman olmakla gaflet edip idrâk eylememişiz diye yarın yine yola girdiler amma dervîşler bu kıssanın sebebini bilirler idi ve çelebiye derler ki:

-“Mademki sen vâlidenin rızâsına muhâlefet eyledin, bizim yolumuz açılmaz.” deyip nâçâr yine akşam olunca Keçiborlu’ya gelip kerbân halkı dahi ziyâde taaccüb edip bu hâle neden giriftâr olduklarını bilmeyip mütehayyir kaldılar. Dervîşler tenhâ Burhân Efendi hazretlerine dönelim diye cehd ettiler amel etmedi ve derler ki:

-“Bizi şaşırın dumandır eğer duman olmasa eğlenmezdik.” derler. Vilâyet halkı derler ki:

-“Bundan iki gündür duman sizinle gider ve yine sizinle gelir.” deyince Burhân Efendi hazretlerinin bir miktar aklı kabul eyledi. Hele ne hâl ise ol gün dahi yola girip akşama dek gittiler kemâ fi’l-evvel kaldıkları konağa geldiler. Kerbân halkına (173b) anasından izinsiz geldiğini bildirip dervîşlerle bu hâli söyleştiler. “İnşallah Teâlâ yarın yolunuz açılır.” deyip temcîd vaktinden akdem Burhân Efendi hazretleri kalkıp nâçâr huvâh ve nâ huvâh dervîşler ile dönüp yine Eğirdir’e müteveccih olup kerbân halkı dahi bî-pervâ yollarına revâne olup bî-lâtaab menzillerine vardılar.

Bu tarafta dahi Burhân Efendi hazretleri saâdethânelerine gelip vâlidesine iltifât etmeyip bî-huzûr geçip içeri gitti. Vâlidesi içeri girip:

-“Oğul sen gittiğin gibi bir ehl-i ilm ve ehl-i tasavvuf ve ehl-i fazl bir dervîş geldi sana hocalığa tuttum. Yarın yine öğle vaktinde gelecektir. Cümle ulûm ayağına geldi. Dünyayı deşt eylesen böyle bir adam bulamazsın.” deyip ol gün vâlidesine söylemeyip sabahla elini öpüp barıştı. Öğle namazını mescid-i şerîfe kılmaya vardı ve gördü yüzü nikâblı (174a) bir dervîş oturur. Namazı kıldıktan sonra varıp dervîşin elini öpüp kitabını çıkarıp derse başladı. Ol şehirde kendine ders verir kimse kalmamış idi. Bu defa dervîşin sözünü anlamaya kâdir olamadı. Gayet beğenip yine elini öpüp gelip vâlidesine ah eyleyip dervîşten gayet haz eyledi. Otuz dokuz gün ale’t-tivâli günde üçer defa ders alıp kırkıncı gün bir maslahat iktizâ edip şehre gitti ve yine ders zamanına gelip yetişti. Gördü ki, dervîş içeri girdi. Vâlidesi dahi ardınca gelip vâlidesine:

-“Sen nâmahrem adama niçin görünürsün ve musâhabet edersen, ırzın yok mudur?” diye vâfir cefâ eyledi ve taşra çıkacağı vâlidesi:

-“Ol dervîş yabandan değildir zinhâr bu sözü söyleme.” diye ve “Bu i’tikâta olma. Ol dervîş yine bize mütealliktir. Bî-huzûr edersen ve sonra nâdim olursun.” (174b) deyip ders okumaya taşra mescide çıkıp gördü, dervîş oturur. Dersini okuyup ondan sonra dervîş başını kaldırıp:

-“Vâlidene yavrurum niçin cefâ eyledin? Bize ol nâmahrem değildir, kişiye evlâdı hiç nâmahrem olur mu?” deyip nikâbını kaldırdı ve gördü ki dedesi Şeyh Muhammed Sultân’dır. Ayağına düşüp ve elini öpüp bu mahalde Burhân Efendi hazretlerinin aklı gidip düşüp bir miktar beyhûde yatıp ba’dehu yine aklı başına gelip gördü. Dervîşten nâm, nişân görünmez. Bir zaman mütehayyir olup kalkıp vâlidesine ağlayıp bu hâli beyân eyledi. Vâlidesi dahi:

- “Oğul elem çekme, nasîbin bu kadar imiş. Eğer böyle olmamış olaydı, bu âna dek cümle ilm-i zâhiri sana ta’lîm eyledi. İnşallah Teâlâ ulûm-u zâhire şimden sonra sana min evvelîhi ile âhirihi münkeşif olur. Min ba’di ba’de’l-yevm üstâda muhtâç olmazsın ve (175a) kırk gün dahi ta’lîm edip ilm-i ledün münkeşif olsa gerek idi ama mahzûn olma inşallah Teâlâ ol seni ve sen onu bulursun ve seni gayri mürşîde muhtâç eylemez.” deyip hâtırını teselliye eyledi ve hadd-i zâtında ulûm-u zâhirede bir fen kalmamıştır ki onda tahrîri ve tasnîfi olmaya ba’de’l-yevm müşârun ileyh Burhâneddin Efendi hazretleri hiçbir kimseden teallim eylememiştir.

Bu hikâyet dahi Bâlâ’da mezkûr olunan ahvâle münâsibdir ki Gönenî Hacı Halîfe oğlu Dervîş Muhammed rivâyet eder ki:

Ol zaman ki Burhâneddin Efendi hazretleri kuddise sirruhu Tokat’tan vâlidesiyle gelip dedesinin seccâdesine cülûs edip bir miktar zaman geçtikten sonra bazı haddini bilmez münâfik dervîş nâmına olanlar birbiriyle müşâvere edip “Dünya kâim olalı nisvân zümresinden şeyh olmuş yoktur (175b) ve ehlullahtan olup sâhibü’l-kerâme olduğu takdîrce nef’î olmaz. Zîra nisvândan mürşîd olmaz. İşte azîzin kızı babasının makâmına gelip oturdu. Bu dediklerimiz maslahatı nice eder ola, gelin cem’ olup varıp bu hususu arz edelim. Eğer ben şeyh değilim. Şeyh oğlumdur, derse oğlu dahi bu âna dek bir mürşîd-i kâmile hizmet etmedi. Zîra hiç kendi kendinden mürşîd olmuş yoktur. Eğer murâdı bunda karar edip babasının âsitânesini ihyâ eylemek ise şimdiki hâlde Zeynüddin Hâfî hulefâsından Şeyh Tâceddin zâviyesinde Şeyh Nasûh nâm bir azîz ve mürşîd-i kâmil var imiş. Oğlunu ona göndersin. Varıp bir zaman hizmet edip erbaînler çıkarıp irşâd olsun. Ba’dehu gelip otursun.” diye müşâvere ettiler. Ehl-i irfân olup mazhar-ı eltâf-ı ilâhiyye olanlar, “bî-edebliktir etmeniz, (176a) onlar kendilere çıkkanı bilirler. Lâzım gelse sizin ta’lîminize muhtâç değillerdir.” eydürler. “Lâzım değil ise siz bu tarîkten behre-yâb olmayıp sûrî ve manevî elem ve şedâide giriftâr olursuz. Bu sözler, tesvîlât-ı şeytâniyyedir. Zîra sizin, ol kırk yıl kutbu’l aktâb olan sultân-ı âlişâna

i'tikâdınız yok. Ancak zîra nice defa kendi kulağınıza mübârek lisânından birkaç dervîşe senin mürşîdin ben değilim, sabr eyle, Burhân'ım gelecektir. Senin mürşîdin oldur, dedi. İşıtmediniz mi? Burhân ol Burhân değil midir?" deyip nice bunun emsâli kelimât-ı ma'kûle ve makkûle söylediler. Bunları ilzam edemeyip bilâhere hâzır olan eşhâs bir gün Yazla'ya gelip zâviyeye konunca dahi haber açmazdan Şehribânu Hâtun bunlara, bir söz bilir bâcı gönderip "Dervîşler safâ geldiler. Ben şeyh değilim ve kerâmet ve irşâd davasında değilim. **(176b)** Zîra bu âna dek nisvân zümresinden şeyhlik ve mürşîdlik davâsını etmiş yoktur. Oğlum dahi kimseye hizmet etmedi. Biz ise bunda me'mûr olup geldik. Koyup gitmeye dahi kâdir değiliz. Onlardan birer ricâmız vardır. Lütf etsinler, ne kadar zahmet ise kabul eylesinler. Burhân'ımı Bursa'da Şeyh Nasûh hizmetine göndermek isterin. Varıp birkaç gün hizmet edip erbaîn çıkarıp ahvâl-i tarîkatı görsün. Zîra kendi kendinden mürşîd olmuş yoktur diye münâfikîne dahl ideler. Oğlum ise dahi gençtir, yola çıkmış değildir bilece gitsinler." diye haber gönderdi.

Ol mahalde mezbûr Hacı Halîfe çıkageldi. Ol zamanki bunlara nasîhat edip kabul etmeyip mülzem olmadıklarını bilirdi. Alâeddin Halîfe'yi ve dahi birkaç muhibbi ve mü'min ve muttakî dervîşler ile istişâre edip câizdir ki, **(177a)** "Bunlar varıp bir nâ ma'kûl söz söyleyip Şehribânu Hâtun'u incitip kalkıp gide." diye havflarından der-akab yetiştiler ki, zikr olunan cevâb üzerine bunlar bu sözleri işitip ağlaşmaya başladılar. Amma ol har tabîat olan münâfikîn fehm etmeyip gayet hazz ettiler ki "Bizim re'yimiz sevab imiş, bunlarda bu fikirdelermiş. Siz bizi men' etmek istediniz." deyip sonra gelenlere levm ettiler. Ol münâfikînin ekseri Eğirdir'de Seki mahallesinden yedi adam idi ve mâadâsı Barla'dan ve Ağros'tan ve Uluborlu'dan idi. İbtidâ Eğirdir'den ol yedi adam kalkıp gayrileri izlâl ve iğvâ etmişler idi. Ale'l-esâmi zikr olunsa tatvîl-i kelâm olur, bilâhere Şehribânû Hâtun'un cevâbına:

-“N'ola baş üzere alıp gidelim, biz dahi re'yimiz bu idi. Bizden evvel gelmişler, bu sözleri haber vermişler ki, **(177b)** her kim dedi ise ma'kûl etmiş, biz dahi bu husûsu söyleşmek için geldik.” dediler. Bu husûsu Eğirdirli Hüsâmeddin Halîfe işitip ol halîfelerle görüşüp ol münâfikîne ziyâde ta'n ve levm ettiler ve Şehribânu Hâtun'a haber gönderip "bunlar bir alay câhil kavimdir. Yabâna söylemişler, lütf eyleyip ecdâd-ı ızâm hürmetine afv eylesin." dediler. Şehribânû Hâtun dahi:

-“Benim incinmem yoktur, bu sözü bunlar söylemiş olmasa elbette gayrileri söyleyicidir. Hemen cümlesinden ricâ ederim ki, Bursa’ya refikliği kangısı ihtiyâr eder ise bilice gitsinler.” diye cevâb gönderdi. Bunlar dahi:

-“Sem’an ve tâaten.” deyip Eğirdir’den Hüsâmeddin Halîfe ve Hacı Halîfe ve ol münâfikînin birkaçı Burhân Efendi hazretlerini alıp Bursa’ya müteveccih oldular.

Burhân Efendi Hazretleri ol zamanda sinn-i şerîfleri on sekize yetmişti. Âvân-ı (178a) şebâbde idi. Vâlidesi Bursa’ya göndermeye bâis sûrettâ ol münâfikînin tahrîki oldu ama manen sâbikan zikr olunmuştu ki, ben Bursa’ya şüğul-i ilim etmeye giderim, diye vâlidesine muhâlefet etmekle gidemeyip Keçiborlu’dan dönüp gelip dimağında Bursa arzusu kalmış idi. Ol arzusu def’ olsun diye gönderdi ve Burhân Efendi hazretlerine ulûm-i zâhire ol kadar münkeşif olmuş idi ki, Bursa’ya varınca uğradığı şehirlerde ulemâdan ve müftülerden her kime rast geldiyse bir kelâm ile mât ederdi. Dervîşlere suâl edip:

-“Bu çelevi ne aceb vücûd-u şerîf olur? Seyyid ve saadettin buna rast gelse huzurunda hasr olurdu. Bu kimin neslindedir?” dediklerinde “Şeyh Muhammed Sultân hazretlerinin kızı oğludur.” deyince eline ve ayağına düşüp evvelâ Karahisar’da bir ay salıvermeyip (178b) birkaç adam tarîka girip bîat ettiler.

Kezâ ve kezâ Bursa’ya altı ayda vardılar. Doğru Şeyh Nasûh zâviyesine varıp evvela Hüsâmeddin Halîfe ileri varıp Şeyh Nasûh’a haber verdi. Ol dahi dervîşler gönderip istikbâl edip hadden efzûn ikrâmla ve tevhîd-i şerîfle önüne düşüp zâviyeye getirdiler. Bursa halkına gulgule düşüp “Acaba bu çelevi kim ola?” diye Şeyh Nasûh’un fî zamanına beyne’l-meşâyih akrânı yoktur. Bu çeleviye ne aceb i’zâz etti. Bu âna dek bir kimseye böyle hürmet etmemişti, diye taaccüb edip dervîşlere suâl eylediler idi. Onlar dahi kim idüğünü haber verip an’ane ile mâ takaddemden Şeyhülislâm Berdeî hazretleri Bursa’ya Emîr Sultân zamanında gelip ol asrın padişahı ile muhârebe olunup ba’de ol iki azîzlerin hâlleri ma’lûm olduktan sonra padişah onlara ziyâde (179a) ihtirâm ettiğini istimâ’ edenler ve Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerini bilip ve evsâfını işitenler bu çelevi kim idüğünü bilip varıp gürûh gürûh ziyaret ederler idi ve Şeyh Nasûh dahi Burhân Efendi hazretlerini zâviyesinden taşrada istikbâl edip elini öpüp bağına bastı. İçeri girdiler. Üç gün ale’t-tivâli ziyâfetler ve sohbetler olunup ba’dehu yanınca gelen halîfeler Şeyh Nasûh’a:

-“Sultânım, Çelebi Efendi sizden ahvâl-i tarîkati görmek isterler?” dediler. Şeyh Nasûh tebessüm:

-“Meğer biz Çelebi’den göreyiz. Dört kapı bunların bi’l-fiileridir. Dedesi kutb-ı âlem Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin nazarı bundadır. Ebû’l-Müslim-i Sâni’dir, teberra elindedir ve dahi devletsiz baş oldur ki önüne karşı dura.” diye ta’bîr edip ağladı ve ol münâfikîn ki bile gelmişler idi. Bu cevâbları (179b) işitip bir miktar kalplerine insâf ve korkular düşüp ettikleri işe nâdim oldular ve halîfeler tekrar:

-“Sultânım buyurduğunuz güzel ve bizim dahi i’tikâdımız böyledir. Hele sûreta sultânımdan terbiye olunur.” dediler. Şeyh Nasûh:

-“N’ola.” deyip kırk gün halvet emr eyledi ve ol iki halîfe ve dört dervîş, çelebi ile mean halvete girip âdet-i meşâyih üzere levâzım-ı halvet ne ise icrâ ve a’mâl edip ba’de edâ-i salâti’l-işrâk şeyh huzûruna gelip tâbîr-i rû’ya ettirirler idi ve merâtiblerinden haber alıp ona göre meşgul olurlar idi. Altı gün geçti, yedinci gece ağreb ü garâibden Hacı Halîfe bir vâkıa görüp cümleden evvel şeyh huzûruna gelip arz ederken vilâyet halkından Muallimzâde nâm bir âlim ve fâzıl kimse var idi. Şeyhin ehîbbâsından idi. Ziyârete gelip içeri girmeyip kapı arasından (180a) istimâ’ eder ki Hacı Halîfe şeyhe şöyle söyler ki:

-“Cümle âleme serteser gulgule ve velvele düşüp halk-ı âlem birbirine dokunup halleri mükedder olur. Az zaman içinde birer gul-i beyâbâni her bir adamın yakasına yapışıp halkın feryâd ve figânı âsumânâ peyveste olup feryâdı res talebinde iken mütehayyir ve sergerdân iken hemen Şeyh Sultân kuddise sirruhu çıkagelir. Cümle halk ve içlerinden bu fakîr-i ebter varıp hâkipâyine yüz sürüp meded talep ederiz.” Hazreti Şeyh buyurdu ki:

-“Bu derde niçin giriftâr oldunuz, bilir misiz?” Dediler ki:

-“Bilmeziz.” Buyurdu ki:

-“Şimdi halkın gözcüsü yoktur, halvete girdi kim gözetsin.” diye bu bende-i keminelelerine hitâb ettiler. Gelip size haber veririn, fi’l-hâl benimle ol etkîyâ arasında men’ etmek için hemen bizi gördükleri saat kapan kapanın olup sizi ve beni tutup getirdiler. Siz ve ben (180b) feryâd edip Hazreti Azîz karşıda asâsı elinde ve yanında bî had eşrâf var, meded isteriz. Getirip gidenlere işaret eyledi. Bunu da getirin, diye bizi yanına mahbus eylediler. Benim için bu bizim dervîşimizdir, diye ricâ etti. Beni

salıverdiler. Siz dahi ricâ eder, size buyurdular ki, sizin halâsınız bizden değildir. Sizi halâs edecek adam halvettedir, çıkınca sabr edersiniz, diye buyurdular. Sultân şeyhin ayağına düşüp istiğfâr edip bî-had tazarru‘ edersiz. Ol halde bana işâret buyurdular, varıp Burhân Efendi hazretlerini getirdim. Gelince dedesinin elini öpüp ricâ eyledi, fi’l-hâl sizi salıverdiler ve ba‘dehu ol gul-i beyâbâniler nâ bedîd olup hiç birinden eser zâhir olmayıp halk müsterih oldular. Herkes kârine meşgul oldu. Hazreti Şeyh Muhammed Sultân size hitâb edip:

-“Yâ Şeyh (181a) Nasûh! Bu husûsta senin medhalin yok idi. Onun’çün halâs oldun.” diye buyurup ba‘dehu kandedir bu husûsa bâis olan bi devlet deyince cümlesini haps eyle. Getirdiler, başlarında Ermeni alâmeti ve arkalarında Ermeni libâsı, getirenlere suâl olunup dediler ki:

-Biz Ermeni haracı cem‘ etmeğe me’muruz, bunları tuttuk.” diye cevâb verip ve envâî siyâset ve cefâ ederek alıp gittiler. Onların feryâdına şeyh iltifât etmedi. Bu abd-i fakîr varıp ricâ edip “Ol kavim için senin bunlara ricân geçmez ve hiçbir kimesne dahi ricâsı geçmez. İllâ Şehribânu Hâtun’un ricâsı geçer, dedikleri mahalde uyanıp huzûrunuza geldim, deyip sözünü tamam etti. Şeyh Nasûh’un gözlerinden yaş çeşme gibi revân olup bi-aynihi kendi dahi böyle görmüş mâ hasal Hacı Halîfe rivâyeti üzere cümlesi acâyibât ve garâyibât (181b) görürler. Dervîşler dahi ağlaşarak gelip mâcerâyı şeyhe haber verdiler. Şeyh buyurdu ki:

-“Elbette vardıkta Şehribânu Hâtun’un kalbine dokunmuş. Siz mademki onunla istihlâl ve istiğfâr edip afv ettirtip i’tikâdlarınızdan rücû‘ etmezseniz fi’l-dünyâ ve’l-âhira iflâh olmazsınız.” diye buyurdu. Onlara nasîhat edip ba‘dehu Burhân Efendi gelip şeyh yerinden kıyâm edip yerine iclâs edip vâfir özr-i havahlık edip envâî izzet ve ikrâmla halvetten çıkarıp yine diyârı Hamîd’e gönderdi ve sipâriş eyledi ki:

-“Oğul, zinhâr bir yerde karâr etmeyip varıp ceddinin âsitânesini ihyâ eyle.” deyip ba‘dehu Eğirdir’e gelip ba‘dehu vâlidesine buluşup dedesinin seccâdesine cülûs etti.

Bu hikâyet dahi Uluborlu’dan Hacı Ferhâd nâm kimesne rivâyet eder:

Bir zamanda ticaretle (182a) Mısır’dan Antalya’ya gelip Şirdenburnu nâm mahalde ardımızdan kâfir gemisi yetişip bizi alıcak mahalde halkın feryâdı ve figânı âsumâna çıkmıştır. Bu fakîr ve derd-imend, Burhân Efendi hazretlerini şef‘ getirip dergâh-ı Hakk’a tazarru‘ ve niyâz ettim. Başımı kaldırıp gördüm ki, Burhân Efendi

kuddise sirruhu ve dedesi Şeyh Muhammed Sultân geminin başında otururlar. Kâfir gemisi dahi durmayıp gelir. Yanımda ağlaşanları teselliye ettim. İ'tikâd etmezler iken kâfir gemisi dahi gemimize kanca uracak mahalde, Şeyh Muhammed Sultân, Burhân Efendi hazretlerine işâret edip elinde olan asâyı gemiye urdu ve kâfir gemisi bizden bir mîl kadar ayrılp kayıp deryânın dibine gitti ve biz halâs olup bi-hamdüllâhi Teâlâ sağ ve sâlim Antalya'ya çıktık ve doğru Şeyh Burhân Efendi hazretlerine gelip dest-i bûs ettiklerinde (182b) tenhâ edip buyurdular ki:

-“Yâ Hacı Ferhâd! Kâfir gemisinden ziyâde zahmet çektiniz mi?” Ben dedim ki:

-“Sultânıma ma'lûm değil midir?” Ve buyurdular ki:

-“Zinhâr ve zinhâr olmaya ki keşf-i râz edesin.” diye tenbîh ettiler.

Bu hikâyet dahi Ispartalı Abdulkâdir nâm kimesneden Molla Muhammed rivâyet eder:

Mezbûr Abdulkâdir, bir gün Kefe diyârına sefer ettim. Ticaretle Kefe'den dönüp bir refikim var idi. Gemiye esbâb ve eskâlımızı koduk. Refikim bir maslahat için şehre gitti. Geldikten sonra gemici, gemiyi deryâya salsa gerek. Ol mahalde gördüm. Şeyh Burhân Efendi hazretleri çıkageldi. Varıp hâkipâyilerine yüz sürdüm ve şöyle mütehayyir dururdum, buyurdu ki:

-“Yâ Abdulkâdir, bu gemiye girme, tîz esbâbını çıkar. Allah Teâlâ a'lem emr-i Hak'la bu geminin başına hayır gelmez.” Gemi ise ol kadar bi-nazîr bir gemi idi ki, dahi yeni yapılmış, gayet büyük ve alâtı ve esbâbı (183a) yerinde, ol iskelede ona muâdil bir gemi dahi yok idi. Ona yakın yerde bir küçük fenâca gemi var idi. Onu gösterip:

-“Şol gemiye gir.” deyip. Fakîr dahi emr-i şerîflerine muhâlefet etmeyip gemiden esbâbımı çıkarmaya başladım. Geminin reîsi ve ashâbı benimle bî-had nizâ' edip beni tesfîye ve tahmîk ettiler. Bilâhere huvâh nâ huvâh esbâbımı taşıyıp ve refikimın eşyasını dahi çıkarıp taşıırken Hazreti Şeyh kuddise sirruhu tamam olunca benimle taşıyıp ol küçük gemiye bile koduk. Ol gemiyi hiç kimse beğenmezdi. Benim bu vaz'ım halka gayet güç gelip “Bu herîf mecnûndur yâhûd başına bir gelecek vardır. Zîra şöyle fâhir gemiyi terk edip bu kadar zahmetler çekip yalnız koyup yine çıkardı.” derler idi. Meğer şeyhi hiç birisi görmez imiş. Ol mahalde Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Yâ Abdulkâdir! Sen bu geminin istihkâmına bakma, bu gemi zulümle yapılmıştır ve içinde (183b) dahi birkaç zâlim vardır. Sen bize tâbi' olmakla Cânib-i Hak'tan işâret oldu ki, gelip haber verdim.” deyip gâib oldu. Ol kadar cedd ü sa'y edip

cüst ve cûy kıldım, nâmı, nişânını bulmadım. Bu mahalde refkım olan şahıs çıkageldi. Bu hâli görüp bana levh edip:

-“Ne iktizâ eyledin sen, bu müstahkem gemiden bir alay zahmetler çekip esbâbı çıkarıp şöyle eski ve küçük gemiye koyasın, hiç bu gemiye bir kimse i‘tibâr eder mi? Meğer cünûnun galebe etmiştir.” der iken ol büyük gemi deryâya saldı. Ben dahi refkıma dedim ki:

-“Benim cünûnum galebe etmedi, sen bir miktar sabr eyle, ol gemini hâlini görürsün.” deyip kenardan bir mîl miktarı ayrılıp biz dahi saldı. Bi-kazâillah Teâlâ ol büyük gemi yelken çevirirken başı aşağı gelip kapanıp cümle halkı gark oldu. Deryânın dibine batıp gitti. Gemi halkı görüp benim elime ve ayağıma **(184a)** düşüp:

-“Elbette sende bir hâl vardır, bu geminin gark olacağını bildin. Bize beyân eyle.” deyip eteğıme sarıldılar. Ben onlara dedim ki:

-“Bende hiçbir nesne yoktur, ben de sizin gibi bir âciz ve mütehayyirim.” deyip sükût ettim. Çare olup ellerinden halâs olamayıp fikr eyledim ki, bizim taraftan bu gemide bir kimse yoktur. Hakikat hâli beyân eylesem, nesne lâzım gelmez ve kendilerin dahi rızâsı olmaktır. İstanbul adamlarıdır, Burhân Efendi kim idüğünü ne bilirler, deyip mâcerâyı cümle beyân ve Hazreti Azîz’in âbâ ve ecdâdından ve kendinin evsâf-ı şerîflerini tafsîl üzere şerh ettim. Cümlesi sıdkla ve ihlâsla muhibbi olup bende-i fermân oldular ve benim bir habbe gemi navlunumu almayıp envâi i‘zâz ve ikrâmla beni İstanbul’a getirdiler ve metâmı fi’l-hâl satıverip on iki adam benimle bile diyâr-ı Hamîde gelip Isparta’ya gelip ba‘dehu Eğirdir’e varıp doğru Hazreti **(184b)** Azîz’in ziyaret-i şerîflerine vardık. Burhân Efendi kuddise sirruhu taşrada hâzır imiş. Bu bende-i keminelere görünce:

-“Bu adamlara tenbîh eyle, zinhâr keşf-i râz eylemesinler.” deyip. Dervîşlere emr etti. Her birini bir yere kondurup envâi ihtirâm ettiler. Ba‘dehu Hazreti Şeyh Burhân Efendi’nin dest-i şerîflerini bûs edip bîat ettiler.

Bu hikâyet dahi Isparta’dan Osman Dede rivâyet eder ki:

Ticarette diyâr-ı Mısır’a varıp yine dönüp gelirken ummanda hikmet-i ilâhiyye ardımızdan kâfir gemisi yetişip gelip bizim gemiye kanca urdu. Gemi halkının âhı ve efgânı âsumâna peyveste olup bu fakîr Hazreti Azîz’in kisve-i şerîflerini elime alıp:

-“Yâ Şeyh Burhân! Şu kisveyi bana sen giydirdin. Bunu çıkarıp yerine şapka giydirip ayağımda kutna ile kürek çektirmeyi lâıyk görür müsün? İmdi er isen bizi halâs

eyle, yoksa (185a) kendimi deryâya atarım?” diye ziyâde tazarru‘ ve niyâz ettim. Ol hâlde bakıp gördüm ki, deryâ yüzünden Hazreti Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu mübârek arkasında aynı kürkü ve elinde asâsı berk-i hâtıf gibi gelip bizim gemiye bir depme öyle urdu ki, fi’l-hâl bizim gemi, kâfir gemisinden bir mîl miktarı ayrılıp hatta kancaları dahi bizim gemide kaldı. Rüzgârımız muvâfakat edip kâfir gemisi ol mahalde kalıp Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinin inâyeti ve azîzin himmet-i aliyyesi berakâtında sağ ve sâlim Antalya’ya çıkıp. Evimde bir an karâr etmeyip Yazla’da ziyâret-i şerîflerine gelip ziyâde bize tenbîh buyurdular ki:

-“Keşf-i râz etme.” diye ve mezbûr Osman Dede’nin bunun emsâli müşâhede ettiği kerâmât ve havârik-ı âdâtı tahrîr olursa bu muhtasara sığmaz.

Bu hikâyet dahi Uluborlu’dan Hasan Dede ve birâderi Seydî Dede rivâyet (185b) ederler ki:

Bir gün ikimiz dahi hacc-ı şerîfe niyet edip şeyhimiz Hazreti Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhudan icâzet ve himmet ve duâ almak için Yazla’ya ziyâret-i şerîflerine vardık. Hemen görünce:

-“Sizde hacı râyihâsı var,” diye buyurdular. Biz dahi:

-“Sultânım niyet eyledik, duâ ve himmetiniz için ricâya geldik.” dedikte.

-“Sihhat ve âfiyet üzere varıp, yine gelesiz.” diye buyurdular. Çünkü himmet silahını ârâste ettik. Hemen lütfu Hak’la müteveccih olup ve rüzgâr muvâfık olmakla yirminci günde Süveys’ten Cidde deryâsına gemi saldı. Hikmet-i bâri ve ilâhiyye bir gece bir şedîd fırtına tuttu. Cümle gemi halkı hayatından ümidlerini kesip istihlâl edip, “Bâri cümle esbâbı eskâlimizi deryâya atalım, geminin yükü hafif olup başımızla halâs olaydık.” deyip bunun üzerine karâr vermiş iken gözlerimize uyku galebe edip birâder ziyâdece (186a) uyumuş. Bu rü’yâyı fakîr gördüm. Şeyh Burhân Efendi ve dedesi Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhüma gelip geminin başında otururlar. Burhân Efendi hazretleri:

-“Yâ Hasan Dede! Elem ve ıztrâb çekmeniz ve gemi halkına tebşîr eyle, esbâblarını atmasınlar, inşallah Teâlâ sabah vaktine fırtına sâkin olur.” diye buyurdu. Varıp hâkipâyine yüzüm ve gözüm sürdüm, bu surûrla bir kimse beni dürtüp uyandırdı. Gördüm ki, birâderim Seydî Ali’dir bana der ki:

-“Hey birâder, ne uyku zamanıdır, nice zamandır uyursun. Geminin başında iki âli rasûlden kimesne büyük imâmelerle otururlar. Yüzlerinin nuru deryâya şa’şaa

bıraktı. Nice zaman kimler olduğunu bilmedim ve halkın izdihâmından yanlarına yakın varıp göremedim amma şöyle zann ederim ki, birisi bizim şeyh ola. Zîra biz vedâ edip gittiğimizde arkasında mor ferâce ve aseli renk kaftân giymiş (186b) idi. Yine ol esbâbı ile böyle siyah gecede gemi başında olan adam kendini bile his edemez dersin yanında olan kimsenin yüzünün nuru şu'le verip güya bir büyük fânus yanmış kadar gemi içinde olanlar bile seçildi. Birkaç defa sana haber vereyim, dedim. Gördüm ki, gayet hâbe varmışsın. Câiz ki, hayalim ola, diye seni uyandırmadım. Âkıbetü'l-emr sabr edemedim. Şimdi seni uyandırdım. Onlar dahi gâib oldu.” dedikte. Fakîr dahi olan ahvâli bizlere takrîr edip ol mahalde gemi halkı esbâblarını atmaya müteveccih olup fakîr men'eyledim. Hele sözüme muhâlefet etmeyip bi-fadlillâhi Teâlâ ve keremihi ve bi-himmeti evliyâ, ol saat rüzgâr sâkin olup sabah vaktine dek min ba'di rüzgârdan eser kalmadı. Bi-hamdüllâhi Teâlâ sağ ve sâlim Cidde'ye çıkıp Mekke-i Mükerrerme şerrefehallâhu Teâlâ'ya varıp (187a) hac zamanına dek evkât-ı hamseyi, Harem-i Şerîf'te edâ edip her gâh beyt-i şerîfi tavâf ederek.

Borlu'ya geldik. Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu hazretleri Borlu'dan bir hâtunu silâ etmek için Borlu'ya gelip bizim vâlideye varıp buluştuğunda der ki:

-“Oğullarına suâl eyle, hac yolunda acaba başlarına bir sıklet geldi mi ola?” Zîra bir gece taâmı ortaya koduk, “Bismillâh” deyip bir kere sundu kaşık elinde iken:

-“Hay Hasan Dede ve hay Seydi Ali Dede!” deyip bir dahi sunmayıp fi'l-hâl kalkıp savmaa'sına gitti, demiş. Vâlidemiz bunları bize suâl edip:

-“Oğullar Şeyh Burhân Efendi hazretleri bir gece şöyle etmiş.” dedikte. Biz dahi Cidde deryâsında başımıza gelen mâcerâyı takrîr eyledik, demişler.

Bu hikâyet dahi Uluborlu'dan Şeyh Burhân Efendi'nin damadı Ali Çelebi rivâyet eder ki:

Şeyh Burhân Efendi hazretlerinin (187b) kerîmesinden bir oğlumuz vücûda gelip hikmet-i ilâhiyye oğlancığın mizâcı bir miktar şikest olur. Vâlideme bazı nâkısâtü'l-akl avratlar sevk edip derler ki:

“Hisârda bir papaz vardır. Her kimin mizâcı şikest olsa ona iletip okuturlar. Fi'l-hâl sıhhat bulur, gayet mücerrebdir.” diye vâlidem dahi onların sözüne muvâfakat edip oğlancığı papaza iletirler. Ol mahalde Yazla'da Hazreti Şeyh kuddise sirruhu gayet heybet ve gadabla savmaa'sından çıkıp bizim kaynanâya:

-“Hiç haberin var mı? Bizim seni şahin oğlancığını Hisâr’da papaza iletip efsûn ettirdiler. İletenler de kâfir oldu ve oğlancık dahi şimden sonra felâh bulmayıp helâk olur.” diye buyurmuşlardır. Hadd-i zâtında oğlancık, ol gün akşama varmayıp merhûm oldu. Ba‘dehu bu bende-i keminele ziyâret-i şerîflerine vardım. Bu fakîrlere dahi haddem (188a) efvân levem ettiler ve “Sevk edenlere ve iletenlere tecdîd-i iman telkîn eyle.” diye emrettiler ve:

-“Senin medhalin yoktur, günâh vâlidendir.” diye buyurdular.

Bu hikâyet dahi Uluborlu’dan Abdullah Dede nâm merd-i sâlih rivâyet eder ki:

Bir gün Şeyh Burhâneddin Efendi kuddise sirruhu Borlu’ya gelip birkaç gün ehıbbâ üzerinde tevhd-i şerîf sohbetleri olup cuma günlerinde kürsiye çıkıp halka va‘z ve nasîhat ederdi. Ulemâ-ü ve fudalâ ve sülehâ istimâ‘ edip bağı taş olup Cânib-i Hak’tan zerre ve şemme haberdâr olmayıp muhabbet-i dünya ile alûde olanlara bile te’sîr edip her birisi kürsiden ininceye dek bükâ’ edip fi’l-hâl mübârek hâkipâyilerine yüz sürüp bîat ederlerdi. Fi’l-hâl bu fakîr ve kesîri’t-taksîr dahi arayışı dünya ile derûnum mâlâ mâl olup şeyh nedir, dervîş nedir ve tarîk nedir, haberdâr değil iken (188b) bir gün cum’a namazını kıldıktan sonra mekânım kürsî tarafına rast gelip gördüm ki, bir genç yiğit kürsiye çıktı. Amma ol kadar heybet ve salâbet var ki, yüzüne bakanların zehresi çâk olur. Böyle bir genç yiğit kürsiye çıktığına bana gayet acep gelip bu kadar ulemâ ve fudalâ meclisinde böyle taze yiğit ne dese gerek ola? Hele şunu istimâ‘ edeyim, deyip kalkıp gitmeyip oturdum ve dervîşlerine:

-“Bu kürsiye çıkan Emir Çelebi kimdir?” diye suâl ettim.

-“Eğirdir’li Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin kızı oğludur, hâlen yerinde şeyh budur. İsm-i şerîfleri Burhân Efendi’dir ve henüz yirmi yaşındadır. Bu asırda akrânı yoktur.” diye evsâf-ı hamîdesini nakl ederken va‘za başladı. Erbâb-ı meclis ol kadar kerîm olmuşlardı ki, sağır ve kebîrde bükâ’ etmedik adam kalmadı. Bu abd-i fakîr ise kendimi yâvî kıldım. (189a) Esnâyı kelâmda bi-aynihi benim tahayyülâtımı keşfedip “Bizim nakl eylediğimiz şikeste ve beste kendi kelâmımız değildir. Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinin kelâmıdır ve Rasûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi vesellem hazretlerinin hadîs-i şerîfidir. Bu husûsa gençlik ve kocalık medâr değildir. Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretleri feyyâzdır. Herkese maksadına ihsân eder.” deyip her ne ki hatırıma geldiyse cümlesini beyân etti. Cümlesi zikr olursa söz

uzar. Bilâhere va‘z tamam olup kürsiden indikten sonra bî-ihyâr varıp mübârek ellerini bûs edip bîat ettim. Ol mecliste elli ve altmış adam bîat tarîka girdiler.

Sözü uzatmayalım nice günler sohbetler olunup Hazreti Şeyh kuddise sirruhu Borlu’dan gittiği gün hikmet-i ilâhiyye benim bir miktar ta‘mîr olunacak yerim var idi. Bahçede ırgat tutup **(189b)** iş işletirdim. Şeyhi göndermeye kâdir olamadım. Gördüm ki, halk tevhîd-i şerîf ile şeyhi şehirden taşra çıkarmışlar. Uluyol karşımızda idi. Hazreti Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu ata binmiş, dervîşler tevhîd ederek çekilip giderler. Ve tuttuğum ırgat halvetî dervîşlerinden idi. Ellerinden kazmayı bırakıp şeyhin ünvanına bakıp taaccüb edip dediler ki:

-“Bu giden kimdir?” Ben dedim:

-“Şeyhtir. Bunlara vâfir medhini ettim.” Onlar dediler ki:

-“Böyle taze oğlan nice şeyh olabilir, önünce gidenler hep mahbûb-u dosttur.” deyip nice yâve sözler söylediler. Fakîr bunlara ziyâde îtâb edip “an garîb bir belâyâ giriftâr olursuz.” deyü. Şeyh görünmez oldu. Bu ırgatların kazdığı yâr dibi idi. Üzerinde bir büyük taş ev miktarı var idi. Irgatlar durmayıp kazarken ben dahi yanlarında **(190a)** dururdum. Bi-kazaillah Teâlâ ol büyük taş üzerimize indi. Üçümüz dahi altında kaldık. Hemen bir el kudretten enseme yapışip beni bir dönüm miktarı ardıma attı. Nice zaman bî-hûş yatıp bir kimse beni uyandırdı. Bakıp gördüm ki, akrabadan İbrahim Dede nâm bir dervîş. Şeyh ile bile gitmiş idi. Hâlîmi ve hatırımı suâl etti ve ol ırgatları suâl etti. Başımıza gelen hâlî haber verdim. Varıp gördük, ol iki münkir hurde hâş olup kemikleri bile ezilmiş. Ol beni kaldıran dervîşe suâl ettim:

-“Sen hûd şeyh ile bile idin. Ne oldu ki yine dönüp geldin?” dedim. Mezbûr İbrahim Dede:

-“Şeyh ile bile belbaşına dek vardık. Falan bunârda attan inip abdest alıp iki rek’at namaz kılıp eline bir iplik alıp düğüp yine çözüp ba‘de sağ tarafına attı. Dervîşler bunun aslından **(190b)** suâl ettiler.” Hazreti Şeyh kuddise sirruhu buyurdu ki:

-“Falan yerde iki münkir yer kazarken yanlarında dervîşlerimizden bir kimse dahi onlardan ileride idi. Gayret-i Hak zuhûr edip üzerlerine bir büyük taş geçip Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinin keremi ile bizim dervîşimiz halâs oldu. Ol münkirler helâk oldular gibi.” diye buyurdular. “Falan yerde.” deyince, bildim ki, sensin. Karârım kalmayıp:

-“Saâdetli sultânım, ol buyurduğunuz kimse müderris ve ehl-i ilim Abdullah Efendi’dir ki, sultânımdan bîat etmişti. Bahçesinde ırgat tutup iş işletir idi. Ol benim yakın hısmımdır, izn-i şerîfiniz olur ise varıp görelim.” dedikte.

-“Var gör.” diye izin verdiler. “Gelip seni bu halde buldum.” diye şükr edip yine dönüp şeyhe gitti.

Bu hikâyet dahi Uluborlu’dan Hasan Dede rivâyet eder ki:

Mezbûr Hasan (191a) Dede bir gün Aydın vilâyetinde Nazilli tarafına varıp yanımda bir refikim dahi var idi. Onda bir Halvetî dervîşine rast geldik. Ol dervîşle tarîkate müteallık bazı kelîmât edip vâfir şeyhini medh edip, “Hâlen kutbu’l-aktâbtır.” dedi. Fakîr dahi âyin ve erkânından suâl ettim ve

-“Şeyhin tevhîd-i şerîfinden ne güne ederler?” dedikte.

-“Ayak üzere kalkıp el ele verip taraf tarafa zâkirler okuyup devarân ederler ve ba’de cezbe hâline varıp birbirine sarılıp her birisi lâ ya’kıl olup nice zamandan sonra yine kendilere gelir.” dedikte. Fakîr sabr edemeyip:

-“Şeyhim dediğin fâsid vâcibü’l-katl imiş. Zîra velâyet ve kerâmet ehl-i takvâ olandadır. Zîra Allah Teâlâ hazretleri Kur’an-ı azimü’ş-şân’da birkaç yerde ehlullâhi beyân buyurup ta’yîn etmiştir: “*În evliyâuhû illel müttekûn.*”²³⁶ (191b) diye buyurmuştur. Takvâda ve tarîkte kakışmak yoktur. Ol beyân ettiğin evdâi bâtila leh ü leibdir ve müstehilli kâfir hem dâl hem müdill imiş. Bilâ imhâl katli lâzımdır. Çünkü dervîşlik himmetine bu kadar heves etmişsin. Bâri bir ehl-i Hak şeyhe hizmet eyle ki, hasira’d-dünyâ ve’l-âhire olmayasın.” diye nasîhat ettim.

-“Ya senin şeyhin ne ma’kûle adamdır?” diye suâl etti. Fakîr eyittim, Şeyh Burhân Efendi hazretlerinin evsâf-ı hamîdesinin bir miktarını deryâdan katre ve aftâb-ı âlemden zerre aklım yettiği üzere takrîr ettim. Ol dervîş bana ismimi suâl edip:

-“Yâ Hasan Dede, senin ecelin yetmiş. Ancak benim şeyhime çok şetm ettin, bu gece sabaha çıkmazsın. Zîra nice kimseler dahl edip fi’l-hâl helâk olmuşlardır.” deyip bana vedâ edip karyesine ve şeyhi yanına gitti. Fakîre dahi ol gece havf müstevlî olup nısfu’l-leyle dek şeyhim (192a) Şeyh Burhân Efendi hazretlerinden istişfâ’ edip dergâh-ı rabbi’l-âlemine nice tazarru’ ve niyâz ettim. “Cidde deryâsında varta-i helâktan halâs ettin. Bundan dahi erlik vaktidir, halâs et.” diye niyâz ederek gözüme uyku galebe edip hemen gördüm ki, iki yeşil imâmeli heybetle ve salâbetle bir şehsuvâr-ı sabâ refât-ı

²³⁶ “Oranın bakımına ehil olanlar ancak Allah’a karşı gelmekten sakınanlardır.” Enfâl sûresi, 8/34.

zuhûr eder. Yanlarınca bir arslân yürür. Bu abd-i fakîrin yanımdan geçip gittiler. Bildim ki, birisi Şeyh Burhân Efendi ve birisi Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhümâdır. Ol dervîşin köyüne doğru gittiler. Bana hiç iltifât etmediler. Fakîr dahi bunların akabince gidip ol köye vardıklarında ol dervîşin şeyhini önden çıkarttılar ve arslâna Şeyh Muhammed Sultân işâret etti. Ol şeyhi rîze rîze etti ve Burhân Efendi hazretleri bu bendelerine hitâb edip “Hem dâl hem müdîll olan (192b) kişinin hâli böyle olur.” diye buyurdular ve yine geldikleri yere gittiler. Fi’l-hâl uyanıp refikim bana bu husûs için ziyâde levm etmiş idi. Ol dahi dervîşin yağanup gittiğinden gayetle havfli idi. Rû’yayı takrîr ettim “Bu leyk aynı vâki oldu.” deyip. Sabah oldukta kalkıp ol dervîşin köyüne yolumuz uğrayıp evvelâ mekâbir üzerinde bî-had adamlar cem’ olmuşlar gördük. Yakın vardığımızda köy halkından birisine suâl edip:

-“Bu halk niçin cem’ olmuşlar ve defn ettikleri kimdir ki, bu kadar ta’zîm ve tekrîm ederler?” dediğimizde ol adam dedi ki:

-“Köyümüzde bir azîmü’ş-şân şeyh var idi, cümle bu diyârlar onun muhîbbi idi. Dünkü gün ve gece sağ ve sâlim ve bu gece bir kimsenin davetinde idi. Nısfü’l-leyle dek tevhîd ve sohbetler olunup ba’de kalkıp evine gitti ve sabah döşeğinde meyyiti bulundu. Hiç kimse bilmez ne (193a) hâle uğradı.” deyip geçip gitti. Ondan gördüm ki, bizimle mübâhese eden dervîş makberenin başı ucunda ağlayıp oturur. Dervîşe ta’ziye edip hâl ve hatırını suâl ettim:

-“Şimdi sana cevâb vermek zamanı değil. Nereye konarsız? Akabinizce varayım. Seninle sözüüm vardır.” deyip fakîr dahi:

-“Atâköy’e konarız.” deyip gittikten sonra ol dervîş, karye-i mezbûre gelip elime ve ayağıma düşüp ağlayıp:

-“Hak senin elinde imiş. Lütf eyle, beni dahi şeyhin huzûruna al git. Şeyh, senin şeyhin imiş, hayfâ ve diriğa bu zamana dek geçen ömrüme. Cümle senin sözlerin hak imiş. Bizim şeyh dediğimiz hem dâl hem müdîll imiş. Bu kadar zamandır müslümanları izlâl etmekte imiş. Bi-hamdüllâh Teâlâ hele sen sebep olup halk üzerinden şerri def’ oldu.” dedikte. Fakîr dedim ki:

-“Hele dünkü gün bilmez idin. (193b) Şimdi def’ olduğuna hamd edersin. Çünkü makberesi üzerinde niçin feryâd edip ağlar idin?” dediğimde,

-“Benim ağladığım onun firâkından değildir. Bu kadar zamandan beri aldanıp ömrümüzü hebâ belki ibâdet zan edip ettiğimiz fesâdların mukâbelesinde ne kadar ukûbete müstehak olmuşuzdur ona ağların.” dedikte. Fakîr dedim ki:

-“Sen bunun çâk böyle olduğuna neden i‘timâd hâsıl ettin.” dedikte.

-“Senden ayrılıp köye geldim. Şeyh falan kimsenin davetine gitti: Sana, tîz gelsin dedi.” diye söylediler. Ben dahi gidip ba’de evime gelip yattım vâkıamda görürüm. Karşidan iki atlı gelir. Başlarında büyük yeşil tülbendleri var. Birisi senin vasf ettiğin azîz idüğünü bildim ve yanlarınca bir arslân bile gelir. Ol azîzde ve yanında olan azîzde ol kadar heybet ve mehâbet ve salâbet vardır ki gözlerin (194a) zehresi çâk olur. Harman yerine gelip atlarının başını çektiler ve durdular ve bizim şeyhi getirdiler. Şeyh gelince ol yanlarında olan arslâna işâret ettiler. Arslân gelip evvelâ şeyhin başını koparıp ve gövdesini pâre pâre etti. Ben bu hâli görüp zehrem çâk olayazdı. Havfımdan ne edeceğimi bilmez iken senin şeyhin arslâna işâret etti beni dahi pârelemeye. Ben feryâd edip yanında olan azîzin atı ayağına yüzüm sürüp şefâat diledim. Ol azîz, senin şeyhine:

-“Yavrum bu fakîri afv eyle. Varıp tarîka girsin. Bu derd-imendin ol kadar günâhı yoktur. Zîra bilmez idi.” diye şefâat etmekle afv eylediler ve beni azâd edip dönüp gittiler. Bu havfle uyanıp sabaha dek vücûduma lertzeler düştü. Sabah oldukta hâl böyle vâki oldu. Lütf ile bana delâlet eyle. Ol (194b) sultâna beni al git, diye bî-had tazarru‘ edip ben dahi:

-“N’ola.” deyip taahhüd ettim.

Ol dervîşin adı Yûsuf idi. Biz bu sözleri söyleşirken ol köyde sâkin kızılbaş nâm bir sipâhi var idi. Bizim yanımızda gelip bu sözleri dinleyip kakhaha ile gülüp:

-“İkinizin dahi akli yoktur. Gördükleriniz hayâlât-ı bâtiladır. Ol herîfin eceli gelip ölmüş. Siz şeyh onu pâreletmiş dersiz. Eğer siz, bu sözü bir ğayri yerde söylerseniz sizi dârü’ş-şifâyaya korlar.” dedikte. Yûsuf Dede ol herîf ile vâfir mücâdele edip:

-“Senin dahi başına bir gelecek var ancak.” dedi. Ol herîf yâveyi dahi ziyâde artırıp dedi ki:

-“Şeyhim dediğini göreyim. Bu gece bana dahi arslânı havâle eder mi?” diye nice bunun gibi sözler söyledi.

Biz ol köyden kalkıp yakın yerde bir köye dahi gittik. Mâbeynimiz bir buçuk mîl miktarı idi. Ol gece yine (195a) âlemi rü'yada gördüm. Bir bahçe içinde otururuz. Şeyh Burhân Efendi hazretleri yanında bir dervîş var çıkageldi. Ol kadar gadabnâkdır ki, asla yüzüme bakmaz. Kalkıp istikbâl ettim ve mübârek elini bûs ettim. Min ba'di bu bende-i keminelere iltifât buyurmadılar. Ol dervîşe ağladım:

-“Efendi hazretleri bana niçin incindi ola?” dedikte. Ol dervîş:

-“Sana incinmedi Atâköy’ünde bir kızılbaş gadab etti.” deyip ol sıklet ile uyandım. Sabaha dek gözüme uyku girmedi. Sabahla Atâköy’ünden adam geldi. Dediler ki:

-“Hikmet bu gece bir acab hâl vâki oldu. Kızılbaş birkaç fâsid ile evinde fisk ederken evinin sakfi göçüp cümlesini helâk etti. Keşf ettirmek için kadıya gideriz.” dediler.

Hâsıl-ı kelâm ol fâsidin şeâmeti cümle ahâli-i karyeye sirâyet edip ekseri onunla muhtelit olmakla her birisi bir sebep ile (195b) helâk olup mâadâsı dahi ol köyde karâr edemeyip kalkıp âhir yerde vatan tuttular ve fakîr dahi mezbûr dervîş Yusuf’u alıp Eğirdir’de Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu hazretlerine getirdim. Dervîş mezbur Hazreti Şeyh’i görünce muhabbetten bi-hûş oldu. Ba’de gözünü açıp Hazreti Şeyh nezâket ile ikimize dahi keşf-i râz edip âşikâre etmemek için tenbîh buyurdu. Ol mecliste hâzır olanlar, ol muâmeleye ve ol dervîşin hâline nazar edip mütehayyir oldular.

Bu hikâyet dahi sâbıkan şeyhülislâm ve müfti’l-enâm Yahya Efendi merhûmdan, bu abd-i fakîr kesiri’t-taksîr bizzât rivâyet etmişimdir ki:

Senin ceddin Burhân Efendi kuddise sirruhu hazretlerinin bunda bir kerâmet-i azîmesi zâhir olmuştur. Menâkıblarında yoktur. Sen yaz bizden işittiğin üzere, diye buyurdular. Bu fakir dahi ta’bîrleri üzere (196a) tesvîde cür’et edip müşârün ileyh Yahya Efendi buyurdular ki:

Sultân Süleyman Hân aleyhi’r-rahmeti ve’l-gufrân hazretlerinin evâhîrinde Rüstem Paşa merhûm vezir-i a’zam ve damad olması Burhân Efendi hazretlerinin duâsıyla olmuştur. Sebeb-i budur ki Rüstem Paşa merhûm maktûl İbrâhim Paşa ile içeri ve has oda hizmetkârları ve padişahın mukarrebleri olup iken maktûl İbrâhim Paşa, Rüstem Paşa ile adâvet ve husûmetleri var imiş. Ba’de zaman İbrâhim Paşa, Sultân Süleyman merhûma musâhib olup bir gün fırsat bulup Rüstem Paşa’yı gammaz edip

Teke sancağına âsâr Rüstem Paşa'nın yolu yeniçeri ağalığı ya Mısır veya Şam iken gadab ile Teke Beyi edip gönderdikten sonra yine bir gün fırsat bulur ki katl ettirmeye sa'y edip Sultân Süleyman merhûm Rüstem Paşa'ya kapıcılar gönderip (196b) getirip katl etmeye kapıcılar vardıkta. Davetin aslı ne idüğünü bilir. Nâçâr kalkıp diyâr-ı Hamîde Isparta nâm kasabaya gelir. Yolda kalbiyle fikr eder ki, "Bu kazanın def'ine çare yoktur. İllâ ehlullahtan bir kimse bulup duâsını almak gerek." deyip kasaba-i mezbûreye geldikte tevâbiine der ki:

-“Hazreti Rasûl-ü ekrem sallallâhu Teâlâ aleyhi vesellem:“*er-ricâlü mine'l-kurâ*”²³⁷ buyurmuştur. Şimden sonra tecessüs eylenüz bir gerçek arabulasız.” deyip vilâyet halkına suâl ederler:

-“Bunda Pirî Halîfe nâm bir azîz vardır. Gayet muttakî adamdır ve halktan uzlet üzeredir. Min ba'di hiç kimsenin taâmını yemeyip bir habbe almaz. Bu asırda nazîri yoktur.” derler. Rüstem Paşa fi'l-hâl savmaasına ziyaretine vardıkta ve husus mezbûrun def'ine istişfâ' ve istimdâd eder. Ol Şeyh:

-“Biz böyle maslahata kâdir değiliz. Amma altı yedi saat miktarı (197a) yerde Eğirdir nâm kasaba vardır. Yazla nâm mahallesinde Burhân Efendi derler bir şeyh vardır. Sizin murâdınız onda hâsıl olur. Onlar deryâdır biz ırmağız.” diye ta'bîr edip. Ol gün yola girip asr vaktinde Eğirdir'e Burhân Efendi hazretlerine varıp azîz bunu savmaa'sına alıp ziyâde ta'zîm ve tekrîm eder. Ba'dehu arzuhâl eder ve şeyh bir dervîşe emr eder ki:

-“İstihâre eyle, gör.” Bi-fadlillâhi Teâlâ Paşa hazretlerine an garibi'z-zaman hasmına gâlip olup “Ashâb-ı hayrâtan olduğu cihetten bir nesneye nâil olur mu?” dedikte. Rüstem Paşa'ya taaccüb müstevlî olup der ki:

-“Ben buna hasmım vardır demedim ve ben buna def' kaza için istimdâd ettim. Bu bana bir nesneye nâil olmak nefesini eyledi.” diye taaccüb ederek:

-“Sultânım bu muhibbinize, paşa, diye buyurduğunuz bizler dahi beyleri olmadık hâlen Teke beyiyim.” der. (197b) Hazreti Şeyh:

-“Beyim i'tibâr mâlûli ileyh derler bir kâide vardır, inşallah Teâlâ me'mûldur ki, dilhâhınız ziyâde devlete nâil olasız.” deyip ve

²³⁷ Kaynağına ulaşamadı.

-“Hakk’ın ihsânını kabul etmez misiz?” dedikte. Rüstem Paşa’ya te’sîr eder bî-ihhtiyâr kalkıp şeyhin elini öper ve ol gece ol dervîş istihâre eder. Gelip şöyle takrîr eder ki:

-“Bir vadiyede bir gayet büyük bir su akar. Ne köprü ile geçilmeye imkân var ne gemi ile. Cümle halk ve biz bir tarafta ve Paşa hazretleri öte tarafta kalmış. Suyu geçmeye ikdam eder. Çare bulunmaz bilâhere hemen kendini ol suya urur ve su götürüp gider iken sizin elinizde asâ var. Feryâd edip sizden istimdâd talep eder. Siz dahi asânın ucunu sunarsız. Yapışıp sudan çıkarıp başına bir tûlbend sarıp altına bir fâhîr kater çekip gönderirsiniz.” dedikte. Evvelâ vezâret-i uzmâ ve damadı (198a) olmaya ta’bîr edip Rüstem Paşa dahi ahd ve nezr eder ki:

-“Buyurduklarınız vukû‘ bulur ise İstanbûl’a dahi mübârek kademinizi basa ve nice müslümanlar istifâde-i azîme edeler. Fi’l-hâl sultânıma adam gönderip size zahmet vermek mukarrerdir.” diye nice va’dler dahi edip şeyh bunu türbelere iletip ziyâret ettirip duâlar edip İstanbul’a gönderir. İzmîdnâm kasabaya geldikte vezâret tehniye olunur. Ba‘dehu i’zâz ve ikrâmla şehre getirirler. Sultân Süleyman merhûma el öptükte. Sadâret-i uzmâ mührünü ona teslim edip hil’at-i fâhîre giydirir. Ba‘dehu Burhân Efendi’yi nesyen mensiyyen unutup min ba’di adını anmaz. Bir sene-i kâmile sadâret-i uzmâda karâr edip bir gün yine İbrahim Paşa fırsat bulup padişaha gammaz edip yerine İbrahim Paşa’yı vezir edip onu ma’zûl eder. Rüstem Paşa (198b) fi’l-hâl devlet-i fâniye mestliğinden ayılıp aklı başına gelip Hazreti Şeyh kuddise sirruhu hâtırına gelir ve gayet nedâmet ile nâdim olup hemen saat bir mektup yazıp vâfir hediyeler ile bin tane filori ile adam gönderip varıp şeyhe mektubu verdikte:

-“Hele akılları başlarına geldiler mi? Bize filori lâzım değil, hakkından gelemeziz. Birkaç muhtaç yerler vardır, onları ta’mîr edin. Paşa hazretlerinin hayrı olsun ve müslümanlar gayet muhtaçtır. Evvelâ Barla derbendi nâm mevziî ba‘dehu Yazla belini ve ba‘dehu Ekerim yolunu, arap ve acem yoludur. Bunları bu altınlar ile ta’mîr edin artarsa yine kendilere alıp gidin asâkir-i islâma harç ederler.” deyu. Hatır için bir miktarca hediye kabul edip mâadâyı cümle gelen adama teslim eder. Ol adam dahi:

-“Sem’an ve tâaten.” deyip zikir olunan yolları yaptırmaya mübâşeret (199a) edip tamam olduktan sonra dört yüz altın arttı, diye haber verdi ona göre kâğıt yazıp:

-“Var imdi, Bey’im âfiyet ile dâim muhabbetullahı kalbinden çıkarmasın ve adli elinden komasın muhtâçları gözet sin. Allah Sübhânehu ve Teâlâ dergâhından umarız ki inşallah Teâlâ siz vardıkta yine sadırda bulursuz.” deyip gönderdi.

Ol adam gelip fi’l-hakîka yine sadırda buldu ve çok zaman geçmedi, damad oldu. Ba’dehu asâleten bir mükellef ağasını ta’yîn edip kâğıtlar yazıp vâfir tazarru’ ve niyâz ile davet etmek için Eğirdir’e Şeyh Burhân Efendi hazretlerine gönderdi. Varıp vâsıl oldukta. Onlar dahi Cânib-i Hak’tan me’mûrlar imiş. Bilâ-tereddüd kalkıp Üsküdar’a gelirler. Rüstem Paşa varıp Üsküdar’da ziyâret eder ve üç yük akçeye Zeyrek yokuşunda bir ev aliverip hüccetini (199b) evinde gör ve İstanbul’a ol eve davet eder. Şeyh Burhân Efendi:

-“Beyim dahi bize İstanbul’a geçmeye işâret yoktur. Siz varın sağlık ile mesâlih-i müslimîn ile takayyüd edin. İnşallah Teâlâ nasîb oldukta geçeriz ve sizinle hafiyeten çi müşerref olalım. Zîra şimdi vezirin şeyhi var imiş diye cümle halk bizi bir adam zan ederler ve başımıza üşürler ve ol cânibe dönmek lâzım gelir. Bizi isterseniz bir iki hizmetkâr ile hiç kimse haberdâr olmazdan gelin, müşerref olalım ve bir murâdım dahi budur ki bu fakîr, kesiri’t-taksîri meclisinizde ulemâ ve erbâb-ı devlet huzûrunda yâd etmeyesiz.” deyip. Rüstem Paşa merhûm bu nasîhatleri kabul edip yine sarayına geldi. Hazreti Şeyh sekiz gün Üsküdar’da oturup İstanbul’a geçmez.

Bu esnada bizim vâlid merhûm henüz kırk akçe iç il medresesinden ma’zûl olup garip (200a) ve bî-kes bir bucakta zelîl ve zebûn ve mütevekkil alellah olup oturur imiş bir gece vâkıasında görür ki, evinin garbinde bir saray-ı âli binâ olunmuş ki yukarısı eflâke çıkmış. Bu sarayda, ol kadar tabakât ve müzeyyen büyüüt var ki, haddî ve hasrı yok. Vâlid merhûm ondan taşra çıktıkta bu sarayın irtifâına ve zînetine mütehayyir olur ve sarayın önünde birkaç dervîşler gezerler. Valid merhûm bunlara der ki:

-“Siz kimlersiz ve bu saray-ı âli ne zamanda binâ olundu ve kim binâ eyledi ve bunun sâhibi kimdir?” dedikte. Onlar derler ki:

-“Biz Eğirdirli Burhân Efendi hazretlerinin dervîşlerindensiz ve bu saray senindir. Efendi hazretleri senin için yaptırdı ve bizi bu saraya bekçi gönderdi. Senin zabtına gelince bekleriz.” derler. Vâlid merhûm:

-“İmdi çünkü benimdir kapısını açın biricik göreyim.” Derler ki:

-“Miftâh (200b) bizde değildir, şeyhdedir. Var iste, buleyke teslim eyleye. Biz dahi maslahatımıza gideriz.” derler. Vâlid merhûmun hâtırına gelmez ki, “şeyh

nerdedir?” demek. Ol hâlde uyanır. Bu rü’yanın ta’bîrinde mütehayyir iken bi-fadlillahi Teâlâ tâbiri kalbine tulû’ edip, “Ol saray-ı âlî, ilmi şerîftir ve ol tabakât-ı müteaddide, ulemânın merâtibidir ve gayet irtifâında olan kasrı müzeyyen, makâm-ı fetvâdır. Bunlar cümle sana nasîb olacaktır. Lâkin miftâhı bizde değildir, Burhân Efendi’dir.” dediklerini fikr edip, “Eyâ Şeyh Burhân Efendi kimdir ki, bu âna dek bu şehirde bu isimle müsammâ kimse yok idi. Ma’lûm oldu ki ol Burhân dedikleri şeyh, sâhib-i tasarruf. Ancak aramak ile bulunmaz. Eğer bu gördüğüm rü’yayı sahîha olup adğâs ve ahlâm değil ise Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazreti tekrar ihsân eyleye.” diye ertesi gece teveccüh-i **(201a)** tâmm ile yatar. Görür ki, İstanbul’dan bir ây çıkıp Üsküdar’a gider. Halk bunu seyr ederler. Bazısı taaccüb edip ve bazısı görmez misiz Üsküdar’a gelip dikilen alemi? Yukarısı âsumâna beraber olmuş. Bundan giden âyin nuruna noksan vermiş. O alemin sâhibinden nûr almaya gider ve ol alemin sâhibi ol kadar asker-i bî-şümâr ile gelmiştir ki Üsküdar’da min ba’di bir hâlî yer kalmamıştır, derler. Vâlid merhûm dahi Üsküdar tarafına nazar eder. Ol alemi görür ki, çâk tepesinde, “Sahibühu Burhânüddin.” diye yazılmıştır. Beri taraftan ol hattı okuyup Burhân Efendi kim idüğünü bilir. Ertesi gün²³⁸ fi’l-hâl kalkıp Üsküdar’a varır. Hazreti Şeyh’e buluşup bi-aynihi ol vâkıa-i ta’bîr buyururlar ve âli himmet ederler. Vâlid merhûm dahi mübârek ellerini bûs edip bîat eder ve ba’dehu eve gider götürüp **(201b)** tevhîd-i şerîf sohbetleri ederler ve İstanbul’dan dahi nice müslüman bîat edip çok adam müstefid olur. Meğer vâlid merhûm ibtidâ İstanbul’dan Üsküdar’a ây vardığını gördüğü ol gün Rüstem Paşa’nın ziyârete vardığı imiş.

Birkaç gün geçtikte bir gün vâlid merhûm mübârek ellerini bûs edip:

-“Sultânım, ol kasrın miftâhını lütfunuzdan ihsân buyursanız biricik seyr etsek.” diye ricâ eder. Hazreti Şeyh dahi duâ edip üçüncü gün bi-fadlillâhi Teâlâ vâlid merhûma üç ay infisâli var iken bir fâhir hâriç medresesi verdiler. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu Vefâ şeyhi Nasûh Efendi’yi irşâd eder. Mukaddemâ tâcir imiş, Eğirdir’e azîze varıp bîat edip ol zamandan beri ve mücâhede-i azîme üzere imiş. İrşâda müstehak olup ekseriye onun evinde olurlar. Bir gün mûma **(202a)** ileyh Nasûh Efendi’ye buyururlar ki:

-“Rüstem Paşa için bugün devletlû bize bir teklîf-i mâ lâ yutâk etti. Bu gece istihâre ne zuhûr eder ve bu isme dahi meşgul ol.” deyip ol gece Vefâ şeyhi görür.

²³⁸ Gün kelimesi iki defa yazılmıştır.

Burhân Efendi'nin dedesi Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu İstanbul'a gelip ol kadar gadabnâkdir ki, yüzüne bakılmaz. Vefâ şeyhine:

-“Yâ Nasûh Dede! Bizim Burhân'a söyle, İstanbul'da çok oturdu, şimden sonra ocağa gelsin ve ricâ ettiği maslahatları Allah Teâlâ kabul etti. Ol bî-devlet-i fâsid üç güne dek katl olunur. Amma kendi paşası dahi yolunda ahirete gider ve çok geçmeyip padişah dahi gider. Onlara bir dahi böyle nesne teklif eylesin.” diye buyurdu. Vefâ şeyhi dahi uyanıp kalkıp şeyhe haber vermek için gelir. Görür ki şeyh eteklerini beline sokup (202b) ayağı üzere durur. Dervîşler esbâb yerleştirip göç tedârikinde. Vefâ şeyhi eydür:

-“Sultânım bu ne hâldir? Lütfunuzdan bir gün arâm buyurun ahbâbla görüşün.” dedikte.

-“Bey'im bizi isteyen dost ne kadar zahmet ise de, gelip Üsküdar'da görsün. Birkaç gün onda inşallah Teâlâ mekes ederiz. Amma bir gün bunda mekese izin yoktur. diye buyurdu. Vefâ şeyhi dahi istihâreden haber vermek isterdi, cümle ma'lûm oldu, deyip min ba'di söyletmez ve ol gün Üsküdar'a geçerler, cümle ahbâb işitip taaccüb edip mahzûn olurlar ve Rüstem Paşa dahi işitip ziyâde gamnâk olup Üsküdar'a varıp ziyâret eder ve bu kıssanın hikmetini suâl ettikte.

-“Cânib-i Hak'tan böyle emr oldu ve ricâ ettiğiniz mukarrerdir inşallah Teâlâ üçüncü gece altıncı saatte vukû' bulur. Amma ziyâde ihtimâm (203a) üzere olup gâfil bulunmayıp taraf-ı saltanattan sizi davet ettiklerinde hâzır baş olasız ve min ba'di bu taraftan keşf-i râz etmeyesiz.” deyip vâfir nasîhat ettiler ve Rüstem Paşa:

-“Sultânım, saâdetle diyâr-ı Hamîde ne zaman teveccüh buyurursanız müfârekate tâkatımız yoktur.” der. Hazreti Şeyh

-“Birkaç gün dahi bundayız inşallah Teâlâ yine gelirsiniz haberleşiriz.” deyip.

Rüstem Paşa İslambul'a gelir. Ol gün geçer dahi ertesi gece İbrahim Paşa'yı Sultân Süleyman merhûm getirdir. Fi'l-hâl Rüstem Paşa'ya dahi haber gönderir. Ol dahi hâzır imiş. Vardığı saat İbrahim Paşa'nın zuhûr eden hıyânetinden suâl eder. Ol dahi vâki hâli beyân edicek. Ol haini fi'l-hâl katl eder. Sebeb-i zâhiresi meşhurdur. Tahrîr olunsa tatvîl-i kelâm olur. Bu hâl böyle vâki olacak.

Ertesi gün Rüstem (203b) Paşa, Sultân Süleyman merhûma arz edip Eğirdir'de Nis hâricinden yevmi elli akçe vazife edip berâtını yazıp ertesi gün azîze ziyârete varıp önünde kor. Azîz dahi hatırı için berâtı kabul eder. Lâkin zaman-ı şerîflerinde bir akçe

ve bir habbe almayıp berâtı birağa komuşlar idi. Vâlid merhûm dahi ziyâret-i şerîflerine varıp buyururlar ki:

-“Zekerıyyâ Efendi ol sarayın tasarrufu şimden sonra size verildi. Bir hoşca basîret üzere yuyup müteaddide ve tabakât-ı aleyyâsını seyr edip inâyet-i Hak ile keyfe mâ yeşâû mutasarrıf ve müstefîd olasız. Amma şol şartıyla ki, evlâdımızdan yuyduklarınızdan bırakmayasız.” diye buyurdular. Vâlid merhûm dahi kalkıp mübârek ellerini bûs edip dahi dine ve dünyaya müteallık nice nasîhat-ı şerîfelerini alıp yine eve gelir. Rüstem Paşa yine ziyâret-i (204a) şerîfelerine vardıkta. Vâlid merhûmu ta’rîf ederler. Rüstem Paşa’ya varıp buluştuğa hareketi misliyye ridâsını ihsân edip ve Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu bundan gidince vâlid merhûm dahi ol medresesinde nâil olur, diye merhûm Yahya Efendi bu minvâl üzere takrîr eylemiştir. Cümlesi tahrîr olursa bu muhtasara sığmaz.

Bu hikâyet dahi Gönenî Molla Muhyiddin Efendi ibni Mustafa Halife nâm kimesne rivâyet eder ki:

Mezbûr Muhyiddin şöyle takrîr eder ki, ecdâdımız Fakîh Paşa ve İshak Paşa, Hacı Bayram hulefâsından imişler. Mezbûrların tasavvufa müteallık te’lif eyledikleri kitapları tettebbu‘ ve mutelea‘ edip bir gün tarîk-i Hak sülûku hevesi düşüp bî karâr ve bî-ârâm oldum. Bir mürşîd-i kâmil talebinde iken bu esnada peder ile Borlu’ya vardık. Hikmet-i ilâhiyye Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu (204b) hazretleri dahi Borlu’ya gelmiş. Peder şeyhi ziyâret etmek istedi. Fakîr dedim ki:

-“Bende sizinle bile gidip varıp bîat edip tarîk-i Hakka sülûk etsem, bu şeyhi nice bilirsiniz, mürşîd-i kâmil midir?” dedikte. Bu şeyh gayet ulu kişidir, bu âna dek hadden bîrûn kerâmeti zâhir olmuştur ve sen ol azîzin mübârek nefesi ile vücûda geldin idi. Sana peder-i manevîdir ve her zaman sana “Oğlum” diye hitâb eder ve senin vücûduna sebep bu olmuştur ki, Şeyh Burhân Efendi hazretleri evâilde dedesinin seccâdesine oturduktan sonra bir sene tâûn-u ekber olup hikmet-i ilâhiyye cümle evlâdım gidip zükûr ve inâstan bir ferd kalmadı. Her-bâr ki, azîze varıp:

-“Sultânım evlâdım kalmadı, ocağımız hâlî kaldı. Acaba dergâh-ı Hakk’a bu bende-i kemineniz için tazarru‘ ve niyâz etseniz. Duânız bereketiyle Allah Sübhânehu ve Teâlâ (205a) hazreti bir oğul ihsân edip yerimiz hâlî kalmayaydı.” dedikte.

-“Sabr eyle.” diye buyurur ve “Allah Teâlâ Hazreti kâdirdir, vakti geldikte verir.” der idi. Bunun üzerine zaman mürûr edip bir gün yine şeyhi Borlu’ya davet

etmişler. Gönen'e gelip fakîri bile götürdüler. Mukadder olduğu miktarı mekes olunup yine Gönen tarafına teveccüh edip belbaşına çıkıp Çatâk nâm mevzîa geldiğimizde Hazreti Şeyh öğle namazını kılmak için bir bînâr kenarına indi. Dervîşân abdeste şürû' edip perîşân oldular. Hazreti Şeyh dahi mübârek kollarını sığayıp ziyâde güzellikleri var idi. Bir tenhâ yere çıkıp kibleye müteveccih olup bir zaman durdu. Fakîr dahi şeyhin bu hâlini görüp gayri nesneye meşgul olmayıp azîzin ahvâline takayyüd üzere oldum. Hemen mübârek eliyle fakîre işâret eyledi. Fi'l-hâl yanına varıp:

-“Yâ Hacı Halîfe! Her zaman, oğul, diye **(205b)** ağlayıp yürüme. Bi-hamdüllâhiTeâlâ Hak Teâlâ hazretleri sana bir oğul ihsân etmek ihtimâli vardır ve inşallah Teâlâ vücûda geldikte adını Muhammed koyasın.” diye buyurdular. “Ol günden dokuz ayda sen vücûda geldin. Dahi bunun emsâli kerâmetinin nihâyeti yoktur. Ol gayet mü'min ve müttakîdir ve ezelden dostumuzdur. Nice bir hücrede şüğul eylemişizdir. Seni ona iletysin irşâd eylesin.” deyip ve yine tekrar “Eğer Şeyh Burhân Efendi hazretleri kerâmâtını yâvî kılmayıp vardığımızda bâate ve sülûk-u tarîke müteallık remz ederse hiç böyle mürşîd olmaz gayrileri katre bu deryâdır. Ol hâlde sana işâret ederim kalkıp elini öpesin.” deyip. Bundan sonra Hazreti Şeyh'in huzûr-u şerîflerine vardık. Hemen ibtidâ feth-i kelâm edip “*Eûzu billâhi mineşşeytânirracîm, Bismillâhirrahmânirrahîm 'İnnellezîne yübâyiûneke'*”²³⁹ âyet-i kerîmesini okuyup tefsir ettiler ve buyurdular ki: **(206a)**

-“Hazreti Rasûl-i ekrem sallallâhu aleyhi veselleme mübâyaa' eden Hazreti Hak celle ve alânın yed-i kudretinden bâat etmek gibidir. Biz dahi şikeste ve beste ol sultân-ı guniyyenin silsile-i aliyyeleri hizmetkârıyız. Bu fakîr bir taksîrden dahi bâat eden Hazreti Rasûl aleyhisselâmdan bâat etmiş gibidir.” deyince bakıp gördüm. Pederin ak sakalı üzere gözlerinden yaş revân olup bî-ihyâr benden evvel kalkıp ayağına düşüp istiğfâr edip tecdîd-i bâat eyledi ve fakîr dahi mübârek dest-i şerîflerinden bâat ettim. Ba'dehu Borlu'dan yine Eğirdir'e gittiler.

Biz dahi peder ile bir gün Isparta'da Pirî Halîfe'ye varıp biz dahi feth-i kelâm eylemezden ahvâlimizi keşf edip:

-“Sizin mürşîdiniz Burhân Efendi hazretleridir, eğer gayri yere vardınız ise bî ma'nî serseri tazyî' evkât etmiş olurdunuz. Zîra siz onların **(206b)** nefesi ile vücûda gelmişsiz. İmdi beyim fırsatı zâyî' etmemek gerek.” diye buyurdular. Hemen pederden

²³⁹ “*Sana biat edenler.*” Fetih sûresi, 48/10.

icâzet alıp doğru Eğirdir'e varıp azîzin hâkipâyine yüz sürüp hizmet-i aliyyelerini ricâ edip bâkî ömrümü hizmet-i şerîflerinde geçirmek istedim. Buyurdular ki:

-“Bazı eşhâs kâh imtihanla gelirler ve yine imtihana dahi kanâat etmeyip bir büyük şâhid dahi isterler. Dahi tereddüden halâs olamazlar.” deyip “Ba‘dehu beyim, Kur’an-ı azîmü’ş-şan’da buyurulmuştur ki: *Ellezîne yü ‘minûne bi’l ğaybi ve yugîmûne’s salâte ve mimmâ razeknâhüm yünfikûn,*²⁴⁰ imanı gayb cümleden makbûldür. Pirî Halîfe gibi adamın şehadeti olmayınca tereddüden halâs olmadın.” diye buyurdular. Fakîr tekrar tevbe ve istiğfâr edip bî-had tazarru‘ ve niyâz ettim, bilâhere afv buyurup:

-“Seni bu defa hizmete koyarız ama vâlidenden izin alıp gelmedin. Vâlide rızâsı olmayınca Hak rızâsı bulunmaz.” (207a) deyip izin verdiler.

Eve gelip onbeş gün geçmeden vâlidem bi-emrillâhi Teâlâ ahirete intikâl edip ve ba‘dehu hizmet-i şerîflerine gelip erbaîn halvetine kodular, deyip bu hikâye burada tamam oldu.

Bu hikâyet dahi mezbûr Molla Muhyüddîn rivâyet eder ki:

Karahisar’dan Hacı Bayram Sultân kuddise sirruhu hulefâsından Şeyh Abdurrahîm nâm bir kimse gelip bizimle erbaîne bile girdi. Bir gün esnâyı kelâmda fakîre der ki, birâder ben dahi sencileyin iken Hacı Bayram Velî kuddise sirruhu hazretlerinin ocağında idim. Karahisar’da Şeyh Abdürrahîm Hacı Bayram Sultân hulefâsından idi. Bu fakîr ol azîzin oğlu oğluyum. Âlemi şebâbda bir gün Karahisar beline birkaç harâmilerle harâmilik etmeye çıktım. Bel başında gezerken bi-inâyetillah Teâlâ Hazreti Hızır aleyhisselâma rast geldim, bana hitâb edip:

-“Bre zâlim!” dedi. (207b) “Abdurrahîm’den utanmaz mısın? Dön var git yoksa şimdi helâk olursun.” deyip gâib oldu. Benim dahi vücûduma bir lerze düşüp bî-ihtiyâr dönüp eve gittim. Fi’l-hâl haramileri bin cânibinden basıp cümlesini helâk ederler.

Ba‘de Cühûd kasabasında bir alay beyi var idi. Onun bir lâ nazîr mahbûb oğlu var idi, kâh-ı benimle dostluk ederdi. Bazı münâfık, alay beyine, “Bu herîf senin oğlunu sever.” diye gammaz etmişler. Alay beyi dahi i‘timâd edip beni katl etmek için ardımca adamlar göndermiş. Fakîr dahi Karahisar belinin başına çıkıp gâibden sağ tarafımdan bir nidâ geldi ki:

²⁴⁰ “Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarakverdiğimizizden de Allah yolunda harcarlar.” Bakara sûresi, 2/3.

-“Bre Abdurrahîm doğru yola gitme, sağ tarafa sap, ardınca seni katl etmek için hasmın vardır.” dedi.

-“Sen kimsin ki, böyle bana himâyet edersin.” dedim. Der ki:

-“Abdurrahîm’in ruhuyum.” dedi. Fakîr dahi zan ederdim ardımca geleceklerini, **(208a)** sağ tarafıma sapıp bir miktar gittim. Yine bir nidâ dahi geldi ki:

-“Bre Abdurrahîm sağ tarafına nazar eyle, evliyâ askeri gelir. Alem dibinde olan senin şeyhin ve mürşîdindir.” dedi. Yine nidâ evvelki nidâ bildim ki, yine dedemdir. Hemen sağ tarafıma nazar ettim, gördüm ki bî-hadd ve bî-pâyân asker gelir. Alemleri âsumâna beraber olmuş. Büyük alemin dibinde yeşil imâmeli heybetli ve salâbetli bir sultân gelir. Üzengisine yüzüm sürdüm. Ol saat ruhum bedenimden çıkıp âsumâna urûc etti ve cesedim onda kalır. Ol mahalde alay beyinin gönderdiği adamlar, izim izleyip gelip görürler, bu ölmüş, deyip dönüp giderler. Ba‘dehu yine ruhum cesedime avdet edip kalkıp Karahisar’a geldim. Nice zaman ol mürşîd olan azîzi bulamadım. Her ne cânibde bir şeyh işitsem varıp görürdüm. Hiç ol sultâna benzemez. **(208b)** Bunun üzerine bir müddet geçip Sandıklı kasabasından bir dost geldi. Benim şeyh aradığımı bilirdi. Dedi ki:

-“Birâder Eğirdir’den Sandıklı’ya Burhân Efendi nâm bir şeyh gelmiş. Halk acep medh ettiler. Varıp ol şeyhi dahi görmeli.” dedikte. Fakîr dedim ki:

-“İhtimâldir ol olmak gerek amma aramaktan hâlim mükedder oldu. Bu diyârlarda değildir, câizdir ki Horasan’da ola. Hemen an garîb seyahatle diyâr-ı Horasan’a giderim.” dedim. Ol dost dedi ki:

-“Hele Sandıklı mesâfe-i baîde değildir, gel benimle gidelim. Bir kere gör. Eğer ol dahi değil ise yine evine gel. Zîra ol şeyh gayet ulu kişi imiş ve Şeyh Muhammed Sultân’ın kızı oğlu imiş. Şeyh Muhammed Sultân ise bu kadar zaman kutbu’l-aktâb olup şarkta ve garbda adı anılırdı.” deyip. Söylerken bu kelâmın üzerine şehirden dahi birkaç adam geldiler. Onlar da:

-“Biz ol şeyhi **(209a)** biliriz ve tarîkinde bunda çok adam vardır. Bir zamanda dahi taze yiğit iken Bursa’ya gider imiş. Birkaç dervîşlerle buraya uğrayıp bunda olan ulemâ ve meşâyihî ilm-i zâhirde ve ilm-i bâtında dembeste ve mütehayyir etmiştir. Gayet keskin erdir.” deyip ol kadar evsâf-ı hamîdesini zikr etmişlerdir ki, tafsîl olursa tatvîli kelâm olur. Bilâhere kalkıp Sandıklı’ya varıp gördüm. Ol sultândır. Hemen varıp

hâkipâyine yüzüm sürünce aklım zâil olup bir zaman bî-hûş olup ba‘dehu gözümü açıp Hazreti Şeyh kuddise sirruhu tebessüm edip ve:

-“Ol kimseye benzer mi? Hatırını hoş tut, şimden sonra yâvî kalmazsın.” diye buyurup bu bende-i keminele dest-i şerîflerinden “Bîat ricâ ettim.” rızâ vermeyip buyurdular ki:

-“Sen Hacı Bayram Velî kuddise sirruhunun halîfesi Şeyh Abdurrahîm (209b) evlâdındansın. Ol sultân-ı âlişâna mensûb olan adama bîat vermeye ol sultândan hicâb ederiz. Sabr eyle, nasîbin var ise bizden emr ederler ise verelim.” deyip. Fakîr dahi ağlayarak ol gece istihâre ettim bi-inâyetillâh Teâlâ hemen Hacı Bayram Velî kuddise sirruhu hazretleri gelip buyurdular ki:

-“Oğul ağlama işte sana şimdi şeyhini buluverdik, fethin ve irşâdın bundandır. Bu asırda bunun akranı yoktur ve benim evlâdında dahi bunculeyin her tarafı ma‘mûr mürşîd-i kâmil yoktur gâfil olma, eteğinin elinden bırakma amma zâhirâ âyin ile tâc bizim olsun.” deyip. Bu şevkle kalkıp şeyhin huzûruna vardım. Hemen içeri girince ben feth-i kelâm etmezden:

-“Yâ Abdurrahîm! Gel, imdi şimden sonra me‘mûr olduk. Lâkin tâcın ve esbânın yine yerinde dursun.” Bi-aynihi fakîr her ne ki, gördüm ise keşf edip bîat verdiler. (210a) Ba‘de onunla kalkıp Eğirdir’e bile geldim ve beni erbaîn halvete kodu, yedi gün oldukça gördüm. Şeyh Burhân Efendi hazretleri içeriye çıkageldi ve mübârek elinde bir mektup bu fakîre hitâb edip:

-“Yâ Abdurrahîm! Bu mektubu al, Ankara’ya varıp Ethem Baba hazretlerine ver. Allah Teâlâ a‘lem ahirete intikalleri yakındır, sana hilâfete izin versin. Zîra manevî irşâdın bizden ve zâhiri ahvâlin onlardandır ve seni Hacı Bayram Velî kuddise sirruhu hazretleri böyle ta‘yîn etmiştir. Halveti yine geldikte bulasın.” deyu, buyurup. Mektubu alıp dest-i şerîflerini bûs edip fi’l-hâl kalkıp Ankara’ya vardım ve mektubu Ethem Baba hazretlerine verdikte. Dahi açıp okumazdan vâfir ağlayıp ba‘de açıp cehr ile kırâat etti ve bu mektupta buyurmuşlar ki, “Ethem Baba hazretleri bî-had selâm ve duâ takdîminden sonra muhibbâne inhâ olunur ki, varaka-i (210b) duâ vusûl buldukta. Bi-emrillâhi Teâlâ şimden sonra civâr-ı rahmet-i rahmâna teveccüh edesiz ve hâмили duânâme Abdurrahîm bendenize ceddiniz Hacı Bayram Velî kuddise sirruhu hazretleri emr-i şerîfleri üzere icâzetnâme veresiz ve yine mezbûru bu cânibe irsâl edesiz.” diye buyurmuşlar. Ethem hazretleri mektubu kırâat ettikten sonra öpüp başında koyup fi’l-

hâl icâzetnâme-i yazıp elime sundu ve Hazreti Şeyhin hâlini hatırını suâl edip hadden efzûn medh ve senâlar edip bî-had duâlar eyledi ve:

-“Oğul, başında aceb saâdet-i azîm var imiş ki, ol sultânın hizmetine varmışsın. Zinhâr hizmet-i aliyyelerinden tekâsül edip terk etmeysin ve bizim dahi âyin ve erkânımızı terk etmeysesiz ve dünyayı fâniyede bizim dahi ömrümüz tamam olmuş. Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretleri cümlemizi iman-ı kâminden ayırmaya ve azîze bî-had selam.” (211a) diye nakil ettiler.

Bu hikâyet dahi mezbûr Molla Muhyiddin şöyle nakleder ki:

Bir zamanda ricâlullah emri birle Bursa’ya varıp onda Hacı Halîfe nâm bir âlim ve fâdl ve mü’min ve müttakî bir adam var idi. Onlar ile ziyâde ihtilât ve dostluk ettik. Bir gün esnâyı kelâmda meşâyih müzâkere olunup bu abd-i fakîr şeyhim ve azîzim Şeyh Burhân Efendi hazretlerinin bir miktar evsâf-ı cemîlesini yâd ettim. Hacı Halîfe kulaktan âşık olup i’timâd eylediği şakirdlerden Seyyid Zeynüddîn nâm sahihu’n-neseb âli rasûl bir şakirdi var idi. Fakîre koşup şeyhe gönderdi:

-“Var, gör. Eğer tahkîk mürşîd-i kâmil ise biz dahi varalım.” deyip Seyyid Zeynüddin benimle gelip şeyhin mübârek dest-i şerîflerini bûs edip hizmet-i aliyyelerinde olmasını ricâ eyledi. Fakîr dahi Hazreti Şeyh’e tenhâ tazarru‘ ve niyâz edip.

-“Lütf ve ihsân edin. (211b) Bu yiğide bir miktar kerâmet gösterin. Zîra üstâdının dahi ıslâhına sebeptir.” diye küstahlık eyledim.

Ba’dehu mezbûr Seyyid Zeynüddin nakil eder ki, çünkü bu derd-imend-i bîçareyi hizmet-i aliyyelerine kabul ederler. Dedesi Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu türbe-i şerîfesinin hizmetine ta’yîn eyledi ve miftâhını alıp türbe kapısını açıp içeri girdim ve gördüm yeşil imâme ile bir sultân yatar. Bir mertebe heybet ve salâbet vardır ki, vücûdumda olan kıllar direnip başımdan tûlbendim çıkmak makâmına varıp bi-hûş olmaya az kaldı. Güçle aklımı başıma cem‘ edip gayret-i hâşimiyyet galebe edip ve Allah Teâlâ hazretinin keremi ile sabr edip merkad-ı şerîflerine yüz sürüp tazarru‘ ve niyâza başladım:

-“Saâdetli sultânım bir garîb ve bîçare ve bir derd-imend-i âvâreyim, mesâfe-i bâideden hâkipâyine yüz sürüp hizmet-i aliyyeni (212a) etmek için geldim. Erenlerin keremi çoktur, bana nazar ve himmet eyle.” dedim. Ol halde kabr-i şerîflerinden bir nidâ geldi ki:

-“Sana nazar ederdik ama divânesin.” diye buyurdular. Hemen secde-i şükür edip “Bu kadar iltifât buyurdular.” diye tazarru‘ ve niyâzı artırdım. Ol saat ravza-ı şerîflerinden kalkıp kabir içinden bir ulu sultân geçip oturdu. Kalkıp mübârek ayaklarına yüz sürdüm. Bir yeşil şemle ihsân ettiler ve fi’l-hâl Şeyh Burhân Efendi hazretleri kuddise sirruhu çıkageldi ve şemleyi elimden alıp öte yanına kodu ve tekrar Şeyh Muhammed Sultân bir sahan taâm verdi. Onu dahi elimden alıp öte yanına kodu ve dedesine hitâb edip:

-“Siz buna bunları vermen, zîra dahi tazedir, tahammül edemez.” dedi ve Şeyh Muhammed Sultân:

-“Ko, bunlar bunun hakkıdır bir garîb ve bî-kestir bizim hizmetimiz eylesin ve tahammül eder.” (212b) diye buyurdular. Fakîr dahi ağlayıp ikisinin mübârek ellerini bûs edip ba‘dehu hulûsla hizmet-i aliyyelerine kâim oldum, diye rivâyet etmiştir.

Yine bu hikâyet dahi buna münâsib mezbûr Seyyid Zeynüddin rivâyet eder ki:

Bu abd-i zaîf ba‘de’l-yevm Şeyh Burhâneddin Efendi kuddise sirruhu hazretlerinin ecdâd-ı ızâmı ol makâmâtı aliyyede âsûde olan evliyâ-yı kirâm kaddesallâhu ervâhahum türbe-i şerîfleri hizmetine şürû‘ edip her gece kandillerini ve şem’alarını yakardım ve Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin türbe-i şerîflerinde bir büyük bakırdan püsüsü var idi ol püsüsü şem’a ile doldurup kapısını kilitlerdim ve miftâhı dahi bende idi ve züvvâr geldikçe varıp açıp içeri koyup yanından ayrılmayıp çıktuktan sonra yine kilitleyip miftâhını alırdım. Bir gün gördüm dört tane mum gâib olmuş, ertesi gün dört mum yine gitti, (213a) ertesi gün yine gitti. Fikre varıp bu türbenin kâgiri muhkem binâsı olup ve pencereleri demir olmakla min ba‘di adam değil hayvan dahi girmek muhâldir ve mum dahi bakır püsis içinde ve kapı muhkem ve kilit dahi gayet muhkem kilit idi ve miftâhı elimde “Eyâ bu gâib olan mumları kim uğurlar ola?” diye taaccüb edip. Bu hâli Hazreti Şeyh’e beyân etmeye hicâb ettim ki, zîrâ i‘timâd olunacak şey değil “Vehm-i mahzdır yâhûd kendisi satarda beyhûde söz te’lîf eder.” der diye hicâbımdan hiç kimseye hâl şudur demedim bilâhere şöyle fikr eyledim ki, bir gece bir yerde sabah vaktine dek oturup gözleyip bu hâle vâkıf olam. Ve ol gece bağın divârının dibinde türbe-i şerîfin kapısı mukabelesinde kibleye müteveccih olup oturdum. Çünkü gecenin sülüsânî geçip sülüsü kaldığı vakitte gördüm. Türbe kapısı açılıp içeriden bir (213b) nurânî azîz çıktı ki, Şeyh Muhammed Sultân

hazretlerinin dedesi Şeyhülislâm Berdeî hazretleri imiş. Elinde bir mum ve akabince Pirî Halîfe Sultân çıktı ve elinde bir mum. Ve ardınca kutb-ı âlem Şeyh Muhammed Sultân hazretleri çıktı. Elinde bir mum. Ve bunlar akabince bir hafîf lihye yüzünün nuru mum şû'lesini mahv etmiş bir azîz dahi çıktı, elinde bir mum. Şeyh Muhammed Sultân hazretlerinin birâderi Evhadüddîn Çelebi imiş. Ol dört azîz Oluk dağına müteveccih olup fi'l hâl semâya urûc ettiler. Çünkü vâkıf oldum ve secde edip sabaha dek bunların heybetinden vücûduma lerze düşüp şöyle mütehayyir oldum ki, yerimden kalkmaya mecâlim kalmadı. Ve sabah oldukça Burhân Efendi hazretleri geldi. “Ol mum uğurlayanları gördün gibi” diye buyurdular.

Ve buna münâsib bir hikâyet dahi mezbûr Seyyid Zeynüddin nakil eylemiştir. Şöyle rivâyet ederler ki:

Bir gün Şeyh Burhâneddîn Efendi kuddise sirruhu hazretlerini (214a) ehıbbân Gönen'e davet ettiler. Kendileri saâdetle ol tarafa müteveccih olup bu bende-i keminelere buyurdular ki:

-“Ben gelince asla hücrenden taşra çıkma.” diye emr eyledi. Fakîr dahi:

-“Sem'an ve tâaten.” deyip girip oturdum. Birkaç saat geçtikde Bursa'nın taze inciri hatırıma gelip gönlüm ziyâde arzu edip ve şeyh bana “Taşra çıkma, dedi. Şehre varsam bulurum. Lâkin şeyhin tenbîhi vardır.” deyip sabr eyledim. Bilâhere nefsi emmâre beni izlâl edip “Şeyh şimdi Gönen'e ancak vardı. Ne bilir?” deyip kalktım. Şehre doğru müteveccih oldum. Sûretî Baba türbesinin önüne vardığımda gördüm ki, şeyh şehirden beri atla çıkageldi ve yanında dervîşler yok. Beni görünce:

-“Bre Molla Zeynüddin, sen bunda ne işlersin ve nereye gidersin? Ben sana taşra çıkma diye tenbîh etmedim mi? dedi. Ve fakîre şol kadar dehşet ve tahayyür müstevlî oldu kim (214b) nutkum tutulup bir harf tekellüme ve cevâba kâdir olmayıp atının önünce yürüyüp şehre gitmekten rücû' edip âsitâne-i şerîfe geldik. Yolda gelirken acaba bu ne hâldir? Şeyh hod Gönen'e gitti idi sabahla ve Gönen bu tarafta. Ya bu Eğirdir'e nereden geçti ve ne maslahat için oldular, diye bu endişe ile eve geldik. Atından inip kendileri içeri gitti ve ben atı ahıra bağladım ve bir miktar zaman geçip öğle vakti oldu, ezan okudum ve şeyhe muntazır oldum. Şeyh çıkmadı. Varıp dakk-ı bâb edip çelebiler çıktı ve:

-“Nedir?” dediler. Ben dahi:

-“Efendi çıksın öğle namazını kılalım.” dedikte. Onlar gülüşüler ve dediler ki:

-“Senin cünûnun galebe etmiş ancak sabah efendi senin yanında Gönen’e gitmedi mi?” dediler. Ben dedim:

-“Daha şimdi efendiye Sûretî Baba’nın türbesi yanında rast geldim şehirden beri ve atla geldi ve atından inip (215a) kendisi içeri gitti, ben atı ahıra bağladım.” dedim. Onlar “Min ba’di efendiyi görmedik.” diye taaccüb ettiler. Fakîr ahıra vardım at dahi yoktur, çelebiler ardımca gelip “Deli olmuşsun.” dediler levh ettiler.

Ba’dehu bunun üzerine bir hafta geçip Hazreti Şeyh kuddise sirruhu Gönen’den gelip beni görünce:

-“Savmaa’ndan çıkıp şehre gitmek murâd eyledin ve Sûretî Baba türbesinden döndün. Öylelik yoldan senin ahvâlini bilmezler mi sandın? Ol arzu ettiğin nesne mescidedir. Var al.” diye buyurdular. Fi’l-hâl ayağına düşüp tevbe ve istiğfâr eyledim ve mescid-i şerîfe vardım. Gördüm, mihrâb yanında üç tane taze bî-nazîr yaprakları ile incir durur. Alıp yedim ve bî-had şükr eyledim. Şeyh ise atından inince doğru içeri gitti. Mescidin yanına bile varmadı bu hâlleri dahi gördüm. Hemen şeyhin (215b) derûn-i dilden abd-i memlûkî oldum ve ol incirlerin lezzeti ise damağım muattar kılıp hiç dünya fevâkihinden ve lezzetinde ona müşâbih bir lezzet müşâhede etmemişim, demiştir.

Bu hikâyet dahi Uluborlu’dan Hasan Dede nakil eylemiştir:

Mezbûr Hasan Dede şöyle rivâyet eder ki, bir sene-i mübârekte şeyhimiz Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu hazretleri hacc-ı şerîfe teveccüh ve azîmet edip bu bende-i keminelere bile götürdü. Huccâcla Medine-i münevvere şerrefhallâhu Teâlâ’ya vardık. Bu fakîr şehir içinde seyr ederken bir mükellef dervîş-i sîmâ âlim ve fâdıl, “*simâhüm fî vücûhihim min eseri’s sücûd*”²⁴¹ âyet-i kerîmesinin mâ sadakî Rûmî bir kimseye rast geldim. Benim Rûmî idüğümü bilip yanıma gelip diyârımdan suâl eyledi. Fakîr dahi diyârımı haber verdikte yanıma dahi yakın gelip:

-Ol vilâyette Eğirdir nâm bir şehir vardır. Anda Şeyh Muhammed Sultân (216a) nâmında bir azîz vardır. Kırk yıl kutbu’l-aktâb olmuştur. Şimdi yerinde kim vardır acaba, ma’lûmun mudur? dedi. Fakîr dahi:

-“Evvelâ sen kendini bildir, ben sana tafsîl üzere haber vereyim.” dedikte. Ol şahıs bana eydür ki:

-“Ben Hûmâ kazasındayım. Şeyh Muhammed Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin halîfesi falan efendinin oğluyum. Şeyh Muhammed Sultân hazretlerine altı

²⁴¹ “Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir.” Fetih sûresi 48/29.

ya yedi yaşında iken yetiştim. Gâh ve bî-gâh diyârımıza gelirdi. Peder vefât ettikten sonra ol diyârlarda gönlüm hiçbir şeyhte karâr etmeyip seyahate çıktım. Mısır'da ve Yemen'de ve diyâr-ı mağribde seyr etmediğim memleket kalmadı. Ol sultâna muâdil ve müşâbih bir şeyhe rast gelmedim. Şimdi üç yıldır Medine-i münevvere'de mücâvir kaldım ve bu huccâcla Buhârâ'ya gitmeye niyet ettim. Ol diyârda bir mürşîd-i kâmil haberini aldım ve nice yıllar ulûmu zâhireye hizmet (216b) amma şifâ-i sadr gelmedi. İşte benim sergüzeştimin icmâlisi budur. İmdi sen dahi beyân eyle.” dedikte. Fakîr dahi “Hazreti Şeyh Burhâneddin Efendi Şeyh Muhammed Sultânın kızı oğludur ve yerinde seccâde nişîn olduğunu ve hâlâ bile gelip bunda idüğünü” beyân edince yerinden kalkıp benimle görüşüp:

-“Medet! Beni şeyhe ilet.” deyip fi'l-hâl Burhân Efendi hazretlerinin huzûru şerîflerine gelip bûs ettikten sonra ol şahsın ahvâlini hâkipâyilerine arz ettim ve buyurdular ki:

-“Şimdi sen mürşîd talebi için Buhârâ'ya mı gitmek istersin? Ol şahıs dahi:

-“Neam çok diyâr gezdim. Ceddiniz Muhammed Sultân'a muâdil bir kimseye rast gelmedim. Ol tarafa niyet eyledim.” diyecek. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“İmdi beyim hâlen senin sâkin olduğun Medine-i münevvere'dir. Sultân-ı Günîn ve Rasûlü's-sakaleyn hatmü'l-enbiyâ ve zahru'l-asfiyâ bundadır (217a) sallallâhu aleyhi vesellem ve cem' dertlere derman bunda bulunur ve ruhu'l-mukaddesleri ilâ yevmi'l-kıyâmet tasarruftadır. Taaccüb yoktur ki, sen yıllarca ulûm-u şettâya hizmet ve tahsîl ve bu kadar mâh ve sâl seyahat ve seyir ve ubûr edip böyle bir âlî makâma geldin ve hâl ve şânın ne idüğünden haber almadın nereye gidersin?” diye buyurdular. Ol şahıs dedi ki:

-“Sultânım nice bileyim ve kimden haber alayım?” Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Rasûlü ekrem sallallâhu teâlâ aleyhi vesellem hazretlerinin ravza-i şerîflerinde on gün i'tikâf eylesin. Lâ büdd manevî seccâde-i şerîflerinde kâim makâmları vardır. Rûh-i mukaddeslerinden sana işâret olup kim idüğünü ta'yîn buyururlar. Eğer ol niyet ettiğin vilâyette ise gidesin, eğer gayri yerde ise ona göre hareket edesin.” diye buyurdular. Ol şahıs bu nasîhati kabul edip varıp ravza-i şerîfte (217b) i'tikâf edip bir sabah ağlayıp feryâd ederek çıkageldi ve şeyhin ayağına düştü ve:

-“Beni ferdâya saldın.” deyip şeyhin cân ve dilden abd-i memlûkî olup makâm-ı hizmette kâim oldu ve ol şahsa:

-“Sana ne hâl oldu?” diye suâl eyledik. Cevâb eyledi ki:

-“Bir gece ravza-i şerîfte ziyâde ağlayıp tazarru‘ ve niyâz ederek gözlerime uyku galebe etti. Hemen Hazreti Rasûlü ekrem sallallâhu teâlâ aleyhi vesellem zâhir oldu. Varıp mübârek kadem-i şerîflerine yüzüm sürdüm. ‘Ey derd-imend-i âvâre nice ağlayıp feryâd edersin? Bi-inâyetillah Teâlâ derdine derman yetişip Semerkand ve Buhârâ ayağına geldi. Ol seni bunda gönderen, sahihu’n-neseb benim evlâdımdandır ve hâlâ manevî benim kâim makâmımdır ve mürşîd-i kâimdir. Sana zarâfet eder, gâfil olmayasız.’ diye buyurdular ve ol hâlde uyanıp bu şevkle hâkipâyine yüz sürdüm.” dedi. Ba‘dehu Hazreti **(218a)** Şeyh kuddise sirruhu ol kimseye birkaç gün tutakoyup terbiye edip maksûduna vâsıl edip icâzetnâme verdi.

Ba‘dehu kalkıp Mekke-i mükerrime şerrefehellâhu Teâlâyâ vardık ve Harem-i Şerîf’e konduk. Gülşenî hulefâsından bir kimse var imiş, Şeyhe bir dervîş gönderip:

-“Ve nice hacc eyledi, bana cevâb versin ve bu eve beytullah derler, Allah’ın evi demek olur. Allah ise ne ev içinde var ve ne taşrada var. Pes imdi ne yerededir? Bana cevap versin ve gelip Sultân-ı Gülşenî’yi tavâf eylesin ki, bin hacc-ı manevî etmiş olur.” Bu şer-ia muhâlif bunun emsâli ahbâr-ı beyhûde ve mühmele gönderdi ve Hazreti Şeyh şerîat ve tarîkat ve ma‘rifet ve hakîkat üzere cevâblar verip ve nice nasîhatlar edip “Bu sözler mülhıd ve rafizî sözüdür. Bu i’tikâddan rücû‘ etsin fi’d-dünyâ ve’l-ahira mutazarrır olup muhalet fi’n-nâr olur.” diye haber gönderdi. **(218b)** Ol dervîş yine gelip haber getirdi ki:

-“Kendi i’tikâdından dönsün yoksa başını alırım.” demiş. Hazreti Şeyh dahi:

-“Eğer zâhıran gelip bizimle cenk ederse ben zaîf ve nahîfim şehid olurum, gâlip olursa kâtil olur. Eğer manevî mücadele ederse elinden geleni diriğ etmesin.” diye haber verdi.

Ve ertesi gün huccâc kalkıp Mekke-i mükerrime’den çıkıp ol mahalde bir deveye binmiş önümüzce giderdi. Bir kimse şeyhe gelip “Şol deve üzerinde giden herîf size acâyip ve garâyib yâve sözler söyledi.” Hemen Hazreti Şeyh kuddise sirruhu katarın başını çekip:

-“Yâ Rabbi! Ol mülhıdı müslümanları izlâle musallad kıldın, kullarını yoldan çıkardı, erhamu’r-râhıminsın, ol fâside şimdiden sonra ya insâfa gelip yâhûd dilini

tutmayınca bir adım gitmezin.” diye niyâz etti. Durduğumuz yerden gördük ki ol fâsîdin bindiği deve (219a) üzerinden ardına yıkılıp fi’l-hâl yere düşüp dili bir karış ağzından taşra çıkıp helâk oldu. Ehl-i kâfile bu hâli görüp mütehayyir oldular ve şeyh ile mâcerâyı bilenler gelip şeyhin ayağına düşüp çok adam insâfa gelip tevbe ve istiğfâr edip şeyhden bîat ettiler. Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu halkın elinden halâs olmayıp der ki:

-“Bizim bu husûsta medhalimiz yoktur. Evvelden mülhıd imiş. Bu âna dek ibâdullâhı izlâl edip yoldan çıkarmış. Şimdi istidrâcı hadde yetişip gayret-i Hak zuhûr edip helâk oldu. Elhamdulillâh sümme elhamdulillâh ol mülhıdın şerri müslümanlar üzerinden def’ oldu.” diye buyurdular, deyip nakil etmiştir.

Bu hikâyet dahi Bâlâ’da zikri sebkat eden Molla Muhammed Armağan nâm kimseden rivâyet eder ki:

Bir gün Burhân Efendi (219b) kuddise sirruhu hazretleri Gönen’e gelip bizim ecdâdımızdan Fakîh Paşa Mescidi’ne konup ertesi gün Eğirdir’e gitmek üzere yine bizim kasabamızda Armağan nâm kimesne tarîka girip şeyh ile gidecek oldu. Mezbûr Armağan şöyle rivâyet eder ki, gecenin sülüsâni geçtiği vakitte mescide şeyhin huzûruna vardım. Şeyh oturur. Etrafında kırk tane adam var. Oturmuşlar şeyhle musâhabet edip bazı maslahat danışrlar. Beni gördükleri gibi müteğayyir olup kalkıp gitmek istediler. Şeyh:

-“Bu bizim dervîşimizdir. Elem çekmenüz.” dedi. Onlar dahi yine oturup gitmekten fâriğ olup yine müşâvereye başladılar. Başta oturanın birisi şeyhe dedi ki:

-“Sultânım, Akdeniz’de küffârın ziyâde tuğyânı müslüman gemilerine imdâd edelim mi, ne buyurursuz?” dedi. Şeyh dahi:

-“İmdâd edin amma içlerinde küffâra nasîb olacaklar vardır. Ol mahalde min îndillâhi (220a) size işâret olunur. Ona göre amel edesiz.” dedi ve dahi bunun emsâli nice emirler danıştılar. Bunlar söyleşirken benim aklım zâil olmuş, sabaha dek bî-hûd yatmışım. Sabah vaktinde kendime gelip gördüm. Hiç kimse yok, Şeyh yalnız oturur. Bana hitâb edip:

-“Molla Armağan, nasîbin var imiş. Ol kişileri gördün ve meclislerine dâhil oldun. Onlar kırklardır ama zinhâr ve zinhâr keşf-i râz etmeyesin. Eğer keşf-i râz edersen zarar çekersin.” diye muhkem tenbîh edip hemen ol gün sabr edemeyip bu sırrı ifşâ eder. Bi-emrillâhi Teâlâ fi’l-hâl rahmet-i rahmâna vâsıl oldu.

Bu hikâyet dahi mezbûr Molla Muhammed nakil edip şöyle rivâyet eder ki:

Bir gün birkaç dervîş alıp Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu'l-azîz hazretlerinin bağına bellemeye vardım. Dervîşler bağ içinde maslahatlarına meşguller iken Hazreti (220b) Şeyh benim yanıma gelip bu abd-i fakir ile musâhabate başladı. Esnâyı kelâmında buyurdular ki:

-“Hazreti Hızır Nebi aleyhisselâm yüz yirmi yılda bir kere tecdîd-i ömür edip ve eyyâm-ı hacda Mina’da sakâ sûretine girip sakalık ederken bir gün sakalar beyninde cenk vâki oldu. Hazreti Hızır aleyhisselâmın mübârek başını yardılar, nice zaman zahmetini çekti.” diye bazı evsâfını beyân buyurdular. Ol mahalde bu fakîrin kalbime şöyle eyitti ki:

-“Sultânım, dedeniz Şeyh Muhammed Sultân Hazreti Hızır aleyhisselâmı taleb edenlere gösterir imiş. Siz de onun kâim makâmıdır. Ol sultân-ı âlişân ke’l-evvel bundan eksik değildir. Ya siz niçin göstermezsiniz?” deyince ol saat Hazreti Şeyh:

-“Gelin taâm yin.” diye cümle dervîşleri alıp gittiler. “Taâm yendiği gibi acele ile tîz varın deryâdan abdest alıp öğle namazını deryâ kenarında kılın.” diye emr eyledi. (221a) Fakîr kalbimden dedim ki, bu teklîf dervîşleredir. Ben gitmeyip bunda mescid-i şerîfte kendisiyle kalayım, deyip niyet edince hemen:

-“Sen de bile var.” deyip fakîri dahi gönderdi. Deryâ kenarına varıp abdest almaya meşgul olduk. Biz abdest alırken gördük. Yanımızda ak sakallı beyaz ve latîf soflar giymiş bir şeyh-i rûşen-i zamîr gelip yanında bir dervîşi dahi var. Yüzlerinin nuru aftâbı âlem-tâbı mahv eder. Ben dahi dervîşler ile tecdîd-i vudu‘ edip deryâ içinden çıkıp ayânen gördük. Ol azîz-i nûrânî gelmiş bize muntazır ne taraftan geldiğini hiç birimiz idrâk edemedik ve mehâbet ve celâlınden nutkumuz tutulup asla tekellüme kâdir olmadık. Abdest maslahatı tamam oldukça. Şeyh müşârün ileyhi fakîre hitâb edip:

-“Şeyhin bağına bellemeye Borlu’dan dervîşler gelmiş varalım görelim.” diye buyurup yukarı merkad-i aliyyeye müteveccih (221b) olup gitti. Bu abd-i fakîr kesiri’t-taksîr ol azîzin göğsü gürültüsünden ve heybetinden Hazreti Hızır aleyhisselâm idüğünü idrâk eyledim. Lâkin varıp mübârek ayağına yüz sürüp himmet ve nazar-ı inâyet ricâ etmeye, yanımda olan dervîşlere ifşâdan hazer eyledim ki, güya kulağıma Burhân Efendi kuddise sirruhu, “Üskut an’il-ifşâ.” diye çağırıldı. Ba‘dehu salâtü zuhru edâ edip doğru şeyh huzûruna varıp gördük ki, ol azîzden eser-i mâ görünmez Hazreti Şeyh kuddise sirruhu’ya kıssayı beyân ettiğimde tebessüm edip:

-“Ol sultân-ı âlişân mübârek ayağı kadimden bunda öğrenmiştir. Daima gelip gitmeleri eksik değildir.” diye buyurdular. Bu hikâyet dahi bu miktar ile ihtisâr ve iktifâ olundu.

Bu hikâyet dahi mezbûr Muhammed bin Mustafa Halife şöyle nakleder ki:

Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu'l-azîz hazretleri dâr-ı fenâdan ma'mûre-i bekâya (222a) rihlet ettikte bu fakîre İstanbul'a sefer vâki olup yolumuz Bursa'ya uğradı. Birkaç gün onda mekes lâzım gelip bir gün Emîr Sultân kuddise sirruhu hazretlerinin merkad-ı şerîflerini ziyârete vardım. İki türbedârı var. Türbe-i şerîflerinde tilâvet-i Kur'an-ı azîmü's-şân'a şürû' edip tamam olup duâdan fâriğ olduktan sonra türbedârın birisi fakîre:

-“Ne vilâyettensin?” diye suâl edip fakîr dahi:

-“Diyâr-ı Hamîdden Gönen nâm kasabadanım.” diye cevâb verdim. Mezbûr türbedâr:

-“Sizin vilâyetinizde Eğirdir nâm şehirde Burhân Efendi nâmında bir şeyh-i azîmü's-şân vardır. Acaba ma'lûmunuz mudur?” dedikte.

-“Ma'lûmumuzdur ve biz onların ednâ bendelerinin bendesi dervîşleri zümresindeniz ve nefes-i şerîfleri evlâdındanız ve siz ol sultân-ı kerîmü's-şânı neden bilirsiniz?” dedikte. Türbedâr mezbûr cevabında:

-“Ol azîz gayetü'l-gayet (222b) ulu ve keskin erdir. Bu fakîr ol sultânın bî-had kerâmâtını müşâhede etmiştir. Sâbikan dahi taze yiğit iken bunda birkaç dervîşler ile gelip Şeyh Nasûh hazretleri erbaîne kodu ve yedinci günde yine çıkardı.” diye sâbikan Bâlâ'da zikr olunan kıssayı ale't-tafsîl hikâyet edip fakîr dahi Hazreti Azîz'in intikallerini beyân ettim. Ol pîr mübârek bu haberi işitince ihtiyârsız bükâ' edip secde-i teessüf eyledikten sonra tekrar fakîre hitab edip:

-“Ol sultân, âli makâmın cümle-i kerâmâtından size birisini nakil edeyim.” deyip sâbikan sâbu'l-hayrâtın veziri rûşen-i ra'y-i Rüstem Paşa hazretleri merhûm ve mağfur lehû Burhân Efendi kuddise sirruhu hazretlerini İstanbul'a davet etmiş. Ol takrîb ile bunda geldiler. Birkaç gün mekes buyurdular. Bursa halkı hâkipâyine yüz sürüp tâlibler ve râğibler müstefid (223a) olup nice mürde kulûbleri ihyâ edip birkaç defa Cami-i Kebîr'de kürsiye çıkıp halka va'z ve nasîhatlar edip saâdetle İstanbul'a müteveccih olacakları mahalde, bir dervîşe bir altın verip çarşıya gönderip bazı nesne sipâriş buyurdular. Dervîş dahi me'mûr olduğu üzere ehli dükkanın birinden alınacak nesnelere

alıp altını verip şeyh huzûruna geldi. Hemen ol saat dervîşin ardınca bir adam içeri girip elinde bir altın şeyhe hitâb edip:

-“Sultânım bu altın kalıp imiş lütfunuzdan iyicesini verin.” dedi. Şeyh dahi bu hâli görünce celâle gelip:

-“Kişi, sen kimsin ve bu altın nedir?” diye buyurdular. Ol adam:

-“Bu dervîşe şu esbâbı ben verdim, mukâbelesinde bu altını verdi. Halka gösterdim, ‘kalıptır.’ dediler. İşte dervîşin ardınca geldim, sizin imiş, (223b) değiştiriverin.” dedi. Hazreti Şeyh:

-“Hey kişi, bizde kalp altın olmaz, bu altın bizim değildir.” diye buyurdu. Meğer ol herîf bir hilekâr adam imiş. Daima halka böyle eder imiş. “Bu altın sizindir elbette, değiştiriverin.” deyince Şeyh celâle²⁴² gelip:

-“Elen dervîş, şu yalancının esbâbını ver altın dahi kendinin olsun, yıkılıp gitsin.” diye buyurdu. Dervîş dahi esbâbını verip ol hilekâr esbâbını alıp gitti ve Hazreti Şeyhin atını eyerleyip bâr-hanesi dahi hazırlanıp ata süvvâr oldukta hemen bir avrat feryâd edip gelip şeyhin üzengisine sarılıp ayağını öpüp ağlayarak der ki:

-“Sultânım, size altın değiştirmeye gelen zâlim ve bî-dîn benim zevcimdir. Şeytana tâbî‘ olmak ile tama‘ı hâme düşüp bir yaramaz altını size getirip değiştirmek istemiş. Hem altını hem esbâbını vermişsiz. (224a) Eve geldiği saat bir sancı ârız oldu ve feryâdı âsumâna çıktı. Senin verdiğin altını ben çâkeriniz ile gönderip bu altın kendilerindedir. ‘Nefs-i emmâre ağûsuyla hileye sâlik oldum ve hatayı fâhiş ettim,’ diye ettiği kâr-ı kabihâya nâdim oldu. Afv buyurup ve inâyet edin.” dedi. Hazreti Şeyh kuddise sirruhu:

-“Atılan ok geri dönmez. Ona inâyet oldu.” deyip altını dahi almayıp yola revân oldular. Ol avrat evine gelip gördü, herîfin marazı müştred olmuş. Bir saat geçmeden feryâd ederek teslim-i ruh etti, diye türbedâr mezbûr bilmüşâfêhe müşâhede ettim. Bundan mâada dahi müşâhede ettiğim kerâmâtının nihâyeti yoktur, diye nakil eylemiştir.

Bu hikâyet dahi mezbûr Molla Muhammed nakleder ki:

Bu fakîr Uluborlu’dan Ömer Çelebi nâm bir ehli ilim kimesne var idi. Şuğul-i ilm etmek için mezbûr Ömer Çelebi’nin hânîkâhında sâkin idim. (224b) Bir gün Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu hazretleri Borlu’ya teşrîf edip üstâdımız olan Ömer

²⁴² Metinde halâle yazmaktadır.

Çelebi'ye kondular. Fakîr dahi bu fevkânî hücremde sâkin edip bir gün hücremde otururken nerdübândan ayak avâzı geldi. Gördüm, vâlid-i manevî Şeyh Burhân Efendi hazretleridir. Fi'l-hâl kalkıp istikbâl edip dest-i şerîflerini bûs ettim, selâm verip içeri girdiler.

-“Molla Muhammed senin hücrene istirâhat etmek için geldim, diye buyurdular. Fakîr dahi yorganlar döşedim. Bir miktar istirâhat ettiler. Yattıkları yerden benimle bir miktar musâhabet ettiler. Esnâyı kelâmda bu fakîrin vücûda gelmesine nefes-i şerîfleri bâîs olduğunu pederden mesmû‘ olan üzere hâkipâyilerine nakl ettim. “Hacı Halîfe bu husûsu bize isnâd eylemiş ancak.” diye buyurdular. Gördüm ki tesettür ederler ki tekrar etmeyip sükût ettim.

Ba‘dehu Borlu’dan (225a) gidip. Bunun üzerine nice sene mürûr ettikten sonra bir gün Hazreti Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu, Gönen’e gelip bu fakîre bir dervîş göndermişler, hâkipâyilerine varıp yüz sürdüğümde:

-“Muhyiddin Halîfe seni davetten murâdım bizim âhir ömrümüzdür. Allah Teâlâ a‘lem bu diyâra bir dahi gelmek müyesser olmaz. Bu tarafta olan ehîbbâ ve dervîşân ahvâlini sana sipâriş ederin. Göreyim seni er gibi ol mehmâ emken herkesin hâli ile takayyüd üzere ol. Daima mücâhedeyi elinden koma ve dervîşlerin vâkıalarını Zeynüddin Hâfî hazretlerinin Risâle-i Kudsiyye’sinde olan ta‘bîr-i muktezâsınca ta‘bîr eyle ve sen bize veled-i manevîsin. Pederin Hacı Halîfe merhûmun nakl ettiği kıssa vâkidir.” diye buyurdular ve cümle tarîkat ahvâlini tafsîl üzere ta‘lîm edip nice nush ve pend edip Eğirdir’e teveccüh buyurdular. Az zaman (225b) içinde mizâc-ı şerîflerine bir miktar keder târî olup bi-emrillâhi Sübhânehu ve Teâlâ dâr-ı dünyâdan ma‘mûre-i bekâyâ rihlet ettiler. “*İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.*”²⁴³ Rahmetullâhi Teâlâ rahmeten vêsîaten denilip bu hikâyet dahi bu miktar ile iktifâ olundu.

Bu hikâyet dahi Isparta kazasına tâbî Kevkes nâm karyeden Hoca İslâm nâm bir dervîş rivâyet eder ki:

Evâil hâlimde ticaret için diyâr-ı Mısır’a giderdim. Bir seferimde Mısır’dan gelirken bir gece deryâ içinde iken bir fırtına zâhir oldu. Gittikçe şiddeti ziyâde olup cümle gemi içinde olanlar hayatından nevmîd olup feryâd ve figâna başladılar. Esbâbı ve erzâkı deryâyâ attılar ve mevte muntazır dururlar iken Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu hazretleri hatırıma gelip istiğâse ve istimdâd talep edip bî-had tazarru‘ ve niyâz

²⁴³ “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz.” Bakara sûresi, 2/156.

ettim. Melûl ve mahzûn otururken hâb-ı gaflet basıp (226a) gördüm Şeyh Burhân Efendi kuddise sirruhu hazretleri yeşiller giymiş gelip geminin reis oturduğu makâmda ayağı üzere durur ve fakîre hitâb edip:

-“Dervîş İslâm, şimden sonra havf etmeyin, Allah Sübhânehu ve Teâlâ hazretleri bu kazayı üzerinizden def' edip halâs oldunuz.” diye buyurdu. Ol hâlde uyanıp gördüm, sabah vakti garîb olmuş. Yanımda olan halk birbiriyle helâlleşip dururlar. Ben dedim ki:

-“Müslümanlar korkman, bi-fadlillâhi Teâlâ def' oldu. İnşallah Teâlâ halâs oluruz.” dedim. Onlar derler ki:

-“Nice korkmayalım? Fırtına bir miktar sâkin olmadı, gittikçe ziyâde olmaktadır. İşte gark olmaya garîb oldu.” dediler. Dahi kelimâtımızı tamam etmezden bi-fadlillâhi Sübhânehu ve Teâlâ ve bi-himmeti evliyâ berekâtından rüzgâr bir miktar sâkin olup namaz vakti olunca haddi i'tidâle vardı. Ondan cümle halk (226b) şâd ü handân olup secde-i şükr ettiler ve bu fakîre:

-“Sen rüzgârın sâkin olup böyle varta-i helâktan halâs olacağımızı ne bildin?” diye ibrâm ve ikdam ettiler. Bilâhere çare olmayıp kadıyyeyi alâ vukûihi takrir ettim. Cümle gemi halkı Hazreti şeyhe muhibbi sâdik oldular.

Ba'dehu birkaç günden sonra muvâfık rüzgâr ile Antalya'ya çıkıp vatanıma gelip birkaç günden sonra Hazreti Şeyh'in ziyâret-i şerîflerine geldim ve hâkipâyilerine yüz sürdüğümde hafıyyeten feth-i kelâm etmezden mukaddem tenbîhen ve te'kîden:

-“Yâ Dervîş İslâm, olmaya ki biz dünyâda iken keşf-i râz edesin.” diye tenbîh buyurdular dahi tafsîli çoktur. Lâkin mahalli ihtisâr olunduğundan bu miktar ile iktifâ olundu.

Bu fakîr-i kesîrû't-taksîr vâlidem Nefsâ Hâtun ibnetühu Seyyid Mahmud Efendi ibnü'ş-Şeyh Burhân Efendi kuddise ervâhahümâdan bizzât (227a) kavlı-i sarîh ve nakl-i sahîh üzere mezbûr hâtun dahi babasının üveyi vâlidesi Âmine Hâtun'dan istimâ' ettiğiidir. Mezbûre Âmine Hâtun Hazreti Şeyh Burhân Efendi'nin mu'tekası ve menkûhası gayet makbûlesiymiş.

Temmeti'l-menâkıbu alâ yed-i abdi'd-daîf en-nahîf
es-seyyid Hâfız Halil Ispartavî el-ma'rûf bi-Yûnus-zâde
fî seneti hamsetin ve ısrîne ve mieteyn ve elf.

Vakf-ı şerîf ile vakıftır.

30 Rebiul ûlâ 1299.

SONUÇ

Şeyh Mehmed Efendi ve Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbı, Eğirdir Zeyniyye Zâviyesinde görev yapan şeyhlerin menkıbelerinden oluşmaktadır. Şeyhülislâm Berdeî'nin soyundan gelen şeyh efendiler ve o dönemde bölgede meydana gelen olaylar, şeyhlerin devlet adamları ile ilişkiler hakkında bilgi veren menkıbeler bir asırdan fazla bir zamana ışık tutmaktadır.

Şeyhülislâm Berdeî, ailesi ve dervişleriyle birlikte Azerbaycan'dan Eğirdir'e gelerek Eğirdir-Yazla Zâviyesine yerleşmiştir. Şeyhülislâm Berdeî'nin vefatından sonra damadı Pîr Muhammed el-Hoyî zâviyeye postnişin olmuştur. Pîri Halife adıyla bilinen Pîr Muhammed el-Hoyî'nin Abdullatif Kudsi'ye intisabıyla Eğirdir-Yazla'daki zâviye, Zeyniyye Tarikatı'nın usûl ve erkânının icra edildiği Zeyniyye Zâviyesine dönüşmüştür. Zeyniyye tarikatına ait usûl ve erkân Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Efendi tarafından devam ettirilmiştir. Menâkıbnâme biyografik, tarihî ve dinî muhtevaya sahiptir.

Menâkıbnâmedeki şeyhlerin kerâmet motifleri genelde Sünnî menâkıbnâmelerde yer alan kerâmet motiflerine uygun görünmektedir. Akıldan geçenleri bilme, gelecekte olacakları haber verme, su üzerinde yürüme, az yiyeceklerle çok kişinin doyması, felâketten kurtarma, aynı anda birkaç yerde olmak, velîliğini kabul etmeyenlere karşı velîliğin ispatı için kerâmet gösterilmesi bu kerâmetlerden bazılarıdır. Bunun yanında Bektâşî menâkıbnâmelerinde yer alan göklerde uçma, hasımlarını cezalandırma, ruhun bedeni terk edip geri dönmesi gibi kerâmet motifleri de menkıbelerde bulunmaktadır. Ayrıca dine zarar veren hal içerisinde olanların cezalandırıldıklarını anlatan kerâmet motifleri de dikkati çekmektedir. Tarikatlar arasındaki mücadele Halvetî ve Gülşenî tarikatı şeyhlerini rakip görme şeklinde ortaya konmaktadır.

Eserde Eğirdir Zeynî şeyhlerinin bölge insanının ahlâklı ve erdemli yetişmesi için yaptıkları faaliyetler anlatılmaktadır. Bu bağlamda onların dünya nimetlerinden fedakârlık ettikleri, yardıma ihtiyacı olanlara yardım ettikleri, ilimle hakikatı, şeriatla tarikatı birleştirip dürüst Müslüman toplum oluşturma gayretleri dile getirilmiştir.

İlim dünyasına kazandırılmasının millî ve manevî değerlere mütevazı bir katkı sağlamasını umduğumuz çalışmada menâkıbnâmenin Isparta Halil Hamit Paşa nüshası tercih edilmiştir. Çünkü bazı araştırmalarda diğer nüshalar kullanılmış fakat bu nüsha göz ardı edilmiştir. Bundan sonraki süreçte tasavvuf bilim dalı açısından bütün

nüshalardan faydalanıp tenkitli bir neşir çalışması yapılması faydalı olabilir. Kerâmet motifleri diğer tarikatların menâkıbnâmelerindeki kerâmet motifleriyle karşılaştırılıp ortak yönler ve farklı unsurlar tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, M. Sadık, “Osmanlı Devletinde Ispartalı Nakibüleşraflar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 2016/2, S. 37, ss. 145-162.
- Albayrak, İsmail, “Kur’an ve Tefsir Açısından Hızır Kıssası ve Ledün İlmi”, *Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-V, (İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi-I)*, dizi: 5, İstanbul, 2002, ss. 187-210.
- Altunel, İbrahim, “Kıssahan”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 25, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2002, ss. 501-502.
- Altunmeral, Mehmet, “Hızırnâme’de Eğirdir ve Eğirdirli Velîler”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 11, S. 2, Manisa, 2013, ss. 504-512.
- Atayî, Nev’îzâde Hadâ’ikül-Hakâ’ik Fî Tekmîleti’ş-Şakâ’ik, I-II, (Nev’îzâde’nin Şakâ’ik Zeyli) Haz. Suat Donuk, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2017.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı (Hızırnâme)*, Isparta-Eğirdir, Sinan Ofset, 2008.
-, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2. Baskı, İstanbul, Rağbet Yay., 2016.
-, *Hakikatın Keşfi Hz. Musa ve Hızır*, İstanbul, Rağbet Yay., 2016.
- Böcüzâde, Süleyman Sâmi, *Isparta Tarihî*, Haz. Hasan Babacan, Isparta, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2012.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, c. 14, Müt. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul, Ötüken Yay., 1989.
- Bulut, Halil İbrahim, “Alevî-Bektaşî Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak Musahiblik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 65, Ankara, 2013, ss. 101-118.
- Câmî, Abdurrahman, *Nefahâtü’l-Üns (Evliyâ Menkıbeleri)*, Haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, İstanbul, Pinhan Yay., 2011.
- Çelebi, İlyas, “Hızır”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 17, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 1998, ss. 406-409.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 13. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi, 1996.
- Dedekarginoğlu, Hüseyin, “Dede Garkın Ocağında Musâhiblik Uygulaması Örneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi (HBVAD)*, S. 78, Ankara, 2016, ss. 91-112.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eşas b. İshak b. Beşîr, *Sünen*, Melâhim I, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Hücvirî, Ali b. Osman Cüllâbi, *Keşfu’l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, Haz. Süleyman Uludağ, 3. Baskı, İstanbul, Dergâh Yay., 2010.
- İbn Arabî, Muhyiddin, *Fütûhât-ı Mekkiyye I*, Çev. Ekrem Demirli, 2. Baskı, İstanbul, Litera Yay., 2007.
- İbn Manzur, Ebû’l-Fazl Cemâlüddin Muhammed, *Lisânu’l-Arab*, Daru’l-Maârif (I-VI), Kahire, (Tahkik: Abdullah Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Haseballah, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî).
- İbnü’s-Serrâc, Ebû Bekir Muhammed, *Tuffâhu’l-Ervâh ve Miftâhu’l İrbâh (Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı)*, Haz. Necdet Gürkan - M. Necmeddin Bardakçı-M. Saffet Sarıkaya, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2015.

- İpşirli, Mehmed, “Musâhib”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 31, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2006, ss. 230-231.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1985.
-, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, Yeni Yüzyıl/ İletişim Yay., 1994.
-, “Tekke”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 40, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2011, ss. 368-370.
-, *Tekkeler ve Zâviyeler*, 6. Baskı, İstanbul, Dergâh Yay., 2015.
- Kelâbâzi, Ebû Bekir, *Ta’arruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, Haz. Süleyman Uludağ, 3. Baskı, İstanbul, Dergâh Yay., 2013.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 13. Baskı, Ankara, Akçağ Yay., 2013.
- Kur’an-ı Kerim Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2009.
- Kuşeyrî, Abdülkerim, *Kuşeyrî Risâlesi*, Haz. Mehmed Günyüzlü, İstanbul, Yasin Yay., 2003.
- Kutluer, İlhan, “İlim”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 22, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2000, ss. 109-114.
- Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekerîya b. Yahya, *Riyâzü’s-Sâlihîn, I-II-III*, Terc. İhsan Özkes, İstanbul, Merve Yay., 1996.
- Ocak, A. Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, 5. Baskı, İstanbul, Timaş Yay., 2016.
-, “Zâviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 12, Ankara, 1978, ss. 247-269.
- Öngören, Reşat, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler*, İstanbul, İnsan Yay., 2003.
-, “Zeyniye”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 44, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2013, ss. 269-270.
- Rıfat, Ahmet, *Devhâtü’n-Nukabâ, (Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakîbüleşraflar)*, Haz. Hasan Yüksel-M. Fatih Köksal, Sivas, y.y., 1998.
- Sâmi, Şemseddin, *Kâmus-ı Türki*, Önsöz: Ömer Faruk Akün, İstanbul, Kapı Yay., 2013.
- Sarıcaoğlu, Fikret, “Mere Hüseyin Paşa”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 19, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 1999, ss. 8-9.
- Serrâc, Ebû Nasr, *el-Luma’ fi’t-Tasavvuf (İslâm Tasavvufu)*, Çev. H. Kâmil Yılmaz, İstanbul, Erkam Yay., 2012.
- Şahin, Hâşim, “Menâkıbnâme”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 29, Ankara, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2004, ss. 112-114.
- Tan, M. Nedim, “Tayy”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, Ek c. 2, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2016, ss. 589-590.
- Tanman, M. Baha, “Âsitâne”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 1991, ss. 485-487.
- Taşköprülüzâde, İsmâuddin Ebû’l-Hayr Ahmet, *eş-Şakâiku’n-Nûmâniyye fi Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye (Osmanlı Bilginleri)*, Çev. Muharrem Tan, İstanbul, İz Yay., 2007.
- Tirmizî, Hakîm, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali, *Hatmu’l-Evliyâ (Velîliğin Sonu)*, Haz. Salih Çift, İstanbul, İnsan Yay., 2006.
- Tosun, Necdet, *Bahâeddîn Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, 4. Baskı, İstanbul, İnsan Yay., 2012.
- Uludağ, Süleyman, “Batın İlmî”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 1992, ss. 188-189.
-, “Ricâlullah”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2008, ss. 80-81.

-, “Ricâlü'l-Gayb”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2008, ss. 81-83.
-, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı Yay., 2012.
-, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, 2. Baskı, İstanbul, Sûfi Kitap, 2017.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Mere Hüseyin Paşa”, *Osmanlı Tarihi*, 6. Baskı, c. 4, İstanbul, Türk Tarih Kurumu Yay., 1994.
- Üzüm, İlyas, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2008.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “İlim”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 22, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2000, ss. 108-109.
-, “İstimdâd”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 23, İstanbul, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 2001, ss. 363-364.
- Yazar, Sadık, “Fetihnâme-i Kıbrıs’ın Müellifi Olan ‘Şerîfi’ Kimdir?”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S. 18, Konya, 2007, ss. 175-192.
-, “Seyyid Şerîfi Mehmed Efendi ve Hilyesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volume 2/4 Fall 2007, ss. 1026-1044.
-, “XVI. Asır Şairlerinden Eğirdirli Şerîfi’nin Şevâhidü’ş-Şühedâ’sı”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volume 4/2 Winter 2009, ss. 1092-1116.
-, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi Şerîf Mehmed’in Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddin’i*, İstanbul, Metamorfoz Yay., 2012.
- Yeşilyurt, Temel, “Kelâm Açısından Velâyet-Nübüvvet İlişkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II*, Şanlıurfa, 1996, ss. 389-408.
- Yıldız, Harun, “Alevî/Bektaşî Geleneğinde Musâhiblik”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu*, I, Isparta, Bilimsel Toplantılar Serisi, No: 20, 2005, ss. 123- 132.
- Yılmaz, H. Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 15. Baskı, İstanbul, Ensar Yay., 2012.
- Yiğit, İsmail, “Ribat”, *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul, Diyânet Vakfı Yay., 2008, ss. 76-78.
- Yunuszâde, Hâfız Halil Ispartavî, (Müstensih), *Menâkıbu Sultânî'l-Muhakkikîn Kutbı'l-Ârifîn Şeyh Sultân Mehmed Çelebi İbn Şeyh Pîr Muhammed el-Hoyî*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, no: 3725, yıl: 1225/1810.
- Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdullatîf, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, I, Müt. Ahmet Naim, 4. Baskı, Ankara, Diyânet İşleri Başkanlığı Yay., 1976.
-, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, c. 9, Müt. Kâmil Miras, 4. Baskı, İstanbul, Diyânet İşleri Başkanlığı Yay., 1945.

SÖZLÜK

A

abd	: köle, kul.
adâvet	: düşmanlık, yağılık.
adğâs (dağs)	: karma karışık rüyalar veya söylentiler.
aftâb	: güneş, güneş ışığı.
âğaz	: başlama.
ağreb ü ğarâib	: şaşılacak şeylerin en garibi.
ağyâr	: gayrıları, başkalar, yabancılar.
ahlâm (hulm)	: rüyalar, huylalar, uykuda görülen şeyler.
akdem	: ilk, önce, önceki, daha önceki.
akik-i yemânî	: değerli bir taş.
alem	: nişan, alâmet.
âlem	: dünya, cihan.
âlem-tâb	: dünyayı parlatan, aydınlatan.
âlûd/ âlûde	: bulaşmış, bulaşık.
arakıyye	: dervîşlerin giydiği yünden yapılmış bir çeşit külah.
ârâm	: durma, eğlenme, dinlenme.
ârâste	: bezenmiş, süslenmiş.
âsân	: kolay.
âsâr	: izler, nişanlar, alâmetler.
asfîyâ	: sâmimi, sâf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler.
âsim	: günahlı, kabahatli.
âsitâne	: büyük tekke.
asmân	: gök, sema.
âsude	: rahat, gâilesiz, dinç.
âşiyân/ âşiyâne	: kuş yuvası, mesken, ev.
avân	: vakit, zaman.
avret	: kadın, zevce, avrat.
ayb cû	: insanın ayıbını araştırıp soran.
âyende ve revende	: gelen giden.
ayn- el- yakîn	: gözüyle görmüş gibi, kat'î.
azb	: tatlılık.

B

ba's	: gönderme, gönderilme.
bahâ	: kıymet, bedel, değer.
bahr	: deniz.
bâr-hâne	: yüklük, yolcu eşyası indirilecek yer.
bast-ı zaman	: zamanın genişlemesi, sıkıntının gitmesi.
behre-yâb	: hisse ve nasibi olan.
beka	: devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bâkilik.

berk-ı hâtîf	: göz kamaştırır şimşek.
beyne'n-nevm ve'l-	
yakaza	: uyku ile yarı uyanıklık arası.
bezzâz-istân	: bedesten, esnaf çarşısı.
bî-ârâm	: durup dinlenmeyen.
bîdar	: uyanık, uyumayan, uykusuz.
bî-hadd	: hadsiz, sınırsız, pek çok.
bî-hûde/ bî-hüde	: boşuna, boş yere, beyhûde.
bî-hûş	: şaşkın, sersem, bihoş.
bî-ihdiyâr	: kendiliğinden, elde olmayarak.
bî-kâr	: işsiz.
bî-karar	: kararsız.
bî-kes	: kimsesiz.
bilâteab	: yorulmadan.
bi-l-müşâfehe	: konuşmak suretiyle, konuşarak.
bî-misâl	: eşsiz, eşi bulunmayan.
bî-pâyân	: sonsuz, tükenmez.
bî-pervâ	: çekinmeksizin, sakınmadan.
bîrûn	: dışarı, fazla.
bî-şümâr	: hadsiz, sayısız, pek çok.
bükâ	: ağlama, gözyaşı dökme.
büyût (beyt)	: mesken, hane.

C

câ-be-câ	: yer yer.
cehd	: çalışma, çabalama.
cehr	: yüksek sesle söyleme.
cemâd	: taş gibi cansız olan şey.
cemâl-i bâ- kemâl	: tam, mükemmel güzellik.
cezbe	: ruhun hayret ve sevince kapılarak sanki cesetten hariç. bulunuyormuş gibi olması, heyecana kapılması.
cidd	: bir işi gerçekten çalışıp işleme.
cîfe	: lâşe leş.
cûy	: arama, araştırma.
cünûn	: delirme, çıldırma, delilik.
cürm	: suç.
cüst ü cü	: arayıp sorma, araştırma.

Ç

çâk	: yarık, yırtık.
çâker	: kul, köle, cariye, yanaşma.
çâre	: yol, yardım, hile.
çeç	:buğday yığını.
çî faide	: ne fayda var, faydasız.

D

dahve-i kübra	: kaba kuşluk.
---------------	----------------

dakk-i bâb	: kapı çalma.
dâl	: sapıtılmış doğru yoldan ayrılmış.
dâm	: tuzak, ağ.
dâr	: ev, yer, yurt.
dâr-ı bekâ	: ahiret.
dâr-ı fenâ	: dünya.
debbağhane	: hayvan derilerinin terbiye olunduğu yer.
def'a	: kere, kez, yol.
dem	: an, vakit, saat, zaman.
dem-beste	: nefesi bağlanmış, susmuş, soluğu kesilmiş.
der-akab	: hemen arkasından.
derc	: sokma, arasına sıkıştırma.
derd-mend	: dert sahibi, tasalı, kaygılı.
derûn-i dil	: gönülden.
dest-bûs	: el öpme.
deşt	: bozkır, ova, kır, ova.
dırâz	: uzun.
dil-hâh	: gönül isteği, gönül dileği.
dirîğa	: yazık, eyvahlar olsun.
dûr	: uzak.

E

ecl	: sebep, illet.
ed'af (daîf)	: daha zayıf, dermansız, kuvvetsiz.
ednâ	: pek aşağı, en bayağı, çok alçak.
efzûn	: fazla, çok, yukarı, aşkın.
eizze (azîz)	: erenler, azîz kimseler.
eknâf	: yanlar, taraflar.
eltâf (lûtf)	: iyi muameleler, iyilikler, iyilikseverlikler, okşamalar, nezaketler.
emred	: bıyıkları terlemeye başlamış iken henüz yüzünde tüy, kıl bulunmayan genç.
esbâb (sebeb)	: vâsıtalar, lâzımalar.
esbân	: kadınların başlarını örttükleri ince ve güzel bir örtü.
eskal (sikal)	: ağır yükler, ağır şeyler.
etrâf	: yanlar, uçlar.
evâhil (evvel)	: ilk vakitler, evvel zamanlar, eski, geçmiş zamanlar.
evâhir (âhir)	: sonlar, ayın son günleri.
evdâ' (vad')	: haller, vaziyetler, tavırlar.
evsâf-ı hamîde	: övülen, beğenilen nitelikler.
eyâ	: ey, hey.
eyyâm (yevm)	: günler, gündüzler

F

fâhir/ fâhire	: fahreden, onurlu, şanlı, şerefli.
fâriğ	: vazgeçmiş, çekilmiş.

ferah	: gönül açıklığı, sevinç, sevinme.
ferah-nâk	: sevinçli.
ferâmûş	: unutmama, hatırdan çıkarma.
ferdâ	: yarın, yarınki gün, günün ertesi, ertesi gün, öbürgün.
fetvâ	: müftü tarafından verilen şer-ii hüküm veya karar.
fevâkih (fâkihe)	: meyveler, yemişler.
fevkânî	: üstte olan, yukarıda bulunan.
fevt	: bir daha ele geçmemek üzere kaybetme.
fîrâvân	: çok, bol, fazla, aşırı.

G-Ğ

gâh ü bî-gâh	: vakitli vakitsiz, sıralı sırasız.
giriiftâr	: tutulmuş, yakalanmış.
gûl-i beyâbânî	: gulyabani.
gûş etmek	: dinlemek.
güft ü gû	: dedikodu
güm-râh, güm-reh	: yolunu şaşırılmış, doğru yoldan ayrılmış.
gürûhâ gürûh	: bölük bölük, takım takım.
ğadab	: dargınlık, kızgınlık, darılma, kızma, hiddet, öfke.
ğadûb	: kızgın, öfkeli.
ğarîk	: gark olmuş, suya batmış, suda boğulmuş.
ğavvâs	: dalgıç, inci ve sünger bulmak veya denize düşen bir şeyi çıkarmak ve yahut rıhtım gibi deniz altında yapılan inşaatın temellerini düzenlemek üzere suya dalan, denizin dibine inen kimse.
ğayet-ül-gaye	: en son derecede.
ğılâf	: kılıf, kın, mahfaza.
ğışş	: karışıklık, hile.
ğûl	: hortlak, şeytan.
ğulğule	: bağırsıp, çağırışma.
ğurre	: aklık, parlaklık.

H

hâb	: uyku, rüya.
hâb-ı gaflet	: gaflet uykusu.
hadd	: sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar.
hafıyyeten	: gizli, saklı olarak, gizlice.
hâib ü hâsır	: hiçbir şey elde edemeyen.
(haybet'den hâib)	
hâk	: toprak.
hâkester	: kül, ateş külü.
hâk-i pây	: ayak toprağı, tozu.
hâk-sâr	: toz toprak içinde kalmış, hali perişan.
halâl	: iki nesne arası açık olma.
handân	: gülen, gülücü, güler.

har	: eşek.
harîf	: herif, adi ve bayağı adam.
hasr	: sıkıştırma, dar bir yerin içine alma.
hatar	: tehlike.
hayâlât (hayâl)	: hayaller, hülyalar.
hayf/ hayfa	: yazık ki, heyhat, vah.
hayrât	: sevap kazanmak için yapılan hayırlı işler, iyilikler.
hazer	: sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.
hazerât (hazret)	: saygı saymak üzere büyüklere verilen ünvan.
helâl	: kullanılması şer-ian caiz olan, dinin hükümleri bakımından kullanılabilen, haram olmayan şey.
heme	: cümle, hep, bütün.
hem-râh	: yoldaş, yol arkadaşı.
hemyân	: heybe, dağarcık, çanta, büyük kese.
her-bâr	: her defa, daima.
her-gâh	: her zaman, her vakit.
hezâr	: pek çok.
hıyârât (hıyâr)	: islâm hukukunda alışveriş meselelerine dair muhayyerlik hususları.
hilâf	: karşı zıd.
hîn	: an, zaman, vakit.
hôd	: kendi, baş. Tok sözlü.
huccet	: senet, vesika, delil.
huddâm (hâdem)	: hizmetçiler.
hulûs	: hâlislik, sâfilik, gönül temizliği.
hûn	: kan, öldürme.
hurde	: ufak değersiz şey, kırıntı.
hurde-hâş	: kırık dökük, param parça.
husr	: peklik.
husûmet	: düşmanlık, çekememezlik.
hüner	: mârifet, bilme

I – İ

işret	: birlikte toplanmak.
itâb	: azarlama, tersleme, paylama, darılma.
ıvazen	: karşılık olarak, karşılığında.
i'lâm	: bildirme, bildirilme, anlatma.
i'tidâl(adl)	: orta oluş, ortalama, aşırı olmama hali, ölçülülük.
i'tikâf	: bir yere kapanıp ibadetle vakit geçirme.
ibrâm	: ısrarlı bir şekilde talep.
ibtidâ'	: başlama, başlangıç.
icmâl	: ihtisâr etme, kısaltma, özetleme.
iffet	: afflik, temizlik

iğvâ‘	: azdırma, azdırılma, baştan çıkarılma, yolunu şaşırtma, ayartma, ayartılma.
ihtilât	: karşılaşma, görüşme.
ihtisâr	: kısaltma, sözü, yazıyı kısaltma.
iktifâ (kifâyet)	: yeter bulma, aza kanaat etme, yetinme
iktizâ	: lazım gelme, gerekme.
ilm-i yakîn	: ilâhi alemle ilişik bilgileri toplayan ve doğruluğundan şüphe edilmeyen ilim.
imhâl	: mühlet verme.
inâs	: kızlar, kadınlar.
infisâl	: ayrılma, yerinden ayrılma, yerini bırakıp gitme.
inhâ‘	: ulaştırma, yetiştirme.
inkisâr	: kırılma, gücenme.
intihâ	: nihayet bulma, sona erme.
intihâb(c.intihâbât)	: seçme seçilme.
irtifâ‘	: yükseklik, yükselti.
iskât	: sükût ettirme, susturma.
ismet	: ma‘sumluk, günahsızlık, temizlik.
istiâne	: yardım isteme.
istidrâc	: fâsık veya kâfir olduğunu belli bir şahsın gösterdiği isteğe uygun hârîka.
istiğase	: yardım isteme.
istihkâm	: sağlamlık, kuvvet.
istihlâl	: helâl sayma, helâllaşma.
istihsan	: müdafa etme, savunma, karşı koyma.
istimdât	: meded, yardım isteme.
istişfa‘	: şefaet isteme, birinin aracılığını dileme.
istîzân	: izin isteme.
iştihâr	: şöhretlenme, şöhret bulma, meşhur olma, ün alma, ünlü olma.
iştîyâk	: şevklenme, göreceği gelme, özleme.
iz‘ân	: anlayış, kavrayış, akıl.
izlâl	: gölge verme, gölgelendirme.

K

kabîh/ kabîha	: çirkin, yakışıksız, fena, ayıb.
kadd	: boy.
kadîd	: iskelet.
kâr	: iş, güç.
karîne	: karışık bir iş veya meselenin anlaşılmasına, çözülmesine yarayan hal, ipucu.
kater	: ince ve sert şey.
kattâ‘	: daha kat‘eden, edici, kesici.
kemâ hiye hakkîha	: hakkıyla, gereği gibi.
kenz-i mahfî	: gizli hazine.

kerâmet	: velîlerin lüzumu anında gösterdikleri fevkalade hâl.
kerr ü fer	: savaşta bir aralık geriledikten veya geriler gibi görüldükten sonra tekrar saldırma.
keşf-i râz	: bir sırrı öğrenme.
keyfe mâ yeşâ'	: nasıl isterse, istediği gibi.
kıl ü kâl	: dedikodu.
kisve	: elbise, hususi elbise.
kizb	: yalan söyleme, yalan.
kulle (c. kulel)	: dağ tepesi, doruk.
kulûb	: kalbler, gönüller.
kutn	: pamuk.
kuttâ-i tarîk	: yol kesen haydut.

L

lâ- büdd	: lazım, gerekli, gerek.
laalle	: belki, umulur ki, ola ki.
lâf ü güzâf	: boş lakırdı.
levâhik(lâhik)	: ekler, eklenen şeyler.
levm	: zemmetme, çekiştirme, paylama.
leyk	: lâkin, amma, fakat, ancak.
lihye	: sakal.
liyâkat	: lâyük olma, değerlilik, yararlık.

M

mâ- adâ	: -den başka.
mâ- hasal	: hâsıl olan, meydana gelen şey netice.
mâ- sadak	: tasdik edilen, olunan husus, uygun, tıpkı.
ma'rûf	: herkesçe bilinen, tanınmış, belli.
ma'zûl	: azledilmiş, işinden çıkarılmış.
ma'mûre	: ma'mur olan yer, insan bulunan, bayındır yer, şehir, kasaba.
mâh	: ay.
mahal	: yer.
mahrem-i râz	: kendisine sır verilmiş kimse.
mâ-i câri	: akar su.
mâil	: bir yana eğilmiş, eğik, eğri.
makarr	: karar edilen, durulan yer.
makber/ makbere	: mezar, mezarlık.
makdem	: gelme, dönüp gelme.
mâl â mâl	: çok dolu, dopdolu.
mâl ü menâl	: varı yoğu, bütün varlığı.
matlab/ matlabe	: talep olunan, meram, maksat, istenilen şey, istek.
mazhar (zuhûr)	: bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer.
mazmûn	: ödenmesi lazım gelen şey, mana, kavram.
mebğuz	: buğzedilmiş, nefret edilmiş, sevilmemiş.

mebhût gelen)	(beht'den	: hayrette kalmış, şaşmış.
medâr		: bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta.
mehâbet		: azamet, ululuk.
mehîb		: heybetli, azametli, korkunç.
mehmâ		: olduğu kadar.
meh-mâ-emken		: mümkün olduğu kadar, olabildiği kadar
meks		: durma, bekleme, bir yerde kalma, eğlenme.
memlûk		: birinin malı olan, kul köle.
menkûha		: nikahlı kadın.
mensiyyen		: unutulmuş.
menşûr		: neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış.
merâtib (mertebe)		: rütbelere, derecelere.
merğ-zâr		: çayırılık, çimenlik.
merkad		: mezar, kabir.
merkûm/ merkûme		: yazılmış, adı geçmiş.
mesmû'		: işitilmiş, duyulmuş, haber alınmış.
meşrûta		: ilk sahibi tarafından satılmamak şartıyla mirasçılara bırakılmış gayri menkul.
metâli'		: tulû' edecek, doğacak yerler.
mevt-i müfâcât		: kalbin durması.
mevzi'		: bir şey konulacak yer, yer.
mu'tak, mu'taka		: azad edilmiş, azadlı köle.
mu'ted		: sayılmış.
muallâk		: asılmış, asılı.
muattar		: ıtırli, güzel kokulu.
mudîll		: dalâlete düşüren
mugayyibât-i hamse		: bilinmeyen beş şey. Kur'an-ı Kerim'in Lokman sûresinin 34. ayetinde bildirildiğine göre: 1. kıyâmetin kopacağı zaman; 2. yağmurun yağacağı zaman; 3. ana karnında olanlar; 4. yarın başa ne geleceği; 5. insanın nerede öleceği.
muhassal-ı kelâm		: sözün kıyası.
muhaşşi		: hâşiye yazan.
muhîbb		: seven, sevgi besleyen dost.
muhkem		: tahkim edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam.
muhtelit, muhtelite		: karışık, karma.
muktezâsınca		: gereğince.
mûmâ ileyh		: adı geçen, yukarıda anılan.
muntazır		: intizâr eden bekleyen, gözleyen.
murakabe		: gözetleme, dikkati bir noktaya toplama. Allah her an beni görüyor, kalbime bakıyor anlayışı içinde olmak.
musâhib		: biriyle musahabe eden, sohbetinde bulunan, konuşan, arkadaş.

musallat	: birinin üzerine düşmüş, sataşmış, ilişmiş.
musirr (sarr)	: ısrar eden, direnen.
mutâli‘	: mütâlaa eden, kitap okuyan.
mûzî	: inciten, eziyet veren.
muztarr	: çaresiz kalmış.
mübâhase	: bir iş hakkında iki veya daha çok kimse arasında edilen söz, konuşma.
mübâşeret	: bir işe başlama, girişme.
mücâhede	: uğraşma, savaşma.
mücâvir	: komşu.
mücerreb	: tecrübe olunmuş, denenmiş, sınanmış.
müdâhane	: dalkavukluk, koltuklama.
müfârekat	: ayrılma, uzaklaşma.
müfti-l- enâm	: şeyhislâm.
müheyyâ	: hazır, hazırlanmış.
mühmel	: ihmâl edilmiş, boşlanmış, bakılmamış, bırakılmış.
mükâleme	: konuşma, anlaşma.
mükedder	: bulandırılmış, bulanık.
mükidd	: zahmeti ihtiyarla, zahmete katlanarak bir işte çalışan.
münfail	: gücenen, gücenmiş.
münharif	: sapan, doğru gitmeyen, sağlam olmayan.
münhezim	: hezimete uğrayan, bozguna uğrayan.
münkarız	: biten, arkası gelmeyen.
münkeşif/münkeşife	: inkişafeden, açılan, açılmış, meydana çıkmış, açık, görünen.
münselik	: insilâk eden, yola giren, bir tarîkata girmiş, bir meslek tutmuş.
mürde	: ölü, ölmüş.
müstahik	: hak etmiş, layık.
müstefîd	: istifade eden, faydalanan.
müstehıl	: imkansız, manasız, boş, saçma şey.
müstevlî	: ele geçiren, idaresi altına alan.
müşârün- ileyh	: adı geçen, adı anılan.
müşâvere	: danışma, bir iş üzerinde konuşma.
müştedd	: şiddetlenen, şiddetlenmiş.
mütâli‘	: okuyan.
müteaddid/müteaddide	: taaddüdeden, çoğalan, çok, birçok, birkaç, türlü türlü.
müteallik	: asılı, bağlı.
mütecâviz	: geçen, aşan.
mütedeyyîn	: dine bağlı.
müteğayyir	: tagayyür eden, değişen, başkalaşan.
mütehayyir	: hayrette kalan, şaşmış, şaşırılmış.
mütemessil	: temessül eden, bir şeyin şekline giren.

mütenebbih	: intibah eden, uyanan, uyanık, uslanan, aklını başına toplayan.
müteveffâ	: vefat etmiş olan, ölen, ölmüş.
müzeyyen	: zînetlendirilmiş, süslenmiş, süslü.

N

nâ-bedîd	: görünmez, bellisiz, kayıp.
nâdim	: nedâmet duyan, pişman olan.
nâ-gâh	: vakitsiz.
nâ-meşru‘	: şerîata kanuna aykırı olan.
nâşî	: neşet eden, edici, ileri gelen, sebebiyle.
nâ-tüvân	: zayıf kuvvetsiz.
nerdbân	: merdiven.
nessâr	: nesreden, saçan, dağıtan
nesyen mensiyyen	: tamamıyla unutulmuş.
nevl	: bahşış, navlun, gemi kirası, yolcuların verdiği vapur parası.
nevmîd	: ümitsiz, ümidi kırık.
nikâb	: peçe, yüz örtüsü.
nisâr	: saçma, serpme.
nisyân	: unutmama.
nişîn	: oturan, oturmuş
nush	: nasihat verme, öğüt.

Ö

özr-hâh	: özür dileyen, özür bildirerek af isteyen.
---------	---

P

pâyân	: son, nihayet.
penbe	: pamuk.
pend	: nasihat, öğüt.
perâkende	: dağınık, darmadağın, dağıtma.
pervâz	: uçma, uçuş.
peymân	: yemin, ahid.
peyveste	: ulaşılmış, bitişik.
püsüs/ pûsis	: içinde yağ yakılan kaba yapılı toprak kandil.

R

ra‘şe	: titreme, titreyiş.
râh- nümâ	: yol gösteren, kılavuz.
remz	: işaret, işaretle anlatma.
revâne	: giden, yürüyen.
revâyih(râyiha)	: kokular.
revende	: gidici, giden.
rîze rîze	: ufak ufak, parça parça.

rûşen	: aydın, parlak.
rûşen- zamîr	: gönlü aydınlık, hakikatleri bilen.
rûz ü şeb	: gece ve gündüz.
rûz-i cezâ	: kıyamet.
rûz-i haşr	: kıyamet günü.

S

sabâ-reftâr	: rüzgar gibi hafif ve çabuk giden.
sâbık /sâbıka	: geçici, geçen, geçmiş.
sâdır /sâdıra	: çıkan.
saff-ı niâl	: ayakkabıların dizildiği sıra, pabuçluk.
sâhib- firâş	: hasta.
sakf	: tavan, çatı, dam.
sâl	: yıl.
salâbet	: peklik, katılık, sağlamlık.
samedânî	: Allah'a ve O'nun ezeli kuvvet ve kudretine mensup, Allah ile ilgili olan.
sâmit	: sesi çıkmayan, susan.
sarîh	: açık, meydanda.
sebkât	: geçme, ilerleme.
sehl	: kolay.
serâsime	: sersem.
serfürû	: başeğme, söz dinleme.
ser-gerdân	: başı dönen, sersem, şaşkın.
ser-güzeşt	: serüven, birinin başından gelip geçen şey.
ser-teser	: baştan başa, hep, bütün.
sıklet	: ağırlık, yük, sıkıntı.
sika	: emniyet, güven, inanılır kimse.
sinn	: yaş, ömrün derecesi.
sirişt	: yaradılış, tabiat, huy.
siyâdet	: seyyidlik, efendilik.
sûf	: sof, yün, yapağı.
sühûlet	: kolaylık.
sürûr	: sevinç.

Ş

şa'saa	: parlaklık, parlama.
şâbâş	: takdir etme, beğenme, "aferin" deme.
şâd	: sevinçli.
şâhik	: yüksek, yüce.
şebâb	: gençlik, tazelik, civanlık.
şecî	: cesur, yürekli, yiğit.
şem'a	: mumlu fitil, muma batırılmış fitil.
şemle	: arapların baş örtüsü, kıldan yapılmış örtü, sarık.
şemme	: bir kere koklama, pek az.

şetm	: sövme, sövüp sayma.
şifâ-i sadr	: öc almış olma, gönlü ferahlama.
şikâr	: av.
şikest	: kırılmış, kırık.
şikeste beste	: kırık dökük, şöyle böyle.
şuâ‘	: ışın, güneşten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar.
şükûfe	: çiçek.
şümûl	: içine alma, kaplama.
şürû‘	: başlama.

T

tabakat (tabaka)	: tabakalar.
tabance	: avuç içi, el ayası.
tağayyür	: değişme, başkalaşma.
tama‘	: doymazlık, çok isteme, aç gözlülük.
tama‘-ı ham	: ham tamah, olmayacak istek.
tâmm / tâmme	: bütün, eksiksiz, noksansız, mükemmel, olgun.
tarfetü’l-ayn	: bir kere göz açıp kapayıncaya kadar olan an.
tarîk	: yol.
tayy-i mekân	: mekânı atlarcasına geçme.
tazyî-i evkât	: boş yere vakit geçirme, vakit kaybetme.
teab	: yorgunluk, sıkıntı, eziyet.
teberrîf	: sevmeyip yüz çevirme.
teberrüken	: uğur sayarak.
tecessüs	: yoklama, araştırma, araştırılma.
teğayyür	: değişme, başkalaşma.
tehasşun	: kale ve hisara kapanma, istihkâma çekilme.
tehayyülât (tehayyül)	: tahayyüller, hayale getirmeler, hayalde canlandırmalar, hayale dalmalar.
tehmîk (humk’dan)	: “ahmak” deme, “ahmak” olduğunu söyleme.
tehniye	: tebrik etme, kutlama, “hoş geldin!” deme.
tekâsül	: üşenme, tenbellik, ilgisizlik.
tekayyüd	: bağlanma, bağlı olma.
teklîf mâlâ-yutak	: ağır ve yapılacak teklif.
telvîsât (telvis)	: bulaştırmalar, kirletmeler, pisletmeler.
temcîd	: ululamalar, ağırlamalar, sabah namazı vaktinden evvel minarelerde söylenen niyaz ilâhileri.
tenhâ	: yalnız, tek.
terahhum	: merhamet etme, acıma.
tesfîh	: sefih görme, sefih sayma.
tesvîd	: karartma, karartılma.
tetebbu‘	: bir şeyi etraflıca tetkik etme, mâhiyetini anlamaya çalışma, etraflıca inceleme.
tevâbi‘ (tâbi‘in)	: bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, birinin

tezvîc	: adamları.
tûl	: kocaya verme, evlendirme.
tumturak	: uzunluk, boy.
türâb	: gösteri, debdebe, söylenişi parlak görünen.
	: toprak.

U - Ü

ubûr	: bir suyun öte yakasına geçme.
udûl (âdil)	: hakkı yerine getirenler.
ukubât (ukubet)	: cezalar.
ulûm-ı şettâ	: çeşitli ilimler.
umûr (emr)	: işler, hususlar.
uzlet	: bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme.
uzmâ	: daha, büyük.
ünvân	: ad, isim, lakab, san.

V

vâ- veylâ	: eyvah, yazık.
vâfir/ vâfire	: çok, bol.
vâlih	: şaşakalmış, şaşırılmış.
vaz‘	: koyma konulma.
veled	: çocuk, erkek evlad.
velvele	: şaşkınlık, gürültü, patırdı.

Y

yağanup	: kin bağlanıp, kafa tutmak, horozlanmak.
yakaza	: uyanıklık.
yâve	: saçma, manasız, saçma sapan söz.
yedek	: hayvanı çeken ip, yular.
yevmen fe yevmen	: günden güne, gittikçe.

Z

zamân-ı kalîl	: az, kısa zaman.
zarâfet	: zariflik, naziklik, incelik.
zehr-nâk	: zehirli.
zekûr (zeker)	: erkek.
zerrîn	: altından yapılmış, altın.
zîr-dest	: el altındaki ahali.
züvvâr (zâir)	: ziyaretçiler, görmeye, hatır sormaya gidenler.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Fatma BATUR
Doğum Yeri ve Yılı : Tavas- 20.11.1976
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lise : Denizli İmam Hatip Lisesi
Üniversite : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi

1. İngilizce (Orta)
2. Arapça (Orta)

İş Deneyimi:

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Kursu Öğreticiliği 2007 (2007'den beri görevdeyim.)